

TANYA, FALU, MEZŐVÁROS.
I.

KOCS 1936-BAN

NÉPRAJZI MONOGRÁFIA

ÍRTA:
FÉL EDIT

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET
TÁMOGATÁSÁVAL

B U D A P E S T , 1941

A KIR. MAGY. PÁZMÁNY PÉTER-TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYARSÁGTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KIADÁSA

Felelős kiadó: Németh Gyula.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R. T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József.

TARTALOM:

- ELŐSZÓ VIII—IX
- ÁBRÁK ÉS KOTTÁK JEGYZÉKE. VI—VII
1. A FALU TÁRSADALMÁNAK ÁTTEKINTÉSE. A lakosság száma. — Felekezeti megoszlás. — Születés, házasságkötés, halálozás. — Foglalkozás szerinti megoszlás. — Elszármazott családok. — Nemesek. — Nagy gazdák. — Kisgazdák, — Zsellérek. — Kommenciósok. — Mesteremberek. — Kereskedők. — Pásztorok. — Csószok. — Bakter. — Kisbíró, postás. — Bába. — Különcök. — Rossz nők. — Koldusok. — Cigányok. — Zsidók. — A test ápolása. — Hitélet. — Néphit. — Erkölcsi élet. — Olvasmányok. — Rádió. 1—8
2. KOCS KÖZSÉG NÉPÉNEK ANTROPOLÓGIAI VIZSGÁLATA. A vizsgáláti anyag nem, kor, származás, társadalmi helyzet szerinti megoszlása. — Fontosabb antropológiai jellegek ismertetése. — Testmagasság. — Ülőmagasság és testarányok. — Testmagasságnak más jellegekkel való kombinációja. — A fej és arc legfontosabb metrikus és morfológiai adatainak ismertetése. — Szem-, haj-, bőrszín vizsgálata és azok kombinációja. — Kombinációs vizsgálatok az egyes jellegek között. — Kocs népének fajisága. — Egyes típusok leírása és azok gyakorisága. — összefoglalás 8—30
3. TELEPÜLÉS. LAKÁS. Településtörténet. — Nyelvjárás. — Településforma. — Házforma, építőanyagok. — Tüzelőberendezések. — Konyhafelszerelés. — Bútorzat. — Világítás. — Mértékek. — Melléképületek. — Vermek. — Határbeli épületek. — Lakásmód. — összefoglalás 30—53
4. GAZDÁLKODÁS. Földhasználat. — A gazdálkodás szerzőszámai. — A termesztett növények. — Szántás. — Vetésmódok. — Aratás. — Szemnyerés. — Elraktározás. — A szőlő. — Gyümölcs. — Széna. — Nád. — Nem termesztett növények. — Állattartás. — Legelő. — Lótartás. — Szarvasmarha és pásztora. — Juh és juhász. — Sertés és kanász. — Kecske. — Baromfi. — A nem tenyésztett állatok, madarak, rovarok. — Halászat. — Méhészet. — Teherhordás. — összefoglalás 53—70

5. ÖLTÖZKÖDÉS. A viselet hagyományos és kölcsönvett darabjai. — A viselet 1790—1867-ig. — A viselet 1827—1880-ig. — A viselet 1855—1910-ig. — A viselet napjainkig. — A jobbágy, a zsellér, a pásztor, a mesteremberek, a cigányok viselete. — A ruházat kellékei. — Az alkalmi ruhák. — összefoglalás 71—80
6. TÁPLÁLKOZÁS. Nyersen fogyasztott ételek. — ínséges és bőjtös ételek. — Egyéb ételek. — Levesek. — Kásák. — Főzelékek. — Tészták. — Húsok. — Húspótlók. — Kenyér. — Tej. — Fűszer. — Savanyítás. — Egy heti étrend. — Ünnepi ételek. — Italok. — Kutak. — Dohányzás. — összefoglalás 80—85
7. HÁZIMUNKA, MŰVÉSZKEDÉS, MESTERSÉG. Famunka. — Agyagmunka. — Bőrfeldolgozás. — Vesszőfonás. — Kendermunka. — Varrás. — Ruhamosás. — összefoglalás 85—90
8. AMÍG A GYERMEKBŐL FELNŐTT LESZ. Születés. — Csecsemő. — Fiatal anya. — A gyermek. — Gyermekekjátékok. — Suhanc. — Súdó legényke. — Legény. — Súdólány. — Eladó lány. — Falubjárás. — Bálozás. — Farsangolás. — Keretes. — jegyküldés. — Egyezkedés. — Lakodalom. — összefoglalás 90—99
9. CSALÁD-FALUSZERVEZET. KÖZIGAZGATÁS. Nagycsalád. — Apa. — Anya. — A nagycsalád tagjai. — A nagycsalád vagyona. — örökösödés. — Tágabb rokonsági kapcsolatok. — Szomszédságok. — Kapcsolatok a környező és távolabbi vidékkel. — Közigazgatás-, törvény-, rendelet-, állam-, kormányfogalom. — Adó. — Katonáság. — Népfogalom. — Képviselő és választás. — Községi elöljáróság. — Pereskedés. — Büntetés. — összefoglalás 99—109
10. ÜNNEPI ALKALMAK AZ ESZTENDŐBEN A HÉTKÖZNAPOK KÖZÖTT. Mindenszentek. — Főnyók. — Fosztok. — Pincézés. — Lucanap. — Mikulások. — Betlehemesek. — Karácsony. — Két karácsony köze. — Újév. — Farsang. — Húsvét. — Májfa. — Pünkösöd. — Búcsú. — Aratás. — Kukoricafosztás. — összefoglalás 109—117
11. A ZENEI ÉLET. A zenei élet régebben. — Kik, mit és mikor énekeltek. — Kitől és hol tanultak újabb dalokat. — A hangszeres zene régen. — A zenei élet mai állapota. — A fiatalság és az öregebbek; a gazdák és zsellérek zenei élete. — Mikor és hol énekelnek. — Az egyházi énekek szerepe a templomon kívül. — Hogyan tanulják az újabb dalokat. — Milyen hallásúak. — A szöveg és dallam egysege. — Táncmultságok. — Hangszerek. — A rádió és a grammofon. — összefoglalás 118—129

12. A VERSES ÉS PRÓZAI HAGYOMÁNYOK ÉS GYAKOR- LÁSUK. Gyermekjátékok. — A felnőttek játécai. — Az alkalmakhoz kötött népköltési anyag. — A mese és mese- lők. — Dalbetétes mesék. — A boszorkányokról. — A gara- boncásról. — Nagy Andrásról. — összefoglalás	129—135
13. HALÁL ÉS TEMETÉS	135
14. ADATTÁR. I. Mesék és igaz történetek. — II. Találós kér- dések. — III. Falucsúfolók. — IV. játékok. — V. Köszön- tők. — VI. Vegyesek. — VII. Sírfeliratok. — VIII. Leltári felvétel	136—222
VÉGSZÓ	223—225
FELHASZNÁLT IRODALOM	226-227

ÁBRÁK ÉS KOTTÁK JEGYZÉKE.

1. ábra: Kocsi férfiak és nők természetcsoportjainak gyakorisága.
2. ábra: Kocsi férfiak testmagasságának és hosszúság-szélesség jelzőjének variációs görbéi, kombinációs táblázata.
- 2/a. ábra: Kocsi nők testmagasságának és hosszúság-szélesség jelzőjének variációs görbéi, kombinációs táblázata.
3. ábra: Kocsi férfiak és nők hosszúság-szélesség jelző csoportjai aak gyakorisága %-ban.
4. ábra: Leventék hosszúság-szélesség jelzőjének variációs görbéje és gyakoriságának %-os megoszlása.
5. ábra: Kocsi férfiak és nők morfológiai arcjelzőjének csoportok szerinti megoszlása %-ban.
6. ábra: Kocsi férfiak és nők állkapocsjáromív-jelzőjének csoportok szerinti megoszlása %-ban.
7. ábra: Kocsi férfiak és nők orr jelző csoportfainak gyakorisága %-ban.
8. ábra: Kocsi férfiak és nők szemszínének csoportok szerinti megoszlása %-ban.
9. ábra: Kocsi férfiak és nők hajszínének csoportok szerinti megoszlása %-ban.
- I. Tábla: 1. kép Sebestyén Sándor, 2. kép Lantai János.
- II. Tábla: 1. kép Maller Miklós, 2. kép Lantai Bálint.
- III. Tábla: 1. kép v. Lacbányai József, 2. kép Dereskei Zsigmond.
- IV. Tábla: 1. kép Sebestyén Ida, 2. kép Lantai Bálintné.
10. ábra: Kerítés földhánvasból és élősövényből.
11. ábra: Ujabb tornácos ház.
12. ábra: Épülő sárfalú ház.
13. ábra: „Udvarfolyás”. Disznóól.
14. ábra: Kukoricaszárító. Góré,
15. ábra: Kőcsögösök.
16. ábra: Ágasfa csillaggal.
17. ábra: Nádazás.

62. ábra: Gazdaember ruhája.
63. ábra: Gazdaember bundája.
64. ábra: Kendőbe tekert sajt. Sajt-prés.
65. ábra: Farakás.
66. ábra: Sudaras kút.
67. ábra: Kenderszáritás. Kendertörés.
68. ábra: Kendertiprás. Takácsszer-számok.
69. ábra: „Macskajárom”.
70. ábra: Madzagszövő táblácska.
71. ábra: Gerebenezés.
72. ábra: Rokka, rokkaszár.
1. kotta: Hej víg juhászok, csordá-sok . . .
2. kotta: Bár máskorra hagynátok az á l m o t . . .
3. kotta: Hosszi legyen a vőlegény . . .
4. kotta: Árpa, árpa, de három tábla ár p a . . .
5. kotta: Kis utcai kertek a l a t t . . .
6. kotta: A kanász a berekbe me-nyecskével játszik . . .
7. kotta: Nem akar a vezértüröm le-gelni . . .
8. kotta: Hej a kocsí sűrű p i n c e . . .

9. kotta: Sárgalábú kis p a c s i r t a . . .
10. kotta: Házunk előtt, házunk e l ő t t . . .
11. kotta: Fehérváji vármegyeház sa-rokra . . .
12. kotta: Menyországba jer pajtás . . .
13. kotta: Én is azt prédikálom, amit más pap . . .
14. kotta: Hej barátom, b a r á t o m . . .
15. kotta: Asszony, asszony, mit csi-n á t á . . .
16. kotta: Három út van egymás mel-lett . . .
17. kotta: Megígérték, meg sem ad-t á k . . .
18. kotta: Eküttem a majszterurat P á d i g á b a . . .
19. Kotta: Sarokba a p u t t o n y o m . . .
20. kotta: Hej Bukaresd, B u k a r e s d . . .
..
21. kotta: Ess eső, e s s . . .
22. kotta: Hinta, barinta . . .
23. kotta: Csiga-biga gyere k i . . .
24. kotta: Gólya hozza k i s f i á t . . .
25. kotta: Járom az udvarát, já-rom . . .

ELŐSZÓ.

1936. szeptemberében megbízott a *Magyary Zoltán* egyetemi tanár vezetése alatt álló *Magyar Közigazgatástudományi Intézet* a Komárom megyei *Kocs* község néprajzi monográfiájának elkészítésével.

A megbízatás értelmében 1936. szeptember havában három hetet, ugyanaz év decemberében és a következő év januárjában ismét három hetet, 1939. májusában két hetet és szeptemberében három napot töltöttem Kocs községben és a környékén, néprajzi gyűjtést végezve. A gyűjtő munkát *Györffy István* vezette.¹

Magyary Zoltán célja a Kocson végeztetett gyűjtéssel a lakosság, az emberek megismerése.

A néprajztudomány az emberi lélek megismerésére a nép tárgyi és szellemi hagyományainak vizsgálatával törekszik.² Hogy ez a közvetett vizsgálódásmód ma még ímem tud nagy eredményeket fölmutatni, azt fölösleges hangsúlyoznom. Annyit azonban szükségesnek tartok megjegyezni, hogy amikor a következőkben például a házat, annak építőanyagát, főző-fűtő berendezését kutatjuk, — *A. Bach-híú* szólva³ — végsősoron a hagyománnyá vált építögondolatot keressük, nem magát a házat; a viselet egyes darabjainál nem magát a ruhát, hanem az öltözködési szokást szeretnénk kihámozni, és így tovább.

Kocs nem tartozik az elsődleges⁴ néprajzi jelenségekben gazdag községek közé. Gyűjtésemben nem is csak az ilyen jelenségek után kutattam. Mivel a mai községről kell képet adnom, igyekeztem minden előforduló

¹ Éppen ezért vitmutatásait, tanácsait nem is idézem.

² E helyen emlékezem meg hálás tisztelettel a kocsi születésű *Bátky Zsigmond*ról, aki tanításaival rávezetett ezen elgondolás gyakorlati megvalósításának lehetőségére.

³ *Deutsche Volkskunde*. 70. lap.

⁴ Victor v. *Geramb*: *Urverbnndenheit*. Hess. Bl. f. Vk.

jelenséget meglátni, följegyezni és a lehetőség szerint föl is dolgozni. A gyűjtött anyag természetesen nem teljes. Teljességre nem kéthónapi, de kétesztendei helyszíni gyűjtésnél sem lehetne törekedni. A földolgozás nehézségei jórészt abból adódtak, hogy a Dunántúl ez a tájéka néprajziilag alig, vagy egyáltalában nem ismert.

A dolgozat két fejezetét nem én készítettem el. Az embertani vizsgálatokat *Nemeskéri János* dr. végezte, ki e célból négy ízben járt Kocson. A népzenei anyagot *Manga János* vette fel két gyűjtőút alkalmával.*

Budapest, 1940. november havában.

* A helyszínen végzett gyűjtőmunkának nem volt akadálya. A község főjegyzője, *Dereskei János* kérésre szállóhelyet foglalt; *Bátky József* adóügyi jegyző a birtokok terjedelem szerinti eloszlásáról, a vagyonváltságos földekről, stb. szolgált felvilágosítással. *Süvegh István* ref. lelkész készséggel bocsájtotta rendelkezésemre az egyház irományait. *Vincze István* ref. rektor a sírfeliratokat másoltatta le számomra tanítványaival. A község orvosa, *Kohoska Oszkár* dr. megértést mutatott a gyűjtés iránt és igyekezett azt elősegíteni.

A megnyilvánított megértésért, segítségért e helyen mondok kinek-kinek illő köszönetet. — Külön köszönöm meg házigazdámnak, nemes *Malter Miklósnak*, és családjának szíves vendéglátását.

1. A falu társadalmának áttekintése.

A lakosság száma. — Felekezeti megoszlás. — Születés, házasságkötés, halálozás. — Foglalkozás szerinti megoszlás. — Elszármazott családok. — Nemesek. — Nagygazdák. — Kisgazdák. — Zsellérek. — Kommenciósok. — Mesteremberek. — Kereskedők. — Pásztorok. — Csószók. — Kisbíró, postás. — Bába. — Különcök. — Rossz nők. — Koldusok. — Cigányok. — Zsidók. — A test ápolása. — Hitélet. — Néphit. — Erkölcsi élet. — Olvasmányok. — Rádió.

Kocs 2971 lakosa közül 2119 református, 776 katolikus, 49 luteránus, 1 gör. katolikus és 21 izraelita. (Az őslakosság református, a katolikusok mint urasági cselédek, mesteremberek, pásztorok vándoroltak be a közeli környékről. 1868-ban a katolikusok száma 541, 1930-ban 776, a reformátusok 1869-ben 2371 lelket számlálnak, 1930-ban 2119 lelket.) Helyben született 2270, Komárom megyei 476, a többi jövevény távolabbról származott ide. 1272 Lázás, 1462 nőtlen, ill. hajadon, 225 özvegy és 12 az elvált. 1935-ben 19 házasságkötés történt, élve született 57, (51 törvényes, 6 törvénytelen), a halálozás száma 35, a szaporodás 22. A 2971 lakos közül 2474 östermelő, 284 foglalkozik iparral, 27 kereskedelemmel, 53 van közszolgálatban, 6 a véderőnél, 44 nyugdíjas, 11 napszámos, házi cseléd 35 és egyéb 20. 642 házban laknak, e közül 357 egy-szobás, 264 kétszobás, 15 háromszobás, 3 négyszobás, 2 ötnél több szobás. 1 emeletes ház van.¹

Kocs régi társadalmának vezető rétege jórészt a nemesi rendből került ki, ezek alatt éltek a jobbágyok és a zsellérek. Bár a nemesek jórésze is jobbágysorban élt. Ez a vezető nemesi elem nagyrészt elszegényedés vagy hivatalvállalás folytán kipusztult vagy elszármazott; helyébe a meggazdagodott, nem nemes jobbágycsaládok léptek.

A község református iskolája, mely „elejétől fogva szépen virágzott s minden mestereik prédikátorokká lettek és a XVIII század elején is ez volt a generális vagyis egyházkerületi iskola” igen magas fokon állott, mindenki megtanult benne latinul. Sülé nevű jobbágyról mesélik, hogy a „gróf el akarta venni birtokát s ő eléje járult. A grófnál éppen egy angol lord volt vendégségben, akinek a kedvéért a paraszt latinul adta elő panaszát, mire a gróf meghagyta birtokában.” A nemes családok német szóra Budára küldték gyerekeiket cserébe; magasabb iskolára Kocs után pedig Pápára adták. Rendszerint a legidősebb fiút iskoláztatták.

A tanulás, azaz falun kívüli hivatalvállalás folytán szárma-

¹ Bővebb statisztikai adatokat lásd: Magyarv—Kiss: A Közigazgatás és az Emberek.

² Gyulai Rudolf: Törökvilág Komárom megyében 129. 1.

zott el a községből a Balog, Barsi, Bátky, Bükki, Csergő, Hamar, Horvát, Kóczán, Könczöl, Kömlősi, László, Maller, Markovics, Méhes, Sebestyén és Tót család egy-egy ága. Egészen elszármazott vagy kipusztult családok: A Fodorok, Jakabházyak, Kálmánok, Kunok, Patkók, Póczék, stb. Az azonos családnevű családokat ragadványnevekkel különböztetik meg egymástól: Ilyenek: Bátky: sánta, szaponya, uri; Boda: váradi, nagy; Dereskei: medvés; Duc: vörös; Györké: ordacsi, brúgó, basszerka; Könczöl: zsidó, vak, részeges; Lantai: hegyi, sutyus, templommelléki, bíró, szalóki, guriga, vörös; László: brusnyák; Nagy: kecskés, krumplileves; Ölös: hajmás; Sebestyén: kazai, bán, várbeli, nagy, vakarcs, mákoskalácslábú, duda, dávid, pikhercs, kutyák meg nem öté; Tót: botlik, báró, stb. stb.

A mai vezető családok között alig van már nemes eredetű. A többi „jó gazda”. (Ezekből kerül ki a község vezetősége: főjegyző, adószedő jegyző, stb.) A múltban a cím és mód együttes súlya adta meg a tekintélyt, ma a mód is elegendő erre. A tekintélyes múlt, de kevés vagyona néző családok gyermekeik iskoláztatásával, hivatalvállalásával vagy egy hivatalt viselő vő segítségével próbálkoznak a vagyonosok hatalmával lépést tartani. Ezt a néhány családból álló egymás mellett, mögött törtető társadalmi réteget mi közvetítő rétegnek nevezzük (Stavenhagen¹ nyomán), mivel ennek jutott osztályrészül az a szerep, hogy a tőle gyengén elválasztott, úgynevezett alsó rétegek számára filtrálja és közvetítse a felső rétegek alászálló javait. Jellemzi e réteget, hogy tudatosan vele éli a felső körökkel azok történeti életét, (szemben a történelem nélküli, hagyományhoz kötött alsó réteggel), de önállótlan magatartása az alsó réteghez köti. Az ilyen család tagjai polgáriasán öltözködnek, a határban nem dolgoznak; a nők háztartásban minden munkát megcsinálnak, fejnek is. A gyermekeket iskoláztatják: a lányokat polgárba járatják, a fiúkat egyetemre, ha győzik. A jó gazdákkal a rokonság szála erősen összeköti őket, mégis ezekkel új házasságot többé nem akarnak. A faluszervezetbe inkább a barátság, mint rokonság, vagy szomszédság által kapcsolódnak be.

A nemeseket kevélynek tartják: „juj nömös, kevéj, mer benne van a nömös szellet, nagyralátók, egyre csak az ágozatot nízik.” Mindig emlegetik a Mohácsi nevű nemest, aki lúdpásztor volt ugyan, mégis azt mondta, hogy neki még a kutyája is nemes.

A közvetítő réteg nyomában a jó gazda családok vannak (40—50 hold kell ahhoz, hogy valaki jógazda lehessen.) A gazdák alulról nézve egy csoportba tartoznak; mindaz, akinek 30 holdnál nagyobb birtoka van, gazdának számít, zsellérszemmel. A gazdák maguk között 2 csoportba oszlanak: 50 holdig a kisebb gazdák, azon fölül a nagygazdák csoportjába. Régente bátyámuram, nénemasszony szólítással illette őket a zsellér. Az új idők új megszólítása az úr. A gazda a zsellért te-nek s a nevéen szólítja, ha öregebb, János bácsinak, Gombik nennének. Köszönéskor csak a

¹ Stavenhagen: Kritische Gänge in die Volkstheorie. 23. 1.

kalapja karimáját böki meg neki; olyan gazda is akad, aki kézfogáskor a zsellérnek csak az ujjá hegyét nyújtja. 50 éve körülbelül, amióta a lány tisztessége helyébe a vagyon kezd lépni címerül, a gazdák rendje igen ritkán bomlik meg. Hagyományos módon, a gazdák egy fiat a gazdaság számára nevelnek, egyet meg taníttatnak. A jó gazda többnyire csak házasodásáig dolgozik maga is a gazdaságban, azontúl csak intézkedik. A nők csak a ház körül végeznek munkát, házon kívül csak a kertben és szőlőben dolgoznak. Régebben a jó gazdalanynak csak a kapálás és az aratás alól volt ment. Kisebb osztályú gazdacsaládok nőtagjai a határban is végeznek minden munkát.

A 15—20 holdas gazdák és az olyan nagygazdák, akik kicsit elszegényedtek, (aki nagyon elszegényedik, azt elviszi a szégyen, úgy, hogy még meghalni sem jön haza) vagy aki zsellérre rámarad egy kis vagyon, azok kisgazdának szeretik magukat nevezni. Életmódjuk zselléri, mégis mindig a gazdák felé néznek.

A kétféle, úgymint részarató és sajátjából élő zsellér keverve él, összetartja őket a nyomorúság. „Szegények vagyunk, de jól élünk, ritkán eszünk, de keveset; reggelit elászom, ebédöt ébeszégetem, vacsora helett lefekszünk“ mondják ezek a konyhájukról. A ruháról meg: „ruhává úgy vagyunk, hogy vessük le tögyük fő“ vagy „egyik a testön, másik a kertön. Kerút, kerút, de ha nem kerút, hát igön ékerút.“ A hagyományokat ezek és a kisebb osztályú gazdák őrzik és gyakorolják.

A többnyire idegenből beszármazó sokgyerekű kommenciósokkal a zselléraszony se közösködik. A szomszédság minden lopást rajtuk keres.

Mesteremberek a nyomorékokból, legidősebb fiúgyerekből s idegenekből teliének ki. Nagyobbra vannak, mint a zsellérek, egymás között barátoknak. Mégis, mivel pusztán foglalkozásukból alig néhányuk tud megélni, zsellérkedni kényszerülnek; ha pedig annyit szereznek, vagy örökölnek, amennyiből megélhetnek, elhagyják mesterségüket. A mesterember annak úr, aki dolgoztat vele. Különben csak szomszéd, vagy más hasonló megszólítás illeti.

Legtöbben régen a takácsok voltak. Ezek még emlékeznek, hogy valamikor takácscéh is volt Kocson. Régi, híres takácsok voltak: Toka Yince, Süveg János, Béres Sándor, Magyar István, a Méhesek, Yargyasok stb. A mai takácsok közül egyiknek öregapja volt takács, apja zsellérkedett egészen s nem szőtt. Az ő fia sző, de csak télen. A másik mai takácsapa és fia mesterember családból (nem takács) származik, a harmadik takács paraszt családból ered. Pénzért szőnek, újfajta gyorsvetélős szövészek. Életmódjuk közel áll a zselléréhez.

Nyolc kovács közül öt paraszt származású, egynek apja takács volt, egy maga jött be idegenből, egynek apja, ki szintén kovács, kívülről származott be. Emlékeznek a kovácsok céhére is. Ők a legtekintélyesebb iparosok. Gazdától évenkénti fizetség jár ki nekik, az eke után a gazda birtoka nagyságának arányában. Emlégetik a 20 éve meghalt Bori kovácsot, aki értett az állatok gyógyításához is. A mostaniak ilyesmivel nem foglalkoznak.

A hat bognár közül kettő idegenből jött be, egyiküknek két fia folytatja apja mesterségét. Egy bognárnak harangozó volt az apja, az utolsó parasztyerek volt. Alkalmankint fizetik őket munka végeztével. A három asztalos közül egy kocsi származású, kettő idegenből jött. Nem csinálnak sok új bútort, mert a tehetősebb inkább vásáron veszi, vagy Tatán készítetteti.

Öt suszter parasztszaládból ered, négy kívülről jött be, egy a harangozó fia, mindössze egynek volt suszter az apja. A susztereknek csizmafejelés, csizmaszárból való bocskorkészítés, szandálvarrás a kenyérkeresetük; kevesen vannak közöttük, akik csizmát is készítenek és azzal vásárra is járnak. A susztereknek is, meg annak is, aki csizmát készít, kell valami külön foglalkozás, pl. gépjavítás, ha nincs földje. A négy szabó mind parasztszármazású. Munkája csak egynek van bőven. A szegény ruháját csak ritkán csináltatja, inkább készen veszi a vásáron, mivel így olcsóbban jut hozzá. Van a szabók között, aki csak föl vállálja a ruhát és beviszi Tatára, ott varratja.

A két kádár közül az egyik paraszt, a másik idegen eredetű; az egyetlen szíjjártó apja kádár volt; az ács úgy nősült ide; a kőműves helybeli paraszt eredetű. Nyerges Pestről jár le szükség, esetén, azon háznál száll meg, ahol dolgozik.

A három borbély közül kettő parasztfiú volt, a harmadik, ki kovácslegényből lett borbély, idegenből ered. A borbély műhelyében csak a zsellért borotválja, nyírja, a gazdához maga jár hetenkint. Évenként fizetik őket.

Van egy kútásó, kinek apja is ez volt s egy fúró-faragó napszámos. A nádázó emberek is napszámba járnak.

A köszörűs vándorló, „meg se szívének a faluba, ha le akarna telepennyi.“

A kocsi kereskedelmet a Hangya szövetkezet fiókján kívül zsidó kereskedők bonyolítják le. Két nagyobb üzlet van kocsmával (a Hangyának is van kocsmája) és két kisebb, kocsmá nélkül. Van egy helybeli gazda, aki kocsmát nyitott, egy másik csak a maga borát méri és van egy idegenből beszármazott kocsmáros. A tejszövetkezetet egy Dad-i ember alapította s tartja kezében.

Van a zsellérek között 3 tojásos kofa, akik járnak a falut, összeszedni a tojást, amit a tatai heti piacokra visznek be. Kofálkodik egy cigányasszony is, ez cserél tyúkokat (kotlóst), jó ültetni való tojást, stb.

„Juhásznak juhász a barátja“ mondják, vagyis ezek is egymás között érintkeznek. Juhász a zsellér fölött áll, a gazda is meghívja a lakodalomba, mert a juhász egy egész bárányt visz. Mégis ha a székrendezés folytán a templomban a juhász a gazda mellé kerül, akkor a gazda inkább nem megy templomba, mintsem hogy a juhásza mellett üljön. A juhászok katolikus vallásúak és idegenből beszármazottak. A többi pásztor a zsellérségből kerül ki s ugyanoda tér is vissza. Külön osztályt csak a régebbi világban alkottak, amikor külső viselkedésükben is élesen elkülönültek mindenki mástól.

A cselédek, *szógák*, béresek nőtlen zsellérekből kerülnek ki, foglalkozásuk összetartja őket.

A pásztor — csósz — elöregedett, beteges zsellérből kerül ki. „Mocskóják is érte“; mégis pászornak szívesebben elmennek, mint bakternak. „Van ám ojan szögíny, aki nem lönne bakter sömenynyiér se, még hogy ú bakter lögyön. Bakter csak az lösz, aki nem röstelli a faluba bókászni.“

Kisbírónak, postásnak szívesen elmegy a zsellér, „hivatal az annak, rangja van neki.“

A bábaasszonyt igen megbecsülik, asszonyság megszólítás jár neki.

Van néhány különc is a faluban, férfi és nő a zsellérek között. Ezek olvasnak. Mindenféle könyvet, ami csak a kezükbe kerül. Klasszikust és detektívregényt. Némelyik urasán öltözik s szobáját sem hagyományos módon rendezi be. Bolondos a beszédjük, sok tréfát és illetlenséget mondanak.

A rossz nők, az „ojanak ötözkönnnek, rosszakat beszínek, büszke a járásuk, fnyösen járnak, még festik is magukat“.

Koldus a vidékiekből telik ki, újabban a szegényháziakból. Vetnek nekik minden házban valamit.

Kéményseprő nincs, Tatából jár ki.

Rége a Cigányvároson csak cigányok laktak. A régi cigányasszonyok gyógyítottak, a cigányok meg kovácsok is voltak. A mostaniak csupán *hangászok*, vályogvetők, ürgészők. Dologba is el-elhívják őket. A cigányt mindenki *tézi*, tréfál vele. „Azér van böcsülettye, kihíjják még a szőlőbe is“. Napszámba is hívják kötözni, markot szedni, krumplit szedni. „Barnák, de tiszták“. Cseléd együtt eszik velük. „Azér e csak cigány. A cigány aszongya ú főjjobbvaló, mint a paraszt, urasat mutat oszt nyáron meleggé, mégis émögy vájogot vetnyi.“ Az öreg cigány H. R. azt mondja: „ha valamikó paraszt együtt vóna az udvaromba, hogy mennyek dógozni, agyoncsaptam vóna. De mos má muszáj, igaz, hogy nehéz a dolog, sokszó otthaggyuk, ha nem bírjuk, megmohósodik a kezünk ...“

A zsidók a *botosok*; boltjukhoz kocsmá is van, emellett gépekkel, állattal is kereskednek. Egyik szereti, másik meg azt mondja: „nem mér jól, huncut, zsidóbú elég egy is“.

A test ápolása az arc és kéz naponkénti mosásából és hetenkénti tiszta ruha váltásából áll. A mosakodást néhány öreg még ősi soron szájból végzi, többen bögréből a kézre öntött vízből, mások az itató vályúból, mosdótáliból. A közvetítő réteg tagjai sem igen fürdenek. A gyereket egy-két éves koráig fürdetik teknőben. A naponkinti fogmosás egyik rétegnél sincs meg. Hajat ritkán mosnak. Lábat is sokszor csak a beteg. Általában mindenki naponkint fésülködik, emberek sokszor az ujjukkal. Az emberek hetenkint borotválkoznak, 30 holdig maguk, azon fölül a házhoz járó borbély segítségével. Körmöt nem tisztítanak, nem is vágják, csecsemőjét lerággják, lopós lenne különben. Külön hálórúhát csak a közvetítő réteg tagjai ismernek.

A betegséggel könnyen vannak. Amíg bírják, lábon hordják, házi szerrel, teával, fürdővel gyógyítják. Zsellérek „Bijjenne“ és más tudós asszony tudományát veszik igénybe. Orvoshoz is mennek, kiváltképp az egykével. A védőnő tanácsát nem igen veszik figyelembe, jórészt fiatal kora miatt s azt mondják, hogy amíg nem volt védőnő, addig is föl tudta nevelni minden anya a gyermekét, sőt a régiek egészségesebbek voltak.

A hitélet Kocson alacsony fokon áll. Míg 60—70 évvel ezelőtt sok családnál felkeléskor és lefekvéskor, valamint étkezések előtt imádkoztak; vasárnaponként és ünnepnaponként rendszeresen templomba jártak; nagy ünnepeken *gyóntak* (úrvacsorával éltek), addig ma a háznál legfeljebb az elhagyott öregasszony forgatja a „Szikszai könyvet“, templomba férfiak a presbitereken kívül alig harmincan ha járnak, nők valamivel többen. Mostanában csak sátoros ünnepeken van tele a templom. Az ünnepnapot és vasárnapot sem tartják nagyon — a munkaszünetet illetően, pedig régebben még a takarítást is elhagyták a templombajárás és ünneptartás végett. Vannak, akik a háborút okolják az Istentől, templomtól való elrugaszkodásukért, van aki a pap politikai pártállását kifogásolja: „kormánypárti, követ akart lönni“; van, aki az ültetésrendszert kifogásolja; a szegény a gúnyját restelli. Az okokat természetesen sokkal mélyebben kell keresni. A római katolikusok vallásosabbak, mint a reformátusok, szorgalmasabb templomjárók, bár az egyházuk által előírt vallásos cselekedeteket ők is mind szűkebb körre szorítják össze. xY pénteki bűjtöt jobbra csak az öregek tartják; szentelt vizet, ha tartanak is a háznál, „elfelejtik“ használni, pedig az öregek még nemcsak a határba menet, de ha a házat elhagyták, akkor is éltek vele és fohászkodtak. A búcsújárások, amikben azelőtt szintén igen buzgók voltak, napjainkra teljesen elmaradtak.

A két felekezet a múltban nem házasodott össze, ma is ritkán teszi ezt. Emlegetik M. I. református leányt, aki kitért és katolikushoz ment férjhez. „De igön lenízték érte az anyját is, aki szüállításnő vót s nem is igön híták.“ Az is előfordult, hogy közös tarlón való aratáskor külön, felekezet szerint ültek széjjel enni. Már az iskolásgyerekek csúfolják egymást az utcán, hogy pápista, kálomista. Sok csúfolódó mondás, monda, vers él egymás ellen. Ha a reformátusoknál temetés van, a katolikusok azt mondják, hogy „oda nem érdemes émenni, mer a mijenk szebb.“ Visszafelel a református: „azt mög nem löhet mögértenyi. Nem tunnyi, hogy a pap szid vagy dicsér. Más a níp“ mondják a katolikusról, „a szót is máskíp ejti“. Sokan elítélik a torzsalkodást és megértést tanácsolnak.

Napjainkra szűnik az ellenségeskedés: „mos má csaknem egyformák mind,“ kevésbé ragaszkodik vallásához a református csakúgy, mint a katolikus. A reformátusok temploma is csakolyan üres, mint az atyafiak szentegyháza ...

A dogmatikus hit melletti néphit csakúgy fogy, mint amaz. Régebben a napi élet számos mozzanatához fűződött valami hiedelem, valami apróbb-nagyobb rosszat elhárító vagy jót célzó

cselekmény. (Ezeket az illető helyen vagy az Adattárban közöljük). Ma már a lakosság a régi hiedelmek jórészét *baboná-nak* nevezi, mivel nem hisz benne. Az öregebbek lelkében él még a hit a sok elmesélt monda igaz, megtörtént voltában, sok mesére is mondják: „sok mese vót ojan, ami megtörtént.“ A boszorkányokban, garaboncásban még hisznek, de azt tartják, hogy „émútak, mer nem hallani róluk.“ A fiataloknak ez a hit már babona. Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy a rontásban, szemverésben a fiatalok jórésze is hisz és így nem is tartja babonának; ezek is félnek a rossz szemtől és nem egy mondja a rossz szemű öregnek: „ha hazagyün avvá a fáratt szömivé, ne nízön a gyerökre, állatra“. A katolikusok hitélete gazdagabb volt a múltban, az ma is, ők „babonásabbak“.

A mélyebb hitélet más erkölcsi életet kívánt, mint a mai. Nagyon öreg emberek emlékeznek még rá, hogy a megesett lányt a templomban az utolsó, a szégyenpadra ültette a bakter, istentisztelet után pedig kiállította a templomajtóba, hogy a kijövök „megpöködjék“ s csúnya szavakkal illessék: „phú büdös ku .. a“. A hűtlen asszony haját az ura bakterrel levágatta s a levágott hajú asszonyt ugyancsak a bakterrel „sétátatta“ a faluban, hogy kedvére „mocskója“ mindenki. A hajlevágás lánynál is előfordult. Mesélik, hogy egy asszony levágta egy lány haját, amiért elszerezte az urát. A hűtlen férfitől a család visszavette az asszonyt. A tolvajt a hatóság kísértette a falun a bakterrel, csőszszel s kiabálnia kellett, ha pl. kukoricát lopott, hogy kukoricát vegyenek.

Ma már nem botránkoztat meg a lány teherbe esése. A család maga intézi el a dolgot — orvos, vagy tudósasszony segítségével. Ha meg a gyermek világra jön, törvénykeznek. A házasságtörő asszonyt is csupán férje bünteti (elveri), a közösség távol marad.

Általában a férfit a nő elé helyezik. Úton is az asszony megy hátul. Ez viszi a terhet is. Gyereket ünnepnap az apja viszi a karján, mikor hazamennek látogatóba.

Az íratlan szellemi termékek, a mesék, trufák, mondák, találós kérdések, falucsúfolók, köszöntők, kádenciák igen nagy számban élnek. Letéteményesei, mint arról egyebütt is van szó, a zsellérek és kisebb osztályú gazdák. Télen-nyáron, hacsak alkalom adódik, mesélnek és meséltetnek. A gazdag mesekinccsel bírók szinte fölkinálják magukat a mesemondásra.

Szeretik nagyon az olvasnivalót. Aki teheti, télen vagy nyári időben vasárnap vesz vagy cserél magának tojáson, zöldségen újságot. A postával jár 12 Pesti Hírlap, 2 Magyarság, 3 Új Magyarság, 1 Pesti Napló, 3 Újság, 8 Friss Újság, 2 Függetlenség, 2 Nemzeti Újság, 26 Új Nemzedék, 3 Népújság, 69 Független Kisgazda, 17 Igazság, 16 Szabad Szó, 8 Vasárnap, 3 Tolnai Világlapja, 10 Új Idők. A Tatáról naponként kijáró újságarústól megvásárolnak: 60 Kis Újságot, 30 Függetlenséget és 25 Friss Újságot. (Meg kell jegyezni, hogy az Új Nemzedéket a plébános hozatja és osztja szét.) Nyáron az itt felsoroltaknál kevesebb újság fogy, mivel akkor sokan az előfizetést lemondják s inkább csak vasárnap vesznek egy számot, mert úgy sem érnének rá olvasni.

A levente könyvtár könyveit főleg a béresek forgatják. Rádió 35 van a községben. (Bővebbet l. a Zenei élet c. fejezetben).

2. Kocs község népének antropológiai vizsgálata.¹

A vizsgálati anyag nem, kor, társadalmi helyzet szerinti megoszlása. — Fontosabb antropológiai jellegek ismertetése. Testmagasság. — Ülőmagasság és testarányok. — Testmagasságnak más jellegekkel való kombinációja. — A fej és arc legfontosabb metrikus és morfológiai adatainak ismertetése. — Szem-, haj-, bőrszín vizsgálata és azok kombinációja. — Kombinációs vizsgálatok az egyes jellegek között. — Kocs népének fajisága. — Egyes típusok leírása és azok gyakorisága. — összefoglalás.

1939. május, június és augusztus hónapjaiban négy kiszállás alkalmával végeztem Kocson rendszeres antropológiai vizsgálatot. Vizsgálataim során összesen 318 egyénről vettem fel rendszeres antropológiai méreteket, készítettem morfológiai jegyzeteket és közülük kb. 50 egyénről típusmeghatározás céljából (a Néprajzi Múzeum támogatásával) fényképfelvételt készítettem szemben és oldalt.

A 318 egyén megoszlása nem, kor, vallás, származás és társadalmi viszonyokat véve a következő: a rasszantropológiailag jelentős vizsgálati anyag gerincét a 110 felnőtt egyén alkotja, akik közül 53 férfi és 57 nő. A fiatalabbak megismerését a leventék vizsgálata szolgáltatta, ezeknek száma 130. A gyermekeket részint a felnőttekkel együtt, részint az iskolában vizsgáltam, ezeknek száma 78. Az alacsony esetszám és a gyerekeknél életkorban mutatkozó meglehetősen eltérések oka az akkor befejezést nyert tanítás volt. Az életkori megoszlást illetőleg a felnőttek 25 éves kortól egészen 80 éves korig terjednek. A leventék 13—23 évesek, a gyermekek 6, 7, 8, 9 évesek. A vizsgálati anyagnak életkor szerinti megoszlása igen szerencsés, mert minden jellegre vonatkozólag módot adott arra, hogy az életkori változásokat figyelembe lehessen venni a típusmeghatározásban. Vallás szerint a megvizsgáltak túlnyomó többsége református, római katolikusok és egyéb vallásúak inkább a megvizsgált gyermekek és leventék között adódtak, miután azok közül számosan nem kocsi illetőségűek és az utóbb települtek családjaiból származnak. Származási helyüket illetőleg a többség kocsi születésű, a felnőttek közül mindössze 16 oly egyén van, aki a vármegye más helységében született, vagy távolabbi helyről származott Kocsra (Komárom, Mocsá, Bana, Szilas. Szend, Környe, Tóváros). A leventék közt származást illetőleg igen nagy eltolódások mutathatók ki. A szociális helyzetet is figyelembe véve, a megvizsgáltak 55 %-a („A“) átlagban jómódú volt, 30 %-a közepes, már hiányokkal küzd („B“) és a megvizsgáltak 15 %-a egészen szegény („C“).

Mindezek után foglalkozunk a fontosabb antropológiai jellegek rendszeres tárgyalásával, hogy ezek ismeretével pontos képét adhassuk Kocs község faji összetételének.

¹ Írta Nemeskéri János.

A Kocsi férfiak fontosabb embertani méreteinek, jelzőinek számított értékei.

Sorszám	Méretek, jelzők	Eset	M	Átlag	m	V _{min} - V _{max}	V diff	σ	v.
1.	Testmagasság	53	165.78	közepes termet	0.62	156-173	18	4.57	2.70
2.	Úlómagasság	53	86.35	mesatiskel	0.45	77-93	17	3.33	3.85
3.	Fej legnagyobb hossza	53	188.81	középhosszú	0.92	176-202	26	6.73	3.56
4.	Fej legnagyobb szélessége	53	158.80	középszéles	0.36	148-170	23	2.66	1.67
5.	Hosszúság-szélességi jelző	53	83.85	brachycephalia	0.45	77-89	13	3.29	3.90
6.	Legkisebb homlokszélesség	53	112.76	középszéles	0.64	102-128	27	4.72	4.18
7.	Transversalis-frontoparietalis jelző	53	70.88	eurymetop.	0.46	65-80	16	3.36	4.74
8.	Morfológiai arcmagasság	53	111.17	alacsony	1.02	96-128	33	7.75	6.97
9.	Járomívszélesség	53	145.02	széles	0.78	128-158	31	5.69	3.90
10.	Morfológiai arcjelző	53	82.05	eury prosopia	0.79	71-97	27	6.00	7.27
11.	Álkapocsszögletszélesség	53	115.78	széles	0.81	106-130	25	5.96	5.14
12.	Álkapocs-járomívjelző	53	79.39	középszéles	0.57	71-89	20	4.19	5.28
13.	Orrmagasság	53	56.13	közepes	0.82	48-80	33	5.97	10.63
14.	Orrszélesség	53	35.86	széles	0.46	30-46	17	3.42	9.45
15.	Orrjelző	53	64.83	leptorrhinia	1.13	42-86	45	8.27	12.75
16.	Fülkagylómagasság	53	58.92	magas	0.65	46-70	25	4.97	8.43
17.	Fülkagylószélesség	53	33.02	középszéles	0.41	24-40	17	3.04	9.20
18.	Füljelző	53	52.34	alacsony	0.99	41-69	29	7.25	13.85

A Kocs-i nők fontosabb embertani méreteinek, jelzőinek számított értékei.

Sor- szám	M é r e t e k, j e l z ő k	Eset	M	Átlag	m	V min	V max	V diff	σ	v.
1.	Testmagasság	58	153.50	közepes termet	0.71	143—165	165	23	5.41	3.54
2.	Ülőmagasság	57	80.56	subbrachyskel	0.51	73—89	89	17	3.87	4.67
3.	Fej legnagyobb hossza	57	177.91	középhosszú	0.78	168—192	192	25	5.92	3.32
4.	Fej legnagyobb szélessége	57	151.16	középszéles	0.55	140—160	160	21	4.21	2.77
5.	Hosszúság-szélességi jelző	57	83.91	brachycephalia	0.40	78—92	92	15	3.04	3.62
6.	Legkisebb homlokszélesség	57	106.99	széles	0.70	96—120	120	25	5.41	5.05
7.	Transversalis-frontoparietális jelző	57	70.74	euryntop.	0.45	62—80	80	23	3.45	4.87
8.	Morfológiai arcmagasság	57	111.17	középmagas	1.02	96—128	128	33	7.75	6.97
9.	Járomívzélesség	57	134.42	széles	0.62	122—144	144	23	4.75	4.27
10.	Morfológiai arcjelző	57	82.05	euryprosopia	0.79	71—97	97	27	6.00	7.27
11.	Állkapocszögletszélesség	57	104.92	széles	0.77	90—120	120	31	5.87	5.59
12.	Állkapocs-járomív-jelző	57	78.01	széles	0.50	70—86	86	17	3.78	4.84
13.	Orrmagasság	57	51.38	közepes	0.60	40—64	64	25	4.54	8.83
14.	Orrzélesség	57	31.94	széles	0.46	22—40	40	19	3.54	11.08
15.	Orrjelző	57	62.43	leptorrhinia	0.94	46—80	80	35	7.16	11.46
16.	Fülkagylómagasság	57	58.92	magas	0.65	46—70	70	25	4.97	8.43
17.	Fülkagylószélesség	57	31.35	középszéles	0.53	22—40	40	19	4.01	12.79
18.	Füljelző	57	53.07	alacsony	0.44	33—69	69	36	3.35	6.19

*Testmagasság.**Férfiak.*

A kocsi férfiak átlagos testmagassága 165.78 cm, azaz „közepes“. A nyert átlageredmény mellett a testmagasságnak, mint jellegnek lényegére igen fontos felvilágosítást kapunk akkor, ha a variációs sor szélső értékeit, a max. és min. közt mutató variációs differenciát és a többi variációs statisztikai feldolgozás számított értékeit vesszük vizsgálat alá.

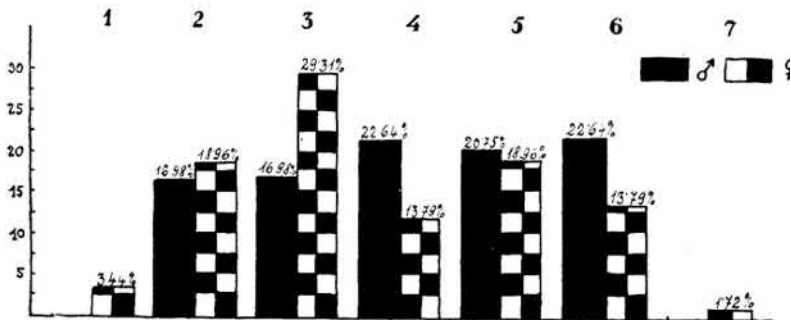
A testmagasság 156 cm-től egészen 175 cm-ig változik. 55 egyénhez képest a talált differencia (25 .egység) igen nagy. A szélső határok közt mutató differenciát akkor tudjuk helyesen értékelni, ha az esetek előfordulását figyeljük meg a variációs sor mentén. Még a csekély esetszám dacára is kimutatható több oly központ, ami körül az esetek felhalmozódása figyelhető meg. E tényből, mielőtt még ezt ismertetnénk, megállapítható, hogy a testmagasságot illetően több egymástól eltérő, faji komponens van a kocsi megvizsgáltak közt. Az alacsony termet központja 159 cm-nél van, négy egységgel. A kisközepes 161 cm-nél 3 egyén fordul elő, azonban ez a többi egységhez viszonyítva nem mondható határozott központnak. Az átlagtermetet magában foglaló közepes termetcsoportban mutatkozik meg a gyakoriság egyik legnagyobb értéke, mely egyúttal egybeesik a talált átlaggal is (165 cm 6 egység). A magasabb termet felé való eltolódás mutatkozik abban, hogy a nagyközepes termetcsoport 6 egységnyi gyakorisággal van képviselve a 168 cm-es osztálytagnál. A magas termetcsoporton belül ugyanazt a gyakoriságot kapjuk, mint az alacsony termetnél, eltérés abban mutatkozik, hogy az előbb említett jelenségnek megfelelően kétszer fordul elő a gyakorisági központ (170 cm és 171 cm 4—4 egységgel). A négyzetes eltérés alapján ($\sigma = 4.57$) a normál variánsok (a normál variánsok határát $M + 2\sigma$ szerint véve) 156.06 cm és 174.64 cm között fordulnak elő. Mit mond ez az adat? Azt, hogy az átlagon túl a nagy közepes és magas termet felé az esetek egységesebben fordulnak elő (8 termetegység). Ugyanakkor az átlagon alul a termetértékek 14 egységnyi differenciahatár közt eloszolva fordulnak elő s így egy egységes típus meglétét ez erősen korlátozza. A középső érték előfordulása 162.50 cm-nél van, ez az érték, bár csak a két szélső eset helyétől függ, mégis feltűnő, hogy ettől az esetek egységenként pozitív irányban nagyobb számban fordulnak elő, mint negatív irányban. A variációs koefficiens 2.70, ami azt jelenti, hogy az esettagok értéktagok lévén, értékükben nem nagyon megbízhatók. A középérték hibája $3m = 1.86$. Eszerint a korrigált középérték 165.92 cm és 167.64 cm között fordulna elő, ha a község teljes férfilakosságát mértem volna meg. Mind-ebből az következik, hogy a közepes, nagyközepes termetértékhez tartozó egyének öröklés és rasszantropológiai szempontból jelentősebbek, míg a középértéken aluli egyének testmagasság szempontjából kisebb jelentőségűek és inkább az erősen keveredett típusú egyéneket foglalják magukban. Az előbb részletezett, variációs sorból magyarázott jelenségeket még jobban alá tá-

masztja a termet egyes csoportjainak abszolút és relatív gyakorisága.

A termet egyes csoportjainak gyakorisága.

Igen alacsony	0	0.00 %
Alacsony	9	16.98 %
Kisközepes	9	16.98 %
Közepes	12	22.64 %
Nagyközepes	11	20.75 %
Magas	12	22.64 %
Igen magas	0	0.00 %
	n = r 53	99.99 %

Kocsi férfiak és nők termetcsoportjainak gyakorisága %-ban.

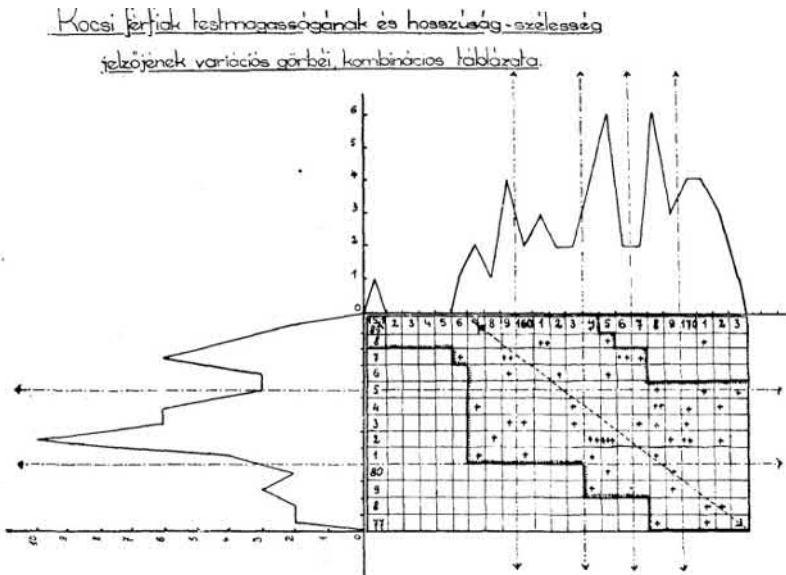
1. ábra.

Abszolút többségű csoport nem állapítható meg, miután a közepes és magas termetcsoportok gyakorisága egyforma: 12—12 egyén (22.64—22.64 %). A kettő között foglal helyet kis eltéréssel a nagyközepes termetcsoport 11 egyénnel, 20.75 % gyakorisággal. A kisközepes és alacsony termetcsoportok gyakorisága megegyező egymással, de az előbbieknél már kisebb. A középen alul és felül előforduló csoportokat magasabb egységekbe foglalva kitűnik, hogy az alacsonytermetűek gyakorisága 33.96 %, míg a magasabb termetűek gyakorisága 43.39 %. A nyert adatokat a családi származás, családnevekkel és szociális viszonyokkal egybevetve megállapítható, hogy az ősi, tősgyökeres családok között található a magasabb termet, míg az újabban települt lakosság közt, főleg az alacsonytermetűek gyakoribbak. Ennek magyarázata már ennek az egy jellegnek vizsgálata alapján az, hogy eltérő rasszbeli összetétele van a tősgyökeres lakosságnak, az újabb időkben letelepedett családoknak és a legújabban bevándorolt cselédnépnek. Ezen magyarázaton kívül a szociális helyzet, mint formatív tényező is igen jól mutatkozik (különösen a nőknél). A tősgyökeres lakosságból azok, akiket megvizsgáltam, 10—50—80—90 holdig terjedő földbirtokkal rendelkeznek. Ugyanakkor az alacsonytermetűek családjában a szociális helyzetet legjobban jellemző birtokviszonyt a házhelytől az egy-két holdig terjedő vagyonállomány képezi. Miután lehetőségeim a

hatósági támogatást illetőleg igen csekély mértékűek voltak, ez-irányú vizsgálataimat nem terjeszthettem ki a részletekre.

Más jellegekkel való egybevetésre a szokásos korrelációs koefficiens helyett a gyakorisági grafikonnal egyesített kombinációs táblázatot szerkesztettem két-két, esetenként változó jelleg alapján. A kombinációs táblázat és gyakorisági görbe együttes ábrázolása mindenekelőtt alkalmat ad arra, hogy a két variációs sort összehasonlítsuk, másfelől a görbe csúcspontjainak és eseteknek táblázatokban való előfordulása is áttekinthetőbb s végül harmadszor megállapíthatók az esetek eloszlása alapján azok az irányvonalak, amelyeknek irányában a két jelleg azonosan, illetőleg eltérőleg változik. A táblázaton a választóközők (ez alatt az üres kockákat értem) által körülhatárolt kisebb csoportok, amennyiben azok több más jelleg egybevetésénél ugyanazon egyénekre vonatkozólag mutatkoznak, bizonyos abban a populációban meglévő típusokra utalnak.

A testmagasságot illetőleg a most ismertetett kombinációs táblázatban, egybevetve a hosszúság-szélességi jelzővel, először egy határozott irányvonal mutatható ki, amely a két jelleg pozitív azonos változásának felel meg; másodszer az esetek eloszlása alapján két egymástól teljesen elkülönülő csoport határozható meg 151 cm-től 164 cm-ig és 89—82 hosszúság-szélességi jelzőknek megfelelően, míg a másik csoport 165 cm—173 cm és 89—77 hosszúság-szélességi jelzők között található. Meg kell említenem, hogy az elkülönítések meglehetősen változatosak és további részletes vizsgálatuk alkalmával volna lehetséges e csoportok elemzése.

2. ábra.

összefoglalva a testmagasságot illetőleg a kocsi férfiak nem egységesek. Az átlagos termet közepes (165 cm). A termetsoportok gyakorisága alapján a magasabb termet felé való eltolódás figyelhető meg.

Nők.

A megvizsgált 58 nő esetében a testmagasság az igen alacsony termettől egészen a magas termetig változik. Számszerűleg kifejezve a minimum 143 cm, a maximum 165 cm. A két szélső határérték közti különbség ezek szerint 23 egység, ami — miután az esetszámban nagy eltérés nincs a férfiak és nők között — azzal teljesen azonos mértékű variációs differenciának felel meg. A nagy variációs differencia okát elsősorban az életkorban mutatózó nagy eltérések is okozzák. A nők átlagos termete közepes (153.50 cm).

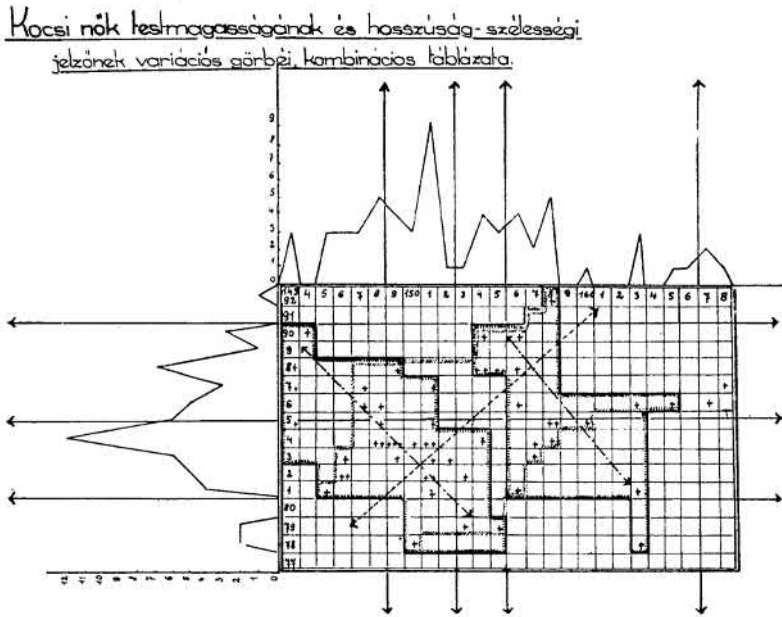
Vizsgáljuk meg a termet variációs sorát a számított értékek szerint, hogy ezek alapján a nyert átlagot kellőképpen értékelhessük és a termetet, mint jelleget minden részletében megismerhessük. Az eseteknek az eloszlása meglehetősen egyenletes. A férfiaktól eltérőleg itt az esetek a negatív irányban tolódtak el, amit két körülmény is igazol. Nevezetesen először is a leggyakoribb érték a középértéktől negatív irányban, 150 cm-nél található 9 egység gyakorisággal, másodsor a középértéktől a kisebb értékek minimális határa felé 34 eset fordul elő, azaz az átlag kialakításában az alacsony termetűek játszottak nagyobb szerepet. A középtől a magasabb értékek maximális határáig 24 eset fordul elő, ami annál is jelentősebb, mert a 24 eset 12 osztály tag esetében oszlik meg, míg az előbbi 34 eset csupán 10 osztálytagon belül fordul elő. A normál variánsok 142.28 cm és 164.32 cm között helyezkednek el. (A négyzetes eltérés 5.41). A középérték valószínű hibája alapján a tényleges középérték 151.37 cm és 155.63 cm között foglal helyet. A variációs koefficiens 3.34, ami szerint a testmagasság viszonylagosan a többi jelleghez képest közepes variációs ingadozásnak van alávetve.

A nők testmagasságát illetőleg könnyen áttekinthető képet kapunk, ha a termetsoportok egység és százalék-szerinti megoszlását vizsgáljuk. (Lásd 1. ábrát.)

A termet egyes csoportjainak gyakorisága.		
Igen alacsony	2	3.44 %
Alacsonv	11	18.96 %
Kis közepes	17	29.31 %
Közepes	8	13.79 %
Nagy közepes	11	18.96 %
Magas	8	13.59 %
Igen magas	1	1.72 %
	<hr/>	
	n = 58	100.09 %

Mindenekelőtt is megállapítható a csoportok gyakoriságából, hogy mindaz, amit a variációs sor esetében találtunk, az ebben

az esetben is határozott formában jut kifejezésre. Az alacsonytermetűek gyakorisága a megvizsgáltak több, mint felét teszik 51.71 %, viszont magastermetű a megvizsgáltak 34.47 %-a. Ez összefoglalt csoportokat a táblázatban közölt kis csoportok szerint vizsgálva kitűnik, hogy gyakoriságban első helyen állnak a kis-közepes termetűek 29.31 %-kal, ezt követik egyforma gyakoriságban 18.96 %-kal a nagyközepes és alacsony termetcsoportok. A nők átlagos termetét magában foglaló csoport harmadik helyen következik 13.79 % gyakorisággal és érdekes, hogy a magas termet gyakorisága egyezik vele, 13.79 %-os előfordulással. A két szélső csoport gyakorisága nem jelentős, de ez esetben is az igen alacsony termetcsoport bír nagyobb gyakorisággal.

2/a. ábra.

A nők testmagasságának és hosszúság-szélességi jelzőinek kombinációs összehasonlítása, két egymástól elkülönülő morfológiai csoport megállapítását tette lehetővé. Az első csoport testmagasságának és hosszúság-szélességi jelzőjének határértékei: 143—155 cm. és 78—90-es jelzők. A másik csoport ugyanezen jellegeinek értékei 154—165 cm. és 75—92-es határok között változnak. A két csoportra nem annyira a szigorú határok, mint inkább a jelzett határokon belül egyes csomópontok körül az esetek nagyobb felhalmozódása a jellemző. Szavakban kifejezve a táblázat adatait azt mondhatjuk, hogy a kocsi nők termetét és fejalkatát figyelembe véve, egyrészt inkább alacsonytermetű és közép, ill. rövidfejű, másik részük termetben közepes, ill. nagy-

közepes; fejalkatuk pedig többnyire igen rövid. Természetesen az elhatárolás kissé önkényes, de a jellegeknek ilyen irányú kapcsolatát és meglétét az ábrán jelzett nyilak is jól jelzik. Az elkülönülést a nagyobb esetszám tenné igazán kézzelfoghatóvá. A többi jellemnél is keresztülvitt ily analízis az említett csoportokat további csoportokra különíti el.

Családok szerint vizsgálva a termetet megállapítható, hogy az átlag közepes termettel különösen kitűnnek Mallerék, 7 egyén termetének értéke 157.14 cm, Szalayék 4 egyén 156.2 cm, Sebestyének 6 egyén 155.00 cm, Bátkyék 3 egyén 154.00 cm, László, Szabó, Györké, Koncol családok már változó középértéket szolgáltatnak, mely értékek 143—151 cm között változtak. A többi családokban vizsgált egyéneket két csoportra osztottam, és pedig első csoportba tartoznak azok, akik ugyan magyar nevűek, de később és más helyről származtak Kocsra az előbbieknél, ezeknél a termetértékek 147.50 cm, 152.00 cm között változnak. A második csoportba tartoznak a túlnyomórészt idegen nevűek (Hának, Halka) és ritkán előforduló másnevű családok (Rév, Ordacsi, Zsebeházi stb.). Ezeknek a testmagassága átlagban kisközepes, azaz 150.70 cm. A családnevek és származás alapján talált termetközépértékek egyben a szociális helyzet szerinti tagozódást is nyújtják, amennyiben a tősgyökeres lakosság, akiknek termete 151—157 cm között változik, megfelelnek az „A” szociális helyzetben lévőknek, azaz a tehetőseknek. A „B” szociális helyzetnek megfelelő családok anyagi helyzete közepes, a termetük 147—152 cm között változik. A szegény kategóriában („C” szociális helyzet) a termet 143—153 cm között változik. A három csoport között nem az abszolút értéknek, hanem a két határértéknek nagyságában és különbözőségében fejeződnek ki a differenciák.

Összefoglalás. A nők átlagos termete Kocson közepes: 153.50 cm. A többség alacsony, kisközepes. A tősgyökeres családok asszonyai és leányai közepes, magas termetűek, míg az újabban települt családok asszonyai, kik egyben kevésbé módosabbak, kisközepes és alacsony termetűek.

A fej alkata, jelzői, méretei és morfológiai sajátosságai.

A testarányt jellemző jelleg után a rasszantropológiai vizsgálatok szempontjából oly jelentős fejalkatot kifejező hosszúsági, szélességi méreteket, jelzőket és leíró jellegeket ismertetem.

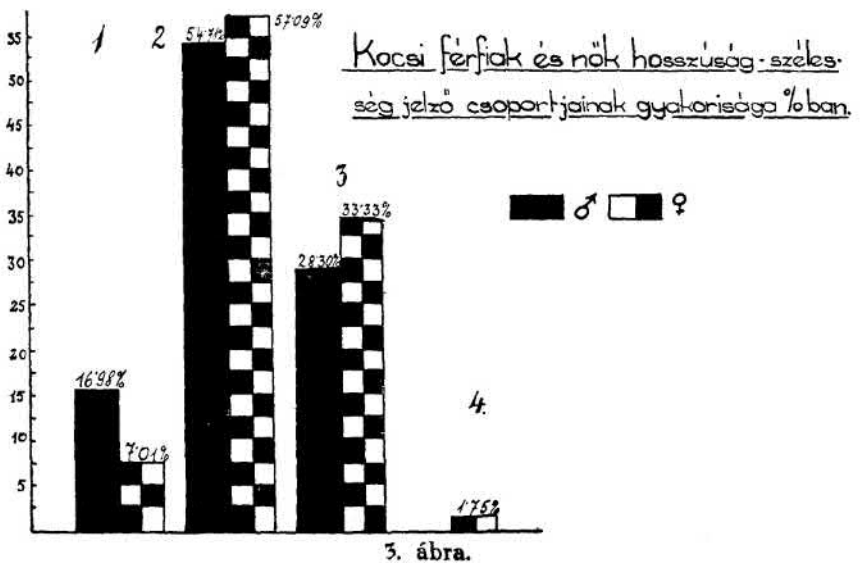
Férfiak.

A kocsi férfiak átlagos fejhosszúsága 188.81 mm, ami a nyert aritmetikai középérték szerint közepes. A fejszélesség ugyancsak közepes, aritmetikai középérték 158.80 mm. A két méretnek variációs adatait itt nem ismertetem, hanem ehelyett a sokkal jelentősebb hosszúság-szélességi jelző alapján jellemzem a kocsi férfiak fejalkatát. A kocsi férfiak feje mondhatni általánosan rövid. Erre utal a variációs sor minden jellege és a csoportok gyakorisága is

A nyert középérték 83.85. A fejalkat a két határérték (77—89) szerint mesocephaliától — hyperbrachycephaliáig változik. A variációs differencia 13 egység, ami nem nagy, ha figyelembe vesszük az esetszámot. Az aritmetikai középértéktől pozitív és negatív irányban az esetek megoszlása igen arányos és egyenletes, bár a brachycephalia felé való eltolódást láthatunk. Ezen eltolódás az esetszámon kívül a gyakorisági központok helyében is kifejezésre jut. A leggyakoribb érték egy egységnyi differenciával a középérték előtt, 82-es osztálytagnál található 10 egységgel. A két jellemző értéknek egymástól való csekély távolsága és egy fejalkati csoporton belül való előfordulása határozottan fejezi ki a rövidfejűség általánosságát és öröklésbeli általános manifesztációját. A nagyfokú rövid fejűség csoportjában 87-es osztálytagú jelzőnél éri el a variációs sor 6 egységgel második nagyobb gyakoriságát. Mesocephalia. azaz közepes fejalak csoportjában nagyobb gyakoriságú központ nem található. A négyzetes eltérés alapján ($a = 3.29$) a normál variánsok 77.27 és 90.43 jelzők között foglalnak helyet. Ez az adat a variációs sor két határértékével közel egyezvén, ugyancsak kifejezője a jelleg egységességének. A közép-hibája $m = 0.45$. A valószínűleg javított középérték eszerint az m -et háromszor véve, 82.50 és 85.20 jelzők között foglal helyet.

A hosszúság—szélességi jelző egyes csoportjainak gyakorisága.

Dolichocephalia	—	-----
Mesocephalia	9	16.98%
Brachycephalia	29	54.71%
Ilyperbrachycephalia	15	28.30%
Ultrahyperbrachycephalia	—	-----
	n = 53	99.99%

A hosszúság-szélességi jelző csoportok gyakorisága alapján általános a rövidfejűség (brachycephalia), 83.01 %. A különbségek a rövidfejűségen belül mutatkoznak, ugyanis a megvizsgáltak több, mint fele (54.75 %) tartozik a szorosabb értelemben vett rövidfejűekhez, míg a túl-rövidfejűekhez a vizsgált egyének valamivel több, mint egynegyede tartozik (28.30 %). A közepes fejalkat (mesocephalia) gyakorisága még jelentős (16.98 %), viszont a hosszúfejűség (dolichocephalia) teljesen hiányzik. A természettel való kombinációra utaltam már a testmagassággal kapcsolatban.

Összegezve: A megvizsgált férfiak túlnyomó többsége rövidfejű, brachycephal. A gyakorisági csoportok s a variációs statisztika feldolgozás eredményei mind ezt példázzák. A kevés közepes fejalkat az újabb településű és idegen családokhoz tartozó férfiaknál volt észlelhető.

Nők.

A férfiaknál a fejalkatra vonatkozólag kimutatott jelenségek nők esetében még fokozottabb mértékben jutnak kifejezésre. A fej hossza átlagban közepes (177.91 mm) és közepesen széles, ugyancsak átlagban (151.16 mm). A két fejméretből alkotott viszonyszámokban: a hosszúság-szélességi jelzőben lehet a jelleg igazi meghatározóit felismerni. A hosszúság-szélességi jelző középértéke és csoportgyakorisága alapján a rövid fejalkat (brachycephalia) általános. Érdekes megemlíteni, hogy a jelzett fejalkat esetében a szélességi méretek nagyságuk révén a hosszúsági méretekkel szemben jelentősebbek a forma kialakításában. Az aritmetikai középérték 83.91. Feltűnő különbség a férfiakkal szemben az is, hogy a variációs sor differenciája nagyobb és a sor eltolódása a rövidjelző 7 egységnyi gyakorisággal. A jelleg, amint az a sor alapján a fejalak a középfajúségtól (mesocephalia) egészen a túlon túl rövidfejűségig (ultrahyperbrachycephalia) változik 78—92-es jelzők között. A variációs sor minden jelentősebb gyakorisági központja a rövid fejalkaton belül található és pedig igen kiemelkedő csúcserővel tűnik ki a szűkebbkörű rövidfejűség csoportjában a 84-es jelző 12 egységgel s a túlrövidfejűség csoportjában a 88-as jelző 7 egységnyi gyakorisággal. A jelleg, amint az a sor alakján látható, egységes, szerkezetében erősen aszimmetrikus. Négyzetes eltérés 3.04 és a középérték hibája $m = 0.40$. A jelzők csoportok szerinti megoszlása arányban a férfiakéhoz hasonló, de nagyobb gyakoriságánál fogva még határozottabb mértékben juttatja kifejezésre a rövid fej általános voltát.

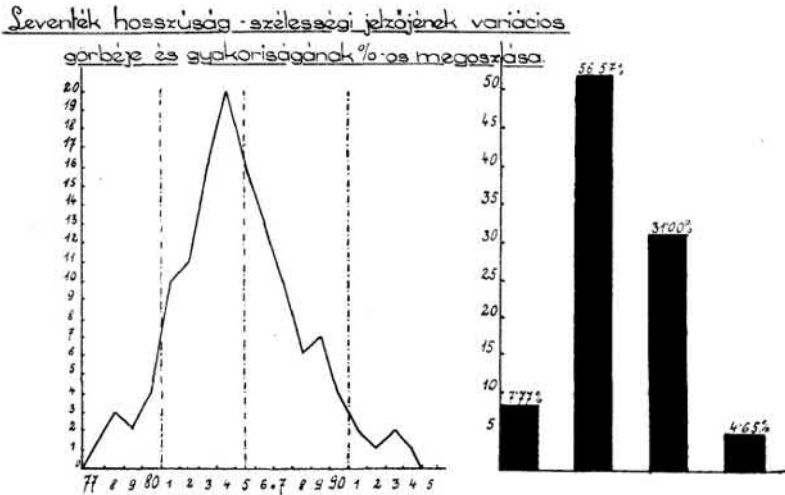
A hosszúság-szélességi jelző egyes csoportjainak gyakorisága.

Dolichocephalia	0	0.00 %
Mesocephalia	4	7.01 %
Brachycephalia	33	57.09 %
Hyperbrachycephalia	19	33.33 %
Ultrahyperbrachycephalia	1	1.75 %
	n = 57	99.98 %

A megvizsgált nők 92.12 %-ban rövidfejűek s a középfejűek gyakorisága egészen elenyésző 7.01 %. A testmagassággal kombinálva a fejalakot, a csoportok elkülönülését azonos fejalak mellett a természet különbsége adja meg. A csoportok mindezek alapján sem különülnek el élesen és nem határozottak. (Lásd 3. ábra).

Összegezve: A nők átlagos és általános fejalkata rövid. A középértékek, a variációs adatok és a csoportok gyakorisága ezt mutatják. A finomabb különbségek csupán a rövid fejalkaton belül állapíthatók meg.

A 75 iskolás gyermek és 130 levente fejalkatára vonatkozó adatokat egészen röviden érintve megállapítható, hogy itt is a rövidfejűség az uralkodó jelleg. A gyermekek hosszúság-szélességi jelzőjének aritmetikai középértéke 86.76, a leventéknek 85.05. Mindkét középérték a rövidfejűség csoportján belül foglal helyet, a csoport gyakoriságban közel megegyező eredményt mutat fel a felnőttekkel. A csekély eltérés onnan ered, hogy a leventék között sokan más helyről származtak Kocsra, s ezeknek eltérő fajisága némileg e jellegben is kifejezésre jut.

4. ábra.

A morfológiai sajátosságokat (férfiak, nők együtt) a fontosabb jellegeket figyelembe véve, a következőkben foglalhatjuk össze. Az általános rövid fejalakon belül a magassági viszonyokat véve figyelembe megállapítható, hogy a megvizsgáltak nagy részénél a fejmagasság igen nagy, vagy legalább is közepes. A nagy fejmagasság esetében a fej sagittális körvonala határozott törésvonalakkal több részletre különül el. A körvonal első részleténél a homlok általában magas, hátrafutó, a közepesen magas, domború nem jelentős, előfordulása inkább a nőknél állapítható meg. A körvonal következő részletét a fejtető körvonala adja meg. Ez a

megvizsgáltaknál igen változó. Lapos fejtető előfordulása a megvizsgáltak $\frac{1}{3}$ részénél volt megállapítható, míg az ívelt fejtető (ennek gyengén és erősen görbülő fokát figyelembe véve) a megvizsgáltak $\frac{2}{3}$ részénél fordult elő. A nyakszirt körvonala a sagittális körvonal utolsó részlete, a többségnél gyengén domború, vagy domború, míg a többiek esetében lecsapott, lapos. Felülnézetben a fej alakja kerek, szegletes, ritkán elliptikus. A morfológiai sajátságokat nők esetében igen nehéz volt megállapítani a hajviselet és fejkendő használata miatt.

Az arc alkata.

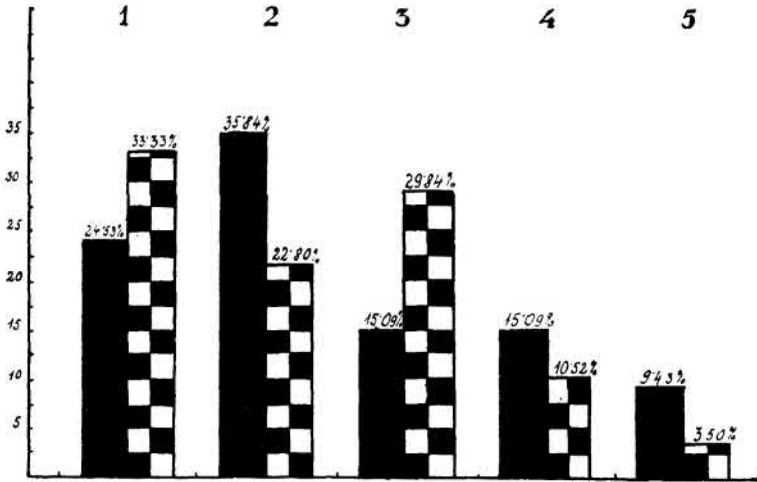
A fej alkatánál már említettem, hogy bár a méretek jelentősök, a jelzők jelentősebbek, ez esetben viszont arra kell utalnom, hogy mindkettőnél lényegesebb, különösen a finomabb részletek analízise szempontjából, az arcnak egészben és finomabb, kisebb részleteinek morfológiai tanulmányozása. Az említettek alapján csak felemlítem a fontosabb adatokat, amelyek az arc általános konfigurációjára vonatkoznak. A koci férfiakra a morfológiai arcmagasság középértéke szerint az „alacsony“ arc jellemző. Nőknél ugyanazon középérték más csoportban foglalva helyet, közép magas arcnak felel meg. A legnagyobb arcszélességet kifejező járomívszélesség férfiaknál átlagban „széles“, nőknél ugyancsak széles. A morfológiai arcjelző alapján Kocson a megvizsgáltak többsége szélesarcú, azaz euryprosop. A variációs sorozat adataiból számított középérték a férfiaknál és a nőknél teljesen azonos eredményre vezetett, amennyiben férfiaknál, nőknél a jelző közepe 82.05—82.05.

Az arcjelző egyes csoportjainak gyakorisága.

	Férfiak		Nők	
Hypereuryprosopia	15	24.53 %	19	55.33 %
Euryprosopia	19	35.84 %	13	22.80 %
Mesoprosopia	8	15.09 %	17	29.84 %
Leptoprosopia	8	15.09 %	6	10.52 %
Hyperleptoprosopia	5	9.43 %	2	5.50 %
	n=53	99.99 %	n=57	99.99 %

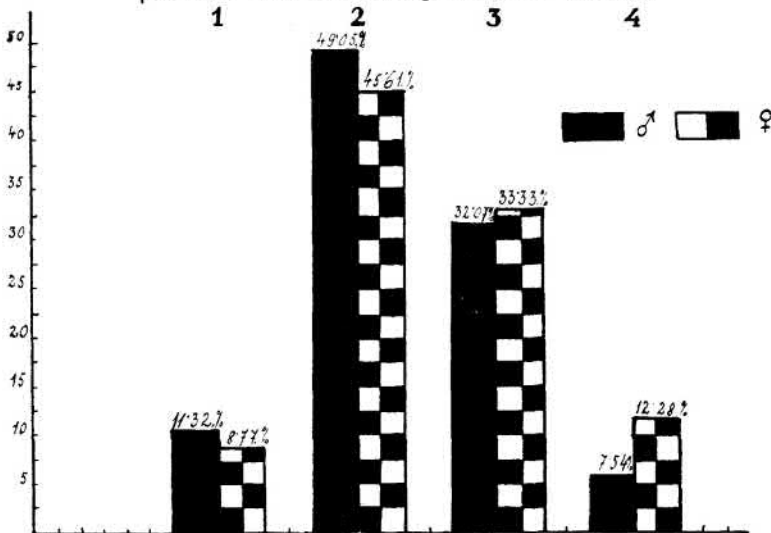
Mindkét nemnél a megvizsgáltak több, mint fele (60.57 %, 56.13 %) szélesarcú, a fennmaradó hányad eloszlik a közepes arc, keskeny és igen keskeny arcalakok csoportjai között. A közepes szélességű arcalak jelentős különösen a nőknél (29.84 %), ennek magyarázata e jellegben kifejezésre jutó finomabb női differenciában keresendő. A keskeny arcalak viszont férfiaknál jelentősebb, a nőknél a keskenyarcúság mindkét csoportja jelentéktelen. Férfiak esetében ennek a gyakorisága viszont típusbeli különbségekben leli magyarázatát. Az arc morfológiai sajátságait és finomabb részleteit, Pöch-féle arcalak, orralak, ajakforma, szemalak sémák segítségével határoztam meg. A koci ember arca széles,

Kocsi férfiak és nők morfológiai arcjelzőjének csoportok szerinti megoszlása %-ban. ■♂ □♀

5. ábra.

Kocsi férfiak és nők állkapocsjáromivjelzőjének csoportok szerinti megoszlása %-ban.

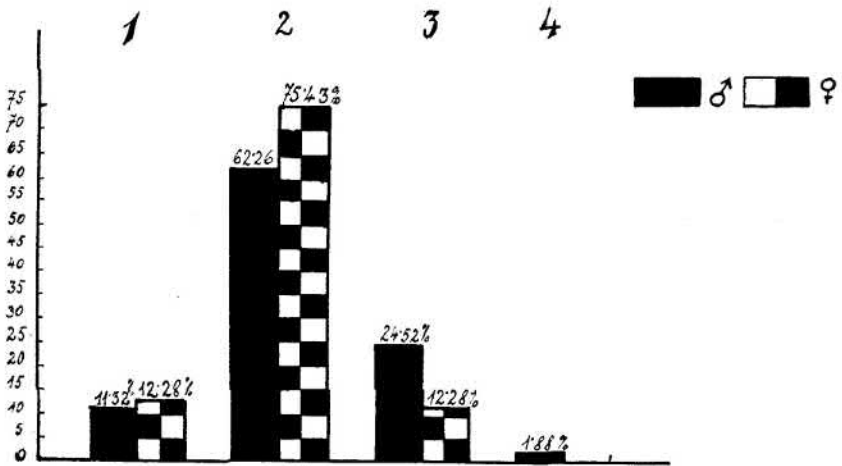

6. ábra.

inkább kerek, majd többször szegletes. Öregebb egyéneknél a lány részek megfogyatkozása következtében az ovális arcalak is gyakran megállapítható, különben ez alak az elliptikussal együtt inkább fiatal egyéneknél és leányoknál található. Az asszonyok arcalakja szegletes, alacsony és lapos. Az erősen lefelé keskenyedő arcalak nem igen fordul elő, ugyanis az állkapocsszöglet úgyszólván a megvizsgáltak valamennyiénél széles. Abból, hogy a járomív és állkapocsszöglet így széles, következik, hogy azoknál az egyéneknél, akik különösen jólápláltak, az arcforma kerek formát ölt, viszont a többieknél inkább a négyszögletes forma jut kifejezésre. Természetesen e típusos alakok közt több átmeneti alak is megállapítható.

Az orr általában nagy, hosszú, széles s az arc síkjából erősen kiemelkedő. A megvizsgáltaknál a lényeges különbségek e jellegben inkább az orr részleteiben mutatkoznak meg. Nevezetesen az orrgyök közép magas, alacsony. Alacsony orrgyök meglehetősen előfordul (különösen a lapos arcalakkal együtt), különösen a nőknél. Az orrhát igen érdekesen a megvizsgáltak felénél konvex, egynegyednél konkáv és egynegyednél egyenes. Ennek, mint fontos határozó tulajdonságnak értékére, a rasszantropológiai összetétel megállapításakor még visszatérünk. (7. ábra.) A szemek általában egyenes állásúak, közepes nagyságúak és mélyek. Az ajkak keskenyek, csukottak, az alsó és a felső ajkak helyzetében is egyformák lévén, fedettségük is egyforma. A kocsi férfi és nő arca

Kocsi férfiak és nők orrjelző csoportjainak
gyakorisága %-ban.

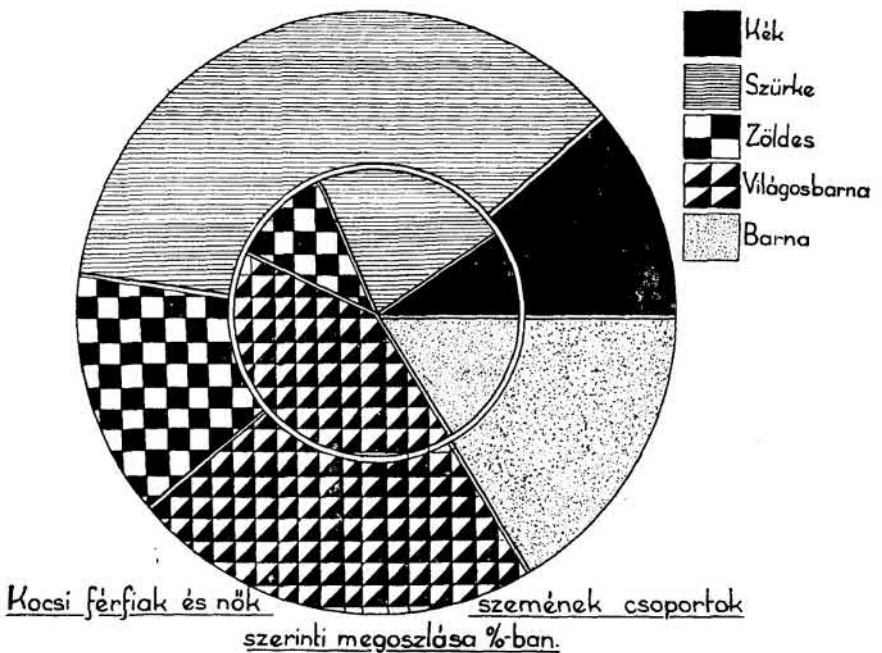

7. ábra.

harmonikus, különösen vonatkozik ez a férfiakra, a nők fiatal korban tetszetősek, majd 30 éven túl teljesen megöregedve elvesztik arcuk megnyerő, barmonikus benyomását. (Elbeszélés alapján, mint erre vonatkozó jellemző adatot közlöm, hogy Kocson mondják, meghalt egy „öreg asszony“, 35 éves volt.) Diszharmonikus és részaránytalan arcalakok különösen a szegényebbek által lakott Burgundián és Tófenéken voltak megállapíthatók.

Szemszín, hajszín, bőrszín.

A típusmeghatározás szempontjából jelentős szem, haj és bőrszínével és ezek együttes előfordulásával is röviden foglalkozom. Feltűnő ellentétesség állapítható meg a szem- és hajszín csoportjainak gyakoriságában a férfiak és nők között. A férfiak között a megvizsgáltaknak közel a fele világos szemszínű. 49.25 % a világos szemszín árnyalatok gyakorisága, amelynek kék és szürke szemszín közötti aránya a következő: kék 11.32 %, szürke 37.89 %, barna színárnyalatok a megvizsgáltak egyharmad részénél fordultak elő, 37.67 %-ban. Nőknél az egyes színárnyalatok gyakorisága éppen fordított, amennyiben a barna szín, annak világos és sötét fokozata fordul elő együttesen 49.70 %-ban. A világos színárnyalatokat magában foglaló kék és szürke színek gyakorisága: 29.77 %. A köztes zöld szín előfordulása mindkét nemnél jelentéktelen (13.16%, 10.52%). (8. ábra.)

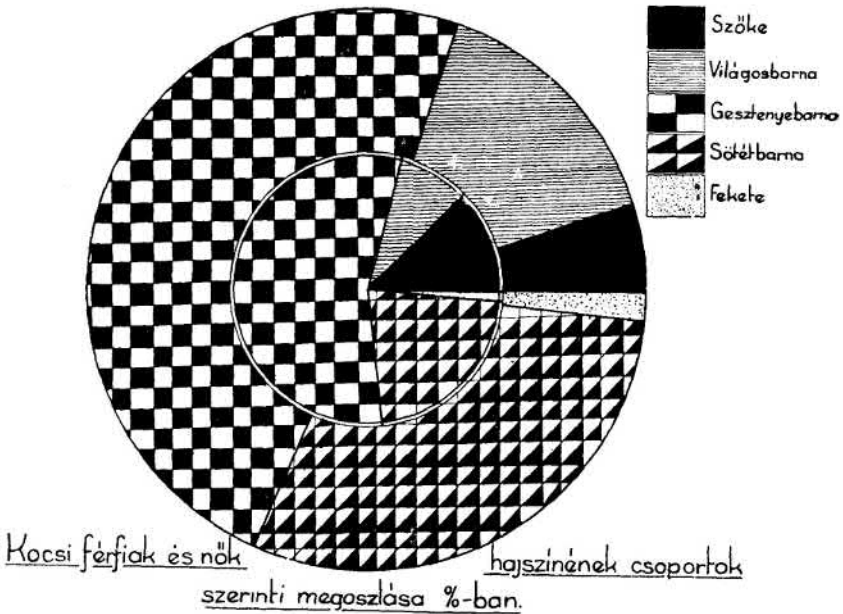
A szemszín egyes csoportjainak gyakorisága.

	férfiak		nők	
Kék	6	11.32 %	6	10.52 %
Szürke	20	37.84 %	11	19.25 %
Zöldes	7	13.16 %	6	10.52 %
Világosbarna	11	20.75 %	22	58.66 %
Barna	9	16.92 %	12	21.04 %
	n=55 99.99 %		n=57 99.99 %	

Hajszínben általában a barna szín dominál, különösen annak gesztenyebarna árnyalata. Ennek gyakorisága férfiaknál 47.35 %, nőknél 54.59 %. E legnagyobb gyakoriságú csoporttól a világos és sötét színárnyalatok felé igen határozott különbség állapítható meg. A világosbarna és szőke hajszínek együttes gyakorisága férfiaknál 20.68 %, nőknél 21.00 %. A sötétbarna és fekete színárnyalatok gyakorisága mindkét nemben meghaladja a világos színárnyalatok gyakoriságát (31.96 %, 24.50 %). A szemszín-nél a világos színárnyalatok nagyobb gyakorisága, különösen a férfiaknál, kevésbé a nőknél, hajszínben ennek ellentéte állapítható meg a nők javára. (9. ábra.).

A bőrszín általában világosbarna, sárgásbarna, sárga. Nagyobb különbség férfiak és nők között e jellegben nem mutatkozik.

A szemszínnél a világos árnyalatok nagyobb gyakorisága különösen a férfiaknál, kevésbé a nőknél, valamint a hajszínben

9. ábra.

mutatkozó eltérő sötét színek gyakorisága egyöntetűen jelzik bőrszínnel együtt bizonyos kombinációs csoportok meglétét, amelyeknek számát nagy általánosságban háromra tehetjük. A legnagyobb csoportot alkotják azok az egyének, akiknél a világos szemszín kék, szürke, kapcsolatos a gesztenyebarna és barna hajszínnel, sárgásbarna bőrrel. Ennek gyakorisága férfiaknál nagyobb, nőknél kisebb. A második csoportba tartoznak azok az egyének, akiknél a barna szemszín barna hajszínnel kapcsolatos és bőrük is sötétebb árnyalatú. Ennek gyakorisága mindkét nemnél körülbelül azonos. Számottevő kombinációs csoport a zöldes szemszínnek kapcsolata világosbarna és szőke hajjal. Az említett három csoporton kívül egyéb kombinációk (kék-barna, szürke-fekete, stb.) is előfordulnak, azonban ezeknek gyakorisága a fajiság kérdésének tárgyalásánál nem jelentős.

A kocsi magyarság rasszantropológiai összetétele.

A legfontosabb antropológiai jellegek ismertetése után, ezek alapján röviden, mint végkövetkeztetést, állapítsuk meg a kocsi magyarság faji összetételét. A rasszantropológiai összetétel megrajzolásánál, figyelembevéve a megvizsgáltak családi származását, társadalmi helyzetét, s végül a keveredés irányait, a következőket állapíthatjuk meg.

Kocs község népének lényeges fajta összetevői: keletbalti, alföldi, taurid és alpi rasszok. A felsorolás egyben kifejezője az egyes rasszok gyakoriságának is. Amennyiben a kocsi magyarságban a keletbalti⁴ 40—50 %, az alföldi 30-33 %, a taurid *ÍÖ* % -ban fordul elő. Az alpi, dinári, kevés nordicus és mongol rasszelemek gyakorisága nem jelentős. Az említett rasszelemek gyakoriságának értelmezésénél tekintettel kell lennünk arra, hogy a megállapítás a jellegre, azok együttes formatív kapcsolatára és nem közvetlenül az egyes egyénekre vonatkozik. Ennek hangsúlyozása fontos, mert a legtöbb félreértés e körül támad. Az egyes rasszalakok rövid jellemzése a következő.

1. Keletbalti rassz. Termete közepes, nagyközepes. Testarányaiban zömök, szélesvállú, szélescsipőjű, törzse rövid, széles, végtagjai rövidek. Fejalkata rövid, széles és szegletes. Arcalakja szegletes, lapos, alacsony. Orra itt a kocsi magyarságnál nem bír különösebb határozó értékkel, amennyiben többnyire egyenes, sőt sok esetben gyengén konvex is. A szemszín szürke-kék. Hajszín gesztenyebarna. A tősgyökeres lakosságnak legfontosabb faji eleme.

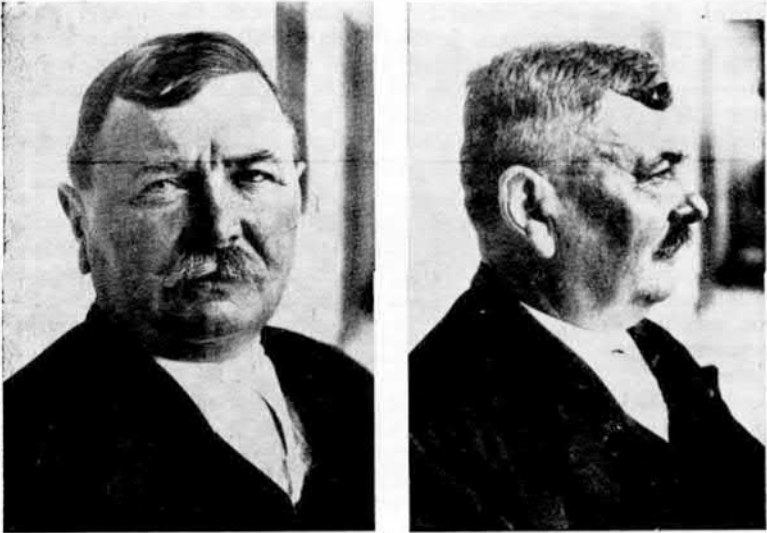
2. Alföld rassz. Termete kisközepes, alacsony. Testarányaiban arányos, csontos, száraz emberek. A váll és medence itt is széles, de nem olyan, mint az előbbi típusnál. A fejalkat túlon túl rövid (hyperbrachycephal), az arcalak széles, alacsony, hosszúkas. Orralak konvex, többször megtört, hullámos. A szemszín barna-sötétbarna, a hajszín barna-fekete.

A dinári, nordicus, alpi és mongoloid elemek főleg keverék típusú egyéneknél és azoknál is bizonyos jellegekben jutnak ki-

I. tábla.

Sebestyén Sándor szül. Kocs, 1892. ref.

Testmagasság: 172'5. Ülőmagasság: 88'6. Hosszúság-szélességjelző: 84'8, brachycephal. Morf. arcjelző: 77'35, hypereuryprosop. Orrjelző: 55'55, hyperleptorrhin. Szemszín: sötétszürke. Hajszín: sötétbarna (deres). Bőrszín: barnás piros. Dinári + alföldi típus.

Lantai János szül. Kocs, 1881. ref.

Testmagasság: 161'0. Ülőmagasság: 87'4. Hosszúság-szélességjelző: 88'42. Morf. arcjelző: 74'67. Orrjelző: 64'58. Szemszín: szürke. Hajszín: geszt. barna. Bőrszín: barnás. Keletbalti + alföldi típus.

II. tábla.

Maller Miklós, szül. Kocs, 1881. ref.

Testmagasság: 165'8. Ülőmagasság: 84'6. Hossz.-szél. jelző: 80'41. Morf. arcjelző: 77'35. Orrjelző: 67'35. Szemszín: kék. Hajszín: világosbarna. Bőrszín: sárgásbarna.

Alföld + keletbalti típus.

Lantai Bálint szül. Kocs, 1892. ref.

Testmagasság: 161'2. kisközepes. Ülőmagasság: 86'8. Hosszúság-szélesség jelző: 89'95, hyperbrachycephal. Morf. arcjelző: 82'19. eurvrosop. Orrjelző: 57'14. leptorrhin. Szemszín: világoskék. Hajszín: szőke (deres). Bőrszín: világosbarna.

Taurid + egyéb.

III. tábla.

v. Lachányai József, szül. Guta, 1885. rk.

Festmagasság: 1656. Ülőmagasság: 860. Hosszúság-szélesség jelző: 88/89. Morf. arcjelző: 80/00. Orrjelző: 66/67. Szemszín: szürke, Hajszín: vil. barna (halántékon deres) Bőrszín: barnás.
Dinári és egyéb keverék típus.

Dereskei Zsigmond, szül. Kocs, 1891. ref.

Testmagasság: 1577. Ülőmagasság: 865. Hossz.-szél. jelző: 84/58. Morf. arcjelző: 81/55. Orrjelző: 61/54. Szemszín: sötétszürke, Hajszín: geszt. barna (fehér).
Bőrszín: sárgásbarna.
Din + alpi típus.

IV. tábla.

Sebestyén Ida szül. Kocs, 1922. ref.

Testmagasság: 1655. Ülőmagasság: 870. Hosszúság-szélesség jelző: 8667. Morf. arcjelző: 8625. Orrjelző: 6667. Szemszín: barna. Hajszín: világos barna. Bőrszín: rózsás.

Keletbalti + mongoloid keverék típus.

* Lantai Bálintné, szül. Kocs, 1892. ref.

Testmagasság: 1475. Ülőmagasság: 784. Hosszúság-szélesség jelző: 9059. Morf. arcjelző: 7145. Orrjelző: 7547. Szemszín: szürkéskék. Hajszín: gesztenyebarna.

Bőrszín: világos.

Tulnyomólag keletbalti típus.

fejezésre. A dinári rasszra jellemző a magas termet, a nordicus jelleg a világos színek komplexióban, az alpi jelleg a kerek arc és fejalkatban, a mongoloid jelleg az arc laposságában, borszínben és szemállásban jut kifejezésre.

3. Település-lakás.

Településtörténet. — Nyelvjárás. — Településforma. — Házforma és építőanyagok. — Tüzelőberendezések. — Konyhafelszerelés. — Bútorzat. — Világítás. — Mértékek. — Melléképületek. — Vermek. — Határbeli épületek. Lakásmód. — összefoglalás.

Kocs a tatai járásban, a Tatai-dombvidék közepén ülő nagyközség.¹ A nyugat-keletet összekötő dunajobbparti *Mészárosok útja*, mely a XVI. század híres marhahajtó kereskedelmi útvonala volt (Köpcsény—Magyaróvár—Abda—Győr—Böny—Bana—Kocs—Bánhida—Bicske—Buda) áthaladt rajta.² De még a nyolcvanas évek elején is, a Szöny—Pest-i útvonal megépítése előtt, falkaszám hajtották itt keresztül a lovakat Pestről Bécsbe... Azóta gyöp veri fel a híres út bánhidai szakaszát.³

Kocs-csal kapcsolatban a homoktalaj könnyű szekereéről és a *kocsi* szónak számos nyugati nyelvbe történt kölcsönvételéről sokan és sok helyütt írtak már. Mi e helyütt elegendőnek tartjuk *Réthei Prikkel Mariannák* a Nyelvörben megjelent néhány vonatkozó sorát idézni (27: 387): a kocsi „lehelőször a Kocs községből való híres fuvaros szekereket jelentette. Majd ezután az itt készített könnyű földött utazó szekereknek s ezek vezetőinek jelölésére alkalmazták felváltva. A fejlődésnek ezen a fokán vették át tőlünk a szomszédos nemzetek. Végül az utazó szekereknek általános kifejezőjévé lett“. A kocsinak Kocs-csal való kapcsolatáról a néphagyomány semmit sem tud.

A Kocs szó maga török (besenyő—kun?) eredetű.⁴ *Bátky* úgy gondolja, hogy „a törökben szokásos Kocs (=kos) személynévet egy magyar ember viselte s tőle kapta ezt a nevet a falu“.⁵

A község első írott nyomát 1217-ben találjuk, amikor személynévként fordul elő. 1398-ban plébánosa is említve van, tehát ekkor már egyházas hely. 1372-ben Kos néven említik, s a *Pokiaknak* van benne részük. Később az enyingi *Török* család kezére kerül.⁶ 1433 óta a *Héderváryaké*.⁷ 1526-ban *Bakith Pál* és testvérei kaptak rá királyi adományt.⁸ Már 1529-ben a török által elpusztított községek közé tartozik.⁹ Enyingi *Török Bálint* 1612-ben nyílt levelet

¹ Kogutowicz: Dunántúl és Kis-Alföld II. 305.

² Borcsiczky: Magyarország legnevezetesebb kereskedelmi útvonalai stb. Földr. Közi. 43:202.

³ *Bátky*: Kocs és Tekevár. Föld és Ember. 1926: 233.

⁴ *Bátky*: Néhány vonás Komárom megye településtörténetéhez. Föld és Ember. 1923:49.

⁵ Kocs és Tekevár. Föld és Ember 1926: 234.

⁶ Borovszky: Magyarország Vármegyéi stb. Komárom megye.

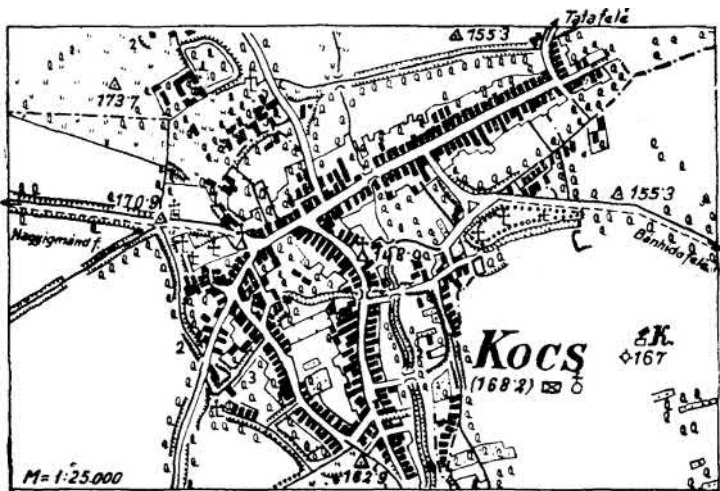
⁷ Csánki: Magyarország történelmi földrajza III. 504.

⁸ Borovszky: i. m.

⁹ Edelenyi Szabó Dénes: Komárom megye felekezeti és nemzetiségi viszonyai. 52.

bocsát ki Pápán, melyben a Kocsra települni szándékozónak 6 évi adó- és szolgálatmentességet ajánl fel. Igen valószínű, hogy az ellenség gyilkos fegyvereitől megmenekült korábbi lakosok voltak azok, kik készséggel elfogadták ezen fölhívást s általuk lett legnagyobb részt benépesítve a község.¹ A helységgel egyidejűleg református egyház is keletkezett.² 1619-ben már a Komárom megyei, *Villa Turcis Subjecta* között szerepel.³ 1629-ben 5 %, 1635-ben 8, 1639-ben 4, 1649-ben 13 portája volt.⁴

„1683-ban a Bécs alá vonuló török hadak tatár nemzetiségű csapatai által ismét porrá égettetett és teljesen elpusztított. A lakosok, kik elmenekülhettek, elmenekültek, amerre tudtak. Azonban a háború után csakhamar visszatérvén, a községet rövid idő alatt fölépítik, annyira, hogy lelkészt is hoznak.“⁵ 1693-ban a gaz-

dák 31 telket műveltek, volt közöttük még 19 zsellér; 1715-ben volt 70 gazda és 14 zsellér, 1768-ban 198 gazda, 43 zsellér és 20 lakó;⁶ 1828-ban összesen 398 a jobbágy családfő.⁷ A XVII. sz.-ban sok nemes vonta meg magát Kocson.⁸ Ezek száma 1854-ben 86.⁹ Ma 2971 a lakosok száma. A szájhagyomány szerint az első telepesek a Tanka, Luka és Kálóci családok voltak. Az első Erdélyből, a Lukak a Felföldről, a Kálóciak pedig délről jöttek volna. Azt tartják, hogy a Sebestyének, Lászlók *ballagva gyűltek be*, vagyis nem egyszerre. Jöttek Sebestyének az Alföldről, Komárom-

¹ Komáromi Pál ref. lelkész bejegyzése a kocsi ref. egyházi anyakönyvbe.

² Edelényi Szabó Dénes i. m.

³ Conscriptioes Dicarum. Orsz. Lltár.

⁴ Borovszky: i. m.

⁵ Komáromi Pál bejegyzése a ref. egyházi anyakönyvbe.

⁶ Edelényi Szabó Dénes: i. m.

⁷ Conscriptio Regnicolaris Possessio Kots. Orsz. Lltár.

⁸ Edelényi Szabó Dénes i. m.

⁹ Fényes Elek Magyarország geographiai szótára.

ból és Ipolyságból: Lászlók ugyancsak az Alföldről, Veszprémből¹ azután Erdélyből; a Tótok Veszprémből. A Bátlyak Gömörből származtak, a Malierék Zemplénből.

Ezeknek az adatoknak megerősítésére, vagy cáfolására nincsen semmi támpontunk, mivel a rendelkezésre álló levéltárak semmi vonatkozó adatokkal nem bírnak.

Igen sok jel mutat arra, hogy a népesség egy része a Kiskunságból származott volna be.

A község határában a Kápolna tónál ma is látható romok vannak. Valószínű, hogy e romok az elpusztult Csicsó falu törmelékei.¹ A Berek nevű völgy fölött van a Tekevár nevű földhányás. A Rákóczi-féle szabadságharc alatt itt a kunok és labancok között ütközet volt...²

A kocsai nyelvjárást nem nyelvtanilag, vagy történeti alapjaiban stb. kutattam, hanem néprajzilag.³ *Igyekeztem az egész szövegen át Kocson használatos kifejezéseket alkalmazni*; ha azok az általános nyelvhasználatban kevésbé ismertek, vagy ismeretlenek, akkor meilértam közhasználatú megfelelőjüket. Ha azonban a kifejezés nélkül is érthető, elhagytam. A számos szövegközi idézet és főleg az Adattárban közölt szövegek⁴ minden különösebb részletezés nélkül is képet adnak mind a hétköznapi élet, mind az ünnepi alkalmak beszédjéről. Ünnepi alkalmak beszédjének veszem a mesemondást, a kádenciák, köszöntők, stb. elmondását, mely a köznapi nyelvtől eltérő módon, urasabban történik. Azért mondom, hogy urasabban, mert ismerik a beszédben az urasat is. Amikor például valamely történet elmondásánál úri szereplőt idéznek, akkor nemcsak a kifejezések változnak (gyakori a kérlek, parancsolj, tessék), hanem másképpen ejtik a szókat is: írott szöveghez hasonlatosan.

A községben nem beszél mindenki egyformán. A reformátusok ö-znek, a katolikusok nem. De a reformátusok között is az iskolázottak, a fiatalok, a közvetítőréteg tagjai, akik sokat járnak kifelé munkába, vásárba, ö-zés nélkül beszélnek. Az ö-zéssel a lakosság tisztában van. Maguk is sokszor ezzel különböztetik magukat a katolikusoktól. Emlegetik a szomszéd faluk róluk mondott falucsúfolóját: émöntünk a högyre möggyet szönnyi, vizünk könyöret. Ögye mög a fene a bögyödet, apád se övött ögyöbet.

Kocs településformailag a csoportos településű községek közé tartozik.⁵ Három nagyobb csoportból: a *Burgundiából*, *Kisutcáhói* és az *öregutcából* áll, melyek a régi Mészárosok útja, a Dadra vivő és a Tata-i—Nagyigmánd-i utakhoz igazodnak. Külön kis csoportot alkot a *Cigánysor*: Ujabb sor a Burgundiával párhuzamosan futó és a rajta felállított feszületről elnevezett *Jézus-utca*; a *Tófenék*

¹ Bátly: Kocs és Tekevár. Föld és Ember 1926: 255.

² Borovszky: i. m.

³ Maurer: Die Volkssprache.

⁴ A pontos lejegyzéstől nyomdatechnikai és egyéb okok miatt kellett eltekintünk.

⁵ Bátly: Építkezés. Magy. Népr. I. 153.

szélén épült, a szőlőhegyre vivő házsor s a rövid évtizeddel ezelőtt nyitott *Újtelep*.

A térképeken feltüntetett utakon kívül taposott gyalogút fut végig a kertek alatt; útul szolgálnak a telekközi mesgyék; ezenkívül törhet magának utat a más telkén át mindenki, aki útját meg akarja rövidíteni. Ezzel a szabadsággal leginkább a Cigánysor, a Tófenék és Újtelep felől jövők élnek, hogy hamarabb juszanak el az Öregutcaba.

Kicsi telkű zsellérek — kiváltképp a Cigánysoron, ha nem férnek el *foniusukon*, kirakodnak az utcára. A kirakott szalmáért, fáért, veremért pár év óta fizetnek a községnek használati díjat. Az ő számukra van a Kisutca végében a közös *zsöllérszűrű*, melyen régen nyomtattak, ma csépelnek s ugyanitt tartják a szalmájukat, törekjüket.

Az egész jobbágytelek — *fontus* — 2400 n.-öl nagyságú volt s úttól a földkegig, mezőig futott szalagalakban. A lakosság szaporodtával a telkek osztódása hosszanti irányban történt, úgy, hogy a régi szalagforma — elkeskenyedve bár, de megmaradt mind a mai napig. (Ma már mindössze két féltelek van, a többi mind ennél is kisebb). A kis zsellértelkek, melyek vagy véggel dőlnek össze, vagy szabálytalan szögekben igazodnak egymáshoz a Kisutca, öregutca, Burgondia végein, a katolikus templom, a Szentegyház körül, a Cigánysoron, a Jézusutcán és az Újtelepen vannak, míg a jobbágytelkek az öregutca, Kisutca és Burgondia első helyein állnak. Meghúzódik még néhány zsellértelék a jobbágytelkek között, azok sarkain is.

10. ábra. Kerítés földhányásból és élősövényből.

A telkeket egymástól barázda vagy magasra hányt falú árok választotta el, melyet a szomszédok átjáráskor átléptek; a telek végén többnyire élősövény — *hanga* — kerítés volt, hogy a baromfi ne bitangoljon el a mezőkön. A *hanga* kerítésen a ki- és átjárni akarók rést törtek.

Mintegy 30 évvel ezelőtt kezdte meg a hatóság a telkek kerítését szorgalmazni. Ennek eredményeképpen állítottak helyenként hasogatott fa, lécs, deszka, vagy kőkerítést a telkek utcára néző végére, míg a többi oldalon többnyire megmaradt a régi állapot, legfeljebb az árok helyébe *hanga* vagy nádkerítés került.

A jobbágytelek, jelöletlenül bár, két részre oszlik. Az első rész az udvar, a második a kert. A csoportos települési község jobbágyudvarai soros formát¹ mutatnak. Az udvar utcára néző egyik sarkában épült homlokzatával kifelé a lakóház. A községek lakóháza fordul elejével délnyugatnak. A házak eleje a szom-

11. ábra. Újabb tornácos ház.

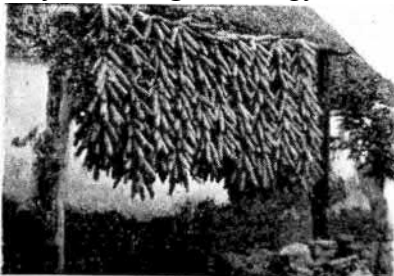

12. ábra. Épülő sárfalú ház.

szed ház hátuljára néz. A telkek építvonalala hosszában halad az utcától befelé keskeny csíkban. A lakóház, kamrafélék, istállók egy fedél alatt vagy egymáshoz építve állanak: külön, ezekkel szemben, vagy még mindig egy vonalban, áll a disznóól. Szemben

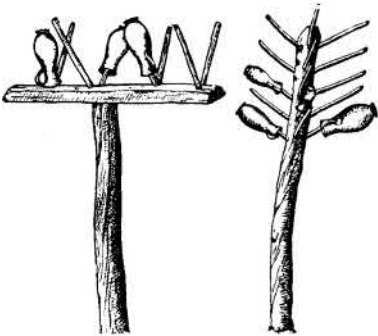
az istállóval a kü- 13. ábra. „Udvarfolyás“. Disznóól, lönböző féhajok, iszlingek, a trágyadomb, hozzá-

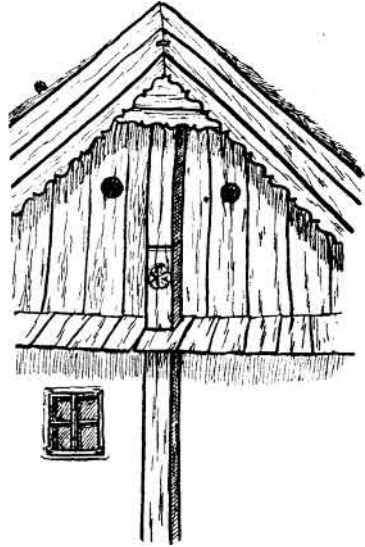
14. ábra. „Kukoricaszárító“, Góré.

¹ Bátkv: Építkezés. Magv. Népr. I. 153.

építve az árnyékszék. Az udvar végében van a vermek, szalma-, szénaboglya, kukoricaszár, rözse stb. helye. A házzal szemben a *fülest* vagy *górét* állítják föl; sokszor látunk vízszintes vagy függőleges formájú köcsögöst ugyanitt. A kút többnyire az istálló közeleiben van. Az udvar és kert határán volt régebben a *szömház* (a szérűvel), ma már rendszerint istállóvá átalakítva.

15. ábra. Köcsögösök.

16. ábra. Ágasfa csillaggal.

A kicsiny zsellértelkeknél az épületek elhelyezése a telkek formájától függ; itt nincs külön udvar és nincs kert, mindent odaállítanak, ahol éppen hely akad számára. A lakóház gyakran nem néz az utcára, hanem keresztben áll az udvar mélyén. Többnyire csak disznóól, vagy valamiféle *iszling* tartozik hozzá. Az ól mellett van a trágyagödör, szélén az árnyékszék, ha egyáltalában van ilyen. A kis rakás szalma, kukoricaszár, tüzelő, mint már említettük, sokszor kikerül az utcára. Kút az ilyen telken kevés akad, a lakók a jobbágyszomszédhoz vagy közös kutakra járnak.

Mások az Újtelep telkei. Ezek már nem a hagyományos dunántúli szalagtelkek, hanem négyzetes formájúak. Terjedelmük 280—400 n.-öl, tehát kisebbek a régi helyi telkeknél. Az új telkek kerítése hanga, nád, kóró, lécs, deszka, drót. A telkek végéből gyakran kiszakítanak gyümölcsös, vagy veteményes számára egy darabot. Az építési rendet, a ház fekvését, elejének délnyugat felé való fordulását illetően, megtartották itt is. Melléképület az Újtelepen kevés van. Legfeljebb disznóól vagy baromfiól. Az udvar az újság, a be nem rendezettség, ki nem alakultság nyomát viseli magán.

Régebben sövény falú házat építettek Kocson; ezekről ma már csak azok tudnak, akik ilyen ház elbontásánál ott voltak. Rövidesen a múlté lesznek a sárfalú — *fecskerakásos* — nádfedélű épületek is. Az ilyen épület *fundamentumát* kőből rakják — a rakást a ház tulajdonosa és atyafisága végzi — a *fundamentumra* hányják villával a megvizezett és szalmával kevert földet, amit a *fundamentum* helyéből ástak és a telek egyengetésével nyertek. A házfalat egyszerre félépület magasságig rakják fel, utána száradni hagyják. Majd újból nekilátnak a munkának s felrakják a falat végig, helyet hagyva az ablakoknak és ajtóknak (a közfalakat is egyszerre rakják). A falat ásóval *megfaragják* — egyenesítik. Többnyire egy évig szárad az épület. Ekkor megtapasztják. Fölrakják gyámolásul a *mestörgerendát* — a famunkát ács végzi — körül a falra a *sár gerendákat*. A gerendák közeit vályoggal töltik ki. Ha tűzfal nélkül készül a ház, s régebben mind ilyen volt, akkor ágast ásnak le elől a fal közepéhez. Szokás volt régebben az ágásra csillagot vésní apotropéikus célzattal. A sárgerendákra, méteres távolságokként *körösztgerendákat* állítanak. A *körösztgerendákra* három *ollót* illesztnek, egyet elől, egyet hátul, egyet pedig a közepén s fölrakják ezekre és az ágásra a *szelement*. A *szelemenre* ráhányt *horogfát* csapolással és faszeggel erősítik

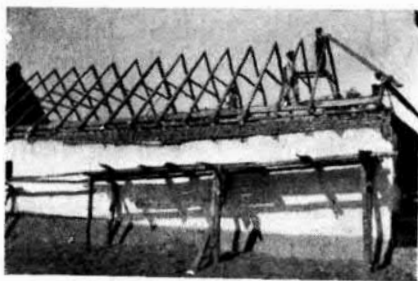

17. ábra. Nádaszás.

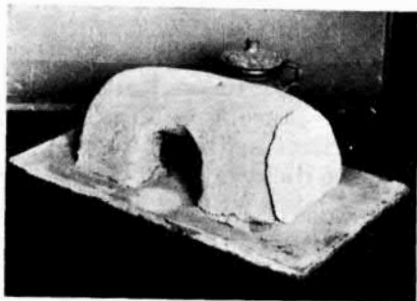
össze. Ezután belécezik a tetőzékét. A nádat *nádaszó*, *nádverő* ember rakja fel *torombánként*; egyszerre egy *rúdajját*. Fölrakás után kibontja a *torombákat* és somfából *gyűrűfából* való *csaptatóval* leköti. Amikor a tető két oldalával elkészült, akkor *leszege*. A szegest elől kezdi egy nagy bábbal, *babával*, a ház *csüccsével* s innen halad végig a *nyergen*. A leszegett nádat léccel, *szegőléccel* köti le, hogy a szél meg ne kezdhesse. Ezután a szegély tetejét náddal és léccel *lekalbaszolja*. A tetőzetet régebben *farazatosra* készítették. A ház ormán *szömző deszkákat*, szélfogó deszkákat erősítenek a szegeshez. Különben a ház orma be van deszkázva, míg hátulja sövény csupaszon, vagy betapasztva. Szokásos az *esőhullajtó*, vízvető deszka is. A régebbi házak gádor nélküliek. A *horogfák* és *köröszt gerendák* csapolásánál kilátszó bedeszkázott ereszt a *ragajja*. A *ragajja* alatt, olyan szélesen, mint ez maga, a házat tapasztassál, *falajjával* veszik körül. A ház elejéhez, vagy udvar felőli oldalához *tüszé-t*, sárból való padocskát raknak, illetve raktak. A kéményt a konyha fölé a fedél fölrakása előtt szokták föl húzni. Két *külábra* támaszkodó *bóthajtásra* szegletes *kéménykalodát* állítanak, ennek négy sarkába szórt négy karó közét *szivaccsal* (fűzfavessző) befonják, kívül-belül megtapasztják. Öreg emberek emlékezete szerint régebben kerek kémények voltak, újabbak a szegletes kémények. E *süvénykémény* helyébe ma már mindenütt vályogból rakott kémény kerül. A kéményen, építés

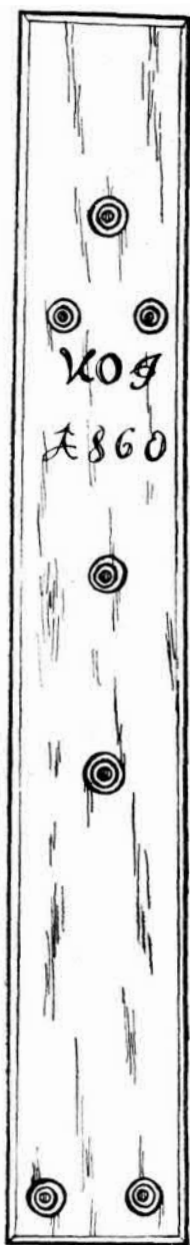
18. ábra. Sárpad a ház előtt.

19. ábra. Tetőváz cserép alá.

20. ábra. Tűzhely (minta).

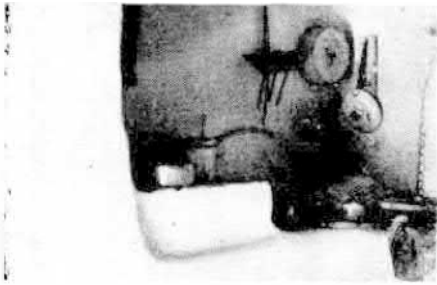
21. ábra.
Ajtóráma díszítése.

közben, félmagasságban egy vagy két rudat húznak át keresztben, erre akasztják majd a füstölendő húst.

A nádfedelet a cserép egyre jobban kiszorítja. Van több palatető is. Cserép alá már nem szelemenés tetővázat ácsolnak. *Szalfákat* vésnek a *körösztgerendákba*, miket fönt kakasülő — *kötőgerenda* — tart össze. A *farazatos* tetőzetet a cserépnél is megtartják. A cserepes házaknak nemcsak *gádora*, *tornáca*, hanem *gangja* is van. Ehhez *külábakat*, vagy *facobrokat* állítanak fel, az ezekre helyezett *trégerenda* tartja a tetőzetnek a *gangot* fedő részét. Az újabb cserepes épületek kéménye csukott, konyhája lepadlásolt. A régi házaknak egysoros apró, mélyenülő ablaka van. Némelyiken vasból készült spaletta. A régi házak első ablakát nem lehet kinyitni, beépítették még a falba. Az újabb házakra már tükörablakot raknak.

A régebbi házakon a bejárás kettős ajtón át történik. A külső a *sarogla*, sokszor rácsos félajtó, mely nyáron, mikor a belső nagy ajtó nyitva van, óvja a házat a betolakodó baromfitól, kutyától.

A belső ajtónak, mely némely helyütt: *ásó* és *főső* ajtóból áll

22. ábra. Tüzhely.

sokhelyütt még nincsen kilincse, hosszú fazár — *recet* — csukja belülről, mit kívülről, hajlított drótból való kulccsal — *görbe kúccsal* — nyitnak ki. Ez az ajtó télen át csukva van, akkor is, amikor főznek benn. A konyha világosságát vagy az ajtó fölött vágott kis négyzetes nyílason át, vagy az újabb félablakon át kapja. Néhány öreg ház öreg ajtófélfáján — az *ajtórámán* — és a *ragasztón* is központi kör kö-

rül futó hármás körmotívumokat látunk. Egy ilyen motívumot eredeti elhelyezésben, kicsinyítve a 21. ábrán mutatunk be. Ma már sem nevükről, sem rendeltetésükről nem tudnak, sőt a házban észre sem is vették, hogy ott van az ajtón. Feltételezhetjük, hogy apotropéikus jelentésük volt, formájuk (körök), számuk (9.5). elosztásuk a felületen — (hármás vagy ötös csoportok), mind erre vallanak.

Ahol még nincsen magas kerítés, kilincsre járó beépített fa-, vagy vaskapuvál, ott alacsony, 60—70 cm kis *ajtún* van a bejárás. Ez hosszában egymás mellé állított deszkákból áll, miket fönn és lenn egy-egy keresztbe fektetett lécz tart össze. Vesszőfonadék vagy szíjdarab köti az ajtófélfához. *Farecet*, sokszor ugyanilyen formájú *vasrecet* csukja. Sokszor három hajlított szögön átdugott vessző a zár. A *kapu* ugyancsak egymásmellé illesztett deszkákból készül. A deszkákat lenn egy keresztbe fektetett vastag lécz és ettől az ellentett felső hegyéig futó ugyancsak vastag lécz tartja össze. Vasrika tartja meg a kapufélen.

A *kisajtút*, ha van, beteszik, a kapu napszámra nyitva áll,

legfeljebb vasárnapra csukják be. A kétszárnyú, újabb deszkavagy vaskapukat már jobban csukják.

A *külábakon* tartott *bóthajtás* a konyhát egy belső *kémény-ujjára* és egy külső *konyhára* osztja. A kémény alatt körben vagy csak a szoba felőli fal mentén 1 m magas, 60 cm széles sárpadot, *iüszé-t* építenek. E *tüszé* egyik végében van a főzőalkalmatlanság, másikon a *katlan* a vasüst számára, valamivel magasabba rakva. A régebbi, 20—25 éve letűnt és emlékezetből újra elkészített főzőalkalmatlanság a 20. ábrán látható, két meghajlított abrincs köré sárból rakott, megtapasztott és bemeszelt *kucik*. Elöl tüzeltek benne, a fazekakat főzéskor oldalához állogatták. Ez a *kucik* elmozdítható volt; meszelték, mint a konyha falát s időnkint újra rakták. Készítettek nagy *kucikokat* is a nagy *tüszé* számára. (1. lejjebb). *Kutiknak* mondják a *tüszé* hosszában, a *küláb* és szobafal sarkában a két egymással párhuzamosan felállított vályogból készült, megtapasztott főzőalkalmatlanságot is. Ennek tetejére keresztben 2—3 vaspántot tesznek. És *kucik* a neve a D. G. tanyáján lévő cselédlakásban talált és a 23. ábrán bemutatott sárból rakott, vaskéménnyel toldott főzőkészítménynek is. Némely *kucik* fölött, a kéményalján, református helyeken keresztet látunk belevágva a falba. Ahol ma még szabad tűzhelyen főznek, ott általában a két vályogból készített *kucik* használatos. Némely konyhában csukott tüzelő is volt, illetve van, a *nagy tüszé*. Ez 1.80 cm h, 1.80 cm sz. 1.00 cm m (hátsó fele sokszor kiáll a ház falából a szomszéd udvarán, az eresz alatt) szögletes vagy lekerékített sarkú kemence. Előtte sokszor mélyedés állt a földben, ahova kenyérsütéskor leálltak. Nagy főzéskor a *nagy tüszére nagy kucikot*, többet is állítottak.

Az első *masina*, sárból rakott, vaslapú, zárt tűzhely 1885-ben került be Kocsra. A kémény alá állították a *tüszé* mellé. Később a szobába, az ottani tüzelő mellé. Némely házban ma a konyhában és a szobában is van *masina*.

A szobában az emlékezet óta, legrégebbi tüzelő a *szömös kálho*, *cserépkálho*, melynek szája a kéményaljabeli *tüszére* nyílt. Ez a *kálho* barna vagy zöld lapos vagy mély kályhaszemekből volt összerakva. (A hozzávaló cserépeket Tatán vették.) Három részből készítették: alapzata vályogból készült, 60 cm magas négyzetes formájú, erre állították rá a *vállat*, szegletesen, olyan módon, hogy abból kétoldalt ülésre, légijeit *kuckónak* megfelelő hely maradjon. A harmadik rész volt a kerek *kálho*, felső szélén babákkal körülakva.

A vályogból rakott *banyakálho* ugyanolyan alapon áll, mint a *cserépkálho*. Ennek felső része csonkakúp alakú, vállal. Több házban a *banyakálho* boltozatos koporsóalakú. Mindkét, ill. három *kálho* tévője sárral bevert vesszőfonat.

A *szömös kálho* a takaréktűzhely beköszöntével (1885 táján) indul pusztulásnak, úgyannyira, hogy napjainkra egy sem maradt belőle. Legfeljebb egyes szemeket látunk az udvarokon csirkeitatóként. Helyébe került a kezdetlegesebb kultúrszinten álló

banyakálho,¹ mely mellett viszont a kerek *tüszé*, *nagy tüszé* vált fölöslegessé, mert a *banyakálho-han* a nagy gazda számára is elegendő számú kenyér fér el. A *masina*, akár a szobában, akár a konyhában állítják is fel, mindenütt a szabad *tüszé* rovására van, sőt a téasztütést is átvéve, a *banyakálhoi* is szegényíti szerepben.

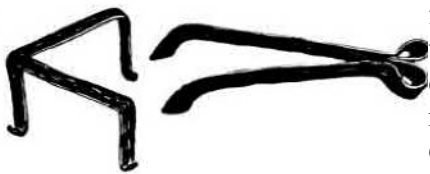
Mindé tűzhelyeken a tüzelés Ínséges alkalommal szárított marha- és birkatrágyával történik, régi hagyomány felújításaként. Általában száraz gazzal, babszárral, krumpli-, tökindával, kukorica gyökérrel, szárral és tuskó val, kenderszárral, venyigével, szalmával, gallyal tüzeinek.

25. ábra. Tüzhely.

A kucikok számára tördelik a tüzelni valót. A kemencébe *gyugat*-onkint rakják be a tüzelőt; a tüzet itt állandóan igazgatják, a kemence egyik oldalára piszkálva a *döglött izzót*, míg az *eleven izzó* a kemence másik oldalán ég. Régebben a zsellérházban egy zárt és egy nyitott tüzelő volt, (*szömös* és *tüszé*) mivel a *szömös kálho-hem* kevés kenyeret lehetett sütni, a nagy gazdák konyhájukban *nagy tüszét* is állítottak. A *szömös* fűtésre, sütésre és főzésre is szolgált. A fűtéshez és kenyérsütéshez használják a *piszka fát*, *szénvonyót*,

lapátot, *pemetet*; *tésztasütéshez*
cserépből *való* *kuglóf* *sütőt*, *tep-*
sít *vaslábbal* *(háromláb)*, *ba-*
romfűtéshez *cserépből* *való*
kácsasütőt. A kemencében való főzéshez kellett a *kisfenekű* nagy hasú *cserépfazék* és a *totyafazék*. Ezeket nyakakra illesztett villa segítségével tölték be a kemencébe. — A *tüszé-n*

24. ábra. Vasláb és csipővas.

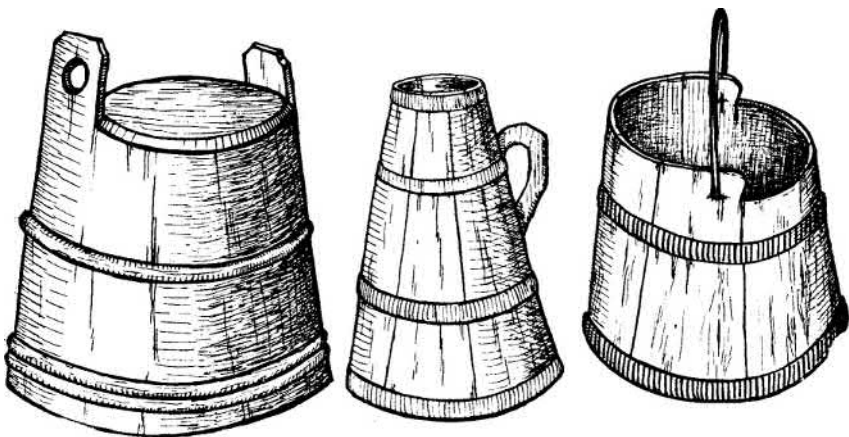
kisfenekű vagy *totyafazék-an* főztek, háromlábú cserép- vagy vasfazékban pirítottak. A cserépedényeket árusok hozták többnyire Tatáról vagy Csákvárról és jószágért, rongyért, vasért, gedaszőrért cserélték. A gyári mázas vasedények a cserépneműt már nagyban kiszorították. A víz

hosszúkás, fölül keskenyedő egyfülű fakannában állt. Fejesre a mai sajtárral azonos formájú fafejtőt használtak. (Ezeket mind helybeli pintér készítette.)

¹ Bátky: Das ung. Bauernhaus. Unj. Jahrb. XVIII. 247 kk.

Cseréptálak, cseréptányérok, cinkanál és vásáron vett zsebkés az evés járulékos eszközei (újabban zománczott tálak, porcellán tányérok és villák.) A víz mázatlan csörgőkorsóban volt ivásra készítve (újabban bögrébe).

Lakásberendezés. Egy 86 éves adatközlőm szerint, nagyanya iázában sarkos szobaberendezés volt. A felnőttek számára mennyezetes ágy, a gyermekeknek *padágy* állott a fal mentén. Voltak a szobában igen rózsás ládák és *sublótos ládák* is. A *karszék*-eket diófából faragták. — A falon az asztal fölött fogas lógott kancsókkal és tányérokkal. A mennyezetes ágyak nyomába a tornyos, majd a gombos ágyak jöttek. A ládát és *sublótos ládát* a *sublóí*, az *ómárium*, (egyszárnyú szekrény) és *kaszli* (kétszárnyú szekrény) szorította ki. A cifrára kifaragott diófa székeket a hajlított hátú cseresznyefa székek vagy politúrozott bolti székek követik. Sze-

25. ábra. Favédel, fakanna, fafejű.

gény helyen vannak még festetlen, puhafából, kukaricahánccsal hefonott ülőkéjű magas székek. A biedermeierre emlékeztető, sarokra állított padok helyenkint még fönmaradtak. Különben csaknem minden régebbi darab, hosszabb-rövidebb küzdelem után, átadja helyét a politúrozott gyári bútornak. A gyerekbútorok közül eltűnt a *padágy*. *A tolóágy megvan (a nagy ágy alatt tartják.) Megmaradt a magas bölcső is. A kordé helyett azonban már kocsi kell. A járókocsit még használják. Állószék kétféle van: padal és pad nélkül. Konyhabútor a konyhákaszli: kétrészes, polcos és ajtós, fiókos tálak. A dézsapad, újabban vizespad s a különböző konyhapócok. Egészen újak a telázsik. Régi konyhákban még van kenyérrács.*

Világítás. Míg a ma általánosan használt petróleum lámpa divatba nem jött Kocson — amit 1865—70 tájékára kell tennünk — addig gyertyával világítottak a szobában. A gyertya fatalpú, le-felhúzható bádog gyertyatartóban égett, koppantóval vették el a hamvát. A konyhát a *tüszé* fénye világította be. Beteg mellett és istállóban mécs égett: törött cserépaljba töltött olajon égő, boltban vett *pilács ez*. A tagosztály után keletkezett határbeli istállóban

pásztorokodó legénykéek úgy világítottak és tüzeltek, hogy kukorica csutáját bedugdosták körben az istálló földjébe s abban tüzeltek.* A régi kamrák — *kamro* — együtt épültek a házzal. Igen kicsinyek voltak, mivel csak éléstárul és a konyhaeszközök raktározó helyeül szolgáltak. Mióta a gabonás vermek elmaradnak, azóta szaporodott meg a száma a kamráknak és azóta épülnek nagyobbra. De már nem a konyhából van a bejárásuk, mint volt régebben, hanem külön *a gangról*.

26. ábra. Ágy az istállóban. Nyári jászol.

Az *istálló*, ha külön épült is a háztól, építésmódban nem különbözött tőle. Mondják, hogy a régebbi istállókat nem padlásolták le. Az újabb istállók mennyezetét legfeljebb nem tapasztják be. Nagyobb istállókban emeletes ágyak vannak a bennük háló

* *Mértékek.*

A tejet *verdungra* mérik sokszor még ma is, csakúgy mint a tejfelt. Ujabban a Tejszövetkezet a literrel való mérésre szoktatja az asszonyokat.

Nagyobb mennyiségű bort *fertályra* mérnek, kisebbet *icével*, (1 *icce* = 2 *messző*).

A húst, túró, sajtot, stb. *funttal* mérik.

A gabona mértéke a *mérő* (1 mérő = 112 l.)

A földet Kocson az előjáróság *lánccal* méri. A lánccal a község tulajdona. Ha gazda mér cselédnek darabka földet, akkor ez *ó'Zet* használ. Az *öl* körző formájú faszerszám, mit egy *ölnék* két lépés távolságra állítanak be.

Szőlőültetésnél *sukkal* mérnek. Egy *súk* = két öszetett hüvelyk távolsága. A szőlőtökék távolságát *súArkal* kimért botdarabbal jelölik ki.

Araszt különösen szerszámmal mérésénél használnak.

A jobbágytelket *hel* szerint számítják: *féheles gazda*, *féhel föld*. A félhely föld 56 holdat jelent. A zsellértelket rész szerint tartják számon: *férés zsellérföld*. (800 n.-öl) Kis darab földet *zsákajjával* is mérnek: *egy zsákajja krumpiföld* = 150 n. öl. A 18. századi conscriptiókban olvashatjuk néha az ekényi föld kifejezést. Kocson már nem tudják, hogy ez mit jelent, bár a szóbeszédben még hallani, hogy: *nincs egy ekényi föggye se*.

Fizetési eszközül a faluban — az adón kívül — készpénzt igen ritkán használnak. A béresek, részesaratók, pásztorok, a kovács, borbély, mind természetben, gabonában, gyümölcsben, valamelyes földhasználatban kapja meg járandóságát. A boltban is fűszerféléket, petróleumot, dohányt, igen gyakran tojásért cserélnek, vagy beadnak egy zsák kukoricát s azt vásárolják le apránként. Az *vljságot* is a Tataról kijáró árustól tojásért, zöldségért, gyümölcsért cserélik.

Zsellér a gazdának napszám munkájával dolgozza le az igásmunkát és fordítva: a zsellér kezemunkájáért a gazda igásmunkával fizet.

Állateladásnál nincsen foglaló, itt megegyezés után kezdet adnak; pénzbeli foglaló földeladásnál van.

legények számára. Kisebb istállóban egy rossz ágy van; földbe ásott négy karó körüldezkázva, erre szalma hánnya, pokróc és rossz ruhák. *Vacoknak*. is mondják. Az istálló falnál *jászú* fut végig, fölötte szénatartó. A 27. ábra istállóbeli villanykörtére rakott fecskefészket mutat. A modern polgári világítóeszköz mellett a hagyományos szerencsét hozó fecskefészek szépen megfér.

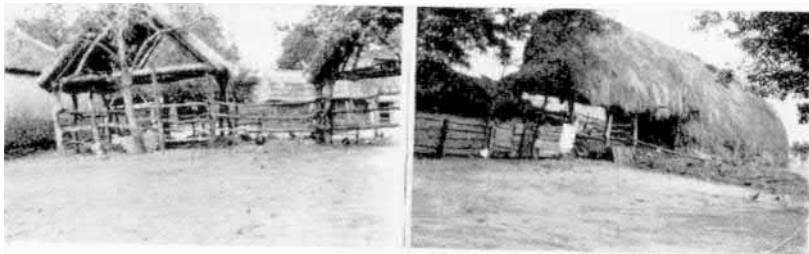
27. ábra. Fecskerakás a villanykörtén.

28. ábra. Bejárat zsellérházba.

Az istálló és a lakóépület között, vagy az istálló után, az épület befejezésekep *féhaj* következik a házsorban. De állhat a *féhaj* külön is. *Fóhajnak* neveznek általában minden háromoldalról sárfalból húzott, nád- vagy cseréptetejű épületet. Gazdasági szerszámokat, kocsit, ekét, stb. tartanak alatta. Ugyanezt a célt szolgálja a *szénakalap* is. Ez négy fa-, vagy kőoszlopra — *coborra* — rakott *köröszif áhól* és erre hányt szalmából áll. Többnyire az istállóval szemben a helye. A szalmaboglyába *facobrokva*. állított nád-ajtóval ellátott száraz hely a polyva számára a *pejvalik*. Az *iszling* falait nádból, kóróból fonják össze, tetejére szalmát hánynak. Ebben fűtenivalót, zöld takarmányt, egyet-mást tartanak. Mindez épületek helye a szalma körül az udvar hátuljában van. Belső telki épület a *szömhúz* is. Eecskerakásos, szelemenés tetőszerkezetű épület ez, kis ablakkal. A bejárás a keskeny végében van. Gazdák udvarán akad még ma is *juhakó*. Deszkafalú, szelemenés tetőszerkezetű, náddal fedett épület ez. Nagy kettős deszkakapuja van.

A föld alá ásott, a jószág (= gabona) elraktározására szolgáló alkalmatlóság a *veröm*. Körtealakú, szalmával kifüstölt, szalmával bélelt gödör ez. Fölül zsúppal bélelték és bélelik. Amikor a jószágot berakják, fákat raknak rá keresztben, efölött „igön igön szoros szómagyugót nyomnak bele, hegyibe földet hánynak.“ Nyitáskor a *veröm* tartalmát a *verömbejáró kosár* (40 cm átmérőjű,

29. ábra. Nyári állások.

30. ábra. „Iszling“. Juhakol. Szénakalap.

szakajtóformájú és fonású kosár, felső szélének két ellentett oldalára fűzött kötél) segítségével merték ki. Ma, ahol még van, az udvar partosabb részére ásnak vermet. Régebben csoportosan az igmándi útból, a Szentegyház körül, s a község partosabb részein álltak; csak a *fölszabadulás* után ásott ki-ki a maga *fontusán*. Az újabb időben felállított, részben a utcaszabályozás céljait szolgáló kerítések folytán a vermek, mik a gazda *fontusán* álltak, az utcára kerültek ki. Mikor a vermet kiürítés után nyitva hagyták.

31. ábra. Verem a ház előtt.

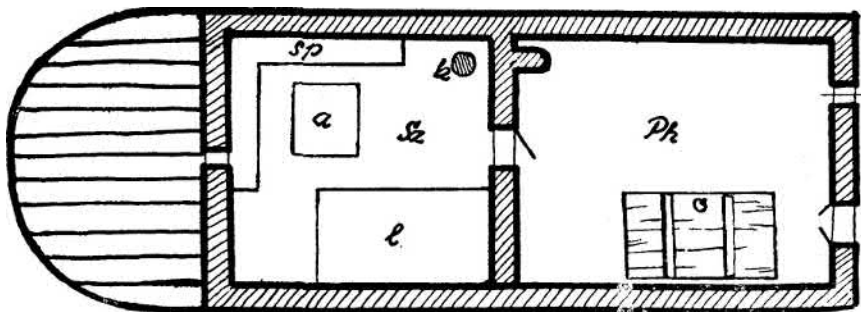
32. ábra. Kerekes kút.

az ilyen utcára kikerült nyitott vermek miatt azután *kerütek szőröncsétlenségök*, eltört a csikó lába, stb. Így a hatóság erősen tiltotta. Egy verem elállhatott akár 20 évig is.

Krumpli vagy répa számára ássák a kertben a *sírveröm-nek*, *sírgödör-nek* nevezett, formájában a sírral megegyező vermet. Szalmával, földdel, efölött gallyakkal borítják. Tartalmát egyszerre kell kiüríteni. Nem így a *kupac-ét*, melyből a belehelyezett répához, vagy krumplihoz bármikor hozzá lehet férni. *Kupachoz* alig valamit ásnak le a földbe, csupán a *kupacba* rakott krumplit borítják be szalmával és földdel.

A határbeli épületek a szőlőgazdálkodással vagy a tanyás-gazdálkodással függenek össze.

Előbbihez a szőlőbéli pince — *hajlik* — tartozik. Leggyakoribb a háromrészes *hajlik*, melynek alaprajzát a 33. ábra mutatja. Sár-falú, szelemenes, náddal fedett épület ez. Az ajtón át a *présházba* lépünk. Ebből lejárát vezet a pincébe és ajtó a szobába. Csak a szoba van lepadlásolva, a présház nincs. A présház szobafelőli egyik sarkában van a *tüszé*, szabad kémény, mely a tetőn át ki-vezeti a füstöt (dereka táján *kucik* a főzés számára, ez alatt a

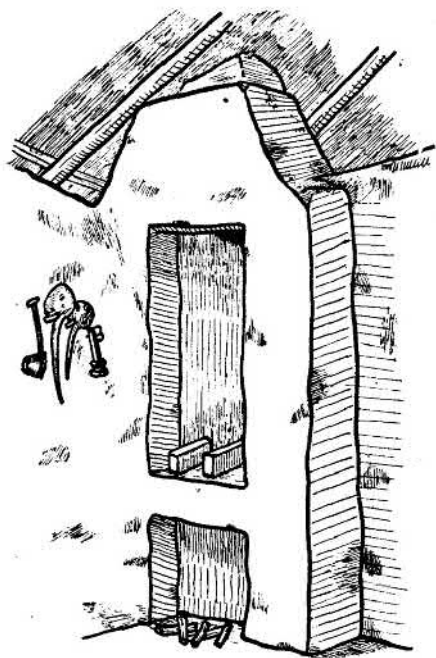
33. ábra. Pince alaprajza. Ph=présház, Sz=szoba, sp=sarokpad, a=asztal, k=kályha, l=lésza.

fáslik). A falon fogas a hébernek, az öreg, fatalpú, bádogból készült gyertyatartónak, kulacsnak és más apróságnak. A szobát egy ablak világítja. *Lésza* van itt az egyik falnál, szalmából fonva, a másik falnál sarokra állított padok között asztal. Némely szobában vaskályha is akad. A présházból fölnyitható ajtó vezet a pincébe. Itt állnak a hordók *csántér-on*. A pince a présház és szoba alá, sőt azokon túl is van ásva.

Kisebb *hajlikok* csak egy helyiségből állnak, itt nincs külön présház és szoba.

A gazdálkodással összefüggő első határbeli épületeket a tagosztály után (1863) állították fel. Ezek előbb *féhajok* voltak, majd istállók. Azért építették, hogy a rossz idő elől az embernek és állatnak legyen hová behúzódnia. A *féhaj* vagy istálló csakúgy készült, mint a községbeli ugyanilyen épületek, legfeljebb nem volt bevakolva, bemeszelve. Ma már az egész határban mindössze

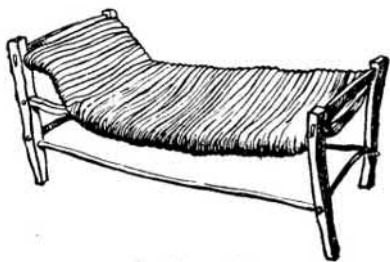
egy ilyen istálló áll, az is pusztulóban. — Az istállókból, *főhajokból*, vagyis az állat számára emelt hajlékokból keletkeztek a tanyák. Nem tudnak róla, hogy az istállót alakították volna át lakássá a kinn lakó cseléd számára. Az istálló mellé kis szobát építettek ennek s mikor, egészen rövid idő múlva, a gazda maga állandó szállásul a tanyára költözött ki, az új épületeket egészen a községbeli lakóház mintájára építették.

34. ábra. Tűzhely a pincében.

A pásztorok a jószágnak nem csináltak semmiféle menedéket, kivéve a juhászok *birkaakó-mt.* A Kisutcában lakó B. L. nagygazda nem lakja az egész házat, (fala fecskerakásos, fedele nád, csak az újabb istállóépület cserepes) két szobát és fél konyhát használ belőle. A belső szoba polgári berendezésű: egymás mellé állított ágyak, előttük divány, az ablakok között toalettükör. A falon nagyított családi képek. Lakásul azonban nem ezt a szobát használják, hanem a valamivel régebbi polgári divat szerint, párhuzamosan berendezett szobát. Ez is deszkázott padlójú. A padlót zsák és pokrócdarabok védik,

hogy a sáros csizmáktól be ne sárosodjék. A lepadlásolt konyhában nagy tűzhelyen történik a főzés, ugyanitt a konyha közepén a hátsó falhoz támasztva áll a kenyérsütő kemence. A konyhában

35. ábra. Lésza.

36. ábra. Fejőszék.

asztal is áll ülőalkalmatosságokkal, a falon polcok az edények kalmatosságokkal, a falon polcok az edények számára. A 38. ábra mutatja a kamrák, istálló sorát, a kazlak, ólak helyét. Az egyik istálló régi szemházból lett.

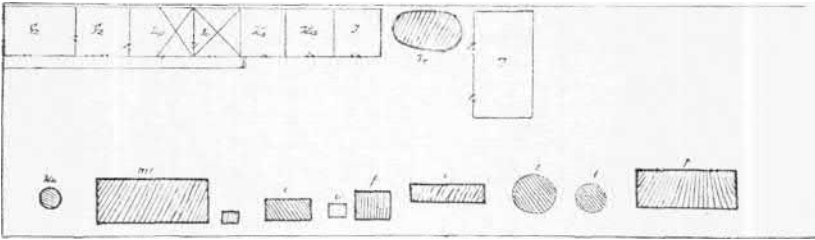
A konyhát csak főzésre használják. Különben mindig a

szobában vannak. Külön ágyban alszik férj és feleség. Az aszszonnyal vele alszik a legkisebb gyermek, a két másik együtt, egy ágyban.

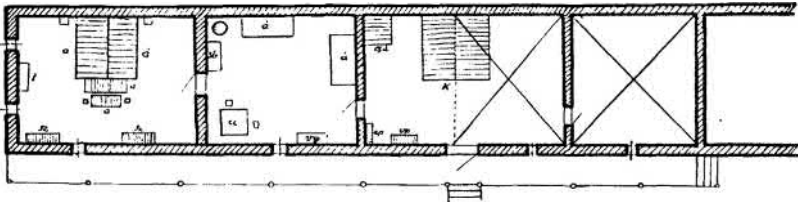

37. ábra. Pincék.

B. I. háza a Burgondián tulajdonképpen két szobából és konyhából állt, (fala sárból, fedele nádas), de mivel a család száma megapadt, nem volt szükség hátsó szobára, berakták az egyik szobát kamrának. Az ablakából is félablakot csináltak, az adó miatt.

38. ábra. Nagygazda telke. Sz^szoba, Ko=konyha, Ka=kamra, I=istálló, Tr=trágyadomb, Ku=kut, mt=magtár, 0=ól, f=féhaj, t=takarmány, p=pelyvalik.

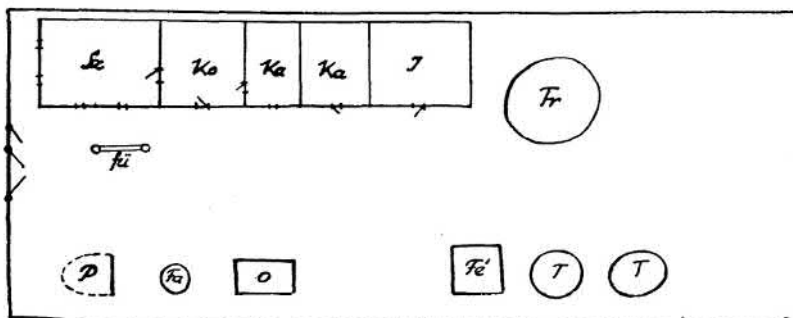

39. ábra. Nagygazda háza. a—asztal, á=ágy, sz=szekrény, t=tükörasztal, sb=sublót, vg=varrógép, k=nagytüzhely, csá=cselédágy, kp=konyhapolc, vp=vizespad.

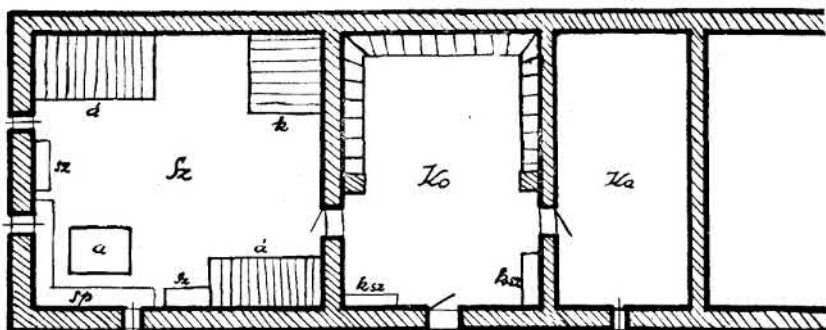
A konyhában, a kémény alatt kétoldalt *tüszé* fut *katlannal*. Közöttük a falhoz támasztva asztal áll. A *tüszé* fölött lóg a *kanalas madzag, sótartó*. A *bóthajtás* belső felén lévő *konyhapócon* vannak a kormos lábasok, a külső *konyhapócon* a cserépből való kácsasütők, kuglófsütők, üvegek. A konyha külső felében egyik oldalt

konyhákaszli, másik oldalt vizespad áll. A szoba sarkos berendezésű. Az ágyak a fal mellett futnak. A *banyakálho-hoz masina* van állítva. Rajta óra és az álló lámpa. A függő lámpa az asztal fölött lóg. A falon tükör és képek. Az ajtón fogas.

Nyáron a konyhában, télen a szobában főznek és étkeznek. Az asszony és az ember egy ágyban alszik, a másik ágyban a leányuk. A konyha melletti kamrában a háztartás eszközei, a másik kamrában a gazdaságéi állnak. Az istálló egybe van építve a lakóházzal. A padlásra a följárás a konyhapadlásról adódik.

40. ábra. Kisgazda telke. Sz=szoba, Ko=konyha, Ka=kamra, I—istálló, Tr=trágyadomb, fű=füles, P—pince, Fa=farakás, O=ól, Fé=féhaj, T=takarmány.

41. ábra. Kisgazda háza. Sz=szoba, Ko=konyha, Ka—kamra, a=asztal, á=ágy, sp=sarokpad, sz=szekrény, k=kemence, ksz=konyhaszekrény.

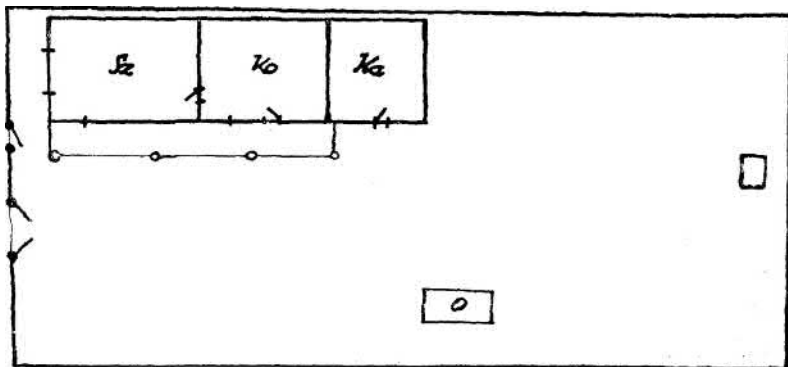
A lakóház előtt áll a *füles* a kukorica számára. Szemben evvel az ásott pince, a farakás, kicsit odább a *hidas*, a telek vége felé ugyanezen az oldalon a *féhaj*, a takarmány és a szalmakazal. A másik oldalon, az istállóhoz közel a trágyadomb.

G. I. Újtelepi telkén előbb csak a konyhát építette, már ebben lakott, mikor egy év múlva mellé építette a szobát is. (Sárfal, cseppel fedve.) Ismét egy év telt bele, míg a kamrát is hozzáépítették. A konyha végig lepadlásolt, a padlásra az udvarról van a feljárás. A konyhában *masina* áll a falnál, középütt asztal *hokedli-*

vel, vizespad, stelázi. A szobában sarkos berendezésben támla nélküli padok sarokra állítva az asztal körül, a fal mellett két ágy húzódik. Az ablak alatt *sublót*. A konyha felőli fal sarkában kemence.

A falak kopaszak, csak egy megvakult tükör s egyetlen kép díszíti. Télen-nyáron a konyhában élnek (főznek, esznek), csupán aludni mennek a szobába. Az ember és az asszony alszik az egyik ágyban, a gyerekek a másokban.

P. I. kommenciós fél konyhában, szobában és *féhajhan* él és tartja holmiját. A tőle lakott szoba konyhafelőli oldalán, a kémény alatt *tüszé* áll *katlannal*, a körül az asszony lábasai, fazekai. A konyha első felében vizespad, asztal, hokedli. A szobában a két ágy polgári módra egymás mellé van állítva, előtte a divány, ez előtt asztal székkal. Az egyik ágy mellett *telázi*, a másik mellett éjjeliszekrény. Nyáron a konyhában főznek és étkeznek, télen a szobában. A diványon az asszony egy rokona alszik, a két ágyban az ember, az asszony és a három gyerek.

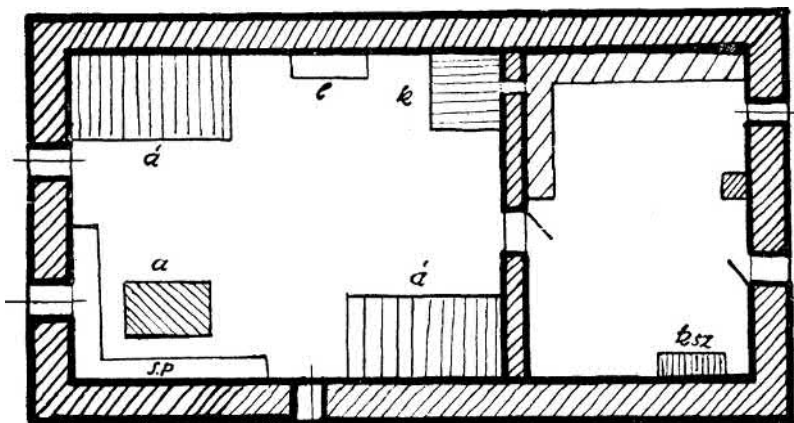

42. ábra. Zsellér telke. Sz—szoba, Ko=konyha, Ka—kamra, 0=ól.

A Tófenék szélén épült házsor két utolsó épülete a „Gombikenne“ és „Matuseknenne“ házikója. Már a telken való elhelyezkedésében, külső formájában is élesen elüt minden többi községbeli háztól. A ház a hosszú telek belső végére épült, ablakai nem az utcára néznek, a háznak nem az utca felé néző végében vannak, hanem a hátsó végében; első végén van ugyanis a bejárat. Itt az ajtón egy lépcsőt lelépve a konyhába érünk. A konyha bal sarkában, a mennyezetről keskeny négyzetes luk nyílik, melyen át a padlásra lehet mászni. Jobb sarkában van a kéményalja, mely világosságot az ajtó melletti kis ablakon át kap. A kémény alatt *tüszé* fut hosszában a fal mentén, erre nyílik a szoba felől a szobabeli kemence szája. A szobában a bútorzat sarkosan van elrendezve.

E hátrább leírt 1, 2 szobás zsellér- és gazdalakások, sőt a közvetítőrétegnek 3 szobás lakásai is megegyeznek abban, hogy közülök mindig csak egyet használnak lakásul.

Amíg a szabad tűzhelyen való főzés általános volt, addig a házbeli élet két helyiségre osztdott: a konyhában főztek, a szobában ettek s végezték — kiváltképp télen — az apróbb házimunkákat. A főző-fűtő berendezések felcserélődése megváltoztatta a régi lakásmódot oly módon, hogy kezdetlegesebb kultúrszintre vetette vissza. A szobába állított masina télen főzésre és fűtésre szolgál, miáltal a konyha szerepe eltörpül, s az élet egy helyiségbe, a szobába zsugorodik össze. Azokon a gazdahelyeken, ahol a konyhát lepadlásolták, meleg konyhát nyertek, a szobából az élet kihurcolkodik ide, még nyárra is. (Ha nincs külön nyári konyha). Csupán háltni és vendégség esetén mennek a szobába. A hagyományos ültetésmód étkezésnél: az udvari ablakkal szemben, a karszékben ül az apa, az utcai ablak alatt a fiak, kor sze-

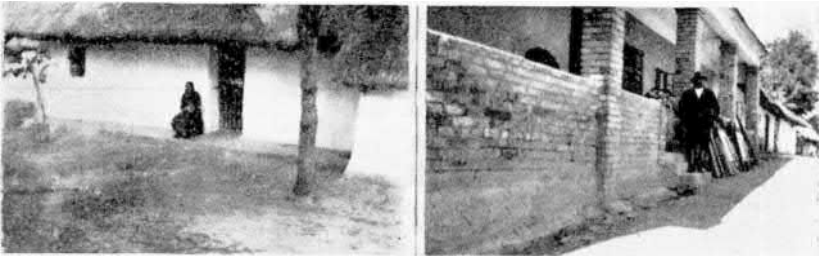
43. ábra. Zsellér háza. a=asztal, á=ágy, sp=sarokpad, k=kemence, ksz=konyhaszekrény, l=láda.

rint (a legöregebb az apa mellett), az udvari ablak alatt a férficselédek, leányok, menyecskék. Az asztal negyedik oldalánál ül a gazdasszony. Ha van öregember vagy öregasszony, azok az ágy szélén, vagy a kemencepadján ülnek. Így gazdahelyen. Zsellérhelyen a gazdasszony nem kerül az asztalhoz, ő csak fölsholgál s a maradékokat a konyhában a *tüszé-nek* dülve fogyasztja el.

Abroszt nem használnak. Egy tálból már csak kevés zsellérhelyen étkeznek. Legtöbb háznál tányért tesznek az asztalra. Kannállal és zsebkéssel esznek; villával csak kevés gazdahelyen. Ilyenkor is csupán a fölívágot húst. Amíg villával esznek, a kést leteszik a kézről. A víz kannában, korsóban, bögrében áll. A bor korsóban. Kicsi gyermek az anyjával eszik. A nagyobb külön tányért, külön ivóbögrét kap.

Asztalhoz üléskor a férfi leveszi kalapját. Piszkos munka után kezét mosnak evés előtt. A ruháját ki-ki összeszedi magán. Amíg szokás volt Kocson az imádkozás, addig evés előtt az apa

imádkozott hangosan, állva. Legelőbb az öregember, öregasszony vesz a tálból, azután a gazda, a fiak, majd a nők. A kenyeret az a férfi szegi, aki mellett van. A húst a gazdasszony osztja ki. Bort a gazda tölt. Ma gazda, kigazda együtt eszik cselédeivel. Zselér a cigány mellé is leül enni, kiváltképp, ha együtt vannak dolokban. (Előfordult már, hogy aratásban az egy bandában dolgozó reformátusok és katolikusok külön ültek étkezni.) Koldussal senki se ül le, az az ajtórámának támaszkodva állva, vagy a küszöbön ülve eszik.

44. ábra. Zselérház bejárata. Gazdaház bejárata.

Egyéb alkalommal is a család az asztal köré ül. Hagyományos szokás szerint a vendéget a karszékre ültetik az ágy elé s enni hívják az asztalhoz. Öregek, gyerekek, meg nem tisztelt vendégek a kemencepadon ülnek. Nem szívesen látott vendéget nem kínálnak helyvel és az ajtóban állatnak. Megtisztelt vendégnek konyhába, ház elé is karszéket visznek. Házbeli munkánál maguk szívesen ülnek kisszéken.

Hálóhelyül a szobabeli, istállóbeli ágyat, vackot használják. Ha asztal van az udvaron nyáron, úgy e körül vackon, kocsiderékban vagy a földön hál valaki. Csak aratáskor alszanak a földön szalmán, a kepelikban kuszán. Az ágyat vánkossal és dunnával vetik meg. 12 éves korától megházasodásáig a legény istállóban, ha ilyen nincs, a gádorban alszik s csak nagy hidegben húzódik be a szobába. A gazdánál, 50 holdon felül az ember és asszony külön ágyban alszik. Különben mind egy ágyban. A gyerekek legkisebbje bölcsőben, illetve kocsiban, később az anyjával, vagy a vackon külön ágyban többi testvéreivel alszik. 2—3 éves fiút már külön tesznek a lányoktól.

Áttekintve az elmondottakon, összefoglalásképpen ezeket mondhatjuk: A falu formájában a Magyarországon többségben lévő csoportos településű községek közé tartozik és újabb hatósági beavatkozás folytán igazodik sorokba.¹ A hagyományos dunán-

¹ 1746-ból van írásos rendelkezésünk a házak sorba építését illetően. Ez esztendőben ugyanis a község egy része leégett s az uraság meghagyja: komittálva legyen, hogy az új házaknak építését *lineára* vegye... Ugyanitt olvassuk, hogy ki-ki háza mentében 5—6 fűzfát vagy hársfát ültessen s neveljen (Protocollum a tatai Eszterházy levéltárból 1386. sz. a.)

túli földművelő szalagtelken¹ a szintén hagyományos és egységes építőanyagot,² építésmódot, tetőszerkezetet és fedésmódot³ illetően Kocs beleillik a környék, az Északdunántúl világába.

A lakóépületek tüzelőberendezésük alapján a kéttagozatú kályhás-tűzhelyes ú. n. álfelnémet házak csoportjába tartoznak.⁴ Ránk maradt formája olyan kályhás ház, melyben az ősi kemence a konyha közepén ládaformájúvá laposodott,⁵ úgy, hogy a tetején főzni is lehet. A kályhát egy, a kemence szerepét is betöltő, álló, tehát kályhaformájú kezdetlegesebb műveltségű banyakályha nevű kemence szorította ki az asztalszerű kemencével együtt. Másik ilyen, a kályhát kiszorító koporsóalakú kemence⁶ már átmeneti forma a fekvő és álló kemencék között. A nyitott tüzelő 20. ábrán föltüntetett *kucikja* irodalmunkban eddig ismeretlen forma, melyben a nyílt tüzelőből a zárt tüzelő felé haladó átmeneti, helyi formát sejtünk.

A házak beosztását illetően két formát találtunk: a hármasszagos (szoba-konyha-kamra) további alakulásnak kitett és a kétszagos (szoba-konyha), tovább nem alakuló házat. Legszebb külső különbségük, hogy míg az egyikbe a bejárás a ház elején történik, addig a másikba a bejárat a homlokfalba van vágva. Ebbe a második csoportba a két említett tófenéki házon kívül a szőlőbeli *hajlíkok* és a *szömházak* is beletartoznak. Ezekre a formákra vonatkozóan az emlékezés egybehangzóan azt mondja, hogy régebben nagy számmal voltak; a zsellérség többnyire ilyenben lakott. Hozzájuk kapcsolhatjuk a hagyomány szerint a disznólegelő partjára vájt putrikat, melyek a mi két házunktól csak annyiban különböztek, hogy mélyebben voltak a földbe ásva. Öreg adatközlőim szerint a Burgondia partosabb részein (itt volt állítólag a község magja) is több ilyen putriszerű épület állt. Ezek a „félputrik“ Bátky⁷ szerint építkezés tekintetében a magyar síkság legjellegzetesebb vonása. Ma is sokfelé találunk ilyeneket.

Az országsherte elterjedt, hagyományos sarkos szobaberendezés jórészt fennmaradt napjainkig. Ott, ahol formájukban, díszítésükben, készítési módjukban más, új eredetű bútorok szorítják ki a régieket, megváltozik a régi berendezési forma is.

¹ Györffy: Telekformák. Földr. Köz. 63:226 egyik fő beltelek formáknak nevezi a szalagtelkes formát, mely az Alföldön kívül a domb és hegyvidéken van elterjedve. A szalagtelek jellemző tulajdonsága, hogy nagyobbik felét ma is ekével szántják, _____ a ház előtti, állattartó udvartól kerítés vagy gazdasági épület, — a csűr, — a mi esetünkben *szömház* — választja el.

U. itt mondja Györffy: Figyelemreméltó, hogy a szalagtelkes településnél nem lényeges a kerítés ... az utca felé ma is gyakran nyitott a kapu.

² Bátky: Parasztházak építőanyag szerint való elterjedése hazánkban. Föld és Ember 1921—22:35.

³ Bátky: Ragfa és szarufa. Ért. 29:340—345. A ház elejéhez vagy oldalfalához ragasztott sárpad, *tüszé*, a forma magyarországi elterjedéséhez, mit Cs. Bestyén Károly dolgozott föl (Ért. 18:20—24) szolgált dunántúli adalékot.

⁴ Bátky: Építkezés. Magy. Népr. I. 194.

⁵ Bátky: i. h. 201.

⁶ Bátky: i. h. 209.

⁷ Bátky: i. h. 217.

Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy míg a bútortatban magasabb polgári szint felé közelednek, addig a tüzelőben, a tüzelőhöz kötött lakásmódban visszaesést mutatnak. — Legerősebben a gyerekbútorok tartják magukat.

A lakás terén is, mint egyebütt, szembetűnő és jellemző a polgári életmód egyes jelenségeinek a hagyományos paraszti életmód mellett való megjelenése: a szobában már gyári bútor áll, polgári módra párhuzamosan berendezve, de az ajtóráján ott az apotropéikus körmotívum; rádió szól a szobában, de még hallgatják a házi kígyó zörgését a falban; nagy gazda verembe rejti *jószágját* (gabonáját) a háza elé; talán a legszembetűnőbb e téren a 27. ábrán bemutatott istállóbeli fecskéfészek a villanykörtén.

4. Gazdálkodás.

Földhasználat. — A gazdálkodás szerszámai. — A termesztett növények. — Szántás. — Vetésmódok. — Aratás. — Szemnyérés. — Elraktározás. — A szőlő. — Gyümölcs. — Széna. — Nád. — Nem termesztett növények. — Állattartás. — Legelő. — Ló-tartás. — Szarvasmarha és pásztora. — Juh és juhász. — Sertés és kanász. — Kecské. — Baromfi. — A nem tenyésztett állatok, madarak, rovarok. — Csapdák. — Halászat. — Méhészet. — Teherhordás. — Összefoglalás.

Ma a lakosság 83.3%-a (2474) foglalkozik östermeléssel. Kültelki lakos 245 van. A birtok megoszlása a következő: 200 holdon felül két, 150 holdon felül egy, 100 holdon felül négy, 80 holdon felül hét, 50 holdon felül tíz, 30 holdon felül kétszáz, 20 holdon felül háromszáz, 10 holdon felül ötven, tíz holdon alul százötven gazdának van földje. Vagyonváltságos földhöz juttatottak száma 332, megváltott földet 68 kapott.

A hagyomány szerint a Burgondia-, Kisutca- és Öreg-utcabeli gazdáknak kezdettől fogva külön-külön volt birtoka. Ez az állapot a határ 1857-ből eredő tagosítás előtti térképéről már nem igen tűnik ki.¹

„Habet agros ad trés campos divisos“, mondja az 1720-as conscriptio.² A hármass forgó nyomáskényszerrel a tagosztályig fennállt. Az előjáróság vette háromfelé a földeket: őszinek, tavaszinak és ugarnak (a forgatás alá nem eső földek a káposzta- és kenderföldek, valamint a szőlők, külön voltak) és dobszóval adta a lakosság tudtára az egyes munkálatok megkezdésének és bevégzésének idejét. Aki tagját a meghatározott időre nem szántotta föl, azért fölszántotta más s aki nem takarította be *jószágát*, azének nekieresztették a marhát.

A tagosztály óta szabadgazdálkodás folyik. A gazdák zöme megtartotta a hármass forgót zöld ugarral; az 50 holdon felüli gazdák a négyes forgóra tértek át, míg 1—4 holdas zsellérek, kiknek nincsen igájuk, kettős forgóval dolgoznak. Meg kell említenem az Urb. et Conscr. 82. Fasc. 62 Nus³ alatti említését a kocsiak muhar

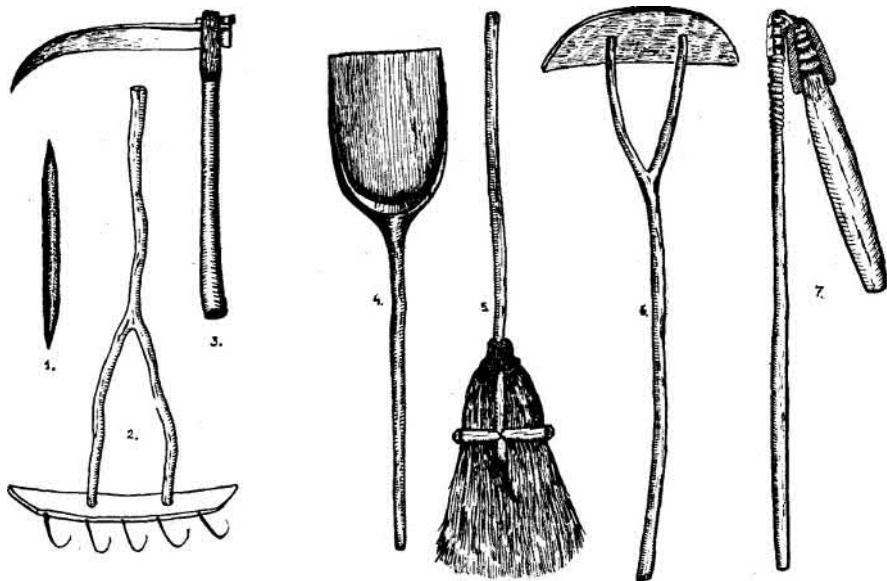
¹ Győri Törvényszék irattára.

² Orsz. Lltár.

³ Orsz. Lltár.

termesztéséről, ami azt jelenti, hogy már 1720-ban ismerték a zöld ugart.

A gazdálkodás szerszámai: *ásó* (kengyel nélkül, férfi és nő egyforma nagyságút használ); *kapa*: *kis* és *nagy* (kicsiny és kopott kapákat nők használnak); *csákány*, *kis* és *nagy gereblye*, *törek gereblye*; *lapát*: vaslapát, szórólapát; *szömhúzó*; *vella*: háromágú í'avilla, négyágú vasvilla; *nyirágsöprű*; *salló*; *kasza* (kis és nagy *kacsá* van, kaszaláskor és aratáskor *gajmót* kötnek rá. Régebben. 30—40 éve a kaszára aratáskor 2—4 fogú *kaszagereblyét* kötöttek. *Gereblyés kasza* volt a neve. Most már csak a szomszédos, aratásba Kocsra járó németek használnak ilyet); *tokmány*, *kaszakő*, *kalapács* tartoznak a kaszához; *kévekötőfa*; *csípfa*; *lénea*: 3 fogú nagy

45. ábra. A gazdálkodás szerszámai. 1. kévekötő, 2. rugdaló gereblye, 3. nádvágó, 4. szórólapát, 5. nyirágsöprű, 6. szemtoló, 7. csépfa.

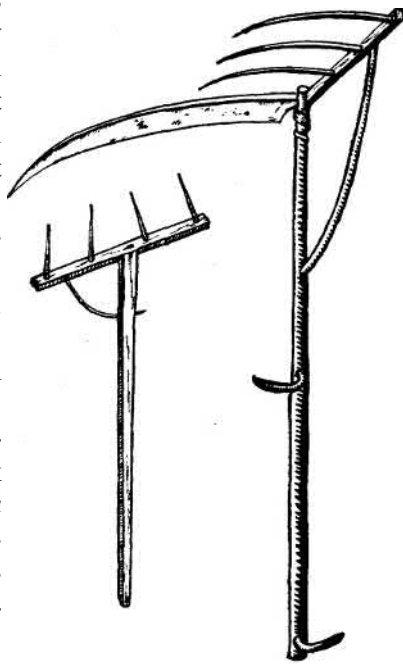
gereblye; *eke*: *vaseke* 15—20 éve terjedt el, addig a *vácskői ekét* ismerték. A régebbi ekéről csak annyit tudnak, hogy nagy *makház* maradt utána, ami a *vácskői forgató eke* után már nem volt. A *tüskebaronyát* tardosi, erdőháti *baronyafonyók* hozzák; a *fafogas* régóta ismert, jobbára egy ló után használják; *vasfogas* van egylevelű és többlevelű, mintegy 25 éve; *gurgónak* nevezik a fahengert. A *kismasina* 1882 óta van divatban.

Kenyérmagvak: búza négysoros, rozs kétsoros és köles. Takarmánynövények az árpa kétsoros, zab, zabos bükköny, muhar, baltacin, here, sűrűkukorica, tök. Kapások: kukorica, krumpli, répa (csak a tagosztály óta, addig csak az uraságnak

volt). Növényi rostot szolgáltató növények a kender és a len. Olajmagot nemcsak a tökből nyertek és kenderből, hanem a napraforgóból is. Kerti növények a káposzta, zöldség (sárgarépa, petrezselyem), bab, paradicsom, kelkáposzta, torma, mák, paprika.

Kétszer vagy háromszor szántanak. A szántó egyszerre egy *fogás tallót* fog ki, azt széjjel szántja csekélyen (forgat); „a fogás végét fölveteti“ (fölszántja keresztben.) Vetés alá összeszánt mélyen. A szántást gazdahelyen többnyire cseléd végzi. A vetést ma már csaknem mindenki géppel végzi, ha kézzel, akkor a gazda maga vet. A vetőmagot tiszta lepedőbe köti, öt ujjal megkeveri, hogy jó termő legyen. A vető maga is tiszta ruhába öltözik, hogy ne legyen üszkös a gabona. A lepedőnek, *lazsnaknak* két végét jobb vállán összecsomózza, a bal kar alatt áthúzza s a másik két sarkát a bal kezefejére csavarja. A vetés szóltan történik lépésenként; a kendert kétsorosán vetik; a muhart féllépésre. Kukoricát, krumplit, répát gyerek is vethet. Ujabban *lénea* után. Általában ketten kellnek a krumplihoz: egy, aki vág, egy, aki vet és takar. Az első *Ilkája*, a második *pottyogátya* és *berúgja*; *lénea* val egy kihúzza, a másik belepottyogítja, a lábával belenyomja a krumplit. így vetik a kukoricát is, csak azt beboronálják. A tököt a kukorica közé, vele egy időben ültetik; a babot csak, amikor már ki van a kukorica feje. Ennek is *likának* s a földet lábbal taszítják be. A káposzta palántát asszonyok ültetik; palántázás után az asszony az ülepét a földhöz veri, hogy jó nagy fejek legyenek. Egyéb palántázást is az asszonyok végeznek. Az aprómagú veteményt az öregek még a nyelvükről köpdösik. A mákot összecsumott ujjuk közül szórják. — Vetés előtt némelyek még: „no Jézus segíjj“-t fohászkodnak; utána: „hála Istennek évégeztem“-et mondanak, öregek hosszabban fohászkodnak: „no hála Istennek évetettük, a Jóisten aggyá, hogy terömjön, aggyon egészségöt, hogy bemunkálassuk, főszöhessük, hogy mögérhessük azt az időt is“.

A tagosztály körül többen még sarlóval arattak. Félméteres tarló is maradt ilyenkor. Ma az aratónak egy marokszedője és egy kötözője van. Gazdához részaratója megy feleségével, gyerekével, vagy ha ilyen nem mehet, akkor fogadott segítséggel. Kötözőt a gazda ad. Aratásra Pusztavámról is sokan járnak át. Az

46. ábra. A gazdálkodás szerszámai.
Kaszagereblye. Gereblyés kasza.

aratók az első 3—4 szál gabonát a kötényük korcába kötik derékfájás ellen. A *kepet* vagy *féköröszöt* 14 kévéből rakják. A 14-ik kéve, amit a kepe hegyibe raknak s amibe (az utolsóba) egy marokszedőt szoktak belekötni, a *pap*. 28 kéve egy *körösz*.

A learatott gabonát behordják; gazda a kertjében lévő *szűrűjéve*, zsellér a *zsöllérszűrűre* vagy annak a gazdának a *szűrűjéve*, aki neki nyomtatott, újabban csépel. — A *szűrűt*, ami a *szömház* előtt volt, a gyerekek esztendőn át ördögrokkájukkái simára taposták; nyomtatás előtti este csak meg kellett öntözni és eligazgatni. Egy ágyazás után már jó volt. A rozson kívül mindent nyomtattak. A nyomtatás rendszerint két lóval történt. A nyomtató az ágyás közepén állt, minden forduló után lépett egyet. Egy ember állt az ágyáson kívül, aki igazgatta a gabonát. A kinyomtatott szemet a *szömházba* húzták be a *szömtoló deszkával*. Nagygazdák a szemtoló elé lovat is fogtak be, kisebb osztályuaknál egy ember tolt, egy meg húzta. A rozs cséplése is a szérún történt. Cséplésre többnyire németek jöttek Pusztavámról, Bajról, Oroszlánról, minden tizedik literért és a kosztjukért. Jöttek ugyan Bókodról magyarok is, sőt a helybeli szegénység is összeállt bandába csépelni. Cséplés alá tizennégy kévét terítettek le hegyivel összefordítva. Rendesen négyen vertek, de verhettek hárman és ketten is (két cséplő ese-

47. ábra. Muharcseplés. Muharteregetés.

tén a csépfá is azt verte ki: csak ketten, csak ketten). A kinyomtatott, kicséplelt gabonát *szeletek*, szórták. A szóráshoz három ember kellett. A lovasmasina dívatja öta szórás helyett rostálták a szemet. (A zsuppot eladták Komáromban.)

Az itt leírt régi eljárások nem vesztek ki napjainkra sem, mert nem minden magot nyernek a cséplőgép, *masina* segítségével. A muhart pl. ma is cséppel verik. Zsuppot veremnek széken vernek ki. ugyanígy kézen csépelik a kötélnek valót is. Csibéknek, malacnak masinázás előtt egy-két kévét földre terített lepedőn mosó fával vernek ki az asszonyok, vagy kötőfával. A kendermagot is széken verik ki az asszonyok. Vannak, akik a babot is csépfával verik ki; általában azonban villával.

A *jószágot* régebben általában vermekbe tették el. Most már csak néhány öreg rejti verembe gabonáját, különben a padláson kiterítve, a kamrában zsákban vagy magtárban tartják. Kölest ma már csak akkor vetnek, ha le kell kaszálni a veteményt, vagy ha víz öntötte el. Régebben búza után is vetették.

A háromfajta kukorica mindegyikét, melyeket mind egyszer kapálnak és egyszer töltögetnek (újabbán ekével is), különböző időben törik. A fehér kukoricát, mit olyan földbe ültetnek, melybe búza jön, mert ez nem húzza meg a földet, már augusztus utóján kezdik szedni. A lófogú, sárgakukoricát szeptember derekán. A többit október derekán. A kukoricát vállra kötött *lazsnak*-ba törik és kocsiderékba öntik. A törést jobbra fiatalok végzik, gyerekek is. A fosztás háznál történik, igen ritkán fosztanak a szárán. Az egészségesebb csövekből fűzért fűznek, mit a *fűlesre* akasztanak. A többi kukoricát a padlásra öntik; akinek van, az göréjába tölti. A kukoricát vagy kisszék végébe vágott késen vagy pedig kovácstól készített, a tenyéren át húzott *morzsolón* morzsolják.

A krumplit, mint a kukoricát egyszeri kapálás és töltés után szedik fel. Napszámos, cseléd, gyerek szedi. A krumplit kosárba szedik, onnan töltik zsákba.

A fölszedett krumplit szétválogatják, a hibátlant sírgödörbe, kupacba vermelik. A régi krumpli *vörös cafaíos* (apró) volt. Utána a *kik krumpi*, a *rúza krumpi* jött divatba. Most legtöbb a *vörös és szesz krumpi*.

48. ábra. Rózskiverés. Kukoricatörés.

A vörös répát, mit — mint arról már szoltunk — csak a tagosztály óta ismerik s kapa után likakba vetik, kétszer kapálják. Legkésőbb ezt szedik. A kihányt répát kupacba rakják, onnan rakják kocsiba. Egy edény répa = egy koci répa. Az egészségését sírgödörbe vagy kupacba vermelik.

Újabbán sárgarépával is kísérleteznek nagyban. Úgy bánnak vele, mint a vörös répával.

A takarmánynövények közül a herét addig hagyják, míg ki nem vész. A baltacint általában csak két évig.

Régebben sok volt a *kerti föld*. Megkülönböztették a Burgondiai, Kisutcai, öregutcai kerteket, *kertifödeket*. Most kert a Tófenék, (a község licitálja el évenként, kicsi darabokra osztva), gazdatelkek hátsó fele, vagy a szőlőben a szőlő eleje, vége. Azelőtt külön „káposztaföldek“ dűlő is volt. Ma ki-ki kertjében ültet káposztát. Hagymát igen kevesen termelnek ma is, régen még ennyit se, Csallóköziek hozták mindig s azoktól vették. A káposzta mellett kelkáposzta van, paradicsom, sárgarépa, petrezse-

lyem, bab, paprika, hagyma. Más alig akad. A kertet mindig az asszony műveli ásóval és kapával.

Nem forgatott földekhez tartozik a szőlő is. Ma 164 hold a szőlő, az egész határ 1.6 %-a. A régivel szemben területileg gyarapodást mutat. A filloxa múlt századi pusztítása után az Alföldről hozták az otelló, mézesfehér, sárféher stb. fajtákat. Ezek mellett igen elterjedt kiváltképp a háború óta a *nova*. Főként azért kedvelik, mert nem, vagy csak keveset kell permetelni. Borára azt mondják: „nem rossz a csak képesint köll innya.“

A szőlőt kinyitják, megmetszik, a régebbi kaszakés helyett metsző ollóval. Ha nagyon öreg a töve, akkor kis fűrész is használnak. Mikor zöldül, bekapálják, majd kötözik. Van ugyan, aki már kötözés előtt is permetek Ritkán kötöznek raffiával, többnyire a *fonyacséknak*, *koszorúnak* nevezett kukoricafos ztalékkaL Ezután a szőlőt tisztogatják, letördelik a *rökönýt*, az új hajtást kézzel. Aratás előtt újra tisztogatják, *metélik*. Van, aki permetek Aratáskor másodszer is bekapálják, kötözik. Aki teheti, permetek István királykor megint elmetélik a kaccsát, tisztogatják, majd újra kötik és kapálják érés alá. Általában novemberben kénegezik (van ugyan aki tavasszal) a szőlőt, majd befedik.

A szaporítás kétféleképpen történik: van aki fúró¹ segítségével ültet, mások meg döntenek, többnyire két-három szál vesszővel.

Szüretkor a szőlőt késsel vágják le *csöbrökbe*, régebben *fa-pintlibe*. *Puttonnal* hordják össze *szapulóba*; a szapulóban behordják, ledarálják. Régebben, míg nem volt daráló, *múszolóval* (három ágban végződő méteres fadorong) *megmúszóták*, aztán *tiporták* zsákban. Most már mindenki darál és présel. Ugyanannyi a fa-, mint a vasprés.

A bort a *hajlik* pincéjében tartják s a községbe üvegenkint hordják be. Amikor a must kiforrt, feltöltögetik a hordókat. Van, aki nem fejt le a borát. Ha fejtenek, ez márciusban történik. Fejtés előtt *ánszógozzák* a hordókat.

Emlegetik, hogy a dézma idejében voltak rókalukszerű *lopópincék* a szőlők végében, ahol a bor javát rejtegették, míg a dézmaszedők arra jártak.

A szőlőhegy hegybíró, 6 hegyesküdt, hegyjegyző gondjaira van bízva. Ezek felügyelnek a pásztorokra is.

Az urbáriális összeírások szerint² rétek a szessziókhoz nincsenek. A szénatermést osztják fel évenkint arányosan, úgy, hogy egy szesszióra átlag 3 szekérral jut. Mintegy 70 évvel ezelőtt, a hagyomány szerint, a *réteseket* évenkint „kilípték, kinyilasták — de má akkó ott is vótak az embörök a kaszává.“ Tehát a 18. századi állapot annyiban változott, hogy nem a szénatermést osztják már föl évenként, hanem a kaszálót magát. Egyszer kaszáltak, azután felé se néztek többé a rétnek.

Ma 562 hold kaszálója van Kocsnak. Most már kétszer ka-

¹ Vajkai: A paraszt szőlőművelés és bortermelés Veszprém m. déli részében. Ért. 30: 36. 24. ábra.

² Urb. et Consc. Fasc. 82. Nus. 62. Orsz. Lltár.

szálnak: kaszálják a sarjút is. A szénát rendekbe vágják, forgatják, ha egyik fele megszáradt a napon; összepetrencézik és petrencefák segítségével baglyába tolják.

Erdeje Kocsnak nem volt régen se, ma sincs. A fát a gesztesi, császári, bokodi erdőkből szerzik be minden ősön pénzért.

Nádas ma mindössze 4 hold van. A régi tavak helyén, ami volt, kiszáradt már régen. A nádat tolóval aratják, de csak nagy jégben, különben rossz kaszából készített *gyalázkával*.¹ A csizmát, cipőt nádvágáskor rossz csizmaszárral, vagy vastag zsákkal kötözik be. Négykörmű jégpatkót² kötnek nagyjégen a csizmára. Nádasható javításához, *iszling* falához, *féhaj* fedésére, végül tüzelésre használják.

Ma minden gyümölcs megterem a szőlőbe ültetett gyümölcsfákon. Régebben csak cseresznye, meggy és dió volt. Csallóközből jártak ide gyümölcsösök s úgy cserélték kosárszámra *jószágért*. Két kosár *jószágért* adtak egy kosár gyümölcsöt. A fák nemesítését és fakertek ültetését helybeli tanítók kezdték. A nép követte őket. Piacra ritkán kerül gyümölcs, de a maguk szükségletét fedezi a termés; nemcsak a nyári fogyasztást, de a téli befőzést is. Alig van ház, ahol legalább 2—3 üveg befőttet ne tennének el beteg számára. 1—2 üveg lekvárt is tesznek el, ha van hozzá cukor. Aszalni meggyet szoktak élesztős kosárban a napon. Más gyümölcsöt csak elvéve. Almát pohár vagy bögre tetején takargatnak a szobában karácsonyig. A diót zsákban őrzik, a java karácsonykor fogy el. A gyümölcsfák különösebb gondozást nem kapnak. Szőlőmunka közben, ha nyesegetik, kapálgatják, esetleg permetelik.

Rövid szemléltetés végett közöljük a különböző nagyságú birtokkal rendelkező gazdák gazdálkodás módját a föld kihasználását illetően. B. L. négyes forgóval dolgozó 74 holdas gazda. Négy év alatt az egész földjét megrágyazza, (a fölhasznált istállótrágya több, mint a műtrágya), 16 év alatt pedig az egész tag ugaron marad. Főveteménye a búza. A búza előveteménye alá trágyáz. 18 holdnyi búza vetésének egynegyede ugarba, kétnegyede pillangós takarmány helyébe, egynegyede pedig kapás helyébe került. Vetése volt a 18 hold búza mellett 7 hold árpa, 7 hold rozs, 6 hold zab, 4 hold muhar, 7 zabosbükköny, 2 lucerna, 2 baltacin, 1 sűrűkukorica, 7 lófógúkukorica, 3 hold krumpli, 2 hold takarmányrépa, 1 hold sárgarépa.

Kendert 600 n.-ölon vetett.

A búza átlag 8, a rozs 6, az árpa 6, és a zab is 6 mázsát hozott magyar holdanként. Egy-egy hold földön 40 mázsa krumpli és 18 mázsa kukorica termett.

G. I. 30 saját és 12 árendált holdjának csak egyes részein, búza előtt hagy zabtarlót ugaron. Ilyen darabokon négyesforgóval dolgozik. Elvben ő is a búza előveteménye alá trágyáz. Ha ezt meg is tudja tenni, akkor a megrágyázott darabon hármas for-

¹ Magy. Népr. II. 692. ábr.

² Morvay Péter: A Néprajzi Múzeum jégpatkó gyűjteménye. Ért. 31:3 3. 2. ábr. b.

góval él, csak ha a búza előveteménye alá nem trágyáz, akkor hagy ugart. Volt 11 hold búza, 5 rozs, 6 árpa, 4 és fél zab, 2 muhar, 1 baltacin, 1 és ½ takarmányrépa, 1 sárgarépa, 1 here, valamennyi sűrűkukorica, 6 és ½ hold kukorica és 2 hold krumpli vetése. Kendert is természetett pár száz négyszögölön.

B. J. 15 hold földjén 3 hold búzavetés volt, ugyanannyi rozs, 6 hold kukorica, 1 hold krumpli, a többi takarmány (sűrűkukorica, zabosbükköny, muhar.) Ő is a búza előveteménye alá trágyáz. Főterménye a kukorica. Hármas forgóval dolgozik.

J. K. 4 hold földjéből nem egész 1 hold búza, ½ hold a krumpli, a többi mind kukorica. Akkor trágyáz, amikor tud, a búza előveteménye alá. A földet kettős forgóval műveli. Az igásmunkát földjén gazda végzi; azért nem tud több gabonát természeteni, mert mire a gazda igája hozzájut az ő földjéhez, nem lehet őszit vetni. így van ez tavasszal is.

Leggyakrabban *széki* füvet használnak *herbaténak*. A széleslevelű *útifű* sebre jó; a keskenylevelűből *herbateát* főznek. Ezeket mind májusban szedik. Májusban szedik a *tüskerózsa* virágját is. Ebből is *herbatét* főznek köhögésről. Az ezerjő-füvet szeptemberben szedik köhögés elleni *herbaté* számára. A *világváltófüvet* fürdő számára szedik. Sorvadásos fiúgyermeknek kékvirágút *mezei söprűvel* és *ezerjőval*, leánygyermeknek pirosvirágot főznek össze. A *földi tököt* megfőzik, törött karra, lábra jó. A májusban szedett *ökörfarkóró* is köhögésről jó. *Maszlagot*, ha szednek, patikában adják el. A *bölendekkal* a fogat füstölik; ezt szeptember közepén szedik, amikor már fekete a magja. A *zsája herbaiénak* jó. A *földi szederből* lekvár készül sebre. Kerti virág igen kevés van, legáltalánosabb a muskátli. A rozsmaring már kiment a divatból. *Fülbecsavaró* van sok ház tetején, fájós fülbe csavarnak a levéből. Legáltalánosabb az *agácfa*. Mindenféle szerszámfának fölhasználják. Tüzelnek is vele. Virágjából *herbatét* főznek. A *bodza* terméséből kását főznek, virágjából teát. A cserfa, bükkfa hasábfá; tüzelnek vele, ugyanígy a *tölgfával*. Tölgyfából készítik a boros-, káposztáshordókat, kádat. A fűzfa vesszejéből kötnek kosárféléket. A tótok faragnak főzőkanalat belőle. Nyárfából a cigány váj teknőt. A hársfát szerszámfának használják, a járom is ebből készül. Virágja jó tea. A jegenyéből is a cigány váj teknőt. A *cidrust* (fenvő) karácsonyfának és májfának használják fel. A somfából különböző botokat faragnak. Néha mogyoróból is. Egyéb fát nem igen használnak, még ha ismernek is.

Az építkezés c. fejezetben szoltunk arról, hogy tagosztály után a nagygazdák istállót állítottak tagjukra rossz idő ellen az állat és maguk védelmére. Rövidesen kis cselédlakás is került az istálló mellé s egy cseléd kint lakott az állattal és onnan dolgozta a földet. „De utána köllött mönni a gazdának“ . . . Előbb csak nyárra, utóbb egész esztendőre kiköltözik a gazda családostul a tanyára. Egy darabig van benn házuk a községben, bérbe adják hivatalnok embereknek, utóbb többen el is adják. Ma már

a tanyán lakók irodára, templomba, piacra, családot látogatni, iskolába, orvoshoz mennek be a községbe, öregségükre nem költözködnek be s majd csak holttestüket viszik újra a faluba. A tanyát általában a birtok azon részére állítják, melyről a legjobb kijárási adódik az országútra és amelyről az egész birtok egyaránt könnyen megközelíthető. Szerep jut a hely megválasztásánál a jó ivóvíznek is.

Tanyák minden dűlőben vannak. Ma mindössze 14 lehet. Új tanyákat már nem építenek.

Régebben jobban az állatnak éltek. Az őszi és tavaszi vásárokon vettek Tatán, Komáromban, Székesfehérváron rossz tinókat olcsón. Ezeket otthon a jó legelőkön jól tartották s mikor a jószág felhízott, a gazda vagy fia, cselédje felhajtotta a vásárra és jó pénzért eladta. A régi időben kevés lovat tartottak Kocson. 1691-ben az összesen 555 főre rugó marhaállomány mellett 118 lovat jegyeztek fel.¹ Az 1829. összeírás 2558 főre rugó marhaállomány mellett 567 lóról tud.²

A régi lovak „kis pacsadék“ lovak voltak, lengyel lónak is nevezték. Tagosztály körül kezdtek csak nagy lovakat venni előbb a gazdák, utána a zsellérek is. Ma mindössze egy ilyen kisebb ló van, de ez már elfajzott. *Féheles gazdának* egy, vagy másfél *cukk* (4 vagy 6) ökréhez volt két ló. A lovat közepes osztályú gazdák ma is inkább csak gyorsmunkára használják s a terhet jobban ökörrrel húztatják. 200 holdas gazdának 6 ló van, közülük kettő csikó. Általában 6—7 hold bír meg egy lovat és fordítva. Kocson is használják egyesek a Tatán általános *egylovasgazda* kifejezést, a hat holdas zsellérré. Régebben a lovaknak, a ménesnek is volt legelője, sőt külön a forspontos lovaknak a Naplómező nevezetű (egy napig legelhetett ezen forspontja előtt a ló), ma azonban istállón nő föl a csikó.

A lovat nagyon megbecsülik. A gazda címere. Más a gazda ló és más a szegényember ló. Csak a 16—17 éves cselédre, kis kocsisra kezdik rábízni.

Beteg lovat nem szívesen tartanak, ha a lónak baja esik, állatorvost hívnak. Elléshez az idegenből beszármazott F. L-t hívják, aki fiatal korában két esztendeig állatorvos mellett segédkezett. Míg élt, a Bori kovács (20 éve lehet, hogy meghalt) az herélt. Az ő halála óta állatorvos végzi ezt a munkát.

A kocsi legelő nagy volt, fődözte a téli takarmányt is, sőt mint már említettem, alkalmas volt arra, hogy a vásáron vett rossz állatokat télen, nyáron föl javítsa s így kereskedjenek rajta.

Ez az állapot napjainkra igen megváltozott. A nagy legelők tekintélyes részét a tagosztály alkalmával és azóta is föltörték, illetve törlik. Megváltozott ezzel kapcsolatban az állattartás maga is, mert most már a marha inkább istállón nő fel, mint a legelőn.

A régi „kis bugri tehén“ volt, a „cimentális, svájcer“ 40 éve hogy bekerült és terjed a másik kárára.

¹ Gyulai Rudolf: Törökvilág Komárom megyében, 107—108. 1.

² Coascriptio Regnicolaris Possessionis Kots, 1829. Orsz. Lltár.

Ma már inkább tehenet tartanak az asszony, illetve a meg-növekedett háztartási igények kedvéért. Marhát eladásra nevelnek. De nem sokat. A legeltetés tehenes kezén van. Ez zsellérember, akit újévtől-újévig fogadnak. (Bére minden tehén után lí> kg búza, Pünkösdkor a pünkösdi pénz, kalács; gyümölcseréskor gyümölcs, pár fillér az ünnepi köszöntőkért s mikor telik az ideje s betrombitál a gazdaasszonynak a konyhára, egy kis bor, dió, pár fillér.) Ostora és velejáró kutyái különböztetik meg külsejében a többi zsellértől pásztorsága idejére. Bojtárjainál is réztrombita van, azzal trombitálják össze a kihajtandó marhát. Május elsején van a kihajtás. Minden marha egy legelőre megy. Az ökröt sokszor a nyári jászolhoz köti ki a gazda és nem hajtja ki. Sarjú kaszálás után 10—15 gazda fogad egy gyereket, akivel kihajtatják barmukat sajátjukra, egészen november derekáig. Ilyenkor a gazda „magán öröz“. Az állatnak csak kisebb bajait orvosolja, szívesen fordul állatorvoshoz. Elléshez a már említeti F. L-t hívják.

Az ökröket fölhasználják szántásra, a tinót, amit tanítanak, vezetik. Tehenet a szegényember igázza.

A tehenet az asszony feji, övé a tejhaszon is. Első kihajtáskor kötényét elébedobja a kiskapuban, hogy visszataláljon. A fejessel, a tej elapadásával, vagy a vérestejjel kapcsolatosan igen sok monda járja, melyekből az Adattárban 126, 130, 158, 194 sz. a. közlünk néhányat.

A hasas üsző a régebbi világban, mint a leánygyermek hozománya játszott szerepet.

A tagosztály előtti fekete ugaron igen sok birkát tartottak. Bár az összeírásokban a múltra vonatkozóan sehohsem látjuk feltüntetve, hogy birka lett volna. A hagyomány szerint minden gazdának volt 40—50 juha is. Amióta a fekete ugar megfogyatkozott, igen megcsappant a birkák száma is. Most mintegy 30 gazdának és a juhászoknak van csak helyenkint 10—20 juha.

A birkát először József napkor hajtják ki. Némely juhász az első hóval már hazahajtja őket, de van, aki hóban is legeltet. Birkalegelő nincsen, mindenki földje szélére hajtják a falkát; Szent Márton után pedig a marhák helyére. A kosok külön vannak a gédáknál a *meddüs* keze alatt. Az *eresztés* Kisasszony nap után van, hogy februárra elljenek a juhok. A kosokat 2—3 hónapos korban herélik foggal, ugyanakkor *ékurtázzák* a nőstényeket — levágják a farkukat, hogy a fejesnél ne érjen a tejbe. A birkát május derekán nyírják a helybeli *nyírőasszonyok* szenygyesen. Azé a gyapjú, akié a birka. A bárányt nyírás után választják el. Éjjelre és télen a birkát istállóba hajtják. Régebben volt a határban *birkaakó*. Fedélnélküli, deszkából összerótt isztrongaféle. De már régen elmúltak. A tagosztály után épített istállókba is becsukták a birkát. A juhot kétszer fejik napjában. A fejés ősi soron közös alapon történik. Aki gazdának 20 juha van a juhász kezén, az egész napos, akinek 10, az félnapos. Az egész napos gazdának minden *kerülőbe* feji a juhász az összes juhot, félnapos gazdának csak második kerülőnkint. A juhot min-

dig odahajtják, ahol fejnek. A juhász sokszor viszi magával fejőszékét.

A községben ma 5 juhász van. Azelőtt se volt sokkai több, csakhogy akkor többet őriztek. Fiatalabb korokban többnyire az egyházi birtokokon, papoknál, vagy a *világi uraságnál* voltak s csak pár hold vétele után ültek meg a faluban. Van olyan juhász is, amelyik már több generációja él a faluban. Beszármazott voltukra katolikus vallásuk is utal. Divatban van a feles juhászokodás is, amikor a gazda 20 juhából 2 év alatt a szaporasága és szőre a pásztoré; többnyire azonban komenciósak a juhászok, amikor 20 juh őrzése fejében 150 n.-öl földet, fél mázsa búzát, 2 kg babot, 1 kg zsírt, 1 kg sót kapnak. Juhász a béréért Szent Mihálytól mindig mehet. A juhot hátulról fejik. Juhtejből sajtot készítenek. Fősvény asszony csinált csak túrot s azon tanította meg a lányát kofázkodni a tatai piacokon. A sajtot minden asszony maga készíti (1. konyha). A sajtot ma az eresz alatt, vagy a konyhabeli sajtszáritókon tartják. Régebben szokásban volt a zabosverembe tenni néhány sajtot ősszel és csak tavasszal kivenni, mikor már jól megérett.

A juhász a jószág minden baját maga gyógyítja. A gyógyítási módokat lásd az Adattárban.

Csak a merinót ismerik. Rackára nem emlékeznek. Mondják, hogy hajtottak keresztül *hosszúszőrűt*, *racit*, de itt nem maradt meg az olyan.

A juhász régebben faragott kampóval járt; most kampója vett, fémből való, ezt is csak tavaszon hordja magával, mikor az anya nem akar megállni a báránynak. Az olyan juhász, amelyiknél nincs kampó, két lába közé fogja az anyát, míg a bárány szopik. Ruházata, mely a régebbi időben messze kitűnt a földművelőké közül, ma már olyan, mint a kisebb osztályú gazdáé. Egyedüli megkülönböztetője a báránybőr tarisznya. A juhászok régebben céhekbe tömörültek, a mostan élők a juhászcéhről még sokat tudnak beszélni. Ugyanígy a juhászok csacsijáról is.

Az 1829-ből eredő összeírás 160 egy évesnél öregebb sertést említ Kocson. (Amikor 562 házban 398, összesen 817 tagot számláló család élt).¹ Napjainkra a sertések száma ugyancsak megszorodott, mert míg jó egy századdal ezelőtt csak minden második házra jutott egy sertés, ma igen kevés kivétellel minden házban van legalább 2 sertés. Mind a kettőt neveli és fölhlizlalja a zsellér, az egyiket levágja magának, a másikat eladja, hogy az árán újakat vegyen, sőt még valami költpénzhez is jusson. Nagygazda is sertésen pénzel a legkönnyebben, az ilyen udvarán 20-nál is többet találunk. Általában a mangalicát nevelik, ezt apró szőréről különböztetik meg a göndörszörű *magyar fajtától* és a foltos *keDerékiól*; újabban kezd a *kese*, *simaszőrű*, az angol hússertés elterjedni.

A kanász egész éven át kihajt. Szent György napkor fogadják, ideje is ugyaneddig tart. Minden malac után 5 kg búzát kap,

¹ Conscriptio Regnicolaris Possessionis Kots. Orsz. Lltár.

anyadisznó után 10 kg-ot. Kap ezen kívül pünkösdi pénzt, szoptató-
a herelésért (amikor ő herél), gyümölcseréskor gyümölcsöt s min-
den ünnepi köszöntéskor valamit. Amikor telik az ideje, akkor is-
jár neki pár fillér, bor. A sertés első kihajtáskor a gazdaasszony-
nak a kisajtó közé dobott kötényén megy át, hogy visszataláljon.
Aki az először legelőre kerülő malacot kihajtja, egyék, hogy a
malac is élelmes legyen a legelőn. A kanásznak nincsen már meg
semmije a régi ruházatából, zselléri ruhában jár. Réztrombitája
van, akárcsak a tehenesnek, csakhogya kanászé rövidebbet szól.

A disznót Egyed napján teszik fel hizlalni, attól kezdve nem
megy ki a hidasból. Korpás moslékon és kukoricán hízik, három
hónapig.

Herélő, miskároló Tataról jár ki mostanában.

Disznóölő a lakosság között sok van.

Régen a szegény állatja a kecske volt, mit az utcán, falu
szélén, temető alatt legeltetett. Ma egy sincs a községben. Sze-
gyeinek tartani.

Baromfi régen is sok volt Kocson. Az 1768-ból eredő úrbéri
összeírások¹ szerint — újabb szokásként - a bírót és elöljárókat
is csirkével fizetik ki. Ma igen nagy számban nevelnek csirkét,
kacsát, ludat. Erre a megnövekedett háztartási igények miatt is
nagy szükség van.

A tojást eladja, aki csak te-
heti. Kisebb osztályúak tojáson
cserélnek a boltokban dohányt,
olajat, fűszert, sokan még újság-
ot

49. ábra. Tojásszedés.

is. Nagyobb házaknál a tojásból
rendszeresen pénzelnek. A tojást
a helybeli tojásoskolák szedik
össze; jár ugyan ki Tataról is
tojásszedő. Van, aki maga viszi
be a tatai piacra eladni.

Kacsát, ludat elsősorban
tolláért tartanak. Régen is sok
ludat kellett tartaniok, mert fön-
maradt, hogy volt külön férfi lúdpásztor, akárcsak a lábas marha
számára, sőt a ludaknak külön lúdlegelőjük is volt, melyen a lu-
dat falkában őrizték. A ludat, kacsát ritkán jelölik. A magáét
mindenki megismeri. Ha mégis jelölnék, (rossz szomszédságban)
a körméből csípnek le. vagy úszóhártyáját vágják be. A ludat,
kacsát tömik kukoricával. Sokszor levágják maguk is zsírjáért,
húsáért, többnyire azonban a tatai piacra viszik eladni. A baromfi
nevelésével kapcsolatosan igen sok, — talán a legtöbb hagyomá-
nyos eljárás maradt fenn napjainkra. Ezekről a közvetítő réteg
asszonyai, gazda és zselléraszonyok egyaránt tudnak, mégis in-
kább már csak a zselléraszonyok gyakorolják őket.

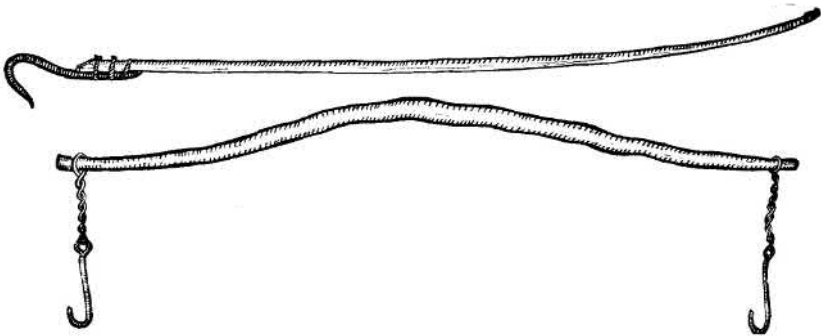
A korai kotlós kedvéért a tavaszi szántás első ekeföldjét,
ürge farkot tesznek a fészekbe. Erre vonatkozik számos Lucanapi

¹ Orsz. Ltár.

eljárás. Igen sok Lucanapi eljárás vonatkozik a jó tojóstyúkokra. Az ültetéskor, ha sok kakast kívánnak, akkor gatyával terítik le a tojást, vagy kalapban viszik a fészekbe; ha jércét akarnak, akkor a fehérnép ruhájával borítják le vagy kötényben viszik a tojást. A lúd- vagy kacsatojást fehér ruhával takarják le, hogy fehér legyen a toll. Akkor kel egyszerre a baromfi, ha csorda kivagy behajtáskor ültetik. Legszívósabb az áldozócsütörtökön ültetett baromfi. Stb., stb.

A kikelt baromfit már annál kevesebb gond kíséri. A csirke ellátását alig egy hét után jórészt a kotlós gondjaira bízzák s igen kevés szemet vetnek neki. Kacsát, libát kislány, kisfiú legelteti az út szélén, legelő szélén s a libausztató környékén.

Vett baromfit hátulsó részével befelé fordítva visznek az ólba, vagy megmossák a lábát, hogy megszokják. Azt tartják, hogy pénteken nem jó mosni, mert eldöglenek a tyúkok.

50. ábra. Ürgésző szerszámok. Cigony és vállrúd.

Kutyát ma az adója miatt igen keveset tartanak. Elsősorban házőrzés kedvéért tartják, de gyerekekhez is veszik játszótársul. Az új kutyát két láb között emelik be a házba és tükörbe nézetik, hogy megszokják. Nem kap enni rendszeresen, csak úgy vetnek neki kenyérhajat, csontot.

Macska csaknem minden házban van az egér miatt, meg a kis gyerekek is eljátszanak vele. Új macska hátulját a kemence szájához dörgölik, hogy ne szökjék el. Azt tartják, hogy a határbeli (a lopott) macska a legjobb. A macskát is csak úgy tartják, mint a kutyát. Egyesek öntenek neki egy kis tejet.

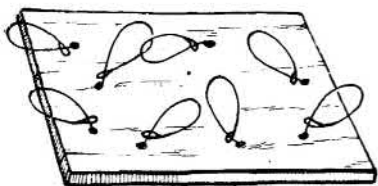
A kocsi határban igen sok az ürge. Bár a cigányok szinte hivatásos ürgefogók, mégis gyerek és felnőtt egyaránt jár ürgézni. A cigány bal vállán átvett *vállrúdon*, mit a jobb vállon áttett *cigonnyal* támaszt alá, viszi a vizet az öntéshez. A kiöntött ürgét nyakánál fogja meg a lukba bedugott cigonnyal. Mások a kiöntött ürgét két kézzel fogják meg, vagy elütik *csalittá*. Kocson sok a görény. A kocsiak görényezni eljárnak máshova is. *Kocsi gerín-nek* csúfolják őket a szomszéd falubeliek. Ásóval, villával és kutyával irtják. A hörcsögöt füstölik vagy vasal vetnek neki. A *vakant-ot* kivágják kapával, villával, ha meglátják. Patkány-

nak újabban vasat vetnek. Régebben megfogtak egyet, kiszúrták a szemét, gyűszűből csilinget kötöttek a nyakára s úgy engedték vissza a lukba. *Ecsilingőte a többi*. Ember csizmájából egy szál szalmát, ha patkánylukba tesznek, az elmegy attól is, csakígy a muzsikaszótól. A patkányirtást lehetőleg nagypénteken üzték. Egeret csak a macska pusztítja. Sok egérből másik esztendőre nagy szükségét jósolnak. Gyerekek mondják az egérnek: cini úr cinagó egér, cin, cin. Verebet, *csuli-t* ha látnak, megkérdik a gyerektől: no hányat lép a veréb egy órában? A nádi veréb úgy tesz: kere-kere-kí. A kontyos veréb neve babutka. A menyasszonytánc szövegében szólnak róla. A „föcske Isten madárkája, megóv a ménkű ellen, szöröncse száll oda, ahol föcskefészök van.“ Ha leverik a fészket, halál lesz a házban. Szeplősök mondják első fecske láttán: „fecsket látok, szeplőt hányok“, rámondja az asszony: „no mos má nem lösző szeplős, évitte a föcske“. Amikor az asszonyok elmennek locsogni, rákezdi a fecske, hogy: „elég a rántás, elég a rántás“. Ha a gólyák fehéren jönnek, sok bab lesz az évben. Aki gólyát először repülve lát meg, friss lesz abban az évben. A gólya hozza a gyereket a Dunából. Kiabálják is neki: „gója gója vaslapát hozzá nekünk kisbabát, vagy gója gilice, vagy gója goszoja törjön ki a nyovoja“. A stiglic azt mondja tavasszal a szőlősgazdának: nyitni kéne, nyitni kéne. A rigó azt fütyüli, hogy firul fira firul fira huncut a bíró fia fia. A *bagó* halált jelent, juj, juj bagó mondják. Ha meg tudják fogni, akkor elevenen *élveznek vele*. A csóka a játékban él: csip csip csóka, vasvarjúcska, add ide a szekeremet, nem adhatom oda, tyúkok únek rajta hess é hess. Lopós emberre, asszonyra, gyerekekre mondják, hogy olyan, mint a szarka. A *szárnyas egeret*, — denevért, ha megfogják elevenen, az istálló ajtóra szögezik boszorka ellen. A fűrjecske azt mondja, hogy pitypalatty. A süske, — búbos pacsirta, ősszel, mikor hidegre fordul az idő, utána kiabál az embereknek, hogy „szúrt végy szúrt végy“. A bíbicnek kiabálják, hogy bíbic hun anyád, kert alatt, mi csinyá, kutat ás, juj beleesik. Jól ismerik még a kakukmadarat, vércsét, gerlicét, vadgalambot, fülemülét, foglyot, sast. A túzokot kepelikban lesik meg s lövik, le; tuzokkölket leütik. A vadludat és a sast is, nagy télben lerázzák a fáról. A *csimbóknak*, — cserebogárnak mondják: csinibók, cserebók, csináj nekem kis csikót. A trücsöknek mondják: dű dű nádi hegedű. A százlábútól félnek, mint a fülbemásztól, mert az ember fülébe mászik. Igen pusztítják a lótetűt, mert embert és állatot egyaránt bánt. Kőrishogarat most a patikárosnak szednek eladásra; különben lányok keresik; szárnya alatti szitáját *töszik vírcedlibe* (süteménybe) a legénynek, ezzel *bábu-nérozzák meg*. *Fínyös bogár* a szentjános. Ismerik a méhet, darazsat, döngőt, böngőt. Szitakötő pókháló, adja ide szógáló, szedje le a pókháló — mondják a szitakötőnek. Pillének szól: „száll e pille száll e, tejet adok vaját adok, hónapra is hagyok.“ „Ahogyan röpül a pille, amijen színbe gyün, ojan lősz a divat.“ Ha sok hangya jön, eső lesz; ha szűz fehérnép áll bele a hangyaszombékba, nem mászik föl a lábára. A béka azt mondja: „meg-

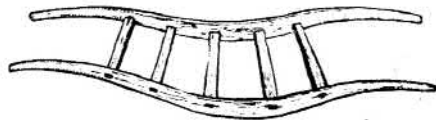
metszetté e má,” vagy „mit varrsz mit varrsz, sárga bugyogót, kinek, sógornak.“ Sömörtyüt száraz békával kell megdörgölni s a békát a csöpögőben elásni. Egy helybeli asszony három varangyos békát főzött meg az urának kásába, hogy elveszejtse. De elárulták neki mielőtt evett volna belőle. Észreveszik a teknős-békát is, de nem bántják. A kígyó csípős, agyon kell ütni. Naplementéig mozog a farka. Tyúkólba teszik a bogarak ellen. A csíkos hátú piócát fogják, ez jó a vér kiszívására. Csigának gyerekmondja: „csiga biga gyere ki, ég a házad ideki, kerek tóba vetlek, onnan ki se veszlek, hosszú pókok megkergetnek, vén hollók megesznek.“ Ha pók mászik meg valakit, levelet kap, vagy ha délelőtt mászik, akkor szerencsés lesz, ha délután szerencsétlen, akin rajta van. A bolhát diófalevéllal, vagy dohánnyal űzik az ágyból. „Bóhát fogtam a kezemszárán, levelet kapok“ vagy „jóhírt hallok.“ A szúnyog ébreszt, a légy csíp, nem hagyják nyugodni az embert, hasznosak mind a ketten.

A vadkacsának a nád közé hurkot vetettek spárgából. Nyúl-nak járásába dróthurkot vetettek, mit karóhoz kötöttek. A madarat törrel fogják a gyerekek, hogy élvezzen vele. Téglány alakú deszkalapba lószőracsattokat kötnek, az egészszet beszórják kendermaggal, kikötik a fára.

Halászatról Kocson tulajdonképpen nem beszélhetünk, mivel a lakosság a tabakban, aik a múlt század második felében még

51. ábra. Madártör

52. ábra. Trágyahordó.

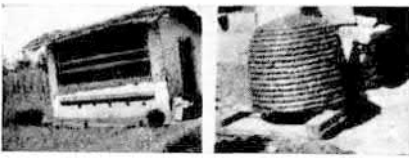
fennálltak, sem halászhaltak. Ezt az urbáriumok és a hagyomány egyaránt tanúsítják. A halfogás csak *loppa* történhetett. Pásztor vagy zselléremberek, gyerekek és zselléraszonyok fogtak halat, ha tudtak. A víz oldalgödérében kézzel is megfogták, ha érték. Leggyakrabban azonban vesszőkosárral halásztak, vagy rostával. Voltak, akik *cigonyi* hajlítottak gombostűből, zsinigre erősítették, többet is és egy nagyobb nádcsomóhoz kötötték. A bátrabb dobóhálót és vesszővarsát is használt, kiváltképp a Tömördi tóban. A fogott halat otthon tepsiben sütötték meg.

A nagy méhészetnek az aratás utáni tarlóhántás, vagyis a tarló-virág megszünthe vetett véget. Mint mondják, azelőtt majd minden gazdának volt *méháza*, jobbára a szőlőben, vagy a telek végében a kertben. A méhet kerek kasokban tartották és tartja jórészt ma is az a néhány gazda, aki még vesződik vele. A méhet *áslógfüsttel* fojtják le. A méh befogásának, vagy a vele való bánásnak különösebb módját nem ismerik, volt, aki póznán fölnyújtott, fölfordított kasba rázta bele a kirajzott méhet, volt, aki

a kast földre tette, a méhet lerázta s megvárta, míg a méh belement magától. Télre a betapasztott kast föltették a padlásra. A vadméheket is felkeresték a szomszédos erdőkben. Aki faodvában rátalált, az rávágta nevét a fára, fizetett valamit a jágernak s szedhette a mézet. A vadméhet is lefojtották.

A mézet cukor helyett használták és árulták. Mézesbort is csináltak vele.

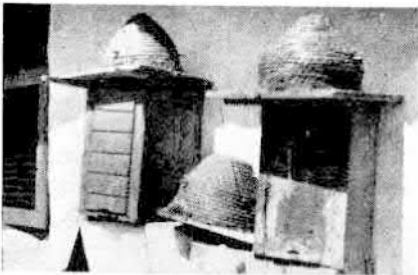
Zsellérember és asszony a terhet *nyalábjába, köténybe, kötélbe, lazsnákból* kötött *batyuba*, kosárba viszi, vagy *tragacson tója*. Nyalábjában viszi a tüzelőt, takarmányt, szalmát — kis távolságra. Köténybe is csak a házkörül visz tűzrevalót, tojást, a kertben szedett gyümölcsöt, zöldséget. Nagyobb távolságra szőlő-

55. ábra. Méhház. Kas.

venyigét, sűrű kukoricát, zöldséget, mit kötélben visznek vállon. A lazsnak tulajdonképpen lepedő. Abba szedik a kukoricát az egyik vállon átkötve, ebből vetnek, ugyancsak a vállon átkötve; főképp takarmányt kötnek bele. Ha nehéz a kosár, azt is belekötik, ré-

gebben az asszonyok a gyereket is ebben vitték. A lazsnak használata napjainkra egyre jobban kiszorul, „mos má inkább a tragacsot tóják“. Kosarat csak nő visz, a zsellér is szégyelné, ha meglátnák vele. Kivételt az ebédeskosár képez. Ebédet jó gazda is kosárba visz. Ha az ebédet nem kosárban, hanem fazékban viszik, egy madzagot kötnek át a nyakán, mit az edény fülénél megtekernek, lazán a szemben lévő oldal madzagjába akasztanak és fönn fogásra csatra kötnek. Más helyütt van szó a szőrtarisznyáról (öltözködés), mit a zsellér vet vállára; a gazdák borjúbőr tarisnyájáról, a juhász báránybőr *acs*kojáról, a kanász *bőracs*kójáról már egyebütt szóltunk.

54. ábra. Kasok és kaptárok.

A kocsi mellett, mit itt könnyű kocsinak (a régi fajta „görbe kocsi“) neveznek, használatos a nehéz kocsi is. Amaz elé lovakat, emez elé ökröket fognak. A nehéz kocsi ritka, csak gazdának van. Általában személy- és teherszállításra a könnyű kocsit használják. Nyári hordáskor *hosszi kocsit* csinálnak a könnyű kocsiból; megtoldják nyújtóval és *hosszi ódalakkal* cserélik fel a kisebb *odalakat*. Ugyanekkor *vendégódalakat* használnak 2 *körös*zfával, miket *karfaszeg* tart össze. A karfaszegnél szalmakötéssel gúzt kötnek. A *nyomórudat* láncsal és kötéllel erősítik a vendégoldalhoz.

Az istállóban a trágya kihordására a *saroglát* használják. Ugyanezen viszik a levágott disznót is.

A vizet ma zománcozott csöbörben, kannában hordják. Régebben mázatlan csörgős korsókban és fakannákban. Egy korsót a kézben vittek, két korsót pedig vízhordó madzaggal átkötve vállon. Sokszor a vízhordó madzagon eresztették is le a korsót s úgy merítették a vizet.

A kocsi gazdálkodásrendszer vízváltója az 1863-ban történt tagosztály. Az addig kötött, háromnyomásos földművelési rendszer ettől az időtől kezdve ad helyet a négy-, három-és kétnyomásos szabadgazdálkodásnak. A tagosztály előtt a főtermény ugyanúgy a búza volt, mint ma, de a kukoricát, mit ma olyan nagy mennyiségben termelnek, addig csak igen keveset ültettek. Ugyancsak a tagosztálynak köszönhető a tanyák keletkezése is.¹

55. ábra. Teherhordás háton.

56. ábra. Hosszú kocsi.

A szabadgazdálkodás és a fekete ugar megszűnte véget vet a nagymérvű juhtenyésztésnek, a legelők feltörése pedig a nagyban üzött állattartásnak. A föld megmunkálására használatos szerszámok közül az eke beletartozik a Kovács Lászlótól² közölt „háromrésztű eketerületbe“. A gereblyeszerű szerkezettel ellátott kasza a Kis Alföldön használatos.³ Gunda kárpáti réteghez tartozó elemnek nevezi. Ugyanide sorolja a nyomórudat és a kötőfát is.⁴

A görbefogú sérűgereblyét Gunda alföldi jellegű mezőgazdálkodási szerszámnak tartja.⁵

Jellemző gazdálkodási szerszám még a csép, melyet az Alföldön, különösen búzatermő vidéken nem ismernek.⁶

Jellemző a földművelésre a még a múlt század vége felé is gyakorolt sarlóval való aratás s a gabonamagvak nyérése, mely ma is néha nyomtatással, cséppel, villával, mosófával, vagy asztalhoz, székhez való ütögetéssel történik.

Ugyanide kell sorolnunk a körtealakú vermeteket, melyek a gabona raktározására szolgálnak.

A nyomtatás és cséplés a szemház előtti sérűn történt, illetve

¹ Györffy: A magyar tanya. Földr. Közi. 65: 70.

² A Néprajzi Múzeum magyar ekéi. Ért 29:42. Térkép.

³ Györffy: Takarás és nyomtatás az Alföldön. Ért. 20: 4.

⁴ Gunda: Mezőgazdálkodás a Boldva völgyében. Ért. 29:70.

⁵ I. h. 64.

⁶ Györffy: Földművés. Magy. Népr. II. 221.

történik. A szemház itt, véleményünk szerint a csúrt pótolja s átmeneti formának tekinthető az alföldi épületnélküli és a hegy és dombvidéki csűrös formák között.

Györffy azt mondja a hazánkban kétféle, egymástól teljesen különböző mezőgazdálkodás-rendszerről: az egyiknek a búza, ritkábban pedig a kétszeres volt a főterméke, melyet a takaró kaszával rendre vágott, a kettőző villával, vagy gereblyével petrencébe gyűjtött, a petrencéket a takaró rudasba, a rudasokat vontatóba rakta. A vontatót a termőhelyen, vagy attól nem messzire készített szétüre kötél vagy lánc, vontató segítségével lovakkal, ökrökkel vontatták, ágyasba elterítették s lovakkal, ritkábban ökrökkel, vagy szekérral nyomtatták el. Ezután letakarítván róla az összetiport szalmát, a szemet garmadába hányták s a szérún szélnek hányva felszórták. A szalmát a szabad ég alatt kazalba rakták, s télen feletették vagy feltüzelték. A tisztaszemet földbevajt és kiegészített vermekbe, hombárokba, szuszékokba raktározták el. A másíknak a rozs volt a főterméke, melyet az arató sarlóval vágott le a tövén, a marokverő marokba szedett, aztán kévékbe kötött, végül kepebe, keresztbe rakott. A keresztet szekéren a lakóház udvarán levő asztagba, pajtába, csűrbe hordták s jó időben a csűr előtt lévő szérún, rossz időben pedig a csűrben cséppel, hadaróval elcsépezték, esetleg a szalmás gabonát valami tárgyhoz ütogetve, csép nélkül kiverték belőle a szemet. A kihullott szemet garmadába hányták, szeles időben felszórták. A zsupot kévébe kötötték s leginkább házfedésre használták. A szemet gabonásba (magtár), kosarakba raktározták el.

Az előbbi takarás és nyomtatásmód az Alföld legnagyobb részén, sőt a Dunántúl keleti felén is általános volt. Az utóbbi a Dunántúl nyugati részén, a Felföldön volt otthonos. Természetesen mindkét mód keveredett egymással, különösen az érintkező területeken . . .^x

A fentiek alapján a koci mezőgazdálkodás a második csoportba tartozik. Mint láttuk azonban, számos keveredés található meg benne: mind a szerszámanyagban, mind pedig a munkálataikban.

A győr-komáromi síkság, mint Bátky² mondja, minden jel szerint ... nemcsak szántóművelésre, hanem jószágtartásra, köztük, s erre több okunk van, főképen juhnevelésre alkalmas föld... Mint láttuk, Kocson a juhnevelés a múltban valóban igen nagy szerepet töltött be. A nagyszámú juh mellett, igen sok lábasjószágot is tartottak. Az állattartás módját a Györffytől³ európainak nevezett csoportba osztjuk. Ez a tartásmód a jószágot télen istállózza és kaszált takarmánnyal eteti, de nyáron is jászlon tartja.

¹ Györffy: Takarás és nyomtatás az Alföldön. 46.

² Telepek és eloszlásuk Dunántúlon. Föld és Ember 1925/26. 8.

³ Györffy: Állattartás. Magy. Népr. II. 179.

5. Öltözködés.

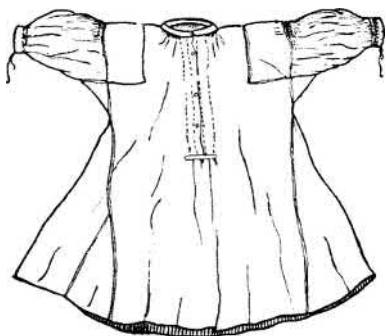
A viselet hagyományos és kölcsönvett darbjai. — A viselet 1790—1867-ig. — A viselet 1827—1880-ig. — A viselet 1855—1910-ig. — A viselet napjainkig. — A jobbágy, a zsellér, a pásztor, a mesteremberek, a cigányok viselete. — A ruházat kellékei. — Az alkalmi ruhák. — Összefoglalás.

„Rígönte mindönkit rnög löhetőtt ismerni a ruhájárú, ruha töszí az embört“, — mondják Kocson, kifejezve evvel a viselet társadalmi-, vagyoni viszonyokat, foglalkozást, kort, állapotot stb. feltüntető szerepét. Tárgyi emlékünk a harmadik, sőt második nemzedék divatjáról is alig van: így pusztán az emlékezés nyomán fakadt elbeszélésből kell rekonstruálnunk a kocsiai régebbi ruházatát.

Mint a tárgyi élet egyéb kincseinél, úgy a viseletnél is azonos kutatási és feldolgozási módszert alkalmazva, előbb a kezdetleges közösségi élet darbjait vizsgáljuk s csak úgy a felső körök számlományait.

Az első csoportba tartozó ruhadarabok:

Csecsemő számára: *ködök fásli*, 4—5 cm széles, *derék fásli* 8—10 cm. széles fehér ágyból maradt *gyócs*. Az első rövid, a második 150—200 cm. hosszú is lehet.

57. ábra. Női ing.

58. ábra. Juhász tárisznya

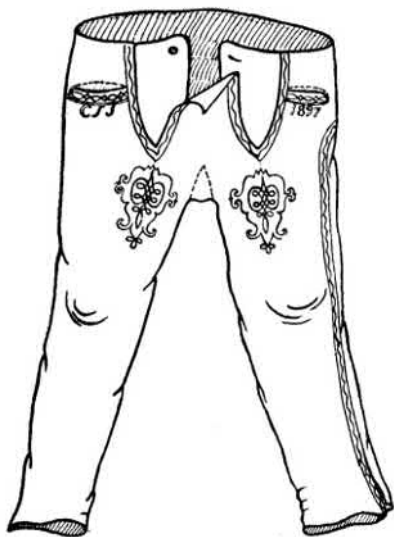
Hasított ing. Gyolcsból. Bevarrott ujjú, nyakán fodorral. Oldalvarrásai és alsó szegése más más oldalra hajtvá, rontás ellen.

Iskolát kijárt lányok és felnőtt lányok, asszonyok számára: *péntő*. Kendervászonból. Formájáról nem maradt emlékezés, *Rövid ing*. Gyolcsból. Bevarrott, bő, rövid ujjakkal. Elöl fönn kis hasitokkal. Hosszú ing, *ing*. Kendervászonból, gyoles *oállfóttal* és ujjakkal. Az ujjak bevarrottak, rövidek, apró ráncba szedettek, fodorral.

Iskolába kerülő fiúk, legények, emberek számára: *gatyá*: *vászongatyá*, *gyócsgatyá*, *kíkgatyá*, *bőgatyá*, *szűkgatyá*, nagy négyzetes üleppel, *mesterkét*, rojtos szárral. *Ing*. Gallér nélküli, ráncos ujjú, kézelős, hosszú bekötős és rövid. *Szűr*. Székesfehérvárott vett cifra, vagy szürke. *Bunda*. Székesfehérvárott vett nagy, ujjas kabátféle. *Ködmön*. *Irhaköpönyeg*. Barnára festett

bőrből, fekete prémezéssel, *masinává* kivarrrva. Komáromban vették. *Irhanadrág, szarvasbőr nadrág*. Ellenzős, szükszárú, némelyik *masinává kivarrrva*. Pustavámon készítették. *Süveg*. Báránybőrből, vagy irhából. Fazék formájú. *Bocskor*. Nőké, férfiaké egyaránt: hegyesorru, hosszú szíjjal, hegyes orru elől pánttal, hátul rövid szíjjal, vagy madzaggal.

A második csoportba tartozó ruhadarabok: Csecsemők számára: *Fékető*. Cigányasszonytól horgolt, kerek. *Rékli*. Ugyancsak cigányasszony horgolása egyenes ujjakkal, hátul nyitott. Karonülős számára: *fészoknya*, bolti anyagból széles *majccal*. Iskolás korig *kezes-lábas*. Lányok, asszonyok számára: *ásó szoknya*. Gyolcsból, fodros aljjal. *Puruckás szoknya*. Festőből. Bokáig érő, nagy ráncokba szedett, a kerek kivágású pruzslikkal egybevarrt szoknya. *Kirolin*. Festőből. Bő, kerek aljú. Végétől 30 cm.-nyire fűzfavessző belefűzve, vagy mosva, keményítve a tyúkborítóra húzva szárad. *Szoknya*. Szövetből, posztóból, kartonból, festőből. Hosszú, hátul nagy ráncokba szedve. *Kötény*. *Bőkötény, fodros ajjú kötény* festőből, klottból stb. nagy fekvő ráncokba szedve. *Palást, vikler, spenciér*. Posztóból, bársonyból, selyemből, nagy gallérral készült ujjatlan, elől csattal összetartott, derékig érő gallérféle ruhadarab. *Holcsontos százzrétű blúz, rici, zuhápka, testhöl álló rékli*. Szövetből, bársonyból, selyemből, kartonból varrt, sonka ujjú. bélelt, fodros vagy sima aljú blúzfélék. *Prucka*. Posztóból,

59. ábra. Szarvasbőr nadrág.

selyemből, festőből, kartonból, kerek kivágású vagy nyakig csukott, elől kapocsra járó ujjatlan darab. *Halcsontos egyberuha, egyberuha*. Szövetből, selyemből, kartonból, a szoknyával összedolgozott felsőrész ű ruha. *Kendő*. Fehér gyolcs csipke széllel, kivarrrva; *kékfestő, kázmér, iilor, beliner*. Négyzetes, átlósan hajtott a derékon megkötött vállkendők. *Asó tutyi*. Fehér gyolcsból. Három részből szabott, körül fodros főkötő. Az áll alatt szalag köti. *Párta*. Fekete selyemből. Széles szalagra varrt, nagy ráncokba szedett szögletes selyemdarab. A fejtetőn átvezetve, az áll alatt megkötve. *Téli tutyi* (kapison). Fekete atlaszból. Az egész fejre beborító, nyak alatt szorosan csukódó, hozzávarrott nagy gallérú főkötő. *Nyári tutyi*. Fekete csipke és szalag. A kontyot és fejtetőt fedi, a nyakban csokorral. *Tutyi*. Fekete csipke és bársonyszalag. A kontyot fedi csupán. *Francia kalap*. Vékony szalma, nagy szalagcsokorral, az áll alatt szalag köti. *Sapka*. Az ú. n. svájci sapka. *Kendő*. Selyemből, bár-

sonyból, szövetből, kartonból, delénből stb. négyzetes, áilósan hajtott, áll alatt kötött. *Harisnya*. Fehér, fekete, barna. Kézzel, vagy géppel kötött. *Csizma*. Hátral varrott, oldaltvarrott kordován, keményszárú fekete lábbeli. *Papucs*. Kordován vagy fekete bőr. *Magas cipő*. Fűzős szárú, kék és piros szalagdísszel. *Topán*. Fekete Bőr félcipő. *Mamusz*. Bőrtalpu szövet, v. kötött felsőrésű félcipő. *Cipő*. Magasszárú vagy félcipő. *Kesztyű*. Fekete, barna cérnából kötött ujjatlan vagy ujjas. *Gyöngy*. Kék, piros üvegből fűzve. Bársony szalag köti.

60. ábra. Főkötők.

Fiúk, legények, emberek számára: *Ing*. Gyolcsból. Galléros, *mizlis*, szűkujjú, kézelős, bekötős. *Nadrág*. Posztóból ellenzővel, szűk szárral; *bricsesz*: elől gombolós, szűkszárú, térd fölött kerekén kibővülő. *Pantalló*. Cipőhöz viselt hosszú vasalt nadrág. *Rajthuzli*. Kék posztóból, csizmaszáron kívül viselt, oldalt gombos nadrág. *Puruc*. Fekete posztóból; sima vagy zsinóros, drapp színű bársonyból, kétsoros. Háta kiott. *Mándli*. Kék vagy fekete posztóból. Zsinórozással, simán. *Kabát*. Bélelt, rövid vagy hosszú posztókabát. *Nyakkendő*. Fekete klott vagy selyem, téglány alakú, hosszú kendő vagy bolti darab. *Csizma*. Ráncos, vagy egyenes szárú, kemény, oldalt vagy hátral varrott. (Sarkantyú.) *Bakancs*. *Cipő*. *Papucs*. Fekete bőrfedelű. *Kalap*. Fényes fekete, *fémagos* tetejű vagy hosszúkás, hosszában benyomott. *Sapka*. Lapos, simléderes. szürke vagy barna szövetből, vászonból. *Kötény*. Melles kötény. Kék festőből. *Kesztyű*. Egyujjas. szőrös bőrből. *Svédkesztyű*.

Az 1790-ben született és 1860-ban meghalt jobbágyasszony így öltözködött: haját középen elválasztotta, kétoldalt a fülre lehúzta és hátul két ágban, fésű köré kontyba csavarta. Fejére otthon fehér tutyit, templomba pártát kötött. Hosszú ingére (rövid inget péntővel ekkor már csak a zselléasszonyok hordtak) puruckás szoknyát öltött, otthonra kékfestőből, templomba szőrszővetből, selyemből. A szoknya elé bőköötöt kötött. Vállán nyáron fehér, télen sötétebb színű kis kendő volt. Templomba, vagy nagyünnepen magára vette a palástot: a módosét cifra ezüst csatt, a szegényebbet kapocs csukta. Fehér harisnyát viselt a lábán; fiatalabb korában csizmát hordott, később már topánt. Ünnepi ruhájához kesztyű tartozott. Leánya, aki 1827-ben született, már elhagyta a pártát s iéli alkalommal a téli, nyári alkalommal a nyári tutyit viselte helyette. Elhagyta a puruckás szoknyát is, helyette bőszoknyát hordott, halcsontos százáncú blúzzal. Köténye már nem olyan bő, mint anyjáié. Leteszi a vállkendőt is, A palástot még hordta. Hordott csizmát és magas cipőt kék szalagcsokorral. Kesztyűt viselt. Az ő lánya, aki 1855-ben született, haját tornyos fésű köré tekerte, viselte a tutyit is, de mind ritkábban és öregségére már csak kendőben jár. A hosszú, ujjas ing helyett ujjatlan visel. Bő szoknyákat, sonkajú blúzokat, a csípőkig* érő szövetkabátot. Köténye sima, már nem bő, legfeljebb alja fodros. Az ő idejében a zselléasszonyok (ezek régebbi öltözetéről nincsenek pontosabb adataink) *kirolinba* jártak. De csak, akik ráértek vasalni.. Akik nem, azok sok alsó szoknyát vettek magukra. A kirolint vasalt szoknyának is mondták. A vasalt ruhával kapcsolatban közbeiktatjuk ezt a mondát, mit L. M.-né 68 éves asszonytól jegyeztem fel: „Szögín nagy öreganyám é vót rejtözve kilenc *éjjé* kilenc nappá. Az orvos is mögvizsgáló, de étemetni nem merték, mer a szíviné meleg vót. Osz a kilencedik napjára abba az órábo észregyütt, mindőne nyaklott, nem vót mögmerevödve, osz beszéte a csalággjának: a kert hátujábo mõntem én ki, osztán egy ősz embör aszongya: leányom gyere, osz mögmutatto neki,, hogy aki möghal hova jut meg, hogy vasárnap soha ne táncujjon meg *keményítöt ruhát soha ne horgyon, mer az az Isten előtt nagy vétük.*“

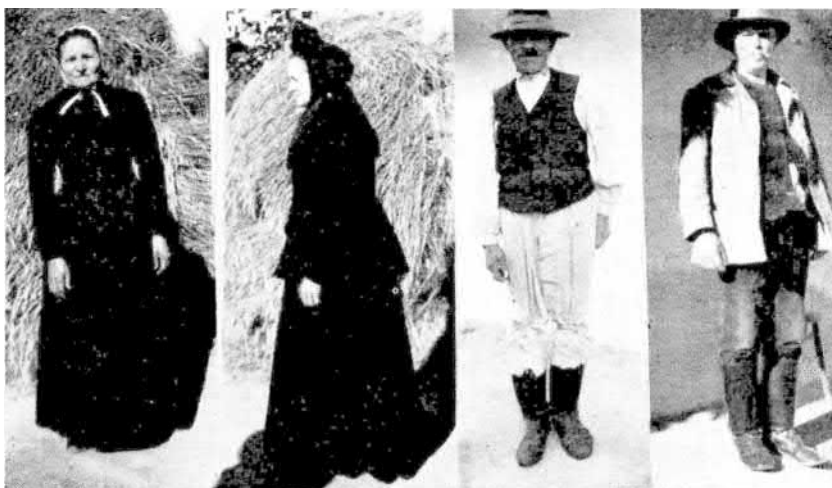
A protestánsok mesélik, hogy búcsújáró helyeken a pap megfordul, hogy a keményített és pénteki mosott ruhát vessék le, mert akin olyan van, abba bele csap a ménkű.

Palástot zselléasszony nem hordott. Hidegben az apja, vagy az ura ködmönét vette magára, templomba pedig *testhöl álló rék~lit*. A tehetősebbe hordott téli *tutyit*, a szegényje csak kendőben járt. Alá a hajukat úgy fésülték, mint a jobbágyasszonyok. Csizmát zselléasszony nem viselt, többnyire csak mezítláb járt, ha nem cipőben, vagy papucsban.

Kesztyűt ünnepi alkalomra zselléasszony is hordott. Ez a vőlegény jegyajándékához tartozott.

Az 1855-ben született jobbágyasszony 1883-ban született lánya haját hátra fésüli. Fiatalkorában francia kalapot hordott s ebben is temetik majd, most fejkendőt visel otthon. Inge fölött nadrágot

hord. Ruhái egybeszabottak, ezek fölött egész kötőt visel. Télen csizmában jár, nyáron cipőben. Van hosszú és rövid meleg kabátja, kesztyűt Aásel. Az egykorú zselléraszonyok még középütt választják el a hajukat. Kendőt viselnek minden alkalommal. Az egyberuhát még nem ismerik. Hátral ráncos hosszú szoknyát viselnek és többé-kevésbé sonkaújjú, csukott nyakú, elől szegőzött rékliket. Kötényük szabott, keskeny. Télen meleg puruckát vesznek, A csipőig érő meleg kabátot a nagykendő szorítja ki. Mamuszt hordanak, vagy papucsot, cipőt vagy meztláb járnak. Kesztyűjük van. A leányok — jobbágy, zsellér egyaránt — még három ágba fésülték a haját két nemzedékkal ezelőtt, vagyis a közepen elválasztott hajból oldalt egy-egy ágat befonva, a fül alatt hátra vezettek és hátul a többi hajjal összefonak. Végébe szalagot kötöttek. Csak nagy hidegben kötöttek kendőt, templomba akkor sem. Különben a leányok attól kezdve, hogy kijárták az iskolát,

61. ábra. Zselléraszony nyári és téli díszruhája. Zsellérember nyári és téli dolgozó ruhája.

csakúgy öltözködtek, mint az asszonyok. Napjainkra az lett a változás, hogy a zsellérlányok ruhája már nem különbözik a gazdalányétól: (szoknyát, pulloverert vagy egyberuhát hordanak, hétköznap egész köténnyel: fejükön sapka, lábukon selyemharisnya, félcipő) sőt sokszor díszesebb, cifrább azokéinál, mivel a szolgálólányok minden pénzüket a maguk ruhájára költik. A közvetítő réteg asszonyai, lányai, háznál fejkendőt hordanak, utcára azonban kalapot tesznek. A divatlapok szerint igyekeznek ruházkodni.

Az iskoláslányok régebben olyan ruhát hordtak, amilyenre teltt. Hosszú inget és kis szoknyát. Ezen kendő, előtte kötény. A lábon csizma, cipő. Hajukban körfésű.

A csecsemőt a negyedik felmenő generáció még fáslizta, vagyis: az egész testét fásliba tekerte három hónapig és csak ezidő után adták rá a kisinget. A következő nemzedékek már csak derék-

fáslit használtak s nyomban inget adtak rá, amit hat-hét hónapos korában cseréltek föl a széles majcu kis szoknyával. A kis horgolt főkötőt fejkendő, majd sapka váltotta föl. A pólya régen szögletes, csak az újabbak hosszúak. Zselléraszony csak a keresztelőre kér kölcsön hosszú pólyát, különben még szögletes pólyában tartja a gyermekét.

A leírt legöregebb generáció nem ismerte az esernyőt, szoknyáját borította a fejére esőben. A következőnek már nagy kék esernyője volt. Ezután már napernyőt is hordtak. Most csak esernyőt.

A koci férfidivat kevésbé volt változatos és változó a múltban csakúgy, mint napjainkban. Sok esetben csupán a ruhadarabok anyaga változott meg, a forma maradt a régi, vagy csak kevésbé alakult. A múlt század harmadik negyedében jobbágy ember Kossuth-szakállt viselt, oldalra fésült haját. Hétköznap télen fején báránybőrsüveg volt, felső testén vászoning, nyaka körül tekert nyakkendővel. Az ing fölött posztó puruckát viselt. Alsó testére szűk vászongatyát, efölé szarvasbőrnadrágot öltött. A nadrágszárát vett kék harisnyába húzta és a bocskor hosszú szíjával tekerte körül, vagy a csizmaszárba dugta. Utcára bundát öltött. A bundát a nősülendő gazdalegénynek vették, ez jelezte legénnyé válását. A jobbágy ünneplő öltözete a posztóruha volt, mit az említett alsóruha fölé vett fel: posztónadrág, ellenzőbe kötött piros kendővel, csizmába húzott nadrágszárral, posztómándli, kalap, vagy süveg. Nyári időben, kendervetés után bőgatyában jártak. Gazdáét a zsellér hordta mindaddig, míg meg nem puhult s ki nem fehéredett. A gatyaszárhoz is viseltek bocskort is, csizmát is. A felsőtesten ing és purucka, ünnepen mándli. A fejen kalap.

Ugyanekkor a zsellérember fülíg érő hajjal járt, fején télen irhasüveget hordott. Gallérnélküli vászoninge fölött puruckát viselt; alsó testén egy vagy két bőgatyát bocskorral; ha többre tellett, a gatyá helyett irhanadrágot. A házon kívül ködmönt hordott, így járt ünnepnap is. Volt a zsellérnek szüre is. Ezt a zselléregény akkor kapta, amikor föladták *szógagyereknek*, legénnyé válását jelképezte. Nyáron inget-gatyát, fején kalapot hordott a zsellér.

A századforduló körül már egészen elhagyják a gazdák a szarvasbőrnadrágot, el a bundát és a bocskort is. A bőrruhát a posztónemű teljesen kiszorítja. Zsinóros mándliba, purucba, nadrágba is már csak az öregek járnak. Posztónadrág (nem ellenzős) csizmával, puruc, mándli, kalap a téli ruha; gatyá csizmával, esetleg kabát, kalap a nyári. Házon kívül csípőig érő bélelt téli-kabátot hordanak.

A zsellér ebben az időben teljesen a jobbágy nyomába lép, magára veszi zsinóros posztóruháját és csizmáját.

Napjainkra a közvetítő rétegnek nevezett családok férfitagjai jórészt nyírott bajuszt viselnek. Gyolcsingük galléros, ezen melly és sima kabát. Alsótestükön szűkszárú gyolcsigatyá, efölött hétköznap csizmanadrág csizmával. Ünnepre sokszor pantallót öltötenek cipővel; nyakkendőt kötnek.

Ismerik a hosszú télikabátot is. Kalapjuk hosszúkás, „iparos kalap.“

Gazdaember télen-nyáron csizmát hord, csizmanadrághoz, illetve bőgatyához. Tétre rövid bélelt kabátot vesz magára. Kalapja, mint a fentebb leírt.

A zsellér télen sokszor már pantallót hord bakancsbal, mert nem telik csizmára. Nyáron már csak az öregebbek járnak gatyába, a fiatalabbak pantallóba mezitláb, szandálba vagy cipőbe. Az öregje kétsoros bársony purucót hord, mándlijuk *cájgból* szövetből, vagy amiből telik. A fejen sapkafélét, vagy kalapot viselnek. Tétre rövid bélelt kabátot vesznek.

62. ábra. Gazdaember nyári ruhája.

63. ábra. Gazdaember bundája.

A legények csakúgy öltöztek és öltöznek, mint az emberek. Zsellérnél a legénnyé válást, mint említettük a szűr, gazdánál a bunda jelképezte. Gazdafiak, sőt sokszor a zsellérfiak is *bricsesz* nadrágot hordanak ma a csizmához.

Az első gatyát régebben akkor kapta a fiú, amikor föladták az iskolába. Ezt az anyja egy ülő helyben varrta meg, hogy az első lány, akit kéret hozzámenjen.

Iskola előtt kezes-lábasban járt minden gyerek, kalappal a fején. Ma már amint lehet nadrágot varrnak neki. A csecsemőt, a karonülöst régen, úgy, mint ma, csakúgy öltöztetik, mint a lányt.

A pásztorok között, mivel első helyen a juhász állott, a legdíszesebb az ő ruhája volt. Részletes adataink a múltra vonatkozóan nincsenek. Azt tudjuk, hogy nyáron felsőtestükön bőujjú kezelős inget, efölött zsinóros puruckát, gyöngyházgombos mándlit nyakbavető zsinórral viseltek. Alsó testükön nyáron gyolcs-

gatyát, télen gyöngyházgombos rajthuzlit hordtak csizmával. Gatyájuk, kiváltképp a legényeké, olyan bő volt, hogy szárát föl húzhatták a kalapjukig is. Alja duplarajtós volt, kimesterkézva. Fejeskor vagy amikor a birka között jártak, szűk vászongatyát húztak föléje. Lábukon ráncosszárú, oldaltvarrott, sarkantyús csizma volt. Kalapjuk *fémagos* tetejű túzoktollal. Szűr nélkül a juhász ki sem ment a határba. A szűr levetése különben a szabadság föladását, az elszegődöttséget jelentette. Ugyanis, mikor Szt. Mihálykor a kisbéri Figlióban összejöttek a juhászok, odamentek az urak „osz akin rajta vót a cifraszűr asz megszólította az uraság osz megfogatta.“ Az elszegődött juhász levetette szűrét s a nélkül mulatozott. Ahogy fogyott a fekete ugar, apadt a birkák száma, úgy fogyott a juhászok száma, módja, kedve is. Elhagyogatják lassacskán a csak őket megillető ruhadarabokat s átveszik vagy a gazdák szarvasbőr vagy a zsellérek irhanadrágját, *cájpg-hó* való ruháját. A ma még Kocson fellelhető irhanadrág (az egyiket azóta a Néprajzi Múzeumnak szereztem meg) juhászok kezén maradt fönn. A juhászt ma már csak tarisznyája különbözteti meg a zsellértől, különben *ma má bugyogóba jár mind* . . .

A kanász zsellér ruhában járt. Amint kezére kapta a csürhét, bő *kik* gatyát, *kik* inget öltött. Fekete purucán, mándliján nagy ezüst *gülügombok* ékeskedtek. Fején kis pörge kalapot hordott virággal, lábán bocskort.

Napjainkra már a kanász is csakúgy jár, mint a zsellér.

A béresek pörge kalapot hordtak szalaggal és virággal. Ingük, gatyájuk kék volt. A gatyá alján piros és zöld zsinórdísz, puruc-lájukon nagy cifra pitykék. Fehér, később szürke szűrüket Kisbéren vették.

A pusztai béresek magas süveget hordtak. Ingük rövid volt, ki volt a derekuk belőle. Különben ők is csak úgy jártak, mint a többi béres. De mikor elhagyták a bérességet, akkor már *nem köllöit se a süveg, se az ümög*, visszaöltöztek zselléri ruhájukba. Ma a szolgálgyereknek nincs megkülönböztető ruhadarabja. Úgy jár, mint a zsellér.

A mesteremberek régi ruhájáról csak annyi maradt fenn, hogy pantallóban jártak cipővel és ünnepkor *deszkamellú* inget viseltek. Ma, mivel sok zsellérkedik közülük, a zsellér ruháját hordják. A tehetősebbek a közvetítő réteg ruhájával tartanak lépést.

A cigányok, vagy amint ők nevezik magukat, zenészek, hangászok, régebben *föcskefárokban* jártak muzsikálni. Ma *draszt-kabátot* (zsakét) hordanak. Otthoni ruhájuk „téli ruha nyári gombbá“: semmi. Ha van, úgy „uras“ fekete vagy sötétkék ruha. Asszonyaik is urasán egyberuhába, egész kötényben járnak, kendővel.

A ruházat kellékei:

A községben nappal csak az öregek és a hivatalt viselők járnak bottal. így a bíró, aki egyenes botot hord, furkóját fölfelé tartva. Görbe bottal járnak az előljárók. A kisbíró egyenes botot hord, de csak amikor hivatalát végzi. Egyenes bottal jár a bakter

állandóan. Az éjjeli *trázsák* is egyenes botot vesznek magukhoz újtjukra.

Egyenes a tehenes és a kanász botja is, de ezek a botot lurkójával lefelé fordítva viselik. Juhász a botját, a kampót csak akkor viszi magával, amikor szopós bárányok is vannak a falkával. A *szőlőbejáró bot* görbebot. Ezt jórészt gazdák viselik, mint a neve is mondja, szőlőbejáráskor. Amikor a gazda a határba megy körülnézni, tehát nem dolgozni, akkor is magával viszi a görbe botot. Általában paradéba, vidékre, mindenki botot visz magával, vagy esernyőt.

Tarisznya. Gazda a határba borjúbőr tarisznyát akaszt a vállára (bár már ma sokszor a zsebébe gyűri bele a vinnivalót); zsellér vásáron vett szőrtarisznyával megy. A báránybőr *acskó* a juhászt illeti. A kanász *acskója* régen bőrből volt (nem sikerült pontosabban megtudnom róla). Béresnek derekán szíjon lógott az *acskó*: kis bőrtáska a tűzkő, acél és dudva számára.

Gazdaember — nem mindegyik — kostökből vagy macskabőrből készült sallangos dohányzacskót visel a zsebében; zsellérember többnyire harisnyaszárban tartja a dohányt.

Menyasszony feketébe, fehérbe, szürkébe, barnába esküdött. Fején fehér koszorú piros virágokkal. A megesett fején sárga, vagy piros kendő volt. Ma fehérbe esküsznek, fátyollal, a megesett is. A vőlegény feketében volt, mellén piros szalagsokor. A vőfélyek pántlikája — mi a kabátra volt kötve — a térdüket verte. A vendégek számára a menyasszony kék szalaggal átkötött rozmaringszálat adott; ezt férfi a kalapján, asszony a mellén viselte. A nyoszolyók koszorúja egészen zöld vagy piros volt.

Gyónó (úrvacsorázó) és általában a templomi ruha „barna” — fekete vagy más sötét szín.

A halottat mindig feketében gyászolták; ma is így van ez. Közeli rokonért egy évig járnak *barnába*, távolabbiért fél évig, bárom hónapig. Gyermeket is meggyászolják feketében. Akinek egyszer nagy gyásza volt, ha nem öreg is még, mégsem jár többé tarkába. A halottat valamilyen ünnepi ruhájába temetik.

A rosszakat a ruházatukról is megismerni. Fényesen járnak, csikorgós szoknyában, a kötőjük olyan, mint a harmonika. Bodor a hajuk és festik az arcukat.

Alkalmi ruhadarab a marokszedő karkesztyűje és melles kő-ténye.

Miután négy nemzedék ruházatán áttekintettünk, megvizsgálva az egyes darabokat, mint tárgyat, mint jelt is, foglaljuk össze vizsgálódásunk eredményét. Láttuk, hogy mind a jobbágy, mind a zsellérréteg régi ruházatában akadt néhány anyagra, vagy formára ősi ruhadarab olyan darabok mellett, melyek a polgári ruházatba tartoznak. Azt is láttuk, hogy napjainkra a férfiak gatyaviselete kivételével egyetlen ilyen ősinek nevezhető darab sem maradt fenn. A ruhát, mint tárgyat tekintve, jellemző a két kiszólás: *máma má sapka kő* — *ma má mind bugyogóba jár*: mely a főkötő és kendőviselet, illetve a nadrág és csizmaviselet eltűnésére mutat s a ruházat polgárisodását jelzi. Ha a ruháza-

tot, mint jelt tekintjük, úgy azt látjuk, hogy ezen a téren is elhalványodás mutatkozik, mind kevesebb lesz az olyan ruha, mely viselőjének társadalmi állását, foglalkozását, állapotát jelölné.

A szomszédos vidékekről semmi adatunk a múlt viseletére vonatkozóan s így nem tudjuk, hogy Kocsot viselete elválasztotta-e s ha igen, miben szomszédaitól? A mai kocsi viselet kifelé elválaszt. Mai eszközeink és kifejezéseink tökéletlensége és hiányossága folytán nem tudjuk meglátni és leírni azokat a finom jelenségeket, melyek mások Kocson, mint a környező falukban. Mégis a kocsi embert, asszonyt megismeri az egész környék a *viselettyirű*, éppígy a kocsiak is megismerik a környékbelieket. A behozott új asszony addig jár a maga viseletében, míg az le nem szakad róla, ezután már *kocsiasan* öltözik. Olyan is akad, aki mingyárt kocsiasra igazítja át ruháját. Ha az idegen asszony maga nem tudja átfordítani viseletét, gyermekeit öltözteti kocsiasan. Tehát a kifelé mutató elválasztó sajátsága mellett a kocsi ruha,, polgáriás látszata mellett is, befelé összeköt.

6. Táplálkozás.

A nyersen fogyasztott ételek. — inséges, bojtos ételek. — Egyéb ételek.
— Levesek. — Kásák. — Főzelékek. — Tészták. — Húsok. — Húspótlók. — Kenyér. — Tej. — Fűszer. — Savanyítás. — Egy heti étrend. — Ünnepi ételek.
— Italok. — Kutak. — Dohányzás. — összefoglalás.

A téli, nyári táplálkozás között Kocson nincs nagy különbség, inkább csak az étkezési alkalmak száma kevesebb télen, mint nyáron, az ételek nagy általánosságban ugyanazok. — így a következőkben együtt írjuk le a téli és nyári táplálkozást és a különbségeket csupán esetenként jegyezzük meg. Leírásunkban az ételeket két csoportba: a nyersen fogyasztott és valamilyen eljárással elkészített ételek csoportjába osztjuk. Az első csoportba tartoznak a vadon termő gyümölcsök, bogyók, gyökerek: a *födi szeder*, a *himper*, a *gelegonya*, *csipke*, *kökíny*, *kökínyóma*, *uadóma*, *vadkörte*, *szentjancsi* (a termésnek a szélét eszik csupán), *magyaró* és az *édes gyűkér*. Nyersen fogyasztják a kerti gyümölcsöket, szőlőt, dinnyét, továbbá a zöldpaprikát, hagymát. Gyerekek eszik nyersen a káposzta torzsáját és a sárgarépat. — Isszák nyersen a *tejet* is.

Szárítva, aszalva meggyet, ritkábban almát és szilvát fogyasztanak.

Az elkészített ételeket az inséges, bojtos és egyéb ételek csoportjába osztva soroljuk fel.

Inséges ételek: a kukorica léhájából sós vízben főtt leves, főzelék; a felszeletelt takarmányrépából sós vízben főtt leves, vagy főzelék; a hajdinából készített csusza, *hurkó* (gombóc); a kendermag héjából sült pogácsa; a lenmagból, hajdinából, cirokmagból sült kenyér.

A bojtos ételek közt legáltalánosabb a *csiripiszli*. Reformátusok készítik nagypéntekre, de kérnek belőle mindig a katolikusok

is. Kicsíráztatott búzát és rozstot (1:1) megtörnek és liszttel megkeverve formában megsütnek. Böjti étel a *sóba-vízbe leves* (rántás nélküli zöldség vagy tészta leves), mely közös mindkét felekezetnél. Ugyanígy a lisztből, vízből sóval, esetleg tojással megkevert és a kemence fenekén megsütött vakarcs is. Közös böjti étel a habarással készített gyümölcs-, többnyire meggye leves is. Katolikusok esznek böjtben a kemence alján megsütött krumplit sózva, gyenge parázsba süttött tojást. Nagyböjt után *kövesztett* húsokat, főképp sonkát esznek (a kövesztés a nem teljes megfőzést jelenti). A többi böjti étel a rendestől abban különbözik, hogy régebben olajjal,¹ kisütött vajjal, ma pedig tejfellel készítik el. Beteg és gyermek étele a sovány rántott leves.

Egyéb ételek. Levesek. Köles-, laska-, tojásos-, rizs-, krumpli-, paradicsom-, haluska-, köményes-, hús-, stb. leves. A levest igen sűrűre rántják.

Kásák. *Köleskása* (tejbe vagy vízbe főzve, zsírral megöntve); *dödölle* (vízbe főtt kölesbe lisztet keverni, zsíros kanállal kiszagatni, túróval, mákkal megszórni); *kukoricakása* (kukoricadara forró vízbe eresztve); *kukoricadödölle* (kukoricakása liszttel keverve, kiszagatva, túróval, mákkal megszórva); *babkása* (bab, vagy bab és krumpli összefőzve, jól betörve, ha van, hagymászsírral leöntve); *krumpikása* (mint a babkása krumpliból, vagy krumpliból és babból); *krumpidödölle* (vízbe főtt krumpli liszttel betörve, kiszagatva, túróval meghintve); *lisztes sterc* (pirított liszt, forró vízzel föleresztve, kiszagatva); *hurkó* (liszt, forró vízbe keverve, zsírral összetörve, forró vízbe szagatva, tejeslével, vagy paprikás zsírral leöntve.)

A főzeléket régebben habarták, most már rántják. Leggyakoribb a krumpli, bab és nyáron a kelkáposzta, esetleg tökfőzelék. Sok káposztát esznek savanyítva, takartósat is.

A gyúrt tészta meztelen, káposztás, darás, mákos és diós.

A gombócokat forrázott lisztből zsírral elkeverve készítik. Lepények a *pite* (liszt tejjel, vízzel, esetleg tojással elkeverve, megsütve); *málé* (kukoricaliszt búzaliszttel forró vízben édesedik, — „málé, málé édes légy, mint a pi . . . m olyan légy“ — tepsiben megsütve); *prósza* (ugyanígy, de zsírral, vagy aludttejjel elkészítve). A pogácsák közül a krumplisat kedvelik.

A rétest túróval, almával, káposztával töltik.

A kalácsneműek közül a pusztakalács, a mazsolás, a lakodalmi *kúcsos*, s a gyerekek számára készített madár az általánosabbak.

A húsokat sózva, füstölve, főzve, pirítva, vagy sütve készítik. Sózott és így fogyasztott húsféle a szalonna. Füstölve fogyasztott ugyancsak a szalonna, ezenkívül a kolbászkok, sonkafélék. Pirítják és főzik a gulyásokat, pörkölteket, főzik a levesthúst és a kocsonyát; kevés zsíron pirítják a főzelék mellé a füstölt húsokat sütik főképp a baromfit.

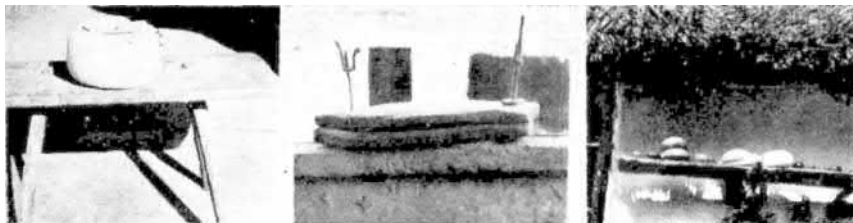
¹ Volt a községnek is olajütője, idejártak böjt előtt olajozni. A tökmagolajjal világitottak főképp, a kendermagolajjal süttöttek.

Húspótló a gomba: a *borsos* és *vörösbélű gombát* főzik: a *fűzfa-* és *divófagombát* zsíron pirítják. Esznek *halhúst* is, ha hozzájutnak, többnyire liszttel behintve és zsírban sütvé.

A polgári konyha ételei, a különböző húсок, palacsinták, kelt és édestészták, sütemények, torták, a módosabbaknál, főképp a köz vetítőrétagnél ismeretesekek.

A kenyér régen *makk kovással, párral* készült, mit kevés búzakorpából és komlóból kevertek. Újabban a vakarcsot teszik félre kovásznak. Kenyér- és tésztapótló a sült tök: nyáron a főtt csöves, télen a főtt szemes kukorica és bab.

A tej csak újabb időkben kezd rendes táplálékká válni, kávéval elkészítve a gyermekek és nők számára, bár mint lakodalmi étel nők számára a múlt század második felétől kezdve ismeretes. A tehéntejből túrót, tejfölt készítenek, fűszerül vagy eladásra; a tejfölből vaját zsirpótlónak. A birkatejből sajtot csinálnak újabban vett, régebben tejesborjú gyomrából készített oltóval. Az összefutott tejet szögletes rongyba tekerve formálják, sajtszorítóban préselik és a sajtszárítón szárítják.

64. ábra. Kendőbe tekert sajt. Sajtprés. Sajtszárító.

Fűszerek a só, a vörös- és zöldpaprika, bors, *címet* (= fahéj), majoranna, zöldpetrezselyem, kapor, fokhagyma, vöröshagyma, torna: a túró; dara, mák, káposzta, lekvár. Húsízestítő mártások az egreszós és paradicsomszós.

Káposztát nyáron kovással savanyítanak, télre hordóba sózva, borssal, majorannával, babérlevéllel, tormával. Szokás módosabb helyen uborkát is savanyítani télire.

Gazdahelyen napjában kétszer főznek. A nagyon szegény télen-nyáron egyszer, a kicsit tehetősebb nyári dologidőben kétszer. Nyáron háromszor, igen ritkán négyszer esznek; télen a gazda háromszor, zsellér kétszer, esetleg egyszer eszik napjában. Étkezési idő nyáron: reggeli 7 óra körül, ebéd 12 órakor, vacsora 7—8 között. Télen a gazda a jószág ellátása után früstököl, 1/2 9 óra tájban, az ebéd 12 órakor van. a vacsora 3—6 között. A zsellér télen 10 órakor eszik először és 2—5 körül másodszor és utoljára aznap.

Közlünk egy heti étrendet:

Reggeli: kenyér, kenyér gyümölcscsel, kenyér szalonnával, kolbással, kenyér egy kis borral, tejjel, hagymával.

Ebéd: hétfőn: gombóc (krumplis, lisztes, kukorica).

Vacsora: ugyanaz.

Ebéd kedden: krumpli- vagy babfőzelék télen, kelkáposzta nyáron, a tehetősebbnél hús.¹

Vacsora ugyanez.

Ebéd szerdán: tészta (meztelen, mákos, káposztás, darás, túros), módosabbnál sült pogácsa, rétes.

Estére: kása (krumpli, bab vagy kukorica).

Ebéd csütörtökön: bab- vagy krumplifőzelék, nyáron tök-főzelék, módosabbnál hús.

Vacsora: tészta.

Ebéd pénteken: sült tészta, pite vagy málé, prósza, rétes.

Vacsora: paprikás krumpli.

Ebéd szombaton: kalács, pogácsa, vagy csak babkása.

Vacsora: kása.

Vasárnap szegénynek a levesben van hús, azután főzelék, módosabbnak a főzelék mellé van a hús délben és estére.

Leves nincsen mindig.

Nagy tallón dolgozó aratók, akik összeadják a kommenciót s abból főz egy közülük állított szakácsné a *lacikonyhán*, egy héten át ezt eszik:

Hétfőn ebéd: gombóc, estére *cakumpak* (baleves csipedettel).

Kedden ebéd: hamis húsleves, babkása, estére darástészta.

Szerdán ebéd: gombóc, este *cakumpak*.

Csütörtökön ebéd: hamishúsleves, babkása, vagy krumplikása, estére daráscsusza.

Pénteken ebéd: gombóc, vacsora *cakumpak*.

Szombaton ebéd: hamishúsleves, patkó *cimeiiel a hiriir* (vízzel gyúrt kelt tészta, kevés fahéjjal meghintve.)

Ünnepi alkalmakkor, mint áldomások aratás és szüret után, lakodalom, keresztelő, vendégség (búcsú), disznótor, főétel a hús, birka, ritkábban sertés, paprikásnak; baromfi levesben kifőzve, sütve, töltve, kocsonya. Sok a takartos káposzta. Sütnek fánkot. és kalácsot. Lakodalmi ebéd például: leves, rizs, pörkölt vagy gulyásos, sütemény; vagy kiváltképp régebben gulyásos leves, kocsonya, kalácsnemű; vagy: leves, rizs, leveshús paradicsomszósszal, sült hús uborkával; vagy: kávé, sült hús, takart, szósz, kalácsnemű. Újévkor malachúst esznek, mert az betúrja a szerencsét; mákosat, hogy sok pénz legyen *öreggké keverve*; rétest, hogy kerek legyen az esztendő. Nagypénteken és karácsony szombatján gyümölcsleves és mákostészta járja.

A hízott disznóból a kolbászt hússal és fűszerrel töltik. A hurkát abalébe főzött kukoricakásával; de van zsömlés és májas is, újabban egyesek rizsből, zsírban sült vöröshagymával, paprikával, borssal, majoránna pelyvével és abált vérral töltik. A *svártliba* bőrke, szív, szalonna kerül. A kis *svártliba* máj. Disznótoros kását — abalébe főtt kukorica kása, hegyibe sült hús, sült máj — két tányér között küldenek a jószomszédnak, rokonnak. A szalonna kis részét sózva, a hússal együtt füstölve fogyasztják. Sok kocsonyának valót gagnak.

¹ Kedd, csütörtök, vasárnap *húsölvő nap* annak, aki teheti.

Italok. Szomjúság ellen vizet isznak. Kocson a *sudaras* — gémes — kutak a régiiek. Ezeket a Dunántúlra jellemző kerekcsapott kutak¹ váltották föl. Sok olyan magas vízű kút van ma is, melyből a vödört horoggal vagy rákötött kötéllel, régebben madzaggal húzták ki. Nincs minden háznak külön kútja, ezek között is kevés a jóvizű. Az ilyenre azután közösen járnak a szomszédcsapattok. Közös kutak a Pörcöskút, Nímetkút, Utcakút, Forráskút, vagy csak úgy mondták, hogy a Csicsaiék elű hozom ... Ezekre járt a falu lakossága ivóvízért, míg az *ezredéves* majd az *árt éli* kútra nem szokott. A közös kutakat szomszédcsapattok ástatták közös költségen. Minden ilyen kútnak kútgazdája van, ki a javítással, karbantartással járó költségeket a kútra járó marha száma arányában szabja ki a gazdákra.

A vizet vödörben (régebben favödörben), kannában, korsóban tartják a konyha hűvös részén. Ivás előtt a kannából, vödörből, korsóból, bögréből a földre lötytyintenek egy keveset. Sok bort fogyasztanak, mert aki csak teheti szerez magának egy kis szőlőt. A termést szegény sohase adja el. A gazda, kinek sok termett, vagy pincéjében ad el literenkint belőle, vagy kimérést nyit. Van, akinek napi borfogyasztása 3—4 liter is.

Törköjét mindenki kifőzeti magának s a pálinkát elfogyasztja, főleg téli reggeleken: disznóöléskor, lakodalomkor. Vittek gyerekágyasnak is.

Régen kedvelt ital volt a mézes bor. Főképp asszonyok fogyasztották.

Sört csak fiatalok isznak.

Csaknem mindenki dohányzik. Már a südő legényke kezdi krumplilevélből vágott dohányon, cigarettán. Általános a pipázás, főképp öregebbeknél. A szegényebb cseréppipából, a gazda *porcolánypipából*. A *tajtékcsbakos* régi *mihali* pipa már kiment a divatból. A dohányt pipázáshoz acskóban tartják. A régiiek még beszélnek medve dohány tartóról, mit csákvári fazekasoktól vettek.

A fiatalság cigarettázik. A közvetítő réteg tagjai szivaroznak is.

A kocsi konyhán még sok hagyományos ételt találunk. Jellemzőes a sok leves,² amit a gyerekágyasnak vittek még rövid emberöltővel ezelőtt. Másik jellegzetessége, mi ma is él, a sok kásaféle és a kukorica sokféle fölhasználása. Hagyományos főzőel jár ásnak, a kövesztésnek³ már csak neve él. Böjtös ételként maradt fenn a katolikusoknál a parázsban való sütés.⁴ Katolikusok nagypénteki ételle volt a lépesmézbe kevert liszt megsütve. Fönnmaradt még néhány hagyományos ünnepi étel is.⁵

A hagyományos étrendhez, sokszor az ételekhez is, a közvetítő réteg tagjai is ragaszkodnak. Bár itt a polgári konyha sok ételle

¹ Bátky: Táplálkozás. Magy. Népr. I. 67.

² Bátky: i. h. 88.

³ Bátky: Köveszteni. Ért. 25: 40.

⁴ Gunda: Magyarországi primitív főző-sütő eljárások. Ért. 27:19.

⁵ Szendrey Zs.: Tiltott és előírt ételek. Ethn. 43:15.

meztalálható már, mégis ezekkel párhuzamosan ott leljük a kásákat is. Az újabb idők változást főképp a térszertaneműekben hoztak. Régebben: „mikó má kuglófot sűtöttek, amhá nagy vót. Ma má a kalácsot csak dógos embörnek sűtik. Máma má torta kő.“

65. ábra. Farakás.

66. ábra. Sudaras kút.

7. Házimunka, művészkedés, mesterkedés.

A fámunka. — Agyagmunka. — Bőrfeldolgozás. — Vesszőfonás. — Kendermunka. — Varrás. — Ruhamosás. — Összefoglalás.

Famunkáról, mint házimunkáról, Kocson nem igen beszélhetünk, kiváltképp a múltat illetően. Mindig voltak mesteremberek, (ma 35, 1828-ban 5) ügyeskedő, házhoz járó szegényemberek, *mindönös embörök*, akik nemcsak a régi szerszámot javították, hanem újat is készítettek. Ezenkívül számos szerszámot, gazdasági felszerelést készen vettek idegenektől. Napjainkra már jobban rászorítóknak a szerszámok, szerszámnyelek elkészítésére.

Faragószerék több házban akad. Egy-egy ház szerszámkészlete: *bóia*, *fejsze*, *fírisz* (félkör alakú *fékézfírisz*), *körösztfírisz*, *kalapács*, *harapó*, *ráspó*, esetleg *francia kúcs*. Leggyakrabban ki-ki bicskáját használja.

Általában szerszámfának az akácfát használják. Botját mindenki maga készíti, többnyire somfából. A kiszemelt ágat a tövén lehajtja, és megköti: másik évben levágja. Ha nem görbíti a tövén, úgy a levágott ágat tűzben pörköli, puhítja s úgy köti le. A meg-

formált botot kemencében pörkölik, trágyalében áztatják, vagy a kéményben füstölik. Gereblyéket elkészítenek maguk is. A villát már vásárolják készen. A nyírásöprút (vesszősöprű) az udvar, istálló takarítására, (régebben ez volt a fölöző söprű) azelőtt Bókodon, Dadon vették: most megkötik otthon maguk is a régi *yett* nyélbe és keretbe. A *csípfát* régebben németektől vették, újabban azt is elkészítik maguk is. Nyelét somfából, csépjét gyertyánfából.

A díszetlen mángorlólapickát és mosófát már az ügyeskedő emberek készítik. A kenderfeldolgozó szerszámokat legfeljebb csak javítják háznál, mesterember munkája az új. A szerszámnyelet sokszor veszik készen és csak ritkán faragják otthon.

A pásztorfaragásokról is már csak az emlékezés tud. „Mos má nem érnek rá faragcsányi, mer kicsi helen legéttetnek.*“ Régebben kampójuk feje is cifra volt, mesélnek kisebb skatulákról, amiket faragtak, cifra ostornyelekről, de mindezekről már hírmondó sem maradt fenn. Kampójukat ihar- vagy cseresznyefából faragják, vett fémfejet erősítenek rá. Bárányjelet még faragtak a mai juhászok is, urasági szolgálatak alatt, falun nem kellett.

67. ábra. Kenderszáritás. Kendertörés.

Agyagmunka Kocson nem volt a múltban sem. Edényszükségletüket a közeli Tata és Csákvár elégítette ki. jöttek edényesek máshonnan is, nem tudni azonban, honnan. Az elrepedt cserépedényt vándorló drótosok javítják.

A bőrt általában nem dolgozták fel Kocson, inkább eladták Tatán, mint ma is. A bőrruhákat készen vásárolták, az egy Nagy András tudott ilyeneket maga is készíteni. Mesterembere a bőrmunkának nem volt. Egy foltozóra emlékeznek, akit „bundavarró Mónárnak“ neveztek. Ez volt az utolsó, aki a javításhoz értett.

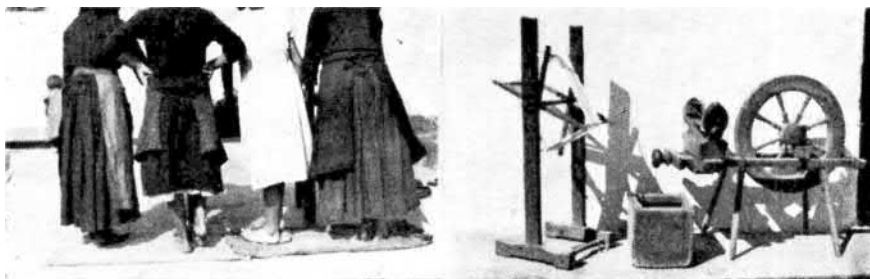
Az acsArónak — dohányzacskó — van helybeli készítője is, az *egyember Szabó*, vagy *macskanyúzó Szabó*. Amíg sok volt a birka, addig mindig kötökből készült az acskó, most már gyakrabban macskabőrből. Az elhullott macska bőrét hátsó lábainál fogva húzza le készítője, a szőrt pedig hamuval és mésszel eteti le róla. A kiszáradt bőrt vízszintesre kikötött saroglyaláncon töri ki *surójjá*. A végét beköti, ollóval megnyírja körül s már el is készült. Macskanyúzó Szabó zsellérember, évek óta pásztorokodik (hegypásztor, most temetőpásztor, mocskolják is érte), mesterségét apjától tanulta, kit bár korán elveszített, mégis látott bőrt kidolgozni.

A báránybőracsokót, a juhásztarisznyát, a juhászok maguk készítik maguknak, ilyenképpen: a nyíratlan, frissen nyúzott bőrt jól kimossák, húsos felét háziszóval kevert timsóval meghintik. Egy hét múlva újra kimossák, szárogatják, dörgölik, húzkodják, kézzel kitörik és házicérnával megvarrják.

Férfimunka még a tyúkborító készítése, mit *borítókötő* végez csakúgy, mint a kerek nagy kosarak kötését. Borítót, kosarat *szivacsból* (fűzfavesszőből) kötnek. A borítókötő zsellérember, aki télen köt magának, jószomszédainak, gazdájának. Ő köti a ciroksöprűt is (ez újabb eredetű Kocson). Van olyan, aki a méhkest is meg tudja kötni, meg a szakajtókosarakat. Szárítókosarat a *pár* — élesztő — és gyümölcs szárítására, illetve aszalására csak régebben kötöttek.

Kukoricafosztásból kötözöt csavarnak, fonnak vele széket és lészát is. Utóbbit ugyan gyakrabban zsúpból fonják.

A kendernek csak vetése, ritkán fonása és a szövése férfimunka, különben asszonyok dolgoznak vele. Régebben lent is termesztettek a kender mellett, a ma élők azonban már ezt nem dolgozták fel, hanem eladták Komáromban.

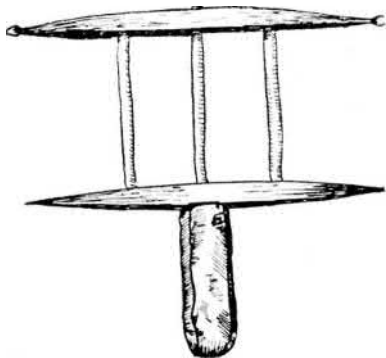
68. ábra. Kendertiprás. Takácsszerszámok.

A virágos kendert akkor *nyüvik*, amikor porzik a Átrágja (magvas kendert, amikor feketedik a magja). A kinyűtt kendert három markonkint fogják egybe, kötik kévébe. (Huszonöt kéve kender egy csomó, huszonöt csomó pedig egy kötés). A kendert kévénként *iksre* (x alakban) földre teregetik egv napra. Majd el-áztatják vasárnaptól-vasárnapig. Áztatás után kimossák. *Fölállogatják*. A törő többnyire egy levelű, *vágó* a neve. *Törés* — tilolás előtt, mit az egy vagy két levelű *törőn* végeznek, a kendert azelőtt a kemencében szárították. A kitört kendert kerek *gerebenyén gerebenyezik* és *csombort* csavarnak belőle. A *csombort* zsákra téve régen a nagy *tüsze*, ma asztal körül *megetiporják*, majd újra *gerebenyezik*. Megkülönböztetik a *szálát*, *szöszit* és *kocát*.

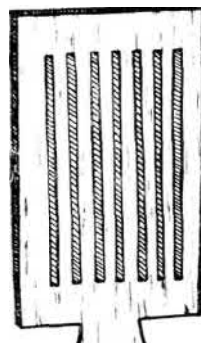
A kocót *rokkafáról pörgőorsón* fonják zsáknak, *csepűfonal* a neve. Csepűfonalat férfi is fon, de nem orsón, hanem *macskajármon*, *rokkafáról*. A szöszit és szálát ugyancsak rokkafáról, de *pörgörökkán* fonják. (Kecskerökkát Dadról hozott egy odavaló asszony, de más nem is tud fenni rajta.) Használják az egyszerű és esettentős motollát. Egy kötet százhusz szál. A szála tízkötetes.

a szösz nyolc, a kóc hétkötetes. A motolláról leszedett fonalat szapulják. Hamus vízzel, kilencszer leforrázzák. Fonalszapuláskor a cigányasszonyt messzire zavarják a házuk tájáról, nehogy a fonál fekete legyen. A szálat kifagyasztják. A szép fehérre kifagyott fonálra mondják: „no ezek is szeretik ám egymást, no ezek is összetörd íttak az éjjel.“ Ha csúnya a fonál: „no itt járt ám a cigányasszony.“ A száraz fonalból *gombolítón gombolagot* tekernek s úgy viszik a takácshoz szövetni egy kis *nyúlzót* (liszttel, zsírral.) Asszonyok csupán madzagot szöttek, madzagszövő táblácskán. De mindenki nem értett a madzagszövéshez sem, a gazdasszonyok sokszor cigányasszonytól vették készen a madzagot.

A megszótt vásznat a napon fehérítik. A gazdasszony maga szabja föl. Ha nem tudná, jószomszédja segít neki. fié/fel mérik a vásznat. Az egyes darabok mérete fejében van minden asszony-

69. ábra. Macskajárom.

70. ábra. Madzagszövő táblácska.

nak, a vég vásznat csak ki kell hajtogatni és fölszabni. Hulladék nincsen. Férfiingét szoktak minta után szabni, ilyenkor régi inghez mérik a vásznat. Újabban már csak lepedőnek, abrosznak valót, szakajtó- és törülközőkendőt, zsáknak, ponyvának valót szövetnek. A többi vászonfélélet készen vásárolják.

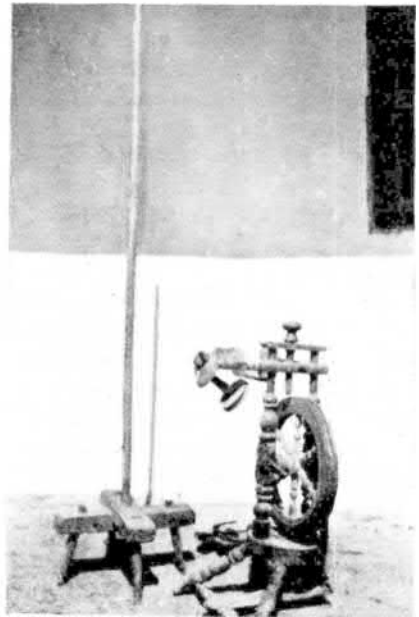
A női ruhák varrását iparendély nélküli gazdalányok vállalják. Ilyen több is van. Varrnak alsó- és felsőruhákat. Többen a jógazdák közül már Tatán varratnak varrónőnél. A helybeli varrónők valami ellenszolgáltatás fejében dolgoznak, nem mindig pénzért. Igen sokan vannak, akik ezekre sem szorulnak és maguk szabják, varrják felsőruháikat is.

A ruhadarabok régebbi díszítésmódjáról igen keveset tudunk. K. M.-né 86 éves adatközlőm említette, hogy öreganyjáról, aki 1790-ben született, maradtak rá párnavégek. Az egyikre egy öreg doktor azt mondta, hogy subrikált (Egy kezembe került, valószínűleg ugyanazon korbéli párnavég, vagdalásos munka. Úgy vélem, K. M. párnavége sem subrikálásos, hanem vagdalásos volt. Mintája, a példány igen rossz állapota miatt nem vehető ki.) A másik

citromsárga selyemmel lapos és lukasöltéssel volt kivarrrva. A mustra szőlőfürtös volt. Maradt rá öreganyjáról nagy zsebkendő *singeléssel* és *fehér melkendő* szélén kötött csipkével, sarkában teher luggatásos virágokkal. K. M. édesanyja, aki 1827-ben született, harisnyát kötött szép tarka *rámflival*, gallérjait, zsebkendőit leher lukasvarrással díszítette. K. M.-né maga párnavegeket *neccolt*, horgolt és kötött fehérmeműre való csipkét, kötött harisnyát is. Eperlevelekkel sűrűn telehímzett *tácakendők* voltak ekkor divatban. Ma a lányok, akik kézimunkához jutnak, ingeiket hímezik szálhúzással, burkolással: párnahéjakat, zsebkendőket, asztalközépre valókat díszítenek fehér varrással. Némelyek a rece-munkát is ismerik. Tudnak már gépen is hímezni. „Varrómasina máma má jobban kő, mint a rokka.“

71. ábra. Gerebenezés.

72. ábra. Rokka, rokkaszár.

Asszonyi munka, régebben közös munka, a szapulás, ruhamosás is. „No hónap szapulunk ám,“ szól be a jó rokonnak, szomszédnak a gazdasszony. A hívtak a sajátjukból egy-két tisztább szennyesdarabot magukkal víve. mennek segíteni. A ruhát kilencszer kell hamus vízzel leforrázni, azt tartják, hogy csak a hetedik vízben szólal meg a *tetű*, hogy „szapiisz?“ A szapuló mosólábon áll. A megszapult ruhát régen az utcai közös kutakhoz vitték, (itt kezdődik csak a szomszédok, rokonok segítése) és itt vagdosták mosószéken a mosófával. Télen padláson, nyáron kerítésen is szárítanak. A ruhát mángorolják. A tüzesvasat régen is ismerték, melegített vasnyelvet dugtak bele. Előkerült stoppolóféként használva, zöld üvegéből való vasaló is, de már nem tudják, milyen célt

szolgált azelőtt. Csak az újabb egyberuhákat lógatják a szekrény-félékben, régebben s ahol nincs szekrény, ott ma is hajtogatják és fektetik a ruhákat.

A mesteremberek néprajzával nálunk még nem foglalkozott senki. Így mi e helyen csak utalunk a róluk a Falu társadalmának áttekintése c. fejezetben elmondottakra.

A kocsi nép, mint láttuk, nem fűrő-faragó, barkácsoló természetű. Ha a szükség kívánja, elkészíti használati tárgyait, különben szívesen szerzi be idegenektől. Itt megemlítem a csépfát. Más helyütt szóltam már róla, hogy a cséplést nem maguk végezték, hanem németekkel végeztették és annak szerszámát is csak azóta készítik otthon, mióta a cséplést maguk is eltanulták.

Jellemző, hogy kendert és lent is természettek.¹ Ebben a tekintetben is kevert területnek számít Kocs. A kender feldolgozásában megtaláljuk az Ébner (Gönyey) Sándortól megállapított 1—(— 8) 16 csoportszámú² műveleteket.

A kocsi szalagszövő táblácska az irodalomban közöltek közül a rimaszombatival mutat hasonlóságot.³

A női varrások igen szegényes anyagáról keveset mondhatunk. Az egyik jelentősebb darabunk a vagdalásos, a másik a selyemhímzéses párnavég. Azt sem tudjuk, hogy ezek helyben készültek-e vagy a számos errejáró vándorlótól vették? A későbbi varrások, hasonlatosan a ruhadarabokhoz, melyeket azokkal díszítettek, polgáriasak.

A mesterségre, iparra, kereskedelemre örökösödési rendjük és az országszerte hagyományos szokás (hogy t. i. a testi hibában szenvedők tanulnak mesterséget) szorítja őket. Az iparos osztály csak kevéssé emelkedik ki a zsellérek közül és számos tagja, ha teheti visszasüllyed közéjük.

8. Amíg a gyermekből felnőtt lesz.

Születés. — Csecsemő. — Fiatal anya. — A gyermek. — Gyermekjátékok. — Suhanc. — Súdölegényke. — Legény. — Súdölány. — Eladólány. — Faluba járás. — Bálózás. — Farsangolás. — Kéretés. — Jegyküldés. — Egyezkedés. — Lakodalom. — összefoglalás.

A régebbi világban a meddőséget Isten verésének tartották Kocson csakúgy, mint másutt az országban. A boldog állapotba került asszonyt ezer gond kísérte, melyek mind a születendő gyermek testi-lelki épségét célozták. A boldog állapotos nem tagadta le állapotát, nehogy hazudós legyen a gyerek, nem vitt sót a kötényében, nehogy sótváros legyen. Az ilyen asszony ne csodáljon meg semmit; a „J.-né is akkó esött téribe, mikó a majmok jártak, mögcsudató, hát majom feje lőtt a gyeröknek.“ Terhes asszonynak mindent adnak, amit megkíván, szeretik is, ha szakít gyümöl-

¹ Báltky: Kender és len ... eltérjedése hazánkban. Föld és Ember 1921: 107.

² Ébner Sándor: A Budapest-környéki községek népi kendermunkája és eszközei. Ért. 19: 49.

³ Báltky: Szalagszövő táblácskák. Ért. 2: 147. 6. ábr.

csőt a fáról, mert termékeny lesz a fa. Tököt ne lopjon, mert kopasz lesz a gyerek, inkább kukoricát, hogy szép hosszú legyen a haja. De nem volna se vége, se hossza, ha az országszerte elterjedt és Kocson is ismert hiedelmeket felsorolnánk. Hogy fiú, vagy lány lesz-e az újszülött, abból ítélik meg, hogy az asszony mit kíván. Ha tejet, lánya lesz, ha italt: fia. Mikor elérkezik nehéz órája, kiveszik fülbevalóját, kioldanak minden csomót, stb. stb., ágyára ócska szoknyát terítenek. Szokás a szülés megkönnyítése végett az asszonyt meleg korpára ültetni, vagy vízen gőzölni. Első gyermek születésénél ott van az anyja, anyósa és az ura is, a többinél már csak a bába.

Az újszülöttre apja ócska kabátját dobják, míg a fürdő elkészül, hogy ki ne cseréljék. Hetes gyerek szerencsés lesz, *tátos* az olyanból lesz, amelyik húsvét hetében születik. Burokba az olyan gyerek születik, amelyiknek anyja kötél alatt bujt át, míg hordta. Ha magával hordja a burkát, szerencsés lesz, semmi baj nem éri, de ha elveszik tőle, kóborgó lesz, „évötték a szöröncséjít.“ Leány első vizébe tejet cseppentenek, hogy szép legyen, fiúéba vasat dobnak, hogy erős legyen. A csecsemő homlokát korpába kötött ronggyal mosogatják, hogy szép „lögyön a fésülése.“ Leány első pólyájába fülbevalót, fiúéba ezüstpénzt rejtenek.

Az első fürdővízzel az anyát is meg szokás törölni, nehogy *májfóios* maradjon. *A matériát* hidas mögé, árnyékos helyre ásásák el. Már csak öregek beszélnek róla, hogy azelőtt sátoros lepedőt húztak a *gyerökágyas* ágya fölé. A *pilács* — mécs — éjjelnappal ég keresztelőig, nehogy a gyermeket elcseréljék. B.-né mesélte, hogy nála elfelejtettek gyújtani s amint éjjel: „ütem az ágyon, oszt«őzoptattam a kislánt, de nem ahittam, hát egyszer csak egy nagy fekete féketős asszony gyün az ágyamhó oszt huszkotta a kislánt, el akarta vonni. Gyujcsanak ki hama, gyujcsanak ki hama kijabátom, de híjába kijabátom, úgy étünt, hogy nem láttak semmit, pedig a konyhába is keresték.“ Keresztelőig a gyermek az anyja mellett fekszik. Katolikusok pár napra „tösznek körösztlőt“, reformátusok egy hétre. A komákat a bába hívja. A katolikusok keresztelőre menet sót, kenyeret, fokhagymát tesznek a pólyába, ugyanők külön vízzel öntenek le minden gyermeket, a fiúkat előbb (ha egyszerre többet keresztelnek) — nem nőne bajszuk, ha lány után öntenek le őket. Keresztelő után a kereszt szülők ráteszik a pólyára a pólyapénzt. Az első gyerek keresztelője *ferfikörösztlő*. Férfiak, a komák csak ezen vannak jelen. A többi gyerek keresztelőjén csak asszonyok. 2—3 napig a rokonság élelmezi a gyerekágyast, ekkor a bába felkéri a komákat s ezután nekik kell az új komaasszonyt kifőzni. Hat héten át minden kedden és csütörtökön visznek neki komakosárba helyezett komapohárban cseresznyelevelést, mákos csuszát vagy rétest. Még régebben 5—6-féle levest is vittek egyszerre. A pólyapénzt némelyek a rétes alá tették. Szokás volt egy *féverdung* pálinkát is vinni a betegnek. Hat hétre lesz az asszony *egyház kelő*. Ilyenkor a bába kíséri templomba. Eddig otthon nem végez jelentősebb munkát (mosás, tapasztás. kenyérsütés), ugyanezen ideig nem is adnak ki semmit a házból.

Ma már az itt leírt szokásokból, hagyományokból csak ott gyakorolnak valamit, ahol még van öregasszony. Különben azok szinte szemünlkáltára mennek feledésbe, bár sokan tudnak róluk, egyre kevesebben tartják, még kevesebben hisznek bennük. A tanult bábák is nagyrészt hozzájárulnak a hagyományok pusztításához. Ma Kocs egykézű község. Az egykézést, a *gyéröksikkasztást*, a gazdák kezdték, a „tatai doktor“ segítségével. Szegényekben a kanász felesége segít fehér mályva gyökerével.

Nagy családban rendszerint az a menyecske marad otthon az anyósnak segíteni, amelyiknek kis babája van. Ilyenkor ez látja el a többi asszony gyermekét is. Meg is szoptatja akárkiét is, ha hozzáviszik. Zselléraszonynak rendszerint magával kell vinni a gyermekét, régebben tragacsban, kordéban tolva, batyuban a hátán, újabban gyerekkocsiban tolva. Hat éves korig a gyermek nem számít. Gazdahelyen addig nem is ülhetett az asztalhoz. Mikor először adják fel az iskolába, akkor kezdik csak rendesebben öltöztetni, fésülgetni. Iskolás gyermeket már fel lehet használni szalaggyide-szalaggyoda munkára, kisebb testvérét már gondozhatja, vigyázhat rá; kacsát-libát őrizhet, ha erős, még a határba is kiküldik ebéddel. A munkákban nem különböztetik meg a fiú- és leánygyereket.

Az iskolások együtt vannak a kisebbekkel játékaikban is.¹ Ahogy a gyerek az iskolát kijárta és *suhanc* sorba kerül, már elszegődtetik, akik rászorultak, pásztornak birka vagy tehenek mellé. Évi bére ilyenkor 3 q gabona, fél hold krumpliföld az anyjának a mosásért bemunkálva és 15—20 pengő. A suhanc két-három évig pásztorkodik. (Van úgy is, hogy csak *bugylisnak* adják föl a gyereket 3 hónapra birka mellé 1 q búzáért és egy bárányért.) Az ilyen gyerek répat ritkít, fattyaz, kukoricát, krumplit vet és szed, szüretel stb. Tizenöt és tizenhat éves *sűdő legényke* már *kiskocsisnak* szegődik el marhák, lovak mellé (évi bére: 8 q gabona, 15—20 pengő, egy fejelés csizma, 800 □-öl bemunkált föld az anyjának mosásért.) Az ilyen kapál, ha erős, akkor már szánthat is. Tizennyolc-húsz éves koráig kap ilyen bért a *legény*, húsz éves cseléd már arat, kaszál és minden munkát végez. Bére

¹ A játékszöveget az Adattárban közöljük.

Bolti játéktárgyat a gyermek nem igen ismert, ma is csak keveset. Idősebb testvére vagy szülője készített neki keresztben összekötözött pálcikákra babát rongyból; söprűkötéskor a cirokból tehenet, bikát, hegedüt, kakast. A nagyobb már maga is megcsinálta. Vagy sült krumpliból disznót, tollszárból voltak a lábai; megölték és megették. Hajtogattak papírból hajót, komakosarat, söt-paprikát, csókát. Szalmából gyűrűt, kosarat, karkötőt kötöttek. Kákából a fiúk fontak kilenc ágú korbácsot. Földi tökből a menyasszonynak kötöttek koszorút. Lapuból kalapot tettek a fejükre s kitzüködték virággal. Lavórra vagy rossz lapátra ráültek szánkázni. Volt, akinek kis kocsit is tákoltak össze, abban azután sarat, homokot hordott. Nagyobb gyerekek ördöglovastak: a szérún leástak egy méteres karót, vagy hosszabbat is. Ennek végét kerékbe állították. A közepe táján átdugtak egy másik karót, ennek végeire akasztották a kiséfát. A gyerekek belekapaszkodtak ebbe s forgatták. Ismerték a gölyalábat is. A nagyobbak álltak rá s ijesztgettek, főkép este.

is magasabb. Ha nem szegődik el a gyerek, apja mellett végzi el ugyanazt a munkát, amit mint cseléd más házában tenne.

Az iskolát kijárt *sűdőlányt* már odaadják szolgálni havi 2—4 pengő bérért. Azelőtt majd minden gazdaházban volt szolgáló s így a lányokat mind a községben szegődtethették el. Most már messzebbre is kell küldeni őket, leggyakrabban Tatába. Még messzebbre, így Pestre, már csak a tizenhat év körüli *eladó lányokat* engedik. Ugyanezek mennek *nagy tallóra* — pusztai aratásra, cséplésre — is. Ha a leány otthon marad, *sűdő* korában már tüzezésre, főzésre, takarításra fogja be az anyja. Jár ki a határba is ételt vinni és könnyebb munkát végezni. A tizenhat éves *eladó lány* kenyeret dagaszt, markot szed, kapál.

A korhatárok és az ezekhez kötött munkálatok csakúgy voltak a múltban, mint ma; legfeljebb régebben — mint mondják — nem kellett olyan fiatalon kiadni a szülőnek a gyereket a keze alól, tarthatta otthon apa, anya maga mellett, hogy ne gazda, vagy gazdaasszony kezétől, hanem a magától tanulja meg a munkát.

Legényben az a szép, aki „derék, vállas, arcvonása helős: gömbölű arcú, kik szömű, barna hajú.“ Leány is „lögyön helős, nyúlánk, sudaros, kerek arca, likas ajka, barna göndör haja lögyön neki.“ Úgy tetszik, ha „büszke a járása s meg-megfintorgattya a farát.“ Aki nem tudja magát „helesen összeszedni“, az *lüttyünke* vagy *tüttünke* legény, leány. Már *sűdő* korában mondják neki, „kinek köllené te, mikó ojan lüttyünke vagy.“ Fölfigyelmeztetik a rokonait „esse kap ám senkit, mer ojan tüttünke.“ A testi hibájúakat *sűdő* koruktól már igen visszavetik. A szőke: „tejfölös szájú“; a vörös: „ujj, de kaki hajú e“; a szeplős: „pujkatolás fejű“; a nagyothalló: „báli“, aki selypít: „fanyelvű, pösze“; „kinek köll ez a bickös lábú“ mondják a sántára; a púposnak meg: „ni a púpos viszi a hátán az uzsonnát osz a vekni van főjű.“

Az eladó lányokhoz *sűdő, surján* legénykéek, legények járhatnak. Az öregebb nemzedék idejében ezek a találkozások, ismerkedések, a Viski Károlytól faluba-járásnak¹ nevezett látogatások, ilyenképen mentek végbe: Novemberben, mikor már hidegek lettek, az éjszakák hosszabbodtak, akkor kezdték meg a legények a lányokhoz való járást. Kedd, csütörtök és vasárnap este mentek. Nem mondták még akkor, hogy legényes este, mint ma, hanem csak úgy, hogy „maj ma este gyünnek.“ Ilyenkor este legény, leány összeszedte magát, megmosakodott, eligazgatta a ruháját, volt, akit az anyja is fölfigyelmeztetett erre, ha magától nem tette volna. A legények mód, társadalmi helyzet szerint csoportosultak, külön a gazda-, külön a szolgalegények. A legényekkel mehettek a *sűdő* legénykéek is. Ahol a legények szolgáltak, ott jöttek össze rendszerint nyolcan-tízen, amint esteledett, gazdalegények többnyire a kocsmában. Ott elbeszélgettek egymással, azután amelyik kedvesebb volt, értelmesebb, az mondta, hogy no most ideme gyünk, vagy oda. Elindultak csoportosan s a lányosházak, *fonyó-*

¹ Ért. 30: 531.

házak ablaka alatt megálltak, „hágadkoztak, nízdegétek, a bátrabb ja danót is és lassankint itt is émaratt egy, ott is.“ Ez az elmaradás úgy történt, hogy egy legény a jópajtásával külön vált a többiektől s a hozzáillő lányos ház előtt föl s alá járkált, köhintett, füttyentett, esetleg nótázott. A leány már leste s a hangra kijött a házból. Ha nem volt nagyon hideg, a ház előtti *tüszére* — sárpadra — ültek le, vagy a gádor alatt álldogáltak hármásban; hidegben a konyhabeli *hossziüszere* ültek, a legény itt szűrével vagy bundájával takarta be a lányt. Itt beszélgettek a sötétben. Mindig csak sötétben, mert világossal már csak az a legény ment, aki biztos volt a dolgában, aki már kérőt akart küldeni. Volt olyan legény is, aki már csak a keretes után ment világossal. Éppen azért a sötéttel járás nem is kötelezett semmire. Jóravaló lány anyja kiszólt a beszélgetőknek majd minden öt percben „lefeködünk má.“ Amint a legénynek kezd tetszeni a lány, a pajtás lassankint odább áll, végül teljesen elmarad. Ha nem tetszik a lány, akkor együtt mennek tovább más házhoz, s a leányhoz is új legények jönnek. Mikor már a lány kezd a legény *kedvese* lenni, a pajtása mind rövidebi) ideig van vele, végül már be se megy. 1½—2 óra hosszaiig marad a legény a lánynál, ekkor a lány kikíséri s a kapuban még elbeszélgetnek. Ha „tisztán szerette“ a legény a lányt, akkor vitt neki alkalmankint nyálzót (almát, diót, cukrot.) A szobába a legényt csak azok a szülők hívják be, akik fogják. Az ilyen szülők ki is mennek a szobából, „van ojan anya is, aki előt্যা a lámpát“... Rendes helyen nem kínálják meg a legényt semmivel. Nem is merne enni, félve attól, hogy megégetik. Ma is emlegetnek egy embert, aki egyre azt vetette a felesége szemére: „no eszembe se tartottam, hogy nősűjjek, amíg az anyád házába azt a bort nem ittam“ ...

A legény 2—3 évig is járhatott a lányhoz sötétben. Járhatott egyszerre többhöz is, de ha ezt megtudták, visszamondták a lánynak s a jóravaló lány ilyenkor *kiadja a legényt*, kicsukja, nem engedi be többé. Jóravaló lányhoz csak egy legény járt. „Vót úgy, hogy egyik legény ément, osz gyütt a másik, osz mégse gyütt ki jóra; a nípek is szóják, hogy hát minek így, minek úgy, szülőkttü is függött“; *az ojanhoz* mindenki megy próbálkozni, ha sikerül jó, ha nem sikerül, úgy is jó. — Ha két lány volt a házban, akihez legény járt, azok „egymás értésivé vótak“, a párok egymás mellett ültek és csak a kikísérésnél váltak el. A lányt a viselkedésre anyja figyelmezteti. Ha a legény illetlen, a lány kitasítja s el is mondja mindenkinek, a nép meg rá is bíztatja, hogy ne eresse többé be. Kisebb legénykére a nagyobbak vigyáztak, ők tanították meg az illemre: „Eszivéték maguk közt, de ha pékje vót valamellik nagy lányra, megéreztettek vele.“

Ha *fonyóházba* jártak a lányok, a legények oda is csoportosan mentek, az ablak alá. Benéztek s csak azok mentek be, akiknek benn volt a kedvesük, a többi csak az ablakban beszélgetett egy darabig. A legény a fonyóba is vitt *nyálzót*. Az almát a legény a hóna alatt tartotta az úton, hogy azt egye meg a leány s szeresse meg őt. A lány *vircedlibe* (sütemény) süttött kőrishogár szitáját,

kalácsba süített szőrszálát igyekezett megégetni a legénnyel, ugyanazzal a célzattal. (Szokás volt a legény gatyamadzagjából, hajából az ing aljába varrni, vagy *boxos skatujába* téve a küszöb alá ásní, legény a lány hajából az istálló küszöbe alá ástott.) A fonyóban, a fosztókban is eljátszottak, elbeszélgettek, a legény karonfogva kísérte haza kedvesét.

Ha két legény szerette ugyanazt a lányt, akkor összeverekedtek kocsmában, réten: az erősebb azután kinevette a gyöngébbet, hogy „nohát te rongyabb vagy“. Amelyik kikapott, az többé nem ment el a lányhoz. Nagy híre is lett a birkózásnak, „mingyá beszítik.“ A legyőzött legény sokszor megbosszulta magát. Bekötötte a konyhaajtót, mikor benn volt a legény, vagy berakta hasábfával, hogy az ablakon kelljen neki kimászni. Rosszféle lányt, vagy akire haragudtak, szintén kicsúfolták a legények. Mikor benn volt a legény nála, szétszedték az udvaron a kocsit, fölrakták a háztetőre, ott újra összerakták, trágyát raktak a kocsira, meglocsolták vízzel, hogy ráfaggyon; leszedték a saroglyát és elrejtették a trágyadombba. Volt, akinek a rokkáját vitték föl a háztetőre; döglött patkányt, vagy kukoricatuskót kötöttek a *kapucobrára*; *belekajdásztak* az ablak alatt a csizmaszárba: kormos vízzel, sárral bekenték a háza elejét; tele szapuló vizet támasztottak az ajtónak. A lány sejtette már előre, hogy megbosszulják s reggel jókor kelt, hogy eltakaríthassa a csúfságot, mielőtt mások észreveszik. „Mocskóta is a legényt érte.“ Ha a legény nem magához való lányhoz járt, az is előfordult, hogy az istállóból a rossz csikót lepedővel leterítve belökték közibük, hogy azt nézze, ne a lányt. Ha a legény ok nélkül otthagya a leányt, *legunyóták* nagyon a többi legények, „hogy bát ott hagyta“, de a lányt is igen *legunyóták*, hogy „hát itt hagyott a legény.“ Említettem már, hogy a legény és a leány egymás mellett ültek. A legény átfogta a leány derekát, úgy beszélgettek. Amikor a legény ölibe vette a lányt, annak híre futott: „hogy hát mos má jóba vannak, benn üt az ölibe, mos má maj évöszi“ mondogatták. A csók sokkal jobban meg volt engedve, mint most. Játszón, fonyóházban, ahol elkapta a legény a lányt, csókolta. A „szigyelletösebb lány, aki kicsit tartotta magát, má a lányságát, akibe vót egy kis izé, nem fogott kezét senkivé, legfőjebb a kedvesivé; aki ojan, hogy másnak is, mindenkinek akar tecceni a megcsinátá“. A menyasszony, még a bátrabb ja is, nem fogott kezét senkivel sem. Csak köszöntek.

Röndös lány 18 éves korában mehet bálba. Aki *maga szabaggyába* van, az elment 16 éves korában is. Bálba a legény elmegy a lányért, s karöltve vezeti be. Ha nem ment el érte a legény, mindjárt mondták: „no ezír nem gyütt e a legíny“, az ilyet az anyja vitte. A vakmerő elment egyedül is. Bál után a legény haza is kísérte a leányt s megköszönte szüleinek, hogy elengedték. Legény 17 éves korában kezdett bálba járni. Télen a *szógák* a bálók számára „kiválóttak egy szobát kiadó házakná“; a nagykocsmában a teremben volt a gazdalegények bálja, az esztrékben a kisebb gazdalegények mulattak. Hangászok voltak mindenütt. Az újévi bál, *szógabál* egy helyen volt. Ide befizethetett mindenki, el is jött

a gazdalegény is. *Kántusbál* csak egyszer volt az évben, ide meg: csak meghívóval mehettek a gazdalegények. Tánc előtt a legény *megbokút* a lány előtt: „szabad?“ *Csárdást* jártak *gyorsat megcsoszogósat, polkát, kacsintóst, padegattát, krajcopolkát*. Ilyen nagy bálók alkalmával történt a lányok kimuzsikálása. Ha ugyanis a lány illetlenül bánik kedvesével, mást is beereszt magához, stb., a legények összebeszélnek s mikor a megcsúfolt legény táncol a kedvesével, egy intésre a cigány elkezd húzni „a rákócit“, mire a legény az ajtó felé táncol a lánnyal s a kitért ajtón kilöki; volt olyan, aki rúgta is a lányt. A többi meg *mocskóta*. Mesélik a juhászok tatai báljáról (itt tartották a céhes bálakat a kocsmában), hogy egy juhász itt az ablakon keresztül hajította ki a kedvesét, úgy, hogy az összetörte magát. — Ezek a téli bálók voltak. A legény kedvesét farsangkor *megfarsangótatta*, megszánkáztatta. A legények kiszánkóztak a szőlőhegybe, ott ittak forralt bort s visszajövet a *farsangótatott* lányokat kiborították a szánkóból. A csöngős szánkók jötte hallatára kiszaladtak az emberek az utcára és lapáttal utánuk hajigálták a havat.

A citerabál és *dudabál* téli és nyári multság volt. A módosabbak elhívták házukhoz Topost, a pásztort a citerával s annak a hangjára *ugra-bugrátak*. *A citerabál*, *dudabál* tulajdonképpen a surján kis legénykék tánciskolája volt. Nyáron ugyancsak citerára vagy dudára az udvaron, a ház előtt táncoltak, ezt is csak a, kisebb osztályúak, szógák, gyerekek, meg akik jöttek haza vasárnap délután a szőlőhegyből. Nyári bál volt búcsúkor is. Három háznál is vállaltak ki szobát erre az alkalomra. Előtte már egész nap sétáltak a búcsúba a lányok, legények; a legények vettek mézeskalácsszívet, főzőkanalat, s más apróságot.

Nyáron este már nem jártak a legények, csak amelyiknek volt kedvese, ez munka után megmosakodott és egy félóra el-elment a lányhoz. A téli fonyóházak és legényes esték helyett nyáron, vasárnap délutánonkint a réten jöttek össze a lányok és legények. Itt együtt *futottak hatócskát* (hol az olló komámasszonyt), eladók és sűdők is. Csak lányok játszottak *túrút*: „hogy a túrú asszonyom — három krajcár egy garas — próbájjunk szöröncsét^{wfc} — (kis lányok állnak körben a nagyok előtt, a nagyok keze, a kicsik, a túrúk fején van. Egy jár körül, a pásztor, ez kérdez: és kerget.) A legények tehénszörből gombolygatott labdával játszottak ezalatt. Kisebb lányok *pütyköztek* is. A bandában aratók, vagy cséplők rossz időben, esős napokon eltáncoltak, mulattak a nagy tarlón.

Ahogy a legény járt a lányhoz, a szülők kérdezték, hogy „hugyan teccik a legény, van-e hozzá huzalmod?“ Ha nem nagyon volt, a szülőknek meg kedvére volt a legény, akkor „hozzábeszítik, hogy lesz ott minden, kis kanál, nagy kanál“ ... ha nem hajlott a rábeszélésre, akkor „hozzá is verték, — férjhő verték, de azé vót úgy is, hogy hágatott a szülője a lányra s nem kényszerítette.“

Ha sokáig járt a legény s a lány közelgett a 25. éve felé: „na te is vínlán maracc má“ mondogatták neki, vagy: „evve má tuskót kő húzatni.“ Így a legénnyel is, aki a 30 felé közelgett. Az ilyen magától elmaradt a többiektől, röstelt volna velük menni.

Özvegy ember nem kap rendes lányt, vagy özvegyasszonyt vagy nálánál jóval szegényebb lányt, vagy olyat kérethet, akinek valami testi vagy erkölcsi hibája van. igen sokszor más faluból hoz magának asszonyt. Akadnak legények is, akik otthon nem kapnak s más faluból hoznak asszonyt. Az ilyenek egyedül járnak át a lányhoz udvarolni, sokszor egyszerre többhöz is, hogy „hát ameliket megkapja.“ Az ilyenek azután van mit hallani: „ha otthon megkapó sz . . . t, f . . . é ne menj é vidékre, no esse kapott itthun, esse kapta meg a lányt.“ A nő is hallhatja: „hoztak egyet, de maratt vóna ott, e is maradhatott vóna otthun a maga falujábo, jobb lett vóna te is maratta vóna a faludba.“ A kívülről nősülni szándékozó legényt biztatják, hogy Mocsáról hozzon asszonyt, mert ott kukoricaszárért is adnak, vagy Naszályról hozzon, az jó lesz, mert az a világ közepe... Özvegy asszonyt, ha nincs családja és gazdag, elveszi az idősebb legény is. De sokszor az ilyet is elviszik a faluból. A idegenből bejáró udvarlóval nem ellenkeznek, megtűrik az úri udvarlót is.

Mikor a legény már biztos a dolgában, mondja a lánynak, hogy „no hónap kűdök kérés.“ A *kérés*, többnyire férfi, elment délelőtt a lányosházhoz és beköszönt: „Itthun vannak kentők — itthun — a kentők lánya is itthun van — itthun, sztán mé keresik — mer a mi fiunknak bikhátnékja van, a kentők lányának nincs baksendáhatnékja?“ így az öregek. A fiatalabb kérés már ezt mondták: „Sz. I. megbízott, hogy nősüni akar, hogy a J...t választotta ki a többi közül, ezt szeretné magáévá tenni, mit szénának hozzá a szülők, meg a lány is.“ A válasz legtöbbször igenlő. Igen ritkán mondják, hogv: „fiatal még a lányunk, ráér még, vagy hogy maj megüzennyük.“ El is terjed ilyenkor, hogy „no lukas kosarat dobtak ám utána . . .“

Azt is mondták a kérésre, hogy *kézzé megy*. Néha ő is megkérdezte, hogy „adhatom-e vissza a kezét?“ Ha eredménnyel járt a keretes, aznap este a legény násznagya pénzt vitt jegybe, a menyasszony családja pedig ugyanannyi érő kendőt küldött visszont. A kendőt a lakodalom után a menyasszony visszakapta. „De a P. I. és P. Zs. émútak az utósó hétbe osz a vőlegény a sejemkendőt főhúzta kapcának, de úgy, hogy a rojtya ki vót a csizmábú ...“ Amióta a lány is kap ingatlant, azóta este, keretes után *egyezkennek* a násznagyok. Jelen van a lány családja is, de nem szól közbe. Ugyanekkor van a *móringálás*. (Móringot tagosztály előtt is adott a férfi). A móringlevelet a násznagy, vagy jegyző írja. Ujabban az asszony is móringlevelet a férfinak. Lakodalom napja előtt ismét jegyet küldenek: a lány a legénynek jegyinet, az viszont cipőt, kesztyűt, főkötőt.

Lakodalom hajnalán hívogatott a vőfély: rokonokat ötödizig is, komákat, jószomszádokat, jóbarátokat. (Ilyenkor békélnek meg a haragosok.) Szegények együtt tartják a lakodalmat, aki tehetősebb, az külön liáznái. Reggelire a férfiak pálinkát kapnak; asszonyokat kávéval és *kúcsossal* kínálnak meg. Már reggel megkezdődik a tánc. Ha külön van a lakodalom, úgy a vőlegény elmegy a menyasszonyért s együtt mennek a templomba. A menyasszonyt

két nyoszolyó, a vőlegényt két vőfély kíséri. Az ebédnél a menyasszonynak kakasfejet kell szétvágnia, tányér visszájára állított pohár bort fölfordítani, hogy jövendő ügyességéről és takarékoságáról jelt adjon. Délután a vőlegény és násznépe elmegy a menyasszonyért, a násznagy kikíséri s hazaviszi. Rövid tánc után van a főétkezés. Az ételt a vőfélyek hordják föl kádenciák kíséretében. Ilyenkor van a sok tréfának helye. Ha valaki szerette a menyasszonyt, az fölöltözik többedmagával *maskurának*, hogy megmutassa, „hogy hát ű mijén.“ A inaskurák, mint messziről jött hadifoglyok, a násznagyhoz küldött levélben kérik bebocsátásuké: odabenn a lakodalmas házban nem szólnak, csak *cucorgatnak*. Van közöttük menyecske is csípővassal, s aki föl akarja hajtani a szoknyáját, arra ráüt vele. „Szoros ott a nőnek, de csak ojan is megy el.“ Éjfélkor vőlegény és menyasszony fölugranak az asztaltetejére, táncolnak egyet s a *szőlőbejáró botra* támaszkodva leugranak, az egyik jobbra, a másik balra. A menyasszonyt ekkor elvezetik az asszonyok, átöltöztetik, bekötik a fejét, (fölteszik a főkötőt), s eljáráják a menyasszony táncot. Aki táncra viszi a menyasszonyt, elkiált előbb egy kívánságot: „tögyön az Isten családot jövő ijenkorra: jó famászó fija lögyön a menyasszonynak: jó kis kapuba álló lánya lögyön; jó sütő-főző lögyön a menyasszony; az örömapa egészségére“; stb. stb. (A menyasszonytánc dallamát lásd a Zenei élet c. fejezetben.)

Lakodalom másnapján a rokonság *kutatóba* megy a lakodalmas házhoz. Idegenbe föl pántlikázott lovakkal mennek el a menyasszonyért. A kocsikulésbe a menyasszony falujabéliek döglött kutyát vagy más hasonlót rejtenek, s mikor a lakodalmasok fölültezik a menyasszonyt és kiabálják, hogy: „éviasszük a szíp lányt, éviasszük a menyasszonyt“, — ráfelelik, hogy „vizitek ám a döglött kutyát.“ Hamuval teli rossz fazekakat dobnak a menyasszony kocsija után. Az új faluban az utcát több helyütt is elkötik szalmakötéllel, mit a lovak szakítanak el.

Az itt vázolt darabka élet ma már csak a szóbeszédben él. A gazdákhöz a legények már 50—60 éve, hogy világossal járnak, beülnek a szobába s a családdal is beszélgetnek. Csupán a kikísérés maradt a régiben, ha kedveli a lány a legényt, hát sokáig marad kinn vele. Napjainkra már zsellérek se járnak sötéttel — sok házból már el is tűnt a *tüszé*, nem is volna hova ülni. Nem hordják már a szűrt se, amibe betakarhatnák a lányt. A kocsmá helyett sokszor az egyletben jönnek össze ... A régi játszón, a réten most már csak legények vannak, *futbaloznak*. A lányok ezalatt jönnek-mennek fel-alá az utcán, *korzóznak*. A legénnyel többnyire az utcán találkoznak, sétálgatnak délután és este is. Sokszor táncolnak a kocsmában *foxtrottot* vagy *tangót*. A lányért ilyenkor nem megy el a legény, se az anyja nem kíséri föl a táncba, maguk mennek, leánypajtások együtt. így a leánykérést is a legény maga intézi el, miután a lány felől már megbizonyosodott. A lakodalomnak is egy-két hagyományos szokását legfeljebb egyes zsellércsaládok őrzik meg. Gazdáknál már nyomtatott meghívó van és vacsora a legközelebbi hozzátartozók számára. A templomba pá-

rosával mennek: egy férfi egy nő. A menyasszonytánc még megmaradt: piros kendővel bekötik a menyasszony fejét s úgy táncol.

Az új asszonyt a férfi házához viszik s ezzel lezárul az élet egyik nagy fejezete: a leány kiválik a családjából, azért, hogy új családnak tagja legyen; a leány pedig házassága révén egészen nagykorúnak számít a családban, az apa nem tesz többé semmi az ő megkérdezése nélkül. A leány haza ezentúl csak látogatóba mehet, ha volt otthonában segíteni akar valamit, úgy édesanyja elkéri: „nászasszony tessék elengedni a lányom, hogy segíthessön egy kicsit otthon.“ Ha nem nagy családba kerül a lány, úgy ő lesz a gazdaasszony s urával, ki gazda lett, új családi élet alapjait veti meg.

Ha szokásunk szerint áttekintjük a fejezetben tárgyaltakat, leginkább az tűnik szemünkbe, hogy ami régebben, alig egy emberöltővel ezelőtt „közügy“, igazán a közösség ügye volt, az egyre hangsúlyozottabban kezd magánüggé válni. Míg a közösségtől megkívánt erkölcsökre maga a közösség vigyázott, addig leány, leány minden lépését szóbeszéd kísérte, ha *jót* tettek elismerőleg, ha rosszat gáncsolólag. A hagyományos formákat így betartotta és betartatta mindenki. Az ellene vétőket a közösség a gáncsolás mellett csúfolta és büntette is.

Egyik részről a gazdálányok a közvetítő réteg hatására, másik részről a cselédlányok a városi kultúra láttán levetik hagyományait s új, tartalom nélküli polgári formulákat, polgári szokásokat honosítanak meg otthon.

Az öregebbek egyideig ellenállnak az új áramlatoknak, de a két oldalról kikezdett hagyományvilág sorsa tulajdonképpen már eldőlt.

9. Család — faluszervezet — közigazgatás.

Nagycsalád. — Apa. — Anya. — A nagycsalád tagjai. — A nő szerepe. — A nagycsalád vagyona. — Örökösödés. — Tágabb rokonsági kapcsolatok. — Szomszédságok. — Kapcsolatok a környező vidékkel. — Közigazgatás-, törvény-, rendelet-, állam-, kormányfogalom. — Adó. — Katonáság. — Népfogalom. — Képviselő és választás. — Községi eljárás. — Pereskedés. — Büntetés. — összefoglalás.

A következőkben azokat a társadalom-gazdasági alapokat kívánjuk vizsgálni, leírni, melyek a falut, esetleg a szomszéd falukat, továbbá a szomszédságokat, közelebbről rokonságokat és a családot összekötik. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a társas összejöveteleket itt legfeljebb csak megemlítjük, leírásukra más helyen térünk ki.

A leírást elsősorban nem a legvégső társadalmi egység, a szülőkből és nem házas gyermekekből álló kiscsaládon¹ kezdjük, ha-

¹ Vierkandt: Familie. Volk und Staat. 29.

nem a többsejtű, a nagycsaládon.¹ Sőt előbbire alig is térünk ki, mivel a nagycsaláddal az apa tekintélyét, vagyon feletti hatalmát stb. illetően számos azonos vonást mutat.²

A kocsai hagyományosan őrzött nagycsalád-forma az életben és az emlékezetben csak két nemzedék együttéléséről tud. A harmadik nemzedék felnövekedte megválakozást idéz elő.

Itt kívánom megjegyezni, hogy a nagycsalád csak a református őslakosságnál található fel, a katolikusok nem ismerik.

„Egy kenyéret őszünk, egy kenyéren vagyunk, közösen vagyunk“ mondják a nagycsaládban élők.

A nagycsalád feje haláláig az apa: *gazda, öregapánk*. Neki minden családtag engedelmisséggel tartozik. Az asztalnál ő ül az első helyen, ő alszik az első ágyban, étkezésnél az imát ő mondja s ő ossza a kenyeret. Régebben lányai, menyei és unokái, ha hazaért, kezetsókoltak neki, elszedték ruháit. A házban ő kel fel legkorábban s kelti fel a háznépét: „kéjjetök fő, nagy röggé van ám má.“ Ő fekszik legkésőbb. Övé a fenyítés joga. Megfeddheti és megütheti felnőtt gyerekeit is. Fiait, lányait kitagadhatja. Testi munkát neki nem kell végezni, az ő dolga a parancsolás, a *röndöközés*. Ha vannak már felnőtt fiai, azok megkérdezésével intézkedik. Mindenkint tegez s a nevéen szólít; őt régebben „mit kíván kigyelmöd“-del szólították. *Édösapamuramnak*. szólítják gyermekei, menyei is. Kifelé ő képviseli a családot, jár el a panaszos ügyekben, ő fizeti az adót, nagyobb vételeket, eladásokat ő intéz, mindaddig, míg nincs olyan fia, aki ezt helyette elvégezheti, azután már csak ennek adja az utasításokat s maga igen ritka esetben jár el. Ha előregszik, akkor sem adja ki kezéből a *röndöközést*, mint erőtlen öreget fiai így is megkérdezik mindenben, s nélküle semmit sem tesznek. „Az öreg hóttáig parancsát.“

Mellette felesége a *gazdasszony* holtáig. Ő főz az egész családnak. Ha már nem igen bírja a munkát, rendel maga mellé menyei közül felváltva egyet-kettőt. A főzés mellett főgondja a gyerekek, unokák nevelése és a *röndöközés* a ház körül. Ő maga nem mos, nem takarít, nem fej, ezeket a munkákat lányai, vagy menyei végzik az ő parancsa szerint.

A ház pénze nála van, együtt a háztartásé és a gazdaságé. A háztartás pénzéből ő vásárol menyei és unokái számára; a gazdaság pénzéből is ő ad ki, mikor mi kell a gazdának. A fiaknak, vőknek is ő ad dohányra s más apróságra.

^{1a} A vonatkozó magyar irodalom a nagycsalád szót nem használja: mi ezt mint az idegennyelvű szakirodalom általában használt magyar megfelelőjét alkalmazzuk. (Grossfamilie, grandé famille, stb. stb.) Nagycsaládon Thurnwald szavaival olyan rokonsági csoportot értünk, melv evg helvben közösen települ és egy közös vezető alatt áll. A kiscsaládtól abban különbözik, hogy több nemzedékréteget zár magába, így házasság gyermekeket és azok gyermekeit. A nemzetségtől (Sippe) közös együttélés, egy vezető alatti egy helyen való közös gazdálkodás határolja el, valamint az, hogy a terület, melyből a nagy család él, ennek a nagycsaládnak közös tulajdona. A nemzetség néven nevezett rokonságcsoporthatár különböző lakóhelyeken lakhatik és nem kell közös vezetés, vagy közös gazdálkodás által összefogva lennie.

² Vinski: Die südslavische Grossfamilie etc.

Ha a gazda előbb meghal, mint ő, ő lesz a gazda. Ő rendelkezik a határbeli dolgok felől is haláláig. Ha kiöregszik, a munkában rendszerint a legöregebb menyecske váltja föl, de a parancsolást nem adja ki a kezéből.

A nagycsaládnak vannak gyermek és felnőtt tagjai. Általában tizenkét éves korig gyermek a gyermek. A fiú 12 éves korától mehet ki az istállóba aludni, vehet részt fokozatosan a nagyok munkájában, szórakozásában. Tizennégy éves koráig *suhanc*, disznókat, marhákat őriz s apróbb munkákban segédkezik. 14—17 évig *sűdő legényke*, kapál, markot szed. Ezután már *legény*. Szánthat, bánhatik a lóval, 20 éves korában arathat. 24 éves korában nősül. *Fiatalember*, míg nincsen 2—3 gyereke. Ha 60 évet betöltött, akkor *öregember* csak. Általában legénykorától kezdve számítják a nagycsalád teljes jogú tagjának, ettől kezdve veszik számba a házbeli ügyeknek elintézésében.

A leánygyermek is 12 éves koráig *kislány*. Eddig tiltják a tűztől, fonása ezután lesz haszonra. 16 éves koráig *sűdő lány*. Sűdőlányka végezte a *szentesebb* házaknál a reggeli és estéli imádkozást a Szikszai könyvből, a családtagok és cselédek jelenlétében. 16 éves korában dagaszthat kenyeret először; járhat a határba kapálni, markot szedni, mint *nagylány*, *eladólány*. Az asszony addig *menyecske*, míg 2—3 gyereke nincs. 55 éves korától *öregasszony*.

Tartozhatnak a nagycsaládba beteges, gyengeelméjű gyerekek, felnőttek, szegényrokonok, akik kosztjukért és ruhájukért dolgoznak.

Ha egyetlen lány van, akkor azt többnyire otthon tartják, nem adják férjnek, hanem vőt hoznak a házhoz. A vő sorsa rossz. A vő jóformán csak olyan tagja a nagycsaládnak, mint a nők. „A vőnek még a ciroksőprű is parancsol.“

Tulajdonképpen a cselédek is a nagycsalád tagjaiként számítanak arra az időre, míg a ház szolgálatában állnak s olyan helyzetük van a családban, mint a nőknek. Van olyan cseléd, akivel a gazda jobban megbeszél mindent, mint felnőtt fiával,

A nő szerepe a nagycsaládban általában kisebb, mint a férfié, s jórészt a ház körüli dolgokra szorítkozik. Számos leányt sűdőkörától szolgálni adnak s mindaddig oda van, míg férjhez nem megy. Az otthon felnőtt leány is inkább csak anyjának segédkezik s a maga ruházatát készíti. A családi ügyek megbeszéléséhez nem vonják be. A keretesnél ott van, de nem szólhat. A meny ura halála után ottmaradhat annak családjánál, mert abba a vagyomba dolgozott. Ha akar, hazamehet szüleihez. Ezt rendszerint csak akkor teszi, amikor újra férjhez akar menni. Gyermekait minden esetben magával viszi, ha ő férjhez megy, szülei nevelik. Ha özvegyen hal meg az ura családjánál, ingóságai visszaszállnak családjára, ha nem volna gyereke.

A nagycsalád itt leírt régi formájában a vagyoni viszonyok így álltak: a nagycsalád vagyona közös, közös az ingatlan és közösek az ingóságok. Mindent a *közre* adnak. Magán vagyona csak a menyecskének lehetett: a testi és agyi ruhája, a láda vagy szekrény, amiben ezeket tartotta, az ágynemű. Jógazda lányok kiházásításkor kaptak egy hasas üszőt. A me-

nyecske ezt az egy állatot tarthatta a közösből, de a szaporulatot mindig el kellett adnia. Ennek az egy állatnak tejhaszna az övé volt. Ebből ruházkodott és ruházta gyermekeit. Hasonlatosan a menyhez, a vőnek is volt ennyi magánvagyon: egy láda, amelyben testi ruháit tartotta, vagy egy szekrény ugyanerre a célra.. A ládát, szekrényt tulajdonosa bezárhatta s a kulcsot magával hordhatta. Más magánvagyonot nem ismertek. Napszámért s minden más munkáért, eladott ingóságért stb. kapott pénz a közre ment. A közből (= közösből) ilyenképpen éltek: a közösség⁴⁴ ingatlanvagyonának eladása a család tekintélyét és gazdasági alapjait ingatta volna meg, abból tehát nem adtak el. A marhaállománynak is csak a szaporulata s a terményeknek a feleslege eladható. Ebből fizetik a közterheket s a maradékot lehetőleg új gazdasági befektetésekre fordítják. A család ruházatára a gazdasszony a tyúk-, lúd- és tejhasznat fordította. Egyéb pénzhez ritkán folyamodott. Menyeinek csak azt a ruhát vette meg, ami az ő házában leszakadt róluk. Ha volt nekik tehenük s ebből tejhasznuk, ennek árából ruházkodtak. Az is előfordult, hogy a menyecske gyerekeit otthonról ruházta az édesanyja. Nem került rájuk a *közből* az anyós fukarsága miatt. A közösen megmunkált, megszüvetett kendert fehérités és mángorlás után a gazdasszony szabta föl a fiak száma szerint; egy részt a köznek tartott fenn. A közbe tartoztak a szakajtó ruhák, abrosz; ezeket az egész család használta, mert a menyecske csak a maga testére és ágyára húz a sajátjából.

A nagycsalád *megválakozásának* oka az öregek halála. Mikor a gazda és gazdasszony is meghalt, széttosztották a vagyont, az ő előzetes kívánságukhoz képest s külön mentek, hogy új telken, új nagycsaládnak vessék meg alapját.

Az itt leírt gazdasági alapokon a tagosztály előtti nagycsalád nyugodott. A tagosztály előtti időkben a leány, nagygazdaleány is, nem jussolt a vagyomból; kiházásításkor prémes mentét kapott, néha a nagygazdalaný, mint már említettem,, hasas üszőt. Mást azonban nem. Fiú gyerekeknél a legkedvesebbet, a legfiatalabbnak kedveztek, arra szállt a családi ház (a testvéreket kifizette belőle) és a java birtok. A legidősebb vagy elment vőnek, vagy tanult és hivatalt vállalt. (Ma mesterséget tanul.)

1863 óta a leány is kap a vagyomból. Ugyanannyit, mint a figyerek csak akkor, mikor az apa elhalálozásával az anya osztja föl a vagyont. Ez kedvez a lányoknak is.

Eleinte a vagyon fölosztásának ideje maradt a régi: azaz a fölosztás az öregek halála után történt, csak a lány is kapott belőle valamit. Később kiházásításkor adtak a lánynak egy—három hold földet, ki hogy tudott, kisebb osztályú kevesebbet. Már a századfordulón kiadták a lánynak azt, amit örökül szántak neki — kiházásításkor. Ilyenmódon a különvagyon fogalma a nagycsaládban megváltozott, kitágult. A menyecske ingatlanát a közösből munkálták meg, de csak miután a közös munkát már elvégezték. A különvagyon jövedelmével a fiatalok azt tették, amit akartak. Többnyire félrerakták s mire megválakoztak, már-

volt valamijük. A századforduló után még előfordult, hogy a menyecske, aki már kapott kiházásításakor jó darab ingatlant, baromfit tartott az anyósánál, de otthonról etette. A múlt század végén vette elejét az a ma már általánossá lett szokás, hogy a gazdaság nem az apa halálával száll a gyerekekre, hanem még ennek életében. Ez úgy történik, hogy az apa szóbelileg megállapodik fiaival az örökség kiosztását illetően s előregevdén, 55—60 éves korában kiadja kinek-kinek a részét. Magának is többnyire tart fenn egy részt, amit a legkedvesebb (legfiatalabb) fia nunkál meg. Ez tartja azután az öregeket és temeteti el őket a rámaradó részért.

Másik módja a vagyon elosztásának az, hogy az öreg mindent kiad a kezéből és a gyerekei „mérnek“ neki egyenlő arányban a jussolt föld után. Ez a második fölosztásmód teljesen megbontja a nagycsalád életét, mivel az öregek, akiknek mérnek, már külön konyhán vannak.

A nagycsalád szervezetnek ezekhez az újabb viszonyokhoz igazodó formája úgy alakult, hogy akkor válokottak meg, mikor már a gyerekek nőttek, eladósorba kerültek, ekkor osztotta el az apa a vagyont. A legújabb időben a nagycsaládnak már csak az a formája él, mikor egy házaspár él a szülőkkel. Mikor a második fiú házasodna, akkorra az első elmegy otthonról. A legkisebb marad a szülőkkel, ő dolgozik a közösbe és a maga külön vagyonába; ha az Öregek szétosztják a vagyont, ő munkálja az öregek részét, ő gondozza s temeteti el őket, amiért azután rá is száll az öregek része. A nagycsalád ilyen formájában is élnek, — halványan bár — a régi szokások. A lényeges eltérés ott van csak, hogy a külön-vagyon egyre nagyobb fontosságra emelkedik.

Azonban nem minden család él nagycsalád-szervezetben Kőesőn. A nagycsaládnak itt vagyoni előfeltételei vannak. Csak 10 holdon felüli családok dolgozhatnak közösen. A semmi ingatlanal, vagy 10 holdnál kevesebbel biroknaál már nincsen közösség. A hagyomány szerint a kis zsellérek mindig is külön kenyéren éltek, ha egy hajlékban is. Ez nem is lehetett másképp, mivel a menyecske az ágyán és ládáján kívül semmi mást nem vitt férjhez, így mindaddig, míg vásárlás útján nem szerzik be maguknak a szükséges házi felszerelést, az öregeket használják. Az öregekkel való lakás előnye, hogy azok törődnek az apró gyerekkel, jószággal a fiatalok távollétében.

Tágabbi rokoni kapcsolatok Kocson fölfelé a *nagy öregapáig*, *nagyöreganyáig* (dédszülők) terjednek. Oldalra, régebben ötödizig. „Számontartották az ötödik unokát is.“ Voltak, akik a nőági rokonságot jobban tartották, mint a férfiéit. Egy-egy gyerekhez 4—5 *komát* is hívtak, kikkel mindhalálíg tartották a *komaságot*.

Ha nem laktak együtt, az öregekkel, az unokák kiváltképp, napról-napra látogatták őket. De gyerekeik is felkeresték őket, csaknem minden vasárnap. Az édestestvérek minden örömbenbajban együtt vannak, segítik egymást. Az „unoká“-kat (unokatestvéreket) búcsúba, lakodalomba hívták meg, de eljöttek nagybeteg látogatásra, temetésre, torba is. Komák, komaasszonyok

együtt vannak az első gyerek keresztelőjén, de hívják őket is búcsúba, torba, lakodalomba. A komaasszonyokat *húshagyózni* is szokás volt meghívni. A rokonságban általában az idősebbek *tézték* a fiatalabbakat s nevükön szólították. A fiatalabb az öreget magázta. Gyermek szüleit: *szüle, nyanya, idősanyám; idősapúm, hajjá ke*; nagyszüleit: *öregszüle, öreganyám, öregapám*; dédszüleit: *nagyöreganyám, nagyöregapám* néven szólította. A fiatalabb testvéreket tegeztek; fiatalabb az idősebbet *néném, bátyám, hajjá*, szólította. *Sógorom, ángyom, M. néném, j. bátyám* illetve a sógort, nagybácsit stb, A menyecske *napamasszonyt, ipamuramat* mondott. Sógorait *kisebbik uram, örebbik urammal* illetve. Őt viszont *menyemasszonynak* hívták az após és anyós. Az idegent *asszony-néni, urabácsinak* szólították s szólítják még ma is. Az idegent mindenki magázza, míg az engedélyt nem ad a *tézésre*. Férfi a nő *tézi*, az viszont magázza, csak akkor tegezi, ha idősebb a férfinál. Komák magázzák egymást, nászok szintén. (Ha addig tegeződtek volna, ettől kezdve magázódnak.)

A sorban minden háznak öt szomszédja van, két *eső*, két *hátsó* és egy *átalellenbe szomszéd*. *Szomszédasszony, szomszéduram, hajjá ke*, a megszólítások. „Többet ér egy jó szomszéd, mint egy rossz rokon,“ tartják. Házépítéshez, kendermunkához, fonáshoz, fosztáshoz és lakodalomba hívják őket. Baj esetén rokonhoz fordulnak, csak ha nagyon sürgős a segítség, akkor a szomszédhoz. A falubeli szomszédság mellett van még egy: a határbeli és szőlőbéli szomszédság.

Egy-egy szűkebb falu rész, utca lakosai szinte távolabbi szomszédságoknak tekinthetők, számontartják egymást, érdeklődnek egymás iránt: így az Újtelepiek, a Burgondián, Kisutcában, Öregutcában, a Sutyomokban lakók, mind külön szorosabb egységet képeznek.

Szorosabb kapcsolat van a gazdacsalád és részarató munkása, bejáró napszámos asszonyai, cselédei között is. A gazda tegezi az alkalmazottait és nevükön szólítja munkásait, csak ha öregek, nevezi őket *bácsinak, nemiének*; a cselédféle *ifjúrnak, ifiasszonynak*, ha van már nő fia, akkor *nagyúrnak, nagyasszonynak* nevezi az első gazdákat. A többi gazdának régebben *bátyámuram, né-nemasszony* megszólítás járt.

A tejtestvérséget nem ismerik. Bár minden szoptató asszony köteles minden csecsemőt megszoztatni, akivel hozzámennek.

A féltestvérség tulajdonképpen egész testvérségnek számít.

Nem vetik meg a *fattyat, zabi gyerököt* sem. Némelyiknek a háta mögött mondják ugyan, hogy „e is csak úgy lótt, mint a Jézus-Krisztus.“ Az ilyen az anyja vagyónából rendes részt kap.

Tágabbi összekötő kapocs a társadalmi állás, foglalkozás. A közvetítő réteg, a gazdák, a zsellérek, a mesteremberek, a juhászok, a szolgák, mind külön kis egységnek érzik magukat, ha nem rokonok is és ha a falu két másik végén laknak is. Ezeken felül, még tágabb csoport a kálvinisták és katolikusok csoportja. Legvégső soron: a faluban mindenki ismeri a másikat, tudja, mikor mi történik vele. Köszönnek egymásnak, általában a fiatalabb az

öregebbnek, férfi és nő egyaránt. Ezen belül a zsellérsorsú megelőzi a gazdát.

A rokonság, komaság, szomszédság fölött és mellett áll a pajtáság, barátság. Egykorú és egynemű egyiskolát járt fiatalokat tart többnyire a barátság össze, de van barátság minden rendű, egynemű és egykorú emberek között is. Ez a barátság főképp a megházasodásig tart és azután ismét az öregkorban 60—70 éven fölül. A fiatalok kocsmázásban, lányosházhoz való járásban, játékokba T, sétában s mindezek helyén ma egyesületekben, körökben vannak együtt. Az öregek a pincében, ház előtt. A fiatalkori pajtáság végződik többnyire komaságban.

Rokonságok ki- s beházasodás folytán Almás, Ács, Bókod, Császár, Dad, Ete, Igmánd, Kömlőd, Mocsá, Naszály, Neszmély, Szák, Szend, Szomód, Szöny. Tata, Tatabánya községekkel vannak, ezeken kívül számos olyan községgel, ahova hivatalvállalás folytán elszármazott valaki. Ezek a rokonságok, hacsak nem szégyen vagy harag vitte el őket, számontartják és látogatják egymást. Leggyakoribb alkalom a távolabbi rokonság látogatására a búcsú. A látogatásokat többnyire egy éven belül visszaadják.

Vásározási kapcsolatok Székesfehérvárral, Komárommal és Tatával kötötték őket össze. De elkocsiztak akárhányszor Pestre is. Pusztavám, Kecskéd, Oroszlány, Baj, stb. lakosságát, mint hozzájuk járó arató és cséplő munkásokat ismerik. A katolikusokat a búcsújárások ismertették meg Csatkával, Szentkereszttel, Bodajkkal. A háborút jártak messzibb országismerettel is bírnak.

lapjainkra a rokoni kapcsolatok igen erősen meglazultak: „ma rá a második unoka is messzebbbrü való rokon.“ összeszűkül a komaság is: „egy komát ha hívnak, de az is lehetőleg rokon legyen.“ Már az is előfordult, hogy egy komát se hívtak: „a tulajdon gyөрke vitte el a körösztvízre. Föl is ütközött rajta mindönki.“

Elkoptnak, elszíntelenednek a megszólítások is, polgári *mama, papa, néni, bácsi* és *úr* jönnek divatba. Változnak a tegezés és magázás szokásai is: a gyermek visszategezi a szülőt. A rokonsági kötelék helyébe a társadalmi állás szálai kerülnek. Eltávolodik a gazda a zsellértől. Aki régebben nagyúr volt, azt most tekintetesen kell szólítani.

Az erős társadalmi rétegeződés a felekezeti különbségeket is elnyomja, a református zsellérlegények szívesen járnak a katolikus körbe a velük egysorsúak közé, meri a református gazdafiakhoz nem mehetnek.

Máshelyütt (5. a.) említettük a közös területeket, azt, hogy a szorosán vett magántulajdon tulajdonképpen csak a ház ajtajánál kezdődik, mert az udvaron átjárhat, aki akar; így az utca is köztulajdon, kirakodhatnak rá. A közös használatban és gondozásban levő kutakat is említettük már (6. a.), ugyanígy szólunk az egész falu által közös időben kezdett és közös időben végzett gazdasági munkálatokról.

Leginkább jellemző a kocsi lakosságra, hogy a közigazgatással nem mint organizmus áll szemben: nem társadalmi rendek: gazdák, zsellérek állnak itt. hanem emberek, individu-

mok. Nem mondhatjuk, hogy a zsellér szemében huncut az előljáróság, mert akad zsellér, aki bízik benne, ugyanígy van ez a gazdánál is. Viszont maguk között számontartják, hogy ki miképpen viseli magát a hatóságokkal szemben; így például vannak „nagyszájúak“, akik nem hátrálnak meg az elutasító szóra s keresztül viszik mindenben a maguk igazát. A „sötétek“ azok, akik tudatlanok s nem gondolják meg, hogy mi miért van.

A közigazgatás, hatóság, stb., mint szó és tartalom ismeretlenek. „Mögyök az irodára, törvénybe, csendőrökhő“ mondják. „Iroda“ egyrészt községházát, másrészt jegyzőt, bírót, előljárókat jelent. „Ha valakit bepörölkök, osz mögyök a járásbíróagra az a törvény. — Szógabíró, alispán, közjegyző, járásbíró, másodbíró, osz mindig föjjobb az a törvény.“ Törvény az is, mikor a legénynek fizetni kell, ha megejtett egy lányt. („Az ilyen törvény nem jó törvény. Fő van karúvá a mögesött lány. Míg ez nem vót, mégiscsak óvta magát a lány“.) Rendes emberek nem szeretnek törvénykezni: „én ugyan nem pörösködök, ne mongyák azt, hogy én szeretök veszekönny, — Ögye mög a fene, én ugyan nem mászkálok azér, — én még törvénybe sehun se vótam“ ... mondják. Megszólják az olyant, akinek sok ügyes-bajos dolga van. Ismerik a rendeletet. „Röndölet az, mikó a szárat é kő égetnyi“. (Ezt senki se teszi szívesen. A szár nagyon fontos tüzelő anyag. Aki ismeri a rendelet magyarázatát, az se tartja helyesnek, egyrészt, mert a jól megmunkált földben nem lesz kukacos a termés, másrészt, mert úgy vélik, hogy a pete a földben hagyott tuskón is megmarad: végül, mégha lesz is kukac, abból nincs annyi baj, mint a tüzelő nélkülözéséből.) Rendelet van a szőlő permetezésére is. (Ennek sincsen értelme véleményük szerint, mert a boros gazda ügyis harcol a borért, nem kell azt figyelmeztetni).

Az adót az állam szedi be. Állam és kormány egy. Az állani az egész nép. Egy idős adatközlőmtől hallottam, hogy „a kormány mink vagyunk, mer ha mink nem küdünk képviselőt, akkó nincs kormány“. Az államnak kell katonáskodni: „kiszógátam az állomot“. Az adó az urakra kell, véli az egyik, mert igen sok a fizetésük. A másik szerint az adóval az állam úgy van, mint az egyláz: abból tartja fönn magát, abból tartia a katonákat és csendírókét. Adó mindig is volt, csakhogy azelőtt dézmának hívták. — V katonai szolgálatot az élet egyik természetes szakaszának tekintik: várják, számítanak rá és örülnek rajta. Életük beosztásán, így a nősülésben, igazodnak hozzá. A gyakorlatokra való behívásoknak már nem tesznek szívesen eleget. Ugyanígy nem szeretik a levante intézményt sem, mert elfogja a munkától a gyereket, legényt. — Harcolni csak a gazdának van miért, mert annak van birtoka: „neköm csak ez az egy házam van, mégis mind a négy fíjam évítették“.

A falu egész lakosságát a *nép* szó fejezi ki: „az egész níp“ = az egész falu. A nép mellett vannak az urak. Úr az, akinek hivatala van, aki „bízott“; így úr minden iparos, altiszt, előljáró — a többi csak addig, míg bízva van, vagyis amíg előljáró. Bővebb telemben nép mindenki, aki a földön él. Magyar nép az, aki magyar. A Baj-i németek nem magyar nép.

A nép képviselőt küld. Képviselő kell, különben „nem vóna artézi“. A képviselő azért van, hogy ami dolga Pesten lenne a népnek, azt megtegye, hogy megírja a kérvényt. A képviselőt a bátrabb ja sokszor felkeresi, kiváltképo testi bajával (orvos). Többen nem mennek el hozzá, mert úgy hiszik „meg se hágatná a szavamot“. A választást nagyon szeretik: „bár minden hónapba vóna“ — az ivás miatt. Van, aki végig iszik minden pártnál, de azért csak arra szavaz, amilyen párti, még ha az ő pártja nem itat is.. Akadnak többen, akik számára az ital elfogadása elkötelezést jelent. A választás előtt megtörtént, hogy egy gazda így szólt az aratójának: „gyere be, igya pálinkát“ — az visszafelelt „— nem kő“ — „mé?“ — „mer én nem szavazok a T..... -ra“ — „azér ihacc“ „nem kő“ —. Másik éven a gazda nem is fogadta meg aratójának. Ebből az látszik, hogy a zsellér sok esetben megtartja függetlenségét a gazdával szemben, ki azután a maga módján fizet. Van gazda, aki nemcsak aratója szavára tart igényt, hanem azt is megkívánja, hogy „szöggyön nípet“, szavazókat, az ő pártjára. Sok zsellér úgy is tartja, hogy „éreköm, hogy a kenyéradómat pártó jjam“ s eleve a gazda pártjára szavaz. Az itatás „ádomás“ választások előtt a Szőlőhegyen, a kortesek „bizalmiak“ pincéjében szokott lenni.

A községi előjáráságról is egyéneként más és más a vélemény. Van, aki úgy tartja, hogy irodának kell lenni, mert ha nem volna, akkor mindenki a maga szabadjában volna; mások szerint jegyző, elől járó csak annak haszon, aki szeret pörösködni. Azt is mondják, minek az, úgy se tud semmit elintézni, kutvák azok mind, ameddig melegek. — A más és más véleményűek esetenként másképpen járnak el. Baj esetén csak kevesen mennek mindjárt az irodára, vannak, akik veszni hagyják a dolgot: „Én nem szeretök törvénykezni, inkább vesztök, én nem mék le az irodáro, én nem gyalázkodok sömennyiér se.“ Többen azért nem mennek panaszra, mert meggyőződésük, hogy úgy sem kapnak igazságot: „tapasztat dolog, hogy akihez több huzalma van az úrnak, az amellett fog, — nem megyek hozzá mer úgyse fogja pártom, — nem ojan hozzám, mint a gazdához“. — Mások szép szóval maguk próbálkoznak. (Ha például ellopnak egy tyúkot s a károsult gyanakszik valakire, elmegy hozzá megkérdezni, hogy nem látta-e azt a tyúkot, mert elveszett, vagy nem láttak-e valakit, aki erre elvitte?) — Egy kis emberöltővel ezelőtt még igen kevesen jártak az irodára; voltak a faluban tekintélyes, bölcs öregemberek, akik tanácsot adtak, békéltettek. Ezekhez elmehetett és el is ment mindenki. A jó szót szívesen, mervén kapták s nem igen akadt, akit ki ne elégített volna. Az újabb időben a bizalom a magánosokról egyre jobban hárul a hatósági emberekre. — Nincsen rá szokás, hogy milyen panasszal, kihez forduljanak. Családi viszály esetén például egyesek a paphoz mennek, mások a bíróhoz. A paptól bajban kérnek tanácsot, mert a „papná több az ész, talán több iskolát is járt, a pap keze messzebb ér“. A jegyző, bíró viszont „törvényes“. Ezért a törvénybe tartozó bajokkal inkább emezekhez mennek, s az ilyen természetű kérvényeket is inkább a jegyzővel íratják. — A rektorhoz tanácsért csak azok mennek, akik kö-

zelebről ismerik; tanítóhoz akkor fordulnak, amikor annak valami különös szaktudása van (pl. gyümölcsfagondozás, méhészkedés). Aki az orvosnak jó embere, az ahhoz is elmegy.

A tapasztaltabbak maguktól is tudják, hogy milyen panaszszal kihez kell menniök, a „sötétebbek“, akik maguktól nem tudnák, az ilyenektől kérdezik meg. Ha a panaszos óvatosabb és jobban ismeri a jegyzőt, bírót, elöljárókat, akkor előbb ezek valamelyikét fölkeresi lakásán, vagy úgy ejti módját, hogy találkozék vele s csak már mikor megtudta, hogy érdemes a „panaszt letönni“, akkor megy el újra hozzá a hivatalos helyiségbe. Olyanok is vannak, akik közvetítőt használnak, olyan embernek mondják el bajukat, aki valakivel az elöljáróságból jó barátságban van. Ez továbbítja azután a panaszt. Az írással többnyire mind a főjegyzőhöz mennek. Az elöljárók között van két katolikus vallású, mégis a katolikusok nem keresik külön ezeket. Az egy zsellér elöljáró nem határoz a többiek fölött, az csak azt mondja, hogy „jó van, ást töszi, amit a többi“. A falun belül legkönnyebben a bíróhoz, elöljáróhoz mennek: legnehezebben és legutoljára a csendőrökhöz. A csendőröktől mindenki fél. (G. J-t például a fia meg szokta verni és mindenképpen rosszul bánik vele. Elment előbb panaszával a bíróhoz. Hogy ennek az intézkedése nem használt, a jegyzőhöz fordult. A jegyző után Tatára ment a főszolgabíróhoz, aki visszaküldte a jegyzőhöz. Ide már szegyeit volna újra elmenni s így fordult a csendőrökhöz.) Tatára a főszolgabíróhoz gyakran járnak, elmennek a járásbírószagra is (az adóhivatalba már kevesen). Az alispánhoz vagy Györbe a másodfokú bíróságra már igen kevesen jutnak el: Ha nem kaptak is igazságot az első fokon, mégsem mennek tovább: „má nem akartam tovább veszekönni, aszontam ögye mög a fene, én nem csuszok-mászok tovább“.

Ügyvédet kevesen vesznek, félnek nagyon a költségektől.

A közösség büntetéséről (tolvaj, megesett lány, házasságtörés) egyebütt szóltunk. A hatóság büntetése nem jár súlyos következményekkel a lakosság részéről. Elítélik ugyan nagyon a gyilkost és gyújtogatót — utóbbit azért, mert ez nem csak egy embernek tesz kárt — mégis az ilyent is visszafogadják: „engöm nem bántott, —leüte a büntetésit, nem kő bántanyi“. Ha ilyennel találkoznak az utcán, csak megszólítják szépen: „no hát meggyütté?“ A család tagjának sosem veti szemére a büntetést. Az idegen is csak porlekedés közben veti oda neki, hogy „be vótá csukva“.

A családi élet régi alapja Kocson, mint az elmondottakból látszik, mind a mai napig megmaradt és tovább él számos hagyományával a polgárius környezetben is. Az itt tárgyalt kérdésekkel nálunk Tagányi, Mattyasovszky és Szendrey Ákos foglalkozott. (Az irodalomban szétszórt adatokat Szendrey foglalta egybe). A földolgozott anyag nagyon szegényes és főképp teljességgel nélkülözi a földrajzi szempontot. A hiány miatt nem végezhetünk összehasonlítást a kocsi és az ország többi táján előforduló szervezetekkel és kapcsolatokkal.

Jellemző sajátága a kocsi nagycsaládnak az eddig ismert

magyarországi adatok alapján a nagycsalád vagyoni állapota, melyben a különvagyon fogalma alatt kezdetben csupán a meny testi- és agyi ruháját kell értenünk. Újabb eredetű az állat- és egészen új az ingatlan-különvagyon. A gyermek az anyáé, vagy az anya szüleié, a férj vagy az anya elhunytá után.

Az örökösödésre jellemző, a legfiatalabb fiú előjoga, a nők semmit, vagy újabban a férfinál még mindig kevesebb ingatlant jussolnak.

A polgárisodás hatására a család összetartó ereje — amint ez másutt is lenni szokott — fokozatosan gyengül. A lakosság külsőségeiben megnyilvánuló merev formákra, intézmények létrehozására törekszik. *A társadalmi organizmus egyre jobban hátrál a társadalmi organizáció előtt.* Amilyen mértékben gyengül a társadalmi organizmus ereje és szerepe, olyan mértékben erősödik az organizációé. E két jelenség egymásmellettsége fokozatosan megszűnik; az organizáció — az organizmus rovására — belekapcsolódik a lakosság életébe és annak szerves része lesz.

10. Ünnepi alkalmak az esztendőben a hétköznapok között.

Mindenszentek. — Fonyók. — Fosztok. — Pincézés. — Lucanap. — Mikulások. — Betlebemesek. — Karácsony. — Két karácsony köze. — Újév. — Farsang-. — Húsvét. — Májfa. — Pünköst. — Búcsú. — Aratás. — Kukoricafosztás. — Összefoglalás.

Kocson kevés az ünnep. Régen is így volt ez, csakhogy akkor az egyházi ünnepeket jobban tartották, nagyobbra vették. A társas munkák megszabta ünnepek száma is, ezen munkák kiveszte miatt egyre fogy. Csak az életadta ünnepi alkalmak megtartása előtt nem térhet ki senki, bárha jelentőségükből ezek is egyre vesztének.

A naptári év ünnepei csakúgy, mint másutt, szakaszokat, korlátokat, határokat jelentenek Kocson is. Az új ruhát karácsonyra, húsvétra veszik; a disznót két karácsonyközére hizlalják: almát, szőlőt karácsonyra, újévre tartogatnak; gondjuk van rá, hogyha már újig nem is, legalább húsvétig tartson a bor. A házimunkák végzésében is az ünnepekhez igazodik a gazdasszonv, a gazda a gazdasági munkákban is bizonyos jeles napokhoz köti magát.

A következőkben mi is ilyen természetes és valóságos határok között igyekszünk bemutatni egy esztendőnek a munkanapok közé beékelte ünnepeit.

Mindenszentekre takarítják ki az egész házat. Kirakodnak minden szobából, kamrából és alaposan kitisztogatnak mindent télire. Ágyat is ilyenkor szoktak húzni.

A halottak napját a katolikusok tartják temetőlátogatással, gyertyaégetéssel a sírokon; szokás virágot is vinni a temetőbe; a református gazdáknál is van valamelyes virág, zselléreknel alig. Halottak napján feketébe öltöznek s ki délelőtt, ki délután megy

ki a temetőbe; megfogják a halott fejfáját, sírkövét, *jöret* is, menet is. Ha friss a halott, sírdogálnak is, különben csendes hangon beszélgetnek.

Mindenszentek után a gazdasszony még elveti a hagymát, ezután nincs semmi külső munkája többé. Behúzódnak a szobába, — ettől kezdve újabban benn is főznek. A főzés a téli, napi egyszeri, vagy kétszeri alkalomra szűkül. Leapad az étkezések száma is és más időpontra tolódik az étkezések rendje. Régebben ilyenkor előszedték a rokkát s megkezdődött a *fonyás*. Gazdahelyeken *hetes fonó* volt Szent Mártontól kezdődően. Ilyenkor hétszámra fogadott zsellérasszonyok fonták a gazdasszony kenderét. A *hetes fonyók* sokszor ott is aludtak, ahol dolgoztak. Hajnali 3 órakor keltek, kaptak pálinkát s megkezdték a fonást; 9 órakor kávé volt *fölöstökömrre*. Délben szalonnafélét ettek. Este, vacsora előtt nem szoktak fonni. Vacsora után meg jöttek a legények a lányokhoz. De jöttek össze egyéb fonók is a szomszédságból. Ekkor a *hetes fonyók* már nem dolgoztak sokat, pedig „egy nap két réfet köllött letönnyi“.

Nemcsak *hetes fonyóban* ment a fonás, hanem *fonyóházaknál* is. Akik maguknak fontak, asszonyok, lányok vegyesen, azok, amint alkonyodott s a malacokat *megetették*, vették a rokkájukat s jószomszédnál összejöttek ötöd-hatod magukkal, vagy többen is. Az emberek is idejöttek; ők széket fontak, faragtak s kártyáztak. Főtt kukoricával, vagy öregbabbal kínálgatták egymást. A legények is be-bejöttek csakúgy, mint a hetes fonyóba. Akinek ott volt a kedvese, az odaült mellé, vagy az emberek közé kártyázni. Volt, hogy a legény mécsszálat gyújtott a kenderből, ha magasra ment: „íjen magos lösz az ágyod“ mondta. Vagy odanyúltak a lányhoz: „szabad pazderját törni,“ — a lány meg sikított. A fonyókat szokás volt „halállal“ ijesztgetni az ablakból s disznótököt kimetélték, gyertyát állítottak bele s azt tették az ablakba: „nizzítek, halál van az ablakbo.“ *Fonyóházakhan* is csak úgy megcsúfolták a lányt, mint mikor legény járt nála. A hetes fonyók csak szombat este mentek haza, vagy vasárnap regg el. A többi fonyók 10—11 óra tájban széledtek el. A fonásból való hazautóhoz füződik az a sok-sok monda, amit oly szívesen mesélnek el társas összejöveteleken s amiket meséltek sok mással együtt a fonyókban is.

A fonyók ma már egészen elmúltak, napjainkban csak olyan házaknál fonnak, ahol még van öregasszony, ez is jobbára csak magában fonogat.

A fonyók mellett társasmunkaösszejövetel volt a tollfosztás. s az ma is. Ide is szomszédságok jönnek össze, hívás nélkül, de van akinek mondani kell: „no ma este fosztunk ám.“ Mindig annak az asszonynak a tollát fosztják, akinek a házában vannak. Annyi este járnak oda, míg csak ki nem fogy egy szál. Asszonyok, lányos vegyesen mennek. Emberek is elmennek s csakúgy, mint régen a fonyóban, kártyáznak, kötözőt készítenek, eltréfálóznak, „mesélnek.“ Ha több fiatal van együtt, akkor játszanak is. (tollfosztási játékokat lásd az Adattárban 83. 84. 83. sz. a.) A fosztásba

maskurák is mennek. Felöltöznek katonának, asszonynak, stb. az egyik fosztóban s beállítanak a másikba: — „szegínyek vagyunk nagyon, segíjjenek nekünk valamivé“ — mondják. Ráncigálják a lányok szoknyáját, ezek meg tollat tömnek a zsebükbe, vagy szórnak rájuk egy marokkal. De meg is vendégelik őket, borral, dióval, kaláccsal.

A gazdaasszony is együtt foszt fosztóival, ezek azonban a ház szegényasszonyaiból telnek ki. Ugyanígy van ez a közvetítő réteg-nél is.

Fosztás végeztével megkínálják a fosztókat kaláccsal, borral.

Régen a fonyás, fosztás, ma a fosztás mellett az asszony fő-dolga a varrás télen; amint ellátják a malacokat, megfejik a te-lienet, rögtön hozzáülnek. A főzés télen nem ad sok munkát.

Ugyanekkor a férfi ellátja, vagy ellátatja az állatokat. A gazda családkeltés után sokszor még visszafekszik ágyába. Az emberek dolga a fa vágása, rözse tördelése, behordása. Ezután ők is behúzódnak a melegre, kukoricát morzsolni, foszta-lékot sodorni kötözőnek, fűrni-faragni, olvasni vagy a pincébe járni. Télen nemcsak a rendes újság előfizetők olvasnak újságot. Vesz magának egy héten legalább egyszer, aki csak teheti, vagy elkéri a szomszédét, rokonét. Meg ott a kalendárium is. A gaz-dák kézimunkát nem igen végeznek. Javítgatják a szerszámokat, olvasgatnak, összejárnak beszélgetni, pincézni. A nagyon szegény napszám után töri magát: favágást, hóhányást, morzsolást, krumpliválogatást keres.

A pincézés a férfiak csaknem mindennapi időtöltése. Régeb-ben is így volt ez. Csakhogy akkor nem otthonról vittek ki húst, tésztát a tarisznyában, zsebben a bor mellé, hanem az ú. n. lúd-hússütögető asszonyokkal süttették ezt. Ezek a lúdhússütögetők többnyire özvegyasszonyok voltak, nem is nagyon jóhírűek, akik-hez fölüzentek a pincézők, s ők már süttették is a ludat. Úgyis volt, hogy a húst náluk fogyasztották el pincéből hazajövet — be is rakták ilyenkor az ajtót kívülről kóroval — rendszerint azon-ban magukkal vitték a húst ki a pincébe s ott fogyasztották el. A pincébe járók az ú. n. szőlőbejáró bottal mentek, vállukon tarisz-nya, üres üvegekkel s az enivalóval. Régebben nagy sárban ló-háton is mentek. A szőlőhegyen jó rokon, koma, vagy barát hajlé-kában összemennek, tüzelgetnek a kályhában s megisznak jó pár pohár bort. A magukkal hozott üvegbe visznek is haza minden al-kalommal s otthon a családdal együtt fogyasztják el. Vasárnap késő estig is elmaradnak odakint. Pincébe asszonyok csak húshagyó-kor mennek; különben a pincézés egyedül a férfiak mulatsága.

András napján a lányok böjtölnek s éjszaka meglátják jövődöbelijüket.

Lucanapjára fonást, fosztást, varrást mind abbahagyják, ez a tyúkok napja. Ilyenkor takarítják a tyúkólat — egyszer az év-ben. Megkotorják piszkafával a tyúkokat: gyerekszolgát küldenek be az ólba, többnyire, hogy kotorja meg, ezalatt az ól padlásról valaki egy vödör vizet önt a nyakába; ellopják a szomszéd piszka-fáját s azzal kotorják meg a tyúkokat: „a mi tyúkunk tojtojtoj,

a másik meg kotkotkot.“ A küszöbre szalmát hánynak, evg napon át azon járnak s úgy kerül a fészekbe. 13 szomszéd kazalból szórtalan szalmát lopnak s abból készítik a fészket. Meszelnek, tapasztanak. Gyerekek jönnek száraz meszeivel s meszelik a szobát dög ellen: „Luca gyerek vagyok én, sok szerencsét hozok én, hogy a tyúkok tojjanak s nékem valamit adjanak.“ Az emberek Lucanapján *Lucakalendárt* készítenek: hagymahéjából 12 csészét, mindegyikbe kevés só tésznek s kiteszik az ablakba. Mindegyik csésze egy hónapot jelent. Amelyikben karácsonyig elolvad a só, az a hónap esős vagy havas lesz. Leány az ilyen Lucakalendárba a só mellé egy levélkét tesz névvel, akinek a neve mellett elolvad a só, az lesz a férje. De nem volna se vége, se hossza, ha mindent felsorolnánk.

Ezek közül a hagyományok közül ma már nem gyakorolnak sokat, a néhányat is már egyre kevesebben. Ahogy elmondják, rá is vágják nyomban, hogy nem igaz ám: „mi Lucakor varrtunkosztán mégis jó tojtak a nyúkok.“ Emlegetik a Lucaszékét is. amit 13 féle fából faragtak. Többet nem tudnak róla. Luca után karácsonv böjtjéig csakiigv dolgoznak, mint előtte.

Mikulások Tatából szoktak volt kijárni bandában. Fejükön csücsös csákó, hátukon puttón. Láncot csörgetve jártak. Tojást, pénzt, italt adtak nekik. A betlehemesek is Tatából jártak ki templommal. Akadt a helybeli katolikusok között is. 16—18 éves legények jártak a jászollal.

Karácsony közeledtére a lefonott rokkaszárat fölteszik a padlásra, itt mindent lehajigálnak, ami lóg, nehogv dög legyen. Ekkor újra takarítás van, de csak a konyhából rakodnak ki. Aki csak teheti, süt kalácsot, vagy valami más sült tésztát. Húsról is gondoskodnak. *Karácsony estére* a Jézust terített asztalra várják: leterítik az asztalt fehér abrosszal, egész kenyeret tesznek rá, meg a bibliát. Az asztal alá szénát szórnak és szakajtóba kukoricát, hogy a Jézus szamarának legyen mit enni. (Ezt inkább a katolikusok.) Karácsonyfa csak gyerekes háznál van. Itt se mindenütt. Zsellér háznál sokszor mondják a gyerekek: „Pucód ki a cipődet, osz a Jézuska hoz röggére valamit.“ Jóval karácsony előtt biztatják már a gyereket: „Ha jó lösző, gyün a krisklindi (vagy kriszlingi) karácsonyko osz maj hoz;“ vagy fenyegetik: „hágass mer gyün a krisklindi.“ Karácsony estéjére fölkészül mindenki, összeszedi magát kicsit, megmosdik. Este járnak a gyerekek kolompolni, tizen, sokszor húszan is vannak egy bandában, mindegyiknél kolomp, vagy csiling van, vállukon tarisznya, kabátjuk felső gombján kis *acskó* a pénznek. Az udvari ablak alatt megállnak és megrázzák a kolompokat: „gyünnek má köszönteni,“ mondják odabenn. A gyerekek megkérdik: „szabad-e köszönteni — csak tessék“ — felelik rá. Erre elmondják a köszöntőt (lásd Adattár 1. sz. vers.) és a végén megrázzák a kolompokat. Kapnak két krajcárt, meg vetnek nekik egy kis diót is a tarisznyába. *Krisklindi* a rokonságból kerül ki. Ha meg akarnak ajándékozni egy gyereket, vagy gyerekeket a rokonok, akkor valaki asszony, vagy leány papírból álarcot szab az

arcára, fejére és egész testére lepedőt terít, karjára kosarat vesz az ajándékkal, esetleg karácsonyfával, kezében csípővas van és virgács fűzfavesszőből. Ahogy besötétedett, lámpagyújtás után, kopog a külső ajtón, s *évatoztatott* hangon szól: „meggyűtt a krisklindi begyűhet“ — mennek ki elébe, hívják — „csak tessék, csak tessék“, — benn a szobában megkérdezi: „Vót-e rossz gyerök, mer annak hoztam virgácsot — nincs itt rossz gyerök, mind jó e — ha jó, hoztam neki cukrot, tucc-e imádkozni“ — a gyerekek elmondják a Miatyánkot, mire megkapják az ajándékot. A rossz gyerekekre a *Krisklindi* rá is ver. Ha zsellérhelyen van karácsonyfa, úgy azt ősisoron sokszor még nem állítják, hanem az asztalszögbe a gerendához kötik. Gazdahelyen már állított fa van.

A család kocsonyát, vagy más húsételt vacsoráz, utána tégyvégyet (1. Adattár 81. sz.) játszik. Katolikusok éjféli misére mennek. Az ünnep két napján csak a legszükségesebb munkát végzik. Aki teheti, megy a templomba. Délután vagy este a rokonok látogatják egymást. Házasságú gyerekek hazamennek szüleik látogatására családotól. Karácsony másnapján Istvánt tartanak, evés-ivással, köszöntővel. (1. Adattár 11—20. sz. vers.).

Két karácsony között szeretnek disznót vászni. Jósomszéd, rokon, aki ért hozzá, lesz a disznóölő. De segítkezik a munkában a ház apraja-nagyja. Amikor még nagy disznótorokat tettek, akkor meghívták rá a rokonokat, komákat mind, gazdahelyen még cigány is volt. Disznótorban szokás a gyerekeket leitatni, némelyik holtáig is emlegeti.

Különben kicsit ünnepnek számít mindennap. Lehetőleg jót esznek és sokat alusznak: „két karácson közt kialusszuk magunkat.“ Régebben szilveszterkor orjalevest vacsoráztak, a csontokat a földre szórták, mindegyiknek leánynevet adtak s amelyik csontot a kutya előbb kapta föl, azt a lányt viszik legelőbb férjhez. Azelőtt megvárták az újévet s mikor megjött, elfűjták a lámpát s újra meggyújtották. A pincékben a sötétben élénekelik a Himnuszt. Mikor újra meggyújtják a lámpát, boldogújévet kívánnak egymásnak. Régebben utána a Szikszai könyvből olvastak föl s kimentek az istállóba, fölkeltegetni az állatokat s lehajigálni a szerszámot, nehogy dög legyen. A katolikusok éjjel templomba mennek.

Ma már csak kevesen várják meg az újévet. *Újév* reggelén, ha asszony jön először a házhoz, elkergetik söprűvel, csak férfit engednek be. De mennek is már korán, sokszor még sötétben a fiúgyerekek köszönteni. Mennek a pásztorok és cigányok is, jókor reggel, mind másféle kádenciát mond (1. Adattár 3—10. sz.). Szomszédok, komák, jó rokonok köszöntik egymást: a fiatalabb megy az öreghez, vagy zsellér a gazdához. Templomba is elmegy, aki csak nem főz, nem beteg, vagy nem haragszik a papra.

Újévkor van a szegődés ideje is. Gazda is, cseléd is jóelőre értésre adja a másiknak, hogy meg akarja-e tartani, vagy akar-e maradni. A komendálások is már heteknek előtte megindultak. Úgyhogy újév napján öregebb béres egyedül, fiatal, gyerekefélé

az anyjával megy fel a gazdához szegődni. A régi cseléd bevárja az újat. Nagy báluk is van a szolgáknak: a szógabál, elmegy rá a gazdalegény is.

Vízkeresztkor múlik a két karácsony. Csak a katolikusok veszik ünnepnek s mennek templomba. Régebben Tatából jöttek ki Háromkirályok. Leszedik a karácsonyfát, ott, ahol volt, föl-kötik a köteleket s fölállítják újra a rokkát — vége az ünnepnek.

Januári időjós-lások: ha szépen fénylik a Yince, megtelik borral a pince, gabonával pajta és csűr, Mihály is jó édes bort szűr. Ha Pál fordulása tiszta, bőven terem mező meg a pusztá.¹ Ha az idő engedi, trágyát hordanak, fákat nyesnek. Bontogatják a vermetet, válogatják a kivermelt krumplit.

Gyertyaszentelőkor; ha zord az idő, a medve bontja, ha enyhe, építi a házát. Katolikusok szenteltetnek gyertyát, bár ma már egyre ritkábban, ha igen, akkor sem igen használják fel a szentelt gyertyát. A farsangolás Kocson szánkázást jelent. Jártak szánkón régebben *maskurák* — koledálók — is kifordított bundában, fejükön papírcsákó, arcuk korommal bekenve, hajuk, szakálluk kenderből. Megálltak a ház előtt énekelve. Mire behívták őket. A versükre, amit mondtak már nem igen emlékeznek: gazduram begyüttünk, hogy amit észántak, hát aggyák ki — mi kő — nagyon észomjutunk, bátyámuram bort aggyon, nénémasszony húst aggyon. Készítettek már előre tojást, diót a tarisznyájukba, kalácsot; helyben meg takartos káposztával, fánkkal vendégelték meg őket. Egyesek szerint korbács is volt az egyik maskuránál s azzal végigverte a lányokat „kilises ne légy, kilises ne légy.“ Rossz gyerekeket már jó előre figyelmeztettek: „megájj maj gyünnek az aprószentek osz evisznek.“ Nagy mulatozást csaptak azelőtt a házaknál, akik csak tudtak. Azelőtt farsang idejére esett minden lakodalom. Ha Gergő rázza a szakállát, akkor még hideg lesz. Ebben az időben szervezik meg a bandagazdák az arató-, cséplőbandákat s szegődtetik el. Ugyanígy jönnek más falubeliek is a nyári munkákra elszegődni. Jó gazdasszonyoknak ilyenkorra van kotlóssa, beülteti a szobába, jó melegre.

Farsang utóján a ház udvarra néző ablakán a gazdaasszonyok tésztát szórtak, — távozz ördög, távozz szóval.

Húshagyó keddet megtartották. A gazdasszonyok a fonyóikat, meg komaasszonyaikat hívták s csörgős korszokkal kimentek a pincékbe mulatozni. Az emberek utánuk mentek, de ők csattogtattak nekik s kiküldték őket — „mos nem kő embör nekünk.“ — Sokan a nagy mulatozásba elhagyták féketőjüket. Mesélnek egy asszonyról, aki még a kis szopósbabáját is odakinn felejtette s úgy kellett éjszaka visszamenni érte.

József napkor fordul meg az ürge a likjában, ekkor hajtják ki a birkát. Ahogy az idő engedi, már mennek a határba szántani. A vetés áprilisra esik május elejéig. Jórészt az időjárástól függ. A *húsvétot* közben megünneplik. Előbb újra nagytakarítást tesz-

¹ Gazdától jegyeztem fel, a helyi viszonyokra nem illő, nyilván kalendárhimi vers.

nek. Kihurcolkodnak a szobából a konyhába a nyári életre. A nagypénteket a református megüli; régebben ezen a napon fogadott böjtöt is tartottak. Templomba mennek és otthon töltik az időt, bojtos ételeket fogyasztva. Pénteken és szombaton festik a tojást lányok, asszonyok, *lósóska tövében*, vagy bolti festékben. Egyszínűre. A katolikusok feltámadás után befejezik a böjtöt s szentelt sonkát esznek. Régebben Kocson is, mint egyebütt az országban, kora reggel az ágyból húzták ki a legények a lányt és a kútnál vödör vízzel öntötték le. Ma már ez a szokás üvegből való szagosvizes locsolássá finomult, sőt hovatovább gyermekek, fiúk és lányok kezére süllyed. Ezek jókor reggel elindulnak s bejárva a rokonokat, szomszédokat, keresztszülőket, megöntözik az asszonyokat, lányokat. (Versüket lásd Adattár 11. sz. a.) 2 fillért és tojást kapnak. A festett tojást az utcán összetalálkozó locsolók ki akarják ütni egymás kezéből, — feltehetőleg a különböző tojásösszeütő játékok halvány emlékeképe.

Húsvét második napján régebben (20—25 éve) a komaasszonyok komatálat küldtek egymásnak. Ez díszes tányérra rakott festett tojás, *sifli* és *decis üvegbe* tett börsönyvíz volt. Kislány vitte. Verset nem mondott. Húsvét keddjén, jókor reggel a lányok mennek vissza a legényekhez s meglocsolják őket szagosvizzel. Ők is tojást és virágot kapnak.

Húsvét után már nincs több varrás, a rokka is régen a padláson volt ilyenkorra. Megkezdik a nyári étkezésrendet, többszöri főzést: mindenki megtalálja a dolgát a házon kívül. A kevés melegebb ruhát berakják *sublótba*, *kaszliba*. Csizmáját is leveti, aki nem gazda s bakkancsot, vagy papucsot ölt. A gazdasszony cipőt. Gyerekek, ha csak nincs nagy hideg, mezítláb járnak már. Hétköznap pincébe csak akkor mennek, ha dolog van a szőlővel, borral, vagy a kis kerttel. Legény is csak egyedül jár este meglátogatni a kedvesét.

Vasárnap azért csakúgy sétálnak és harmonika, vagy citeraszóra, vagy a kocsmában a hangászok muzsikájára táncolnak.

A májfa állításának szokása régebben Kocson is divatban volt. Magas fenyőrud végére feldíszített *cidrusfát* (borosüvegekkel, zászlókkal, szalagokkal díszített fenyő) kötnek s kora hajnalban a lányos ház elé ássák. A fa egy hónapig állt, ekkor kidöntötték, a házbeliék megvendégelték a legényeket; gazdahelyen sokszor cigány is volt. A májfát csúful is állították, nemcsak szeretetből. Sz. Lidi csapodár lány volt, sok legény járt hozzá „osz májfát állítottak neki, osz patkány meg két papucs vót rajta osz a patkány vót fősallangozva“ Ma már lánynak nem állítanak májfát, csak papnak, jegyzőnek, rektornak. Előbb megkérdeztetik, hogy állíthatnak-e. Előfordult már, hogy tagadó feleletet kaptak.

A *pünköst* nem nagy ünnep. Kitakarítanak előtte is mindenütt, de a sütés-főzés igen kicsiny ekkorára. „Karácsonkor kalácsot, húsvétkor könyeret, pünköszt meg ha lehet“ ... mondják. Ekkorára kiürül a kamra, ami szalonna, zsirféle még volna, az kell a *dógos embörnek*. A második napot nem is igen tartják.

Szentháromság vasárnapján van a *kocsi búcsú*. Szinte ez a legnagyobb ünnep az egész esztendőben. Régóta készülnek rá, közléről-távolról, meghívják a rokonságot, komákat, jó barátokat a búcsúba. Egy ilyen nekem írott meghívó levél, J. K. 50 éves zsellértől, egy részlete így szól: „látogasson meg benünket a kisasszony nagyon örülnék pláne mert vasárnap az az 23-dikán lesz a bucsu tessék ki rándulni tesék megnézni mijén a kocsi bucsu van ám sok cserépcsengó a vidékijeknél mindnél van még három is ez aról hires tehát csak tesék el jöni Majd jól fogja magát érezni drága aranyos kisasszony csak tesék el jöni sok érdekes lesz mi falusijak bizony várjuk akor van sok vidéki megteczik látni tehát csak tesék jöni szeretetei várjuk...“

Sok cserépcsengó van, mert ez a kocsi búcsú címere. A gyerekeknek veszik, azok nyakukba kötik és úgy szaladgálnak vele.¹ A búcsúsok hoznak *siflit*, mézes kalácsot, fababát, sípot; jönnek edényesek, késesek, régebben a *tilorok* (tiroliak) is ekkor jöttek selyemkendőkkel. Van *hajóhinna* és *ringispil*, s a fiatalság egész nap a búcsúba sétál, mulatozik. Tehetős házaknál malacot, bárányt is vágnak erre az alkalomra. Tehetős osztályú tyúkot süt töltve s nagy vigasság van a házaknál, szőlőhegyen, kocsmákban. Estére bál is van. A katolikusok külön mulatnak a reformátusoktól.

Dologidőben a háznál csak az az asszony marad, akinek módja van rá, s nem kell a határba mennie. Zselléasszony, ha öregasszony nem lakik a házában, magával kell, hogy vigye kicsinyét is. Az ilyen este korábban megy haza, hogy megetesse a malacokat, s főzzön, mire a többiek hazamennek.

Szent Ivánkor szakad meg a búza töve, mint mondják, készülődnek az aratásra. Akik *nagy tallóra* mennek, pusztai aratásra, azok összeszedik holmijukat s bandába verődve a kívánt hétfő előtti vasárnap este érkeznek munkahelyükre. Mikor a „táblahó érnek mingyárt törvényt ünek.“ Az idősebbek közül választanak jegyzőt, adószedő jegyzőt, bírót, két előljárót, pógárt, csendőrt, doktort és bábaasszonyt. Ez a félig tréfás, félig komoly előljáróság van hivatva felügyelni a banda viselkedésére, ez bünteti szükség esetén a rend ellen vétőket. Mikor esik az eső s szünetel a munka, akkor kérnek számon minden elkövetett rosszat. A bíró és a jegyzők ítéleznek, a két előljáró leveszi lábáról a bűnöst s a pógár elveri. Ítélnének valakit arra is, hogy a bába megkenje, ilyenkor: „kényem kosár lisztér, kényem szalonnáér, ha ad használjon, ha nem ad had fájjon“, megkenik: hintáztatják a bűnöst s a végén nagyot ütnek rá, vagy elhajítják. A bűnök: valaki elhagyja kendőjét, kitorri a gereblye fogát, valaki talált tárgyat nem ad vissza, valaki, aki a tanya számára kijelölt helyen illetlenkedik stb., stb., minden apróságra vigyáznak, ami a banda jóhírének, belső rendjének árthatna. Ha valaki, leány-legény rosszul viselkedik, azt kiközösítik, elhúzódnak tőle a bandában s többet nem veszik maguk közé.

¹ Ilyet közöl Tömörkény István: Temetések rendje a szegedi határban. Ért. 6: 170. 1 ábra alatt.

Az aratás, cséplés bevégeztével ki-ki hazaviszi keresetét. Kis tisztálkodási idő következik most. Takarítják, meszelik a házat újra. Sokszor van gazdánál áldomás aratás után.

Az asszonyok a kenderrel dogoznak, nyüvik, vágják, törik, ahol még van.

Ahogy az időjárás engedi, szántanak újra, mert Szent Mihály hetében már vetik a búzát, utána meg a rozsot. A kaszálással az időjáráshoz igazodnak, ugyanígy a kapálásokkal is. Egyed napján teszik fel az első hízókat.

Szeptember elején pedig a gyerekeket kell felkészíteni az iskolába. Kisasszony napjakor mondják: „ément a kisasszony lehet diót vernyi.“ A kapások betakarítása után a kukoricafosztás ad megint alkalmat a társas összejövetelre. Mint más hasonló alkalommal, úgy most is kisebb osztályúaknál jószomszédok, rokonok jönnek össze; gazdaházhoz bejárók, szegényrokonok járnak. A vendégek fosztanak, a házbeliek meg hordják a kukoricát. A legények a háncsból *tuskót* készítenek (egyben hántják le egy csőről az egész haját, testet formálnak ebből, hátul kis akasztót kötnek rá) ezt akasztják hazafelé menet a lányosház *kapucobrára* boszszúból. Fosztásban is nótáznak, mesélnek, tréfálgoznak. Mint a tollfosztóba, ide is hívnak rendszerint egy „vicces“ embert vagy asszonyt, aki szóval tartja, neveteti a dolgozókat. A fosztás befejeztével megkínálják a résztvevőket kaláccsal, borral, dióval.

Legkésőbb a répát és szőlőt takarítják be. Szüretelni gazdahelyre azok mennek, akik a krumplit szedték fel. (napszámosok többnyire.) Ezek kosztot kapnak és a vödört, amibe a szőlőt szedték, egyszer telerakják nekik szőlővel. Zsellérek a szőlőt maguk, rokon vagy jó szomszéd segítségével szedik. Szüreti bál volt azelőtt is, de magyarruhás csőszlányok, stb. csak 20 év óta vannak.

Télire való tüzelőről még lehetőleg az őszi esőzések beállta előtt gondoskodnak. Közeledik a halottak hete, akkorára minden a helyén van.

Más helyütt is emlitem, hogy szakirodalmunknak a szellemi hagyományra vonatkozó része a földrajzi szempontot eddig figyelmen kívül hagyta, ezért a tárgyi anyag tárgyalásánál alkalmazott összehasonlítási munkát, mellyel Kocs néprajzi helyét kívánám rögzíteni, nem végezhettem el.

Az ünnepek terén elszegényedést látunk és elszíntelenedést. Számos hagyomány veszett ki, mert megszűnt az alkalom, amelyen gyakorolták. Jellemzőnek tartjuk a reformátusok búcsúját, melyet eddig csak egyetlen helyről (Szokolyáról)¹ ismer az irodalom. Ugyanígy az asszonyok húshagyózását. A farsangi igen összekeveredett szokás lehet, hogy csak az emlékezetben lett eggyé, akadt ugyanis olyan adatközlőm, aki nem tudott ilyen farsangolókról s az aprószenteket külön, mint katolikus szokást említette. Az ellenkezőjét azonban többen állítják. A karácsonyi kriszlingi vagy kriszklindi magyar helyről eddig még nem került elő.

¹ Szendrey Á.: Szokolyai népszokások. Ért. 30:297.

11. A zenei élet.¹

A zenei élet régebben: kik, mit és mikor énekeltek? — Kitől és hol tanultak újabb dalokat? — A hangszeres zene régen. — A zenei élet mai állapota: a fiatalság és az öregebbek, a gazdák és a zsellérek zenei élete. — Mikor és hol énekelnek? — Az egyházi énekek szerepe a templomon kívül. — Hogyan tanulják az újabb dalokat? — Milyen hallásúak? — A szöveg és dallam egysége. — Táncmulatságok. — Hangszerek. — A rádió és grammofoon. — Összefoglalás.

Takács Lidia (68) és Hanák József (56) szerint Kocson régebben sokat énekeltek mind a gazdák, mind a zsellérek. Legtöbbet a nők, közülük inkább a leányok énekeltek, a férfiak kevesebbet.

A nemesek Kocson, mint általában másutt is, hagyományos zenei életet már régen nem élnek. Különbösen is ritkán énekelnek, leginkább csak lakodalomban és táncmulatságon, ahol zenei repertoárjuk régebbi és újabb népies műdalokból áll. A református egyháznak 1812 óta állandó énekkara van, melynek csak gazdaglegények tagjai. Ennek az énekkarnak tagjai a nemesek is. Az énekkar hetenként két próbát tart. Leginkább temetésekben szerepel és nagyobb ünnepeken: karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor a templomban egy-két énekszámmal.

Az öregebb kocsiak szerint régebben az idősebb férfiak és nők nemcsak „világi“ énekeket, hanem egyházi énekeket is daloltak. Nappal, munkaközben a határban vagy otthon, este, amikor lefeküdtek, gyakran énekeltek egyházi énekeket is. Az Öregebb aszszonyok, ha egyedül dolgoztak a határban, zsoldárokat dúdoltak; este lefekvésnél vagy az ágyban mindig elénekelték a „Boldog az ember nyilván, ki az Istent féli“ kezdetű zsoltárt. A halottvirasztásnál, fiatalabb halottnál „Tebenned bízunk elejítől fogva“, öregebb halottnál az „Áldjad lelkem az Urat“ kezdetű zsoltárt énekelték. A katolikusok otthon vagy munkaközben a határban csak Mária-énekeket énekeltek. Legkedvesebb Mária-énekeik ma is a következők: „Lelkem lángadozva ég“, „Égi szűz virág“, „Gyuladazz én szívem Szűz Anyámért“ és „Kössünk szép koszorút Szűz Máriának“.

A reformátusok karácsony estéjén az énekeskönyvet az asztalra tették és az öregebbek énekelték „Az Istennek szent anyala“ és „Krisztus Urunknak áldott születésén“ kezdetű karácsonyi énekeket.

A kolompoló református gyerekek mellett a katolikus gyerekek karácsony estéjén mendikálni jártak az ablakok alá. Itt a közismert karácsonyi énekeket éneklük: „Mennyből az angyal“, „Pásztorok, pásztorok, örvendezve“. „Dicsőség mennyben az Istennek“. Vacsora után a háznál is énekeltek karácsony estéjén. Gombik József 74 éves zsellér legénykorából emlékszik két karácsonyi dallamra, melyeket az éjféltől misén énekeltek:

¹ Írta: Manga János.

Comodo.

Kocs, Gombík József /74/ 1939.

Hej víg juhászok, csor-dások, Csergedeznek a források.

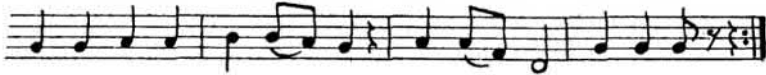
Be gyönyörű ez az éjjel, Bár tekintetek csak széjjel.

Nézzetek Betlehem felé,
Mii gyönyörű fényesség lett.
Egy szép csillag, amint szállott,
A pajta felett megállott.

Egy csillag támodt Jákobból,
Fel ébredtem álmomból,
Mert álmomban láttam tüzet,
Mely jelenthet anyát szüzet.

Kocs, Gombik József /74/ 1939.

Kocs, Gombík József /74/ 1939.

Bár máskorra hagy- ná - tok az ál - mot
Betlehemi hos- tál - ba men - né - tekIsten-nek hív em- be - ri, pász-to-rok, bojtárok.
Menné-tek lá- to- gat-nyi, kik vagy-tok, pásztorok.

Szűz leány, oltovány, most szülte a Mes-si- ást.

Teljesíté az írást, mi t ré - gen Posztó közé
Jöven-delt a pró-fé-ta, pró-fé- ta.

já-szol- ba bé va - gyon pó-lál-va.

2. sz. Kotta.

A reformátusok régebben a lakodalomban is énekeltek egyházi énekeket, ha megunták a „nótát“, felváltva „daloltak“ és „énekeltek“.

A születés és a lakodalom is alkalom volt a dalolásra. A keresztelőben, ha jó kedvük kerekedett, énekeltek. A lakodalomnak is bő dallamanyaga volt és van ma is. Ezek a dallamok azonban — egy-két újabb stílusú népdal kivételével — mind a múlt század népies műdalai. Régi stílusú dallamnak a lakodalomban sincs nyoma. A lakodalom leggyakoribb dallamanyaga a következő:

Ezt a kerek erdőt járom én . . .
 Gazda uram adja ki a bérem . . .
 Sárga a csikó, sárga a csengő rajta . . .
 Mikor mentünk hazafelé . . .
 Lekaszálták már a rétet. . .
 Söpri a pápai utcát . . . (Ezt nagyon réginek tartják)
 Késő ősszel keletre száll a gólya . . .
 Elvágtam az ujjam, jaj, de fáj . . .
 Rongyos csárda, két oldala fakó . . .
 Zsubri Jóska híres betyár . . .
 Patkó Sándor beüzent Szemerére . . .
 Bereg Náni kiment az erdőbe . . . (Kertek alatt faragnak az ácsok dallamára éneklük.)

Voltam csikós, voltam gulyás . . .
 Kék ibolyát ültettem, de nem kelt ki. . .
 Komáromi kikötőben áll egy hadihajó . . .
 Juhászlegény, szegény juliászlegény . . .
 \rra alá az endrődi határban —
 Lakodalom van a mi utcánkban . . .
 Piros bort ittam az este . . .
 Részeg vagyok rózsám . . .
 Nékem olyan asszony kell. . .
 Az Alföldön csikós vagyok, nem gulyás . . .
 Nincsen kedvem, elvitte a gólya . . .
 A Tisza, a Duna, de zavaros . . .
 Magosán repül a daru. . . .
 Érik a ropogós cseresznye . . .
 Juhász volt az apám, magam is az vagyok . . .
 stb.,

Némely lakodalomban még járják a menyasszonytáncot ma is. Amikor bekötik a menyasszony fejét, mindenki fordul vele egyet-kettőt. A cigány ilyenkor a következő dallamot játsza (akik nem táncolnak, éneklük):

All.viv.

Hosszi legyen a vőlegény far-ka, far-ka,
Hogy beteljen a menyasszony mar-ka, mar-ka.

3. sz. kotta.

Boda Zsuzsanna (67) szerint „igen régi nóta“ és „valamikor minden lakodalomban énekelték“ a következő dalt:

Giusto. Kocs, Mészáros Mária /47/ 1939.

Árpa, ár-pa. de há-rom táb-la ár - pa,
Kö-ze - pi - be van egy száraz nyár-fa.
Száraz nyárfa válik a leve - lé - től,
Én is vá-lok a kedves szere - tőm-től.

4. sz. kotta.

Búza, búza, de három tábla búza,
Közepibe van egy tearózsa.
Tearózsa válik a levelétől,
Én is válok a kedves szeretőtől.

A táncmultság is természetes alkalmá volt a dalolásnak. Háború előtt a farsangi multság három napig tartott. Vasárnap délután 4—5 órakor kezdték a táncot és hajnalig tartott. Másnap hétfőn délután kezdték. Kedden már déltájban megkezdték a táncot, de éjfélkor befejezték. A zselléreknek dudás vagy citerás muzsikált. A citerás 4—5 forintot kapott, meg enni és inni. A „nagyobb multságon“ a gazdalegényeknek mindig cigány muzsikált. A ci-

gány három napra kb. 25 forintot kapott, ezenkívül tányérozott. Ha valamelyik legény nótát parancsolt, az fizetett külön a cigánynak. A gazdalegények farsangi mulatságát az „elsőlegények“ rendezték. A cigány járandóságát a legényektől szedték össze; egy legény 50 krajcárt fizetett. A leányok, menyecskék és házasemberek nem fizettek.

A táncmulatságot most is, mint régebben, az évnek bizonyos vasárnapjain tartják.

Takács Lídia (68) szerint szüretkor „szípen danótak“. A cigányok is jártak a szőlőbe muzsikálni, ahol este néha táncoltak is. Szüret közben ma is gyakran éneklük még a következő dalt:

(Dallama: Szomorúan szól a magyar nóta.)

Megszedik a szőlőt nemsokára,
Árván marad a tőke utána.
Te is árván maradsz kisangyalom,
Mer' beáll a háború, úgy hallom.

A kukoricafosztóban énekeltek, hogy el ne aludjanak. Ha volt ott citerás, mikor kifogyott a kukorica, táncoltak. A tollfosztó után, mikor végeztek, „tollas bált“ tartottak, amelyen rendszerint citerás muzsikált. A fosztó dallamanyaga a lakodalomnál közölt nótákból és különféle vásári énekeskönyvek, füzetek anyagából állt.

A zsellérek aratáskor is énekelnek, amikor mennek haza a munkából. Az uradalmaknál az aratóáldomás után tánc van. Ilyenkor régebben citerás muzsikált, most pedig cigányok.

Kitől tanulták a kocsi fiatalok a nótákat? Nagyon érdekes választ adott erre a kérdésre Juhász Vince (52): „a felsőbbosztú gyűtt“. A kocsiaik gyakran jártak, mint most is — Tatába. „Sok nótát tanútak ott a kocsmába, meg a vásárba, ahol a nótáskönyveket árúták. Az árusok el is dalóták a nótákat.“ Az iskolában csak zsoltárokat tanítottak, világi dalokat nem. Sok nótát tanultak a kocsiaik a szomszéd falusiaktól is. A kocsi fiatalság eljárt Dadra, Mocsara, Tatára, Tömörd pusztára táncmulatságokra. Mindenütt tanultak új nótákat. Sok aratómunkás járt Kocsra Pusztavámról, Bókodról, ezek is sok nótát hoztak.

A háború kitörésekor Tatáról hozták a következő nótát:

Ezerkilencszáz tizennégy évben
A jó Isten lenézett a földre,
Lenézett a Magyarország közepébe,
A huszárok mennek a harctérre.

Valamikor a mocsai legényektől tanulták a következő nótát melyet a bevonuló legények szoktak énekelni:

Komáromban megásták a sáncot,
Magyar huszár zörgeti a kardot.
Olyan szépen szól a sarkantyúja,
A babája jajszóval siratja.

A dallamvariáns nagyon gyakori jelenség Kocson. Sok szöveget hasonló dallamra énekelnek. A különféle szövegekhez feltűnően gyakran használják a „Kertek alatt faragnak az ácsok“ dallamát. A dallamszegénységnek a sok szöveg mellett valószínűleg a vásári énekeskönyvek az okai. Az írásos szövegtanulásnak természetes következménye, hogy az új szövegeket ismert dallamra éneklük. Ebben az esetben felbomlik a szöveg és dallam egysége, ami a zenei életben hanyatlást: dallamszegénységet és igen gyakran — ez Kocson is feltűnő jelenség — rossz hallást, ingadozó éneklést eredményez. A rossz hallás Kocson a férfiaknál jelentkezik legfeltűnőbben. Egy délelőtt Kocson öt ötven éven felüli férfit hallgattam meg, akik közül csak egy ember énekelt tisztán, a többi négy — ezek közül kettő az énekkarnak legénykora óta tagja, — feltűnően bizonytalanul intonált és egy-egy dallamot kétszer sem tudott elénekelni ugyanazzal a dallamvonallal, nem is beszélve a bizonytalan ritmusról.

Hivatásos zenészek régebben is a cigányok voltak Kocson. Teljes banda sohasem volt, mindig valamelyik szomszéd faluból egészítették ki. A leghíresebb volt „Ferko cigány“, aki 15 esztendővel ezelőtt halt meg 80 éves korában. A cigányok körülbelül 30 évvel ezelőtt 12 forintot kaptak egy bálra. A cigányokon kívül a mulatságokon régebben dudás és citerás is játszott. Híres citerások voltak: Geleszka István, kb. 2 éve halt meg 92 éves korában, Hajla János, 1918-ban halt meg 70 éves korában. A dudások nevére már nem emlékszenek. A furulyások juhászok voltak.

Antal József (83) juhász volt a legjobb furulyás. Fehér megyében Felcsút községben született, majd Naszályon, Szomódon, Bajon, Tardoson, Tatán és Kömlődön bojtároskodott. Kocsra 45 évvel ezelőtt jött községi juhásznak. Két esztendő óta már nem őríz juhokat.

Furulyáját egyedül készítette. „Más ember ijét nem tud megcsinányi, csak pásztorember.“ A furulyát száraz bodzafából csinálta, mert a nyers bodzafa elhasad. „Az a jó fa, amejik a tövin kiszárad.“ Először kitolta a bodzafa belét, aztán késsel szépen kifaragta, aztán kivágta a „likakat“, beleillesztette a „furuglanyelvet“. A furulyacsinálást Szomódon tanulta 16 éves korában egy öregebb juhászlegénytől, Magyar Mihálytól. Tőle tanult „furuglázni“ is. Leginkább napközben furuglázott, amikor kint volt a nyájnál. Már csak a következő *furuglanótákra* emlékszik, a többit elfelejtette:

Elszegődtem Tarnócára bujtárnak . . .
 Szépen legel a kisasszony gulyája . . .
 Juhász legény, szegény juhászlegény . . .
 Nincs cserepes tanyám...

Rubato. Kocs, Antal József /83/1939.

Kis utcai kertek alatt Három birkám hatot ellett.

Három birkám, hat bárányom, Szerethetsz már kisangyalom.
5. sz. kotta.

„Dudáyi nem tudott megtanúnyi“. Harmonikázni tudott, inekelni néha most is szokott, ha jókedve van, vagy ha lakodalomba hívják.

Régebben Kocson volt Szabó György (70) juhász, aki most a kisigmándi tanyán van; ő is tudott furulyázni. Antal József öccse, Mihály szintén jó „furuglás“ volt; klarinétozni is tudott.

Híresek voltak a kocsi juhászbálok. A juhások a világháború előtti időben minden esztendőben a farsangban juhászbált tartottak. A bálra Igmándról, Tatáról is jöttek juhások. Mindig valamelyik kocsmában tartották a bált és a cigányok muzsikáltak. A cigányoknak egy éjjelre 19 forintot fizettek. A bálon, amelyen csak pásztoemberek voltak, leginkább csárdást táncoltak, de ritkábban mazurt és valcert is.

Az öreg Antal József arról híres Kocson, hogy ő még el tudja járni a kanásztáncot. Büszke is erre és ha komoly érdeklődő akad, ma is szívesen megmutatja, hogyan járta a multságokon és a lakodalmakban. A lakodalmakba sokszor elhívták őt még a gazdák is. Egy-egy lakodalomban háromszor-négyszer is eljáratták vele a kanásztáncot. Utoljára hét esztendővel ezelőtt járta Sebestyén Jánosoknál a lakodalomban. A kanásztáncnál az alábbi kanásznóta dallamára egy botot öt ujjá között forgat, Icözben lábait keresztbe rakva minden nyolcadra dobbant a következő sorrendben: jobb lábbal előre dobbant, a ballal hátul, majd a jobb lábat hátra húzva, dobbant vele, aztán a bal lábbal dobbant előre. Tánc közben előtte áll a felesége, ujjai között egy égő gyertyát tart, amit Antal az ujjai között forgatott bottal elolt, úgy, hogy a bot a felesége kezéhez sem ér.

A kanásztánc dallama:

Giusto, ♩ = cca 120. Kocs, Antal József /83/1939.

A kanász a berek - be Menyecskével játszik,

A disznó meg a buzá - ba, Csak a füle lát-szik.
6. sz. kotta.

Hücs ki disznó a búzából,
Mert a buza drága,
A kanásznak, a kanásznak
Csak a bére bánja.

Poco rubato.

Kocs, Antal József /83/ 1939.

Nem a - kar a vezér-ü - rüm le-gel-nyi,
Csön-ge-tyű-jit ha-ra-go-san csöngetyi.
I - de-gen sza-got é-rez a me-ző - ben,
Hát-ra tekint, hat zsandár gyün siet-vel.

7. sz. kotta.

Mikor a pásztorok mulattak, a következő „nótát“ dalolták:

Juhászleginy nem vette azt tréfára,
Somfabotját föl vágta a vállára.
Zsandár uram rám ne vágjon kend egyet,
Bizonyomra mondom, leverem kendet.

A zenei állapot alapján véve ma sem sokban különbözik a régebbi állapottól. A zenei forradalom, amely a magyar népzene régi stílusát kiirtotta, Kocson már nagyon régen bekövetkezett, mert nemcsak hogy a régi stílusnak nincs nyoma Kocson, hanem az újabb (B osztályú népdalok) dallamok is hiányoznak, alig ismernek belőlük egyet-kettőt és az eredetkutatás ezeknél is idegenbe vezet.

A fiatalok: legények, leányok kendertipraskor, tollfosztáskor, kukoricafosztáskor, szüretkor, lakodalomban, aratáskor ma is énekelnek, de dallamanyaguk ma is a múlt század népies műdalterméséből, a rádió által terjesztett „magyar nótákból“ és a legújabb slágerekből áll. Legtöbbet énekelnek a zsellérek, akiknek a dal a nyári idő nehéz munkáinál: aratáskor, csépléskor és utána, mikor hazamennek, „frissítő“.

Az egyházi énekek templomon kívül való használata is szokásban van még, de már ritkábban, mint régebben.

Sibilla Sándorné, szül. Gerencsér Erzsébet (55) zselléraszony szerint a pincéknél a gazdák is énekelnek. Édesapjától tanulta a következő két dallamot, melyeket nagyon régiek tart és az öregek énekelik néha pincéknél:

Giusto. Kocs, Gerencsér Erzsébet /55/ 1939.

Hej a kocsi sű-rű pince, Rit-kának van jó teteje,
De bor bizony jó van, de bor jó van benne, Galambommal ittam benne.

8. sz. kotta.

Részeg vagyok, boros vagyok,
Hazamennék, de nem tudok.
Itt van ez a kedves, ki igazán szeret,
Haza vezet ez engemet.

Giusto. Kocs, Gerencsér Erzsébet /55/1939

Sárgalá-bú kis pa-csírta, Szárnya az eget hasítja,
Szárnnya hasítja a magos eget, Kisangyalom, Isten veled.

9. sz. kotta.

Rubi László 36 éves napszámos, aki az összes városi nótákat ismeri (körülbelül 20 perc alatt 15—20 műdalt énekelt), hosszú gondolkodás után énekelt a következő dallamot, melyet Komáromban tanult a katonaságnál:

Giusto.

Há-zunk előtt, házunk előtt folyik el a kanális,
Abban fürdik, abban fürdik még a gólya madár is.

Mindíg fürdik a gólya, mégis sáros a tolla,

Az én kedves kisangyalom legszebb lány a faluba.

10. sz. kotta.

Megüzentem, megüzentem komáromi bírónak:
 Büntesse meg, büntesse meg a legszebb lányt a faluba.
 Büntesse meg, ha lehet, megcsalta a szívemet,
 Megcsalta ja, megcsalta ja hű szerető szívemet.

Boda Zsuzsanna (67) a következő dallamra azt mondta, hogy „rég, öreg darab ez már“. Ahányszor elénekelt, annyiszor változtatta a dallamvonalat és a ritmust. Feltűnő bizonytalanság volt énekében a záróhangoknál.

Rubato. Kocs, Boda Zsuzsanna /67/1939.

Fehér - vá - ri várme - gyaház sa - rok - ra

Ki van tűz - ve magyar hazánk zászlója.

Jaj, de szépen muzsikálnak alat - ta,

Gye - re paj - tás, álljunk be a verbungba.

11. sz. kotta.

Nem állok én be pajtás a verbungba,
 Nem is leszek erőszakolt katona.
 Hazám, hazám, magyar hazám nem hagyom,
 Kiben lakik az én kedves galambom.

Egy karácsonyi pásztordallam variánsa a következő dallam,, melyet Hanák József (56) szerint az öregek énekelnek néha a szőlőhegyen:

Giusto. Kocs, Hanák József /56/ 1953.

Menyországba jer pajtás, jer pajtás, ott lesz jó vígmulatozás.

Sör, bor foly, mint tenger, Ihatik az ember.

12. sz. kotta.

Valahányszor ásítóz, ásítóz,
Az angyal pálinkát hoz.
Sör, bor foly, mint tenger,
Ihatik az ember.

Az újabb műdalok, slágerek terjesztését elsősorban a nótáskönyvek, másodsorban a rádió terjesztik ma, de bekapcsolódik ebbe a szerepbe a grammfon is. Hangszóros rádiója van a faluban körülbelül 10 gazdának, ezenkívül detektoros készüléke több zsellérnek, de ott találjuk a rádiót az ifjúsági egyesületekben is. Arra a kérdésre, hogy mit hallgatnak legszívesebben, a férfiak azt válaszolták, hogy híreket, a lányok, legények pedig cigányzenét és magyar nótákat. A fiatalság a rádióban hallott nótákat leírja és énekl. Grammfon négy-öt van a gazdánál és zselléréknél. A lemezen hallott nótákat is megtanulták a lányok, de helyesen egyik sem tudta elénekelni.

A népi hangszereket néhány citera őrzi a faluban, de tulajdonosaik már nagyon ritkán játszanak, leginkább csak otthon, vagy néha a ház előtt. Takács Miklós 24 éves legény citera ja 80' cm. hosszú, hajlított oldalú, 20 centiméter széles és fenyőfából van összeenyvezve. A négy dallamhúron kívül nyolc kísérőhúrja van, ezeknek hangolása bizonytalan. Barabás István 45 éves napszámos citera ja hársfából készült; egy bognár csinálta. A citera egy fából van vályúszerűen kifaragva. Alja nyitott. Hossza 83 cm., szélessége 14 cm. A négy dallamhúron kívül négy kísérőhúrja van, ezek is bizonytalan hangulásúak. Egy asszonvciterás is van a faluban: Horváth Ferencné (44), aki télen a tollfosztóban szokott citerázni. Több zsellérlegénynek van harmonikája. A gazdalegények se nem harmonikáznak, se nem citeráznak. Régebben sem volt nyoma.

Összefoglalva az elmondottakat, egy figyelemreméltó jelenséget látunk Kocs zenei életében: sem fejlődés, sem hanyatlás nem mutatható ki. A zenei élet irányító tényezői, azok, amelyek

régebben voltak, kivéve a rádiót. Hagyományos zenei életnek az öreg emberek emlékezetében sincs nyoma: a zenei repertoár már évtizedekkel ezelőtt is a népies műdalokból állt. A városi kultúra hatása évtizedekre visszamenőleg kimutatható. Ez a jelenség visszaesésnek is nevezhető, mert a magasabb zenei műveltség felé egyelőre nincs út, ha csak az énekkar nem mondható annak. A zenei életet irányító tényezők nem változtak: a daloskonyvek, a városokba, idegenbe járó munkások, gazdák, közvetítő szerepében segítségül jött a rádió. Az iskola eddig nem sokat végzett a zenei oktatás terén.

12. A verses és prózai hagyományok és gyakorlásuk.

Gyermekjátékok. — A felnőttek, játékaik. — Az alkalmakhoz kötött népköltési anyag. — A mese és mesélők. — Dalbetétes mesék. — A boszorkányokról. — A garaboncásról. — Nagy Andrásról. — összefoglalás.

Kocs népköltési anyaga igen gazdag. (A dallam és nótakincsről külön fejezetben számolunk be.) Függelékben, adattárban közöljük a tulajdonképpeni anyagot, ebben a szövegben csupán számok szerint utalunk rá.

A gyermekjátékokat kivétel nélkül zsellér gyerekektől és zselléraszonyoktól jegyeztem fel. Az idősebbek és iskolát kijártak több játékot tudnak, mint azok, akik játszanak. A mostani iskolások már sok újabb könyvből és tanítótól tanult játékot ismernek. Zsellérgyerek általában több játékot tud, mint a gazda gyereke.

A játékra küldik is a gyereket: „eriggyé má kiscijam jáccani, eriggy má jáccani, ne rosszákoggy itt“. A játékban 2—3 éves korától 12-ig, néha még azontúl is minden gyerek részt vesz, mivel a kicsikék rendszerint a nagyobbak gondjaira vannak bízva s nem tudnak tőlük másképp szabadulni, mintha őket is beveszik maguk közé. A nagyobbak természetesen, amint tehetik, rögtön szabadulnak tőlük. A játék helye az udvar, többnyire azonban az utca és az árok. A szobában a zaj miatt nem igen túrik meg, se az udvaron. Rendszerint ketten-hárman kezdik meg a játékot, a többi hivatlanul jön oda, s áll be a csoportba. A gyakorlandó játékot nem igen beszélük meg, egy-kettő a maga tetszése szerint elkezd egy játékot, a többi utána csinálja. Néha hallani is, hogy az élelmesebb, a kedvesebb azt mondja: „no jáccunk fogót“ s már kezdi is kiszámolni a körébe csoportosulókat. Ha megunnak egy játékot, vagy összevesznek rajta, azok, akik kiválnak, újat kezdenek. — A játéknak magának a gyerekek többnyire csak akkor vetnek véget, ha összevesznek s nem tudnak megbékélni. Sokszor az anyjuk szólítja el őket. Lányok-fiúk vegyesen játszik a különböző fogó játékokat egy házzal, vagy amikor egy híján mindegyiknek van háza. Ezekhez kiszámoló versekkel osztják ki a szerepeket.

A hintázás, mit szintén fiúk-lányok vegyesen játszanak, versre megy, a hintázó a vers végére kiszáll a hintából.

Nagy számban vannak a gyakran csak lányoktól gyakorolt kör játékok, melyek párosításban végződnek (ilyen pl. a 31, 32, 33, 54, 39, 40. számúak mellett ez is: Körben áll a kislányka, lássuk ki lesz a párja, lássuk kit szeret a legjobban, stb., stb., vagy Egy szem szőlő érik már, Paréj Gizit kérik már, hova megy a levele, barna legény kézibe, stb. Ilyenkor a forgó kör közepén álló játzó a nóta végén párt választ magának, akivel egyet fordul.)

Ide soroljuk a cica-egér, galamb-sas játékokat (Adattár 37, 38. sz. a.), melyeknél a körön kívül sétáló a körön belül lévőt, akit a kör véd, meg akar és játék végén meg is fog.

Megtaláljuk a tűzkereső játékot is (Adattár 45. sz. a.).

A híd alatt átbújó, az ördög-angyal játékok is képviselve vannak (Adattár 47, 48, 49. sz. a.).

Csak fiúk játszanak a métával, labdával. Ugyancsak fiújáték az egymás átugrálása. Az erőpróba játékok, mint pl. Hátul-sópár előre fuss (Adattár 50. sz. a.) a sudarazás rántócska néven. a csendőr-tolvaj játék ugyancsak a fiúké. A pénzezés (Adattár 79. sz.), golyózás (Adattár 78. sz.), késsel való játék (Adattár 71. sz.) ugyancsak a fiúké, míg a pitykövezés (Adattár 72. sz.) a lányoké. A mennyországot-poklot ábrázoló iskola-játékot (Adattár 80. sz.) vegyesen játsszák fiúk és leányok.

Az iskolát kijártak játéka már alkalomhoz és helyhez kötött. Más helyütt említtem (8. fejezetben), hogy régebben a temető melletti, faluvégi játszókön jöttek össze a nagvobbak, sokszor kicsikkel keverve s játszottak vasárnap délutánonkint. Játék helye volt a fonyó is, ma meg a fosztó (Adattár 80, 81, 82. sz. a.), aratásban, cséplésben az esős napok, lakodalom, disznótor, farsang. A három utolsó kivételével a játékokban minden jelenlevő résztvesz, lakodalomban, disznótorban, farsangi maskuráknál, sokszor a fosztóbeli maskuráknál is csak kevesen játszanak, a többség csupán nézőként szerepel. A felnőttek ezen játékaikat együtt gyakorolják legények-lányok.

Van egy ünnepi alkalomhoz kötött játékuk is, a tégy-végy, vagy diózás, melyen mindkét nembeli öregek-fiatalok egyaránt résztvesznek (Adattár 81. sz. a.).

A kártyázás csak férfiak játéka (A játéktárgyakat és a csecsemő-felnőtt közös játékát lásd a 8. fejezetben).

Az alkalomhoz kötött népköltési anyag, köszöntők, kádenciák ápolása, fenntartása napjainkra csaknem egészen zsellérkézre sülyyed. A gazdák javarésze ismeri ugyan őket, de a gyerekeket már nem igen taníttatja rá, szívesebben hallgatja a gazda az iskolában betanult köszöntőket gyerekei szájából. Ünnepnapot köszönteni már csak zsellérgyerek jár pár krajcárért, dióért; a gazda gyereke legfeljebb a legközelebbi rokonsághoz nyit be, ezt is csak a kisebbek teszik. A köszöntőkre nagyanyák, anyák, vagy idősebb nőrokonok tanítgatják a gyerekeket az alkalom közeledtére. A kádenciát évről-évre újra kell tanítani, mert addigra feledésbe megy. Az élelmesebb gyerekek eltanulja pajtásától is a verset. A gyűjtöttem gyermek-

köszöntők közül kettőnél többet egytől sem tudtam feljegyezni, *ha*. igen, akkor több alkalommal (időközben ugyanis újakat tanult.) Köszöntő gyerek, ha rokon, bemegy a szobába, ott áll meg az ajtónál. Gazdát köszöntő zsellérgyerek, pásztor és cigány a konyha ajtó előtt áll meg a gádorban s ott mondja el kádenciá ját. Névnapot főképpen gazdahelyen tartanak. Gyerek, felnőtt, cigány szokott névnapot köszönteni. (Lásd Adattár 17—19. sz., 11—16! sz., illetve 20. sz. a.)

Május elsejét, májust, a cigány muzsikaszóval köszönti.

A lakodalmi kádenciákat férfiak őrzik s hagyományozzák jobbára füzetbe feljegyezve, ritkábban szájhagyományképpen, — ellentétben a többi kádenciával, mely csak a szájhagyományban él. A lakodalmi verseket asszony nem is igen tudja végig, inkább férfira bízva az elmondását, ez meg elmondás helyett szívesebben leírva adja oda.

Ezeken kívül van számos olyan kis versbeszedett mondás, amit a beszéd vált ki s melyek tartalmukat illetően valami tárgyhoz, eljáráshoz kapcsolódnak. Ilyen pl. a ködmönnel kapcsolatos: két ujja van két ujja van a köamönnek, kerek ajja a pöntőnek, csiverintein csavarintom, még az éjjé föl is hajtom. Ha Fehérvár esik szóba: Fehérvár, Fehérvár, engem oda vár, ott veszek én bundát, szeretőmnek dunnát. Málékeveréskor: málé, málé édes légy, mint a pi. . . m olyan légy. És így tovább. Idesoroljuk az olyan mondásokat s megállapításokat, mint pl. a birka megél azon is, amit az ember nem lát; a birka akkó vedlik meg amikó rosszú tartják, a ló meg ha jó tartják.

Rokoni, baráti, akár egészen szűkkörű 2—3 emberből álló összejövetelek már módot és alkalmat adnak a mesélésre. Megélésnek nevezem helyi szóhasználat alapján mindenféle igaznak, vagy képzeletnek hitt história elmondását. Nagyobb összejöveteleken, fosztó, típró alkalmával természetesen többet mesélnek. A találós kérdéseket is ilyen alkalmakkor teszik fel: ekkor kerül sor a falucsúfolók elmondására is.

Gyűjtőútamon összesen 302 mesét, trufát, mondát, 24 anekdotát, 42 falucsúfolót, 89 találós kérdést jegyeztem fel. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy mindent feljegyeztem, amit csak meséltek, akár besorolható volt a „mese“ valamely eddig osztályozott műfajába, akár nem, mivel ugyanazzal a módszerrel gyűjtöttem a szellemi hagyomány kincseit is, mint a tárgyi hagyományét: nem érdekességeket, vagy néprajzilag „értékes“ momentumokat kerestem, hanem mindent, ami van. Bár a gyűjtemény távolról sem nevezhető teljesnek, mégis úgy vélem, sikerült azáltal, hogy mindent lejegyeztem, amit csak mondtak, hű képét kapnom és a következőkben adnom Kocs község Íratlan irodalmának.

A „meseanyag“ java zsellérektől származik. Ezeket jórészt losztókban gyűjtöttem, kisebb részt gyűjtöttem rendes napi gyűjtőútam kérdezetése során. Egy asszony akadt, aki csak napszám-ban mesélt; végül akadtak egyesek, akik fölüzentek értem, vagy eljöttek hozzám azzal, hogy „kisasszony mondok egy mesét.“

Gazdától igen keveset tudtam gyűjteni. Bár a gazda is mesél. A gazda „meséi“ azonban apró kis anekdótaízű családi vagy falubelivel előkerült történetek. Egyesek közülök ismerik a zsellérek által tollbamondott „meséket“, de nem tartják illendőnek azoknak a gyűjtő számára való elmondását. A gazda szívesebben beszélget politikáról, más egyébéről s apró anekdotáit az ilyen beszélgetés közé illeszti. A zsellér egyenesen neki kezd a mesélésnek. Egyik meséjét a másik után mondja; számon tartja, hogy még hányat tud s kívánja, hogy azokat is jegyezzék fel.

Gazda szájából mindössze 24 „mesét“ jegyeztem fel. A többi mind zsellértől ered. Férfi és nő egyaránt mesél. Gyűjteményemből 177 p-red férfitől, 161 nőtől.

Igyekeztem a gyűjtést családok szerint végezni. így adódik egy nagy mesélő család. Szemeti Jánosné 70 éves özvegyasszony 12 mesét mondott; egyik fia, a 33 éves János 25-t, másik fia, a 32 éves József 4-t. Leánya G. I.-né Sz. Julianna, 30 éves* 52-t mondott el. Ennek az anyósa, az 52 éves G. Mihályné pedig 14-t. Kórosi Józsefné 80 éves özvegyasszony 12 mesét mondott el, veje Lantai Vince (38 éves) 9-t, lánya L. V.-né K. Erzsébet (33 éves) 3 mesét, unokája L. Margitka (12 éves) pedig 8-t. Szemeti János és lánytestvére még legfeljebb csak párat tud, ami ottlétem alatt nem jutott eszébe. Egy másik mesélőm, a 36 éves Patócs Bálint elmondott 16-t és még tud vagy harmincat.

A mesélő férfit nevetik, *viccesnek* mondják, szívesen hívják mindenhova. A mesélő asszonyt is szívesen hívják társas összejövetelekre, de ha illetlenségeket mesél, „igön mocskóják érte, émongyák mindönféle randának, nőtül nem is illik ojan, tisztö-ségösebb örül a böcsülettyinek. Születni köll arra.“

A gyűjtött anyagot helyi megkülönböztetés alapján két nagy csoportba oszthatjuk: 1. az egyik a „való igaz“, a „megtörtént“ históriák csoportja; 2. a másik csoportba a „mesék“ tartoznak. Az első csoportba mondák s a mesélővel vagy hozzátartozójával, ismerősével megtörtént és kikerekített rövid elbeszélések tartoznak, a másodikba az igazi mesék és erotikus tartalmú hosszabb, rövidebb, sokszor személy vagy hely megadásával elmondott elbeszélések. Mindkettőt egyaránt szívesen mondják el, sőt megállapítható, hogy az irodalomban is mesének nevezett elbeszéléseket, jórészt csak azért mondták, mert illetlennek találták a többit, bár már ilyen „igazi“ meséket nem, vagy igen keveset hallgatnak. Az erotikus tárgyú „mesék“-nél vagy a mesélő, vagy a hallgatóság jegyezte meg, hogy hát „mese“, ezzel akarva menteni a tartalmat. Akadt mesélő, aki már a mese kezdetén megjegyezte, hogy „pikáncs“ lesz, föl is figyelmeztetett rá, mikor az a rész jött, néha el is nevette a nehezebb részeket, vagy kifejezéseket keresett, amik urasabban hatnak. Legnagyobb részt minden szépítés nélkül mondtak el mindent. A jártasabbak figyelmeztették a mesélőt, hogy csak „tápra es-sön ám a szó“, aki kerek mesét mondott, azéra megjegyezték, hogy „no e helös vót.“ Voltak, akik nem akarták, hogy nyomban

jegyeznek, inkább hallgassam előbb végig s csak a másodszeri elmondást jegyezzem. Ebből aztán azt figyelhettem meg, hogy kétszer egyformán nem mondanak el semmit, nemcsak a kifejezések, de a tartalom is változik. Ugyanezt állapíthattam meg, amikor éves időközben ugyanazt a mesét újra kérdeztem. Ezenkívül ugyanazt a históriát minden mesélő másképp mondja el, erre alább példát is hozok. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy bizonyos foglalkozásúak bizonyos gondolat körű meséket mondanak: a juhászok pásztoremberekkel történt dolgokat, a volt csendőr üröbacsendőr históriákat, a volt kalauz vidékiek villamosbéli kalandjait, a Pesten járt, detektívregénveket olvasó különc, véres és ijesztő városi történeteket mesél, a városon szolgált cselédlány pedig az „uraktól“ eltanult kétértelműségeket.

A gyűjtöttem mesék közül legtöbb a katona-, pap-, cigányos betyárhistoria; jelentős helyet kapnak a katolikusokat csúfoló históriák is.

A mesét a mesélők különböző formulával kezdik; legáltalánosabb a vót egyszer hát az egyszeri . . . , egyszer az ... , egyszer egy . . . , megin vót egyszer vót a világháborúban . . . , egy leánynak vót egy másik embör szinte . . .

Soknak nem kell semmiféle formula: a próbacsendőr . . . , a cigány meg a mestör . . . , ez a Sándor gróf . . . , a Savanyú Jóska . . . , a katolikusok.

Egyszer vót hun nem vót kezdetet egyszer jegyeztem fel gazdától. A mondák így kezdődnek: ez igaz történet . . . , ez igaz történet Kocson történt... az ín anyám szegín nyugoggyon . . . , idesanyámmá történt mög . . . , hát én mikó . . . , hát énnéköm mikó . . . , hát itt vót a szomszédba . . . , a tarcsi tanyán történt, . . . stb., stb. A mondának, az igaz történetnek nincsen semmiféle befejezése. A mesék végére oda-oda teszik: itt a mese..., eddig van . . . , tovább nincs . . . , itt a vége . . . , ezzel vége . . . most is ének, ha meg nem hátak . . . , még most is él... , osz most is fut . . . , osz most is szalad ha meg nem át... , nem tudom tovább mi lett velük . . . Egy mesélőtől egy alkalommal hallottam ezt a befejezést: én is hivatalos vótam a lakodalomba, én vótam a kis vőlíj, sarkantyúsan jártam egész ijjé, táncótam mint a bolond, aszonta a násznagy, vigyázz te kis vőfíj, mer ott van a hatod mögött a zsákba a Tisza meg a Dráva, kivágod a sarkantyúddá osz évisz mindenkit a víz, de én avvá mit se töröttem csak jártam,, hát csakugyan kivágtam a Tiszát meg a Drávát, s a zsákbu fojott a víz, mindenkit évitt a lakodalombu, csak a jó mesis János bátyám is ott vót, osz megsajnátom, csinátom egy kampót, beakasztottam a szájpادلásábo osz kimentetem velem együtt.

A mesék részletes elemzésébe itt nem bocsátkozunk. Ezen a téren is, mint a tárgyi világban, a jelenségek igen kevert volta tűnik fel, régi formák telnek meg új tartalommal; régi elemek haladnak párhuzamosan új elemekkel. Ugyanazon mesélő ördög-ről, grófokról, királykisasszonyról szóló mesekincse mellett gaz-

dag változatát bírja a háborúban, vagy városon eltanult erotikus tárgyú elbeszéléseknek.

Érdekesnek és igen jellemzőnek tartjuk a dalbetétes meséket. Irodalmunkban eddig csak hat dalbetétes mese ismeretes publikálva (Lajtha: Muzsika. 1929. III. és Loschdorfer: Ethn. 48.: 346.) és tudomásunkkal Seemayer Vilmosnak van 3 dalbetétes meséje még közzé nem téve. Kocson 8 dalbetétes mesét találtam. Ezekre is jellemző a régi formába öltöztetett új tartalom.

A boszorkányokról, garaboncsokról szóló történeteket a 23, 26, 30, 74, 154. stb., illetve 33, 34. számok alatt közöltük. Ezekből és egyéb megjegyzésekből a boszorkány képe ilyenképpen alakul: a boszorka olyan ember — főként asszony — aki kutyává, macskává, gedává, kotlóssá, disznóvá, békává tudja magát változtatni. Lepedővel van leterítve, söprűn, piszkafán, szénvonyón lovagol. Idejük éjfélkor van, éjfél után egy órára *étágúnak*. A házba kéményen, kulcslukon jutnak be. Embert, állatot elhurcolnak, megnyomnak, megfojtanak, azt tesznek vele, amit akarnak. Boszorkány parancsolójuk van. Legtöbbet a tehenet rontják meg s a tejet viszik el. Szent György napján harmatot szednek. Sokszor elcserélik a gyereket is. A 81, 156. számú elbeszélések, igaz történetek már a boszorkányhit ellen szólnak, — boszorkánynak öltözött bátor asszony, pap a szereplőjük, akiről azonban kiderül igaz voltuk, s megcsúfolják őket. A garaboncs alakja ilyenféle a koci hit szerint: a garaboncs ember, csak a lába olyan, mint a lóláb; mindig igen rongyos, „azér nem vötték sömmibe. Eöjhübe jár, de ha leszáll, mint az embör ojan.“ El tudja magát változtatni másféle állatnak. Sárkánnyal tudott a levegőbe menni, — a sárkányok ingoványos helyeken ülnek, — kantárja van a garaboncsnak, avval vágja fejbe a sárkányt, mire az megáll, „mer amúgy nem löhetött ráúnyi.“ Nem aludt a faluban, csak kérni járt be, alamizsnából élt. Amerre csak ment, nagy zivatarok voltak arra. Sokakat szerencsésé tett. „De mos má nincsenek ijenek, se boszorkányok, émutak, nem hallani, hogy vótiának, mer ha vónának, hallani kéne.“

A lidércről a 70. sz. monda szól. Tűzkigyó volt ez, feje, meg farka volt tűzből. Félték tőle nagyon. „Igenyös, görbe, kurta, hosszi faragószék, óragólya koppantyú, ez a német bugyogó“ — ezt az *imádságot* kellett imádkozni annak, akit utón ért, míg csak haza nem jutott.

A 78, 157, 170. sz. elbeszélésekben előfordul Nagy András neve. 12 éve, hogy meghalt. PásztoreMBER volt (csósz). Értett valamit az irhanadrágok varrásához is, olcsóbban varrta, mint a pusztavámiak. Tudott veszejteni és veszettséget gyógyítani. *Vérfű*, *világváltófű* és *istenke tehénke* bogárral gyógyított. Ezek a növények a *Hosszivógijben* nőttek, hajnalban virágoztak. De más valamit is tett hozzájuk. „Fét a níp tüle igön.“ Embert, állatot el-luttatott hét határba. Volt, akit úgy rontott meg, hogy *hódas* lett. Vitték Pestre is törvénybe, de nem mondta meg, hogy mivel veszejtett. Jöttek hozzá messzi földről nemcsak betegek, de olyanok is, akik szintén tudtak veszejteni. Ezekkel becsukódkodott egy

szobába. Tudományát anyjától tanulta. Igmádon élt egy nővére, aki szintén veszejtő volt. Ő egy vejét akarta megtanítani, de az elhalt fiatalon. Amikor beteg lett, igen félt, hogy megveszekedik, „de azé vót neki röndös halála.“ Lánya, ki ma is él, gyógyító hírében áll, különösen rossz a szeme. Ha ránéz az állatra, az könnyen fölfordul tőle.

Az összehasonlításról ebben a fejezetben is, mint a szellemi hagyományt tárgyaló többi fejezetben, le kell mondanunk az irodalom ilyen irányú hiányossága miatt.

A hátrábbiakban igyekeztünk képet adni nemcsak a verses és prózai hagyományokról, hanem inkább azok letéteményeseiről és gyakorlóiról. A hagyományokat magukat pedig nem annyira az irodalom eddig használatos csoportosításai nyomán közöltük, hanem az azokat őrzők és továbbhagyományozók hite, magatartása alapján. Így vettünk mesének sok olyan elbeszélést, ami nem tartozik szorosan a „mese“ osztályába és mondának, való igaz történetnek sok olyasmit, amit az irodalom nem ismer él annak.

13. Halál és temetés.

„A halott nem az élőkhő tartozik“, mondják Kocson. Sokan már a betegen is látják, hogy meghal, ha szaga van pl. „no emmá tejjesen a koporsóba való“; de sok általánosan ismert jel is sejti a halál közeledtét: ha kutya beugat az ablakon, ha bagoly átrepül a háztetőn, ha a fecske fészket leütik, ha pohár reped, ha álomban mákostésztaát esznek, stb, stb. mind-mind a halál előjelei. A halottat régebben szalmalészára terítették, újabban kitömött zsákra, a földre, amíg a koporsó el nem készül. Feje alá kézzel varrt párnába forgácsot töltenek. Gyermek koporsója fehér, fiatalé világos kék, öregé fekete, a többié vöröses barna. Szokás a halott koporsójába apró használati tárgyakat, orvosságot, mit beletenni, van aki a halott gúnyját is beleteszi: vigye vele. Velehagyják a szemére rakott krajcárt és az állára kötött kendőt is. Virágot örege nem tesznek, fiatalra se sokat. A halottat körül virrasztották: ma már kevésbé, az orvos is tiltja őket, mint mondják, a halottvirrasztástól. Keresztleletlen gyereket a keresztanyjául kiszemelt nő visz ki a hóna alatt s a tanító, vagy rektor temeti valamelyik rokona lábához. Leányt azelőtt fátyolos legények vittek, ezek karjára piros szalagot kötöttek. Most már nem használják a szentmihálylovát, a halottat kocsin viszik. Ahogy a halottat kiviszik az udvarból, fölkeltik az állatokat. Tort is készítenek a rokonok, jószomszédok számára. A temetőben oda ás sírt mindenki, ahova akar, csak ne fejfa helyére. A leeresztett koporsó után marok földet dobnak. Szegény fából állít feffát, lapos kőformájút, a gazdagabb követ állíttat. A fejfára, köre a néven kívül apróbb verset is vésnek: pl. Élő ha tudni vágysz / kit fed e sírhalom / élte hajnalán / elhervadt hajdon, / név, évszám. Noha szó nélkül haltam meg / azért soha el ne felejtsetek / isten veletek / név, évszám.

14. Adattár.¹

1. Mesék és igaz történetek.

1. *Szálai Pál 63 éves nagygazda.* Egy ember kerekeket csinátott és a szomszéggya meg élopta. És mikor a pandúr meg vót rendöve, hogy hónap röggé vitesse vissza a kerekeket, az a szomszéd meg akkó éjjé visszavitte a helire, a pallásra — esz még apámú hallottam — osztán mikó keresték, hát nem vót ám, mer visszavitte a helire. Osz monta az a bizonyos, hogy mind huncut ember, aki a szomszéggya mellett lakik (utolsó mondatot ismétli, nevet),

2. *Maller Marcsa 43 éves nagygazda leány.* Mikó Bécsen mentek kö-rösztü — öregapámmá történt, katona vót, megbökte a baráttyát, aszongya: — nízd micsoda tetejetlen pajta ez itt, — nagy derik leány vót, nem tutták, hogy magyar, Aszongya: — befödhettem vóna ijen gizzé-gazzá mint maguk, de bécsi sindót várok rá, —

3. Minálunk történt, mikó a nyanyám ément a komaasszonyát megláto-gatnyi, asztán otthun hattá a kis gyerekeket, szt a macskák meg igen nyávogtak a palláson, Sztán mikó a mamájuk hazament, a gyerekek a szurdikba ütek, fitek, oszt a mamájuk kérdezte, hogy nem e fitek kis fíjajim. Osz a gyerekek igen igen rítak, mer a macskák rítak, mikó fitek s a gyerekek is rítak.

4. Vót egyszer egy komámasszony, Nimetnének híták. Húshagyó vót, osztán csak egyetlen ember vót velük, a komámuram, A koci Szöllő-hegybe történt. Az asszonyok sütöttek-föztek szabad katlanyon, szt komámasszonymnak igen jó hangja vót. Közbe kinn melegedett a bor a túszeien, a komámuram meg monta: — víkoníja komámasszony — osztán kinn meg kigyullatt a pince.

5. Vót egy Dadi János, mindig igen muzsikátatta magát, szt nekiígerte a cigánynak a bundáját, Szt mikó másnap odament a primás, éverette a szógájává ütet, szt asz monta — tuttam, hogy ijen lesz az a bunda, pedig én mennyit muzsikátom érte. — Hát osztán vót egy fíja, mikó má meghat ammeg fogta egyszé a bundát, éjjé tizenkettőkö évitte a cigánycsaládnak az ablakjaro, hogy netek, hát ne panaszkoggyatok, hogy sokat muzsikaia-tok a bundáér, hát éhoztam. Szt a cigánycsalád igen megijett: — jaj kedves Dadi János, az isten nyugtassa, vigye vissza a bundáját — osz tóták ki az ablakon,

6. Vót Kocson egy öregasszony, a lánya Pesten szógát. Akkó még nem vót Pestre vonat és fogta az öreg néni a prósát, meg a málét, hogy ü melegibe éviszi a lányának, Osz a hóna alá tette, osz melegibe odaért vele gyalog.

7. Vótak Kocson legények, osz a szőlöbe mentek s éloptak egy ürüt valemeliknek az apjátú, sz a temető felé vezet a szőlőút, oszt egy embert meg hoztak haza a szőlöbű, mer igen be vót rúgva, oszt fáj a lába, szt a legények meg má fère átak, várták a bárányt. Aszongyák nekik: — gyere má, hozd ide had veszem a vérit, — A meg megijett, ledobta az embert s észalatt (szoktak birkát lopni.)

8. A koci doktornak vótak főggyei s igen sok kárt tettek neki a birkák s hát a pásztortú elakarta fognyi a fizetést. S hát a doktornak a napa lípett közbe, mikó verekettek és hangosak vótak, mer a pásztor követéte a maga járandóságát. Sz a neve Oszkár vót sz az annya úgy monta neki: — Oszki, Oszki. — A bácsi meg úgy értette, hogy osszon ki neki, — Maj kiosztom én ütet úgy, hogy a fene megöszí, —

¹ A lejegyzésben látható kiejtésbeli ingadozás az elbeszélés hasonló voltán alapul.

9. Egyszer vót, hun nem vót, hetedhét országon is túl, vót egy kis gyerek (Fodornétű hallottam) szt nem vót neki apja. Szt igen örüt, mer monták neki, hogy maj születik apja. Szt örömbibe, hogy mit hozzon az apjának a születísire, íóttett a szekérre nígy ökröt, a szekér elejibe meg elejibe fogott nígy zsák búzát. Hát oszt nem tudott átmenni a Dunán, sztán az ökrök kiúsztak a szekérrű, a Dunába belementek, sz a nígy zsák búzát meg a szekeret ott ette vót meg a fene. Hát osztán akkó igen ékeseredett, hogy mit hoz mos má az apja születísire. így osztán meglátott egy fának a tetején szarkafiszket, szt a szarkafiszekbe tálát nígy szarkát. De má röpülösöket. Aszta gondúta, hogy ászt az inge ujjába berakja a kellibe. Hát oszt asz gondúta, hogy maj így könnyen átkel velük a Dunán visszafelére maj azok segítenek neki a kellibe. Oszt mikó röpüt a Dunán, aszongya neki, hogy vigyázzon a Dunán, Ü meg úgy értette hogy tágijjon a gatyán. oszt akkó az ümög ujjá kicsúszott, a nígy szarka meg éröpüt. Engöm meg bele evett vót a fene a Dunába. Nem érte meg az apja születísit.

10. Vót a faluba egy szíp asszony, ríges ríg. Hát oszt a plébános úr is, a mester is, a harangozó is bukott a szípasszony után. Sz mikó az ember aszongya csak haggya ükét, maj ü csinyál egy lukat, sztán maj ott lesnek, ugy is szegínyek, szükség van a pízre. Szt akkó megcsinyáta a bácsi a lukat az ajtó bejáratnál, sz mikó meni a harangozó, — a ment előszó, — az asszony fère tóta, osztán leesett a harangozó, Akkó ément a mester, ászt megin fère tóta — jaj megin gyün az uram, — Akkó megint leesett a pincébe — odaszógát le a lik. — Akkó ment a pap, a is leesett éppen hasonlóképpen. Hát mind a három ott vót s akkó bejelentette az urának, hogy mind a három ott van. Hónap mi lesz a misévé, — aszongya— nem baj, majd röggé jó pízér ü kiereszti ükét korán. Szt akkó ément az asszony a szentegyházba, másik nap, mer ki eresztette ükét az ember, akkó mikó meglátta a pap az asszonyt, aszongya a mesternek: — no itt van má a Cifra Mari. — A mester meg aszonta: — nekem is sok pénzem kóstáta, — A harangozó meg asz monta: — az én sorom vót a legrosszabb, mer pézem nem vót — oszt kikapott.

11. Vót egy Maller Pál, az Öreg uccán lakott. A Haní cigány meg ott lakott a Cigányvárosba. Sztán a cigány disznóöléskö mindig szeretett odamenni kérni mindent. Sz aszongya neki: — megájj mos nem kapsz semmit, másik ölésné megkapod a pálnnyát — (böndő). Szt megtötötte a pálnnyát árpapojává, sztán kívü meg bevérezettette, hogy a cigány éhiggye, hogy meg vót tötve. Oszt a cigány igen megköszönte, oszt évítte haza. Igen igen soká főzték, minden fájuk éfogyott, Osztán mikó bement a cigány, kérdezte tüle a Maller Pál, hogy — jó vót e a pálnnya, — aszongya a cigány: — ette vóna meg a fene a Maller Pál uramat a pálnnyává együtt, —

12. Botlik Mari egyetlen leánya vót az anyjának, asztán együgyü vót, Asztán ékütte az anya ütet a henteshő húsér, Szt ojan büszke vót, mer gazdag vót, 60 hód főggye vót, — kis húshordó kosár vót akkó a divat — sz igen meglóbáta a kosarat, sz kiesett a hús. Egy kiló marhahús. A plébános kutyája meg főkapta utánná oszt megette, Mikó hazament, édesannya kérdezi a húst, hát üres vót a kosár s ugy monták a járókelők, hogy mikó kiesett a kosárbú, a pap kutyája megette. Az édesannya meg átment veszekennyi, hogy fizessék meg a hús árát. A pap aszongya, kérjék vissza a kutyátú, ü nem tehet rúla.

13. Mikó vitte az ebídet, évesztette a pogácsát az úton. Oszt mikó vitte a túrósrétest, aszonta az édesannya, maj itthon nem ér rá ennyi — oszt a tied fölül teszem — és aszongya, mikó odaért, aszongya a szóga neki, mér csak egy darab rétest vitt neki. Mer édes szülém aszonta, hogy a fősó

az enyim, oszt mind megettem, ami fölül vót. A szóga meg odakötötte a kocsihó estig.

14. Nímet Jánosnak mindene igen szíp vót, vót neki egy férész zsöl-lérföggye. S sztán ojan kukoricája vót, mint a bándlis karom (mándli). A gunyhóba beüt, ott meg ojan nyulat látott, mint egy ló (kukorica fosztáskor meséte). Akkora szemei vótak mint az ökle, utána is vágta ám a kapáját, de kutyát se tett neki. A szőlője meg ojan szíp vót, hogy egy szembü lett egy liter bor. Búzája meg ojan vót, hogy egy szembü lett egy zsömlé. Paradicsomja ojan vót, egy bukorrá, hogy egy tragaccsá vitt haza vendégódallá rúla, osz még maratt rajta. A lányai meg ojan szípek, mint a pünkösdi rózsa a pofájuk. — Nem filök, hogy nem vinnék é ütet a legények. Az Orzsimnek ojan iekvise van, mint a Bázsánybikának (régí), ha a karját kiteszi az ágyba ojan mint a pójásgyerek.

15. Míkó még farkas vermeket ástak, oszt beleesett a farkas meg a cigány és oszt egész idő alatt muzsikányi köllött a cigánynak, hogy a farkas meg ne egye.

16. Hát a Baranyai testvérje, míkó megszületett az eső gyerek, osztán kérdezték: möghaggyuk?

17. Vót egy részeges bácsi s behítta komáját a pincéjibe. A koma vidékrü gyütt — gyere komám, van egy kancsó borom, mos megisszuk, az Isten kezibü vettem ki. — Kérdi a komája — hugyan, — Ugy, hogy míkó a jég éverte a szőlömet, a szűrömet ráteritettem a lúgosra. Osz ahogy a bácsi hozza föl a bort, elesett, még a kancsója is étörött (még. apámtú hallottam),

18. Vót egy embör, a Baki Pál, annak vótak vendégei. Osz jöttek a szőlöbü, — de vidéki vendégei vótak, urak, — asztán egyre csak: — erre tessék gyünni, erre tessék gyünni, csak utánnam, csak utánnam, Osztán egyszer beleesett a gödörbe: — erre ne tessék gyünni, mer én má benn vagyok,

19. A legények összegyüttek advent este, a halottas házba, osz közé vót a szentegyházó. A legények ott diót törtek, ropogott a dió s közé ott vót a temető is, a szentegyház mellett. Sztán ément a harangozó a papér, hogy a templomba is igen zörög valami, meg a halottak is úgy veszekennek a temetőbe, hogy csak úgy ropog a csontyuk, misét kő szógátatni. Asztán ahogy a pap nagy lelkesen gyütt, a harangozó kizárta a templomot, a mesternek a nagy disznaja meg örüt, hogy kiszabadúhatott, asztán a lába közé bujt a harangozónak a nagy disznó, oszt ez meg monta: — isten vele plébános úr, engem má visz az ördög. —

20. Míkó a cigány ément gyönni, kérdezte a pap, hogy szánod-e,, bánod-e mit tetté? Szánnya a fene, bánnya a fene. Öszt aszongya neki a pap: ott egye hát meg a fene. —

21. Egy faluba má igen écsenevészesedett a níp, osztán a huszárnak a gazdája, ahova bekvártéjőzták, előljáró vót, s hazament az irodábü, sz kérdezték tüle otthun, hogy mi vót a törvény, aszongya, — sajnos, de azér émondom, ha a huszár úr ül is az asztalná — akkó rigön kiosztot-ták a katonákat házakhó, hogy huszárokat válogattak ki, hogy má écsö-püsödött a falu — és ha fíjatal asszony, ha leány, nem szabad ellent-vetnyi. Hát aszongya, én se tehetek semmit, hát itt a fíjatal feleségem, meg a fíjatal lányom, csak ászt a nyócvanéves öreganyámat kíméjje. — Asztán akkó a nagymama csípöre a kezeit, előre át a sarokbú: — ami tör-vény törvény, engem se kíméjjen fíjam uram. —

22. Míkó a patkány nősünyi akart, hogy ü csak úgy házasodik, ha a legnagyobb úr lesz az ipa. Asztán akkó a napná bekopogott s a nap-uram ekként szerénykedik: ha neked a legnagyobb úr lánya köll, a főjhó lányát vegyed el. Tányérom bármij tiszta, betakarja. A főjhó úrná be-kopog, főjhó uram meg ekként szerénykedik: ha neked a legnagyobb úr lánya köll, a szélnek a lányát vegyed el; igaz, hogy én nagy úr vagyok,

de a vín torony még nagyobb, mer amerre járok, az erőm ámbár nagy, de a vín toronyba mindig megakad. Ha neked a legnagyobb úr lánya köll, a vín torony lányát vegyed el. A vín torony uramná bekopog, ammeg ekként szerénykedik: ha neked a legnagyobb úr lánya köll, az egér lányát vegyed el igaz, hogy én nagy úr vagyok, de az egér valóban még nagyobb.

23. *Szemeli Jánosné, Tatai Julianna 70 éves zselléraszony.* Két asszon émönt új jé a Páskomba, ott asztán még egy legín is émönt, vezetett egy lovat, asztán gyütt haza. A kötőfikit kivette a lónak a fejbü, oszt csak gyütt haza. Osztán mit látott a legín, amin gyütt haza? Két asszon húzott fehér lepedőt, asztán aszongya a legín: — mit húznak, hasznot? — Hasznot aszongya. — Akkó én meg a többit — a legín monta. Asztán émönt a legín haza, otthagya az asszonyokat. Asztán a legín fölakasztotta a szögre a kötőfiket. Asztán kimegy reggé a gazdája, osztán a kötőfikbü úgy fojik a tej, hogy csak úgy düll! Aszongya a gazdája, hogy — mi van itt? — Aszongya: — evetté az asszonyoktú a hasznot, — Aszongya: hej nagy dolog ez, azok alighanem boszorkányok vótak, aszongya — azok vótak. —

24. Egy lánynak vót igön kedves szeretője, sztán igön sokan kérték, nem mönt férjhő. Oszt odament egy öregasszony a lányhó: — te Kati mér nem mész te férjhő? — aszongya — én addig nem mék férjhő, még az én szeretöm haza nem gyün. — Ne várd ászt haza — aszongya — az nem gyün haza má soha. Tudod mit csináj — aszongya — hozz a temetőbü csontokat, osztán tízenkét órák azokat föld meg, majd akkó a szeretöd megjelenik, Asztán úgy is tett a leány. Hát egysze csak gyün a szeretője:

— jó estét kedvesem, hát hogy vagy most? — Jól vagyok mer te is itt vagy. — Hát nem sok időm van ám neköm, mer é kő mönnöm, te is égyüsz velem — aszongya. — Hát — aszongya — akkó pakój össze, osz gyere velem. — Összepakót, émentek. Mendegétek, asztán egy temető kapuhó értek. Ott a szürke ló ément, asztán karonfogva mentek ketten: — nem físz kedves rózsám? — Nem biz én, mikó te is velem vagy. — No asztán mendegétek, sztán kinyit sirhó értek. — Lásd ez az én házom, mos má gyere le. — Én nem tom a járást, esőbb ereggy le te. — Asztán lement a legény, utánna dobta a leány a batyut, osz éfutott. Addig futott, míg egy házhó nem tálát, ahun világ vót. Oszt oda is utánna ment a legény az ablakra, ászt kijabáta be: — hót add ki az elevent. — Erre a hót letette az egyik kézit. — Hót add ki az elevent- — Letette a másik kézit. A leány a szurdikba vót, ott vót egy kotlóstyúk, osz a lány odavágta hozzá: — nesze az anyád istenít, itt az eleven. — Köszönd meg az anyád istenit, hogy elevent dobta ki, mer széttéptelek vóna. —

25. Hát mikó én mentem az erdőbe, találkoztam a jágerrá. — Hova mész te kis húgom? Mondok, — hová, világot próbáni. — Mi lösz a világ?

— Mi lösz, valami szíp legínyt keresők. — Itt vagyok én. — Ijen puskás neköm nem kő. — De agyon lüvöm. — Nem löhet ám. — Akkó oszt é-futottam. Fogtam egy kakukmadarat, asztán évittem. Hazagyüttem. Hazagyütt a jáger utánna: — hogy merte a madarat éhozni? — Hogy, hát megfogtam. — Most, hogy be löszök érte csukva. Hát osztán — ó mondok, ahó más is köll ám, — Aszongya — maj möglássá, — Oszt a jáger bejelentette, oszt a bíró monta: — be leszó csukva. — De én montam, én nem, csak az ajtó. — E nagy gazember ez a Julcsa, monta a bíró, szervusz Julcsa, isten veled mos má.

26. Egysze odavótam lánykoromba bálbo, hát oszt montam a Búj Jánosnak, nekem nem teccett a bál, egy legényre megharaguttam, gyerünk haza, osz maj keresnek minket. Oszt megyünk ott a Kandí előtt, szíp hódvilágos este, osz onnan leugrott egy macska, osz én hozzám úgy dörgölözött, Nyanyanyanya a boszorkány, Osz a macska főkésért a szentegyházig.

— Ejnye az anyád istállát, e boszorkány. — Fökaptam egy követ, osz visszáru utánadobtam, osz úgy ément.

27. Osz megín megyek haza, ott vót egy kút sudárfává. Ott meg egy disznó dörgölődzik hozzám. Ejnye az anyád istenít, ez is boszorkány, íjén gazdaasszonyod van. Nagyot buffantott a disznó, osz főment a partnak, osz taggya fene há ért.

28. Az embör meséte, hogy egy embör az erdőbe kigyókat hordott, oszt rárakta az ágyra, osz mind ott vótak, osz a felesége, mikó meglátta megíjett, Osz az ember monta: — tejet forráj egy dézsává, akkó lemennek innen, nem merek megmoccanni. Osz az asszony odaállította a tejet, osz a kigyók mind belementek. Vót ott 15—20, azokba gyönyörködött az ember.

29. Bókodon történt. Mondok megyünk Julcsa az erdőbe. Mentünk mendegétünk, öcikéve taláiuunk: muc mucmuc. Megyünk a vadkörte felé, hát egy rakás vadmaiac vót, onnét észalattunk, osz gyöngyvirágot szettünk. Oszt a kanász legéte, osz kérdezi: — mit szöd Szemei néni. — Hát gyöngyvirágot templomba. — Hát szíp is az. — Hát szíp. — Osz amin tovább megyünk, üres falikat találunk. E meg tele vót malachússal, belevitte a kigyó a malacokat, élopta a garázda malacot a kigyó. A kanász nem vette észre. Osz a kanász míngyá jelentötte a kösségbe, hogy itt ojan állat van, hogy éviszi a malacot. Hát osz sok nép ment, jágerok, osz éfirfízőiék a fát, osz húsz kigyó vót benne, osz nekiment az emböröknek, gyereket is ékapott, osz agyonlüték, édarabozták ükét. Osz a gyöpöt mind kimarta a zsirja, osz monta a jáger, hogy soha ki nem zödül egy hódon. Osz megín mentek mendegétek, megín egy üres fáhó értek. Abba vót vad-méz, egy akó, osz kifürták, osz szapuióba belefojt.

30. Hát én is, mikó én leány vótam, kis közbe laktunk, hát amint mendegétek haza kukoricafosztásbú, ojan tizenegy óra tájba vót, hát nizek vissza, gyün egy tyúk tizenkét csibévé utánam. — Ej az anyád istenit — visszafordulok — hess ne hess ne. — A tyúk csak — koty, koty, koty — a csibéknek. Ej ez megín boszorkány. Hát asztán futok haza, hát oszt sietve becsukom az ajtót, hát a kotlóstyúk akkó má emberré vát, oszt tóta az ajtót befele. Osz kijabáiook — édesapám itt boszorkányok vannak. — Á fene, te mindig asz hiszed — gyün ki, hát kiníz, osz nincsen má. Egy ló áll ottan, osz nincs neki álla. Édesapám rá akarta vetni a kötelet, de nincs neki álla. Osztán rávágott visszajám, asztán emberré vát. — Köszönd az anyád istenít, hogy jobban nem vágta meg, mer évittelek vóna a tengerbe, osz a nagy halak megettek vóna. —

31. Egy gazdaember vót, asztán vót neki egy méháza a kerbe. Sztán minden éjjé ott hát, mer a mézet lopták, mer hát ott hát akármit csinát, ott vót is, élopták a mézet. Hát osz megáj, aszongya, ráreszkérozó mos maj megfoglalak. És aki eztet a mézet lopja, egysze csak csoszogott egy nagy béka a küszöb alatt. — Ej az anyád istállát nem tom, nem e te hozod ki az én mézemet, megáj, maj ébánok én veled. — Kapta a vasvellát, átszurta a béka hátát a vellává. Akkó asztán aszonnyá vát a béka, hát oszt mi vót, mint a szomszédasszonya. Hát oszt émönt haza osz lefekütt, meg is hát.

32. Bókodon laktunk, hát oszt gyütt haza ez a fíjam, ez a Józsi, csupa rongy vót. Hü az istenít, mos varrjak, máma Luca nap van. Aszongya az uram: — akár van, akár nincs, csak varrjad. Hát oszt akármi történik, így nem mehet haza, Julcsa varrta a mándliját, én meg a nadrágját. Gyün a szomszédasszony át: — hü mícsínál szomszédasszony, Luca van. — Hát akármi van, én varrok. — Várjon csak, a tyúkjai nem tojnak. — Hát gyün a karácsony, osz én meg hozom be a négy-öt tojást.

33. Ezelőtt rígenten vótak oan rossz lelkek, oszt leszátak az égbü, oszt oan fehér korsó vót náluk. Le vótak terítkezve fehér lepedővé. Akkó ément egy házhó: — jó napot kívánok, — aszongya, — aggyon isten. — Aszongya — legyen oan szíves — aszongya — nénike, aggyon nekem egy kis tejet. Nekem nincs — aszongya. — De van — aszongya. — Hogy gyün

maga ahó, hogy nekem van tejem — Én tudom, hogy van — aszongya.

— Hogyan tuggya maga ahó, — Mer én látom, — Arra bement az asszony, osz hozott ki egy köcsög tejet, asztán beletötte a korsójába, asztán akkó ément. Hát mendegél, akkora szél támad anná a házná, mivelhogy étagatta, hogy nincsen tej. Sehol nem fujt, csak anná az egy házná. Ezt úgy hiták: daraboncás deák, Főment az égbé,

34. Jó estét — aszongya — ki vagy te — aszongya — én vagyok a ténszécsko. Hát jobban meg akarod tűnni, hogy én ki vagyok. Mi a fene, én vagyok a daraboncás deák, eressz be, aggyá egy pohár bort, — Maj adok ijen csavargónak, nem dógoztá te az én szőlőmbé, maj a nyáron égyüsz kapányi osz maj kapó, — Arra a daraboncás deák nem késött, kidobta a pincébü. — Gyere, ne báncsá, adok amennyi csak kő, — De annak má nem köllött. Avvá émönt, a pince tetejit levitte a szél, avvá asztán éballagott a daraboncás deák,

35. *Gummlai Istvánná, Szemeti Julianna, 30 éves zselléraszony.* Egyszer vót egy szegény ember, asztán mendegét, de igen szegény vót, Talákozott egy nagy kígyóvá, Aszongya a kígyó, hogy ütet vigye be egy ojan lukas fába, ahun ü megtanyázhasson. Azt ígérte neki, hogy hét nyelvet megtaní az állatok nyelvükön. Amint a kígyót ott hagyta, mingyá megszólamlott egy favágó madár. Aszongya a favágó madár:

— Ó te szegény ember, ha tudnád, mi van az alatt a fa alatt — aszongya akkó biztos, hogy kiánsád. — Hát oszt a szegény hazament, vót neki két lova, az egyik lóra fölüt az asszony, a másakra meg az ember. Hát oszt az asszony hátú ment, az ember meg elő ment. Asztán nyerít a ló vissza a másíknak, hogy — gyere má —, osztán a másík meg ászt nyeríti vissza — hugyan sietnék én, míkó magam is terhes vagyok, meg az asszony is, — Oszt az ember meg jót nevetett neki, Osztán odaértek egy fáhó, oszt ott vót két zsák arany, de a kígyó is megmonta az embernek, hogy senkinek nem szabad megmondani, hogy ü az állatok nyelvit megérti, de az asszony igen követét, hogy — mit nevette annyira, — Hát oszt aszonta az ember, hogy ü asztat nem mondhattya meg, mer ha megmongya, akkó ü rögtön meghal. De bizony az asszony annyira faggatta, hogy csak mongya mög, nem bánja, ha rögtön meghal is. Hát oszt az asszony megparancsóta a koporsót, az ember bele is fekütt. Hát míg az asszony ément szemfedélér, a kokas igen kukorikót be a konyhába. A kutya meg aszongya:

— ne kiabáj itt, míkó a gazdám ügyis halálán van. — Oszt a kokas vissza kiáltya: — én ötven tyúknak é tudok parancsóni, ü meg egynek se. Ásztatna egy kötelet vízbe, mingyá ébánná vele. — Hát oszt az ember úgy is tett, megásztatta a ruhaszárító kötelet. Az asszony meg meggyütt a szemfödéllel, az ember meg jó éverte, osztán most is ének, ha meg nem háta.

36. Egyszer egy igen öreg kutya vót, hát oszt igen búsnak vötte magát, mer nem tutta má érágni a csontot se, hát oszt mendegét. Egy macska is rettentő nagyon nyávogott. Aszongya: — hová mész kutya barátom? — Aszongya: — útnak vettem magamat, mer — aszongya — igen öreg vagyok, a csontot má nem tom érágni — aszongya — gazdám agyon akar lüvetni, — Aszongya a macska — ü is igen öreg, übelüle meg acskót akart a gazdája készítettetni. — Hát oszt aszongya: — mos má mendegéjjünk együtt. — Asztán mendegének megín új bú, akkó meg a kokas is utazik. Aszongya a kokas neki: — hova mész kutya barátom, meg macska barátom? — aszongya — nagy útnak vettem magamat, mer hónap vasárnap lesz, a gazdám meg meg akar ölni, úgy hát inkább utazom — aszongya — akkó ballagjunk kutya komám együtt. — Megin mendegének, hát

ballag egy számár, Aszongya: — hová mész kutya barátom? — aszongya nagy útnak vette magát, — aszongya — akkó én is tartok veletek, má en-nem is a gazdám vásárba akart vinni hónap, — Hát oszt annyira mendegélek, egy nagy erdőbe értek, hát oszt igen éhesek vótak. Hát láttak ám egy házikót, oszt abba lámpa égett, Aszongya a macska: — haj játok, igen éhesek vagytok, maj én benézek, hogy kik laknak ottan- — Hát oszt nem vót senki se ottan, de a betyároknak hej ük vót, Terítve az asztal ennyi-innyavalóvá, oszt a macska aszongya hogy: — gyertek be jó lakunk, oszt éféküggyünk, — Hát oszt aszongya a macska — odamék a tüzére —, a kokas meg a ruhaszárító kötélre fölugrott, asztán a kutya meg az ajtóba iekütt, a számár mingyá kicsit kijjebb a favágitoná. Hát a betyárok megérkeznek, a macska mingyá nekiugrott a szeminek, kikarmóta. Kifutott a betyár, a ko-Jeas meg ászt kiabája, hogy ne ereszd, ne ereszd, ne ereszd, A kutya meg jól ékapta a sarkát a betyárnak, a számár meg jó v „ gba billentette, Aszongya a betyár: — no ide visszagyünni nem lehet, mer csúnya állatok ^yüttek ide. — Hát oszt mos még ott tanyáznak, ha meg nem veszekettek,

37, Egyszé vót két katoná, asztán hazagyüttek szabadságra, Asztán útközben találtak egy zsák aranyat szt gondúták, hugyan osztokoggyanak meg rajta. Hát oszt — de az egyik pajtása a közelebbik faluba lakott, a másik meg messzebb — hát oszt akiné közelebb gyütt a falu, anná maratt az arany, hogy maj ugy hoznak zsákot, osztán elosztokonnak rajta. Hát oszt ément a pajtása egy hetire az aranyér, asztán hát az öregasszony avvá fogaggya be, hogy hát möghát a fíjam, mút héten vót a temetése, — Hát oszt mellik temetőbe temették itet? Asztán mongya az asszony. Aszongya, — hogy hát gyüjjön szüle mutassa meg, had hullatok rá egy pár könnyet. — Hát oszt aszongya — mos má mennyen haza szüle, maj én ésíratom, mer igen jó kollégám vót, — Asztán hát a kollégája gondúkozott, nem e van csak úgy egy sír csinyáva, hogy maj ü éhiszi. Hát oszt ékezdí a pajtás: aszongya — búbú — ékezdett bika möggyára izéni, hánytá le a földet, Emmeg asz hitte, hogy biztos a bika, aszongya — tála ne, tála ne, — Aszongya — no jó van pajtás, meg vagy, hun a píz, gyertünk csak ki. — Hát oszt szípen kivették a zsák aranyt a kollégájával, oszt émentek szípen haza, oszt elosztoktak az arán pízen. így mind a kettő meggazdagodott, talán még most is ének, ha meg nem hátak.

38, A vín Matuseknévá az én uram ment fő Pestre. Hát oszt oan szorossá vót, hogy kinn a lépcsón átak, az én urammá, meg a napámmá együtt. Asztán aszongya az én uramnak, az én napámmak: — Juli te, mingyá csinyálok én itt helet. — Osz a Matusekné kigombúkozott nagyba, mellyé alá nyút, szetté a tetüket nagyba. — Haj játok, annyira telivagyok tetűvé, liogy csípnék. — Osz szórta ükét le. Hát osz hárman marattak a kupéba. Hát oszt monta a kalauz, mi van évvé a kupévá. Osztán a kintiek monták, egy asszony van itt, osztán szórta a tetvet. Osz nízi a kalauz, osz ojan ümög van rajta, mint a hab.

39, Egyszer vót egy ember, meg egy asszony, asztán annak vót egy Icislánya, meg egy kisfia, Hát osztán möghát az anyja, meg az apja, osz émentek, a kislány, meg a kisgyerek, hogy észegődík. Hát osztán mendegének, mendegének, megestéledík, oszt odaérkeztek egy kis házhó, osztán ott kértek szállást. Hát osztán az asszony adott is nekik szállást, osztán monta, hogy feküggyenek le ebbe az ágyba, mer az ü ura gyerekhússal él. — De oszt ne pisszenyetek — hát osztán aszongya — mer az maj szaglálódik, — Osztán hazamegy az ura, aszongya, hogy hát — jóestét aggyon isten. Te anyja, gyerekszagot érek. — Nincs itt semmi — aszongya az asszony. Hát oszt az ember jó korán hajnalba megin ément az útra, hogy maj valami utast tud fogni, hát oszt a gyerekek főkétek, hát oszt az asszony sajnáta a gyerekeket, oszt adott nekik reggelít. De aszongya — te kislányom szobákat kitakarithacc, meg a konyhát, én megyek a botba.

Hát osztán de az eső szobába nem szabad ám kitakarítani, oda se szabad nézni. — Hát oszt de bizony a gyerekek nyugtalanok vótak, oszt hát beníztek a szobába- Hát mit láttak, mit se, egy arany kocsit. Hát oszt az arany kocsit kihúzzák, hát oszt az aranykocsiba a két gyerek beleüt, oszt az arany kocsi meg elindút a két kis gyerekké mindenféle gyümölcsfa alá. Azok meg telerakóttak. Hát oszt az asszony meg meggyütt, keresi a gyerekeket, hun vannak, hát níz be az eső szobába, nincs benn az arany kocsi. Feni kezd az urától, hogy az maj mit tesz vele. Aszongya — no ha tuttam vóna, maj ébántam vóna a büdösökkel. — Futott a gyerekek után, no most ha eléri végük lesz. Hát a gyerekek meg az aranykocsivá odaértek egy tóhoz, no hogy mennek át rajta. Aszongya — kacsikám kacsikám csinájatok hidat — kacsák úsztak a tóba, szegény kacsák annyira dőgoztak, hogy ézavarták a vizet. Hát osztán a gyerekeket átvitte a kocsi rajta, hát oszt a vín asszony utána ment. A is mongya ám — kacsikám kacsikám csinájatok hidat — a kacsák akkó csináltak hidat, de a gyerekek meg visszakiabáltak hogy — kacsikám kacsikám roncsátok é a hidat —, hát oszt a másik kacsák meg hátúru érontották a hidat. így az öregasszony belefutott a vízbe, asztán így a kisgyerekek meg az aranykocsivá most is ballagnak, ha meg nem háta. Itt a vége.

40. Egyszer vót egy ember meg asszony, annak vót egy leánya. Hát osztán kiütött a háború — ez valódi igaz — hát a leálynak évítették a szeretőjét a háborúba. Hát osztán a leány meg igen bánatos vót, mindig rídogát, mer évítették a szeretőjét katonának. Hát osztán odament egy kéregető asszony, aszongya, hogy ű tud kártyát vetni. Hát osztán aszongya, ű kiveti hun a szeretője, él e vagy hal. Hát asztán asz vette ki, hogy éjjé 12 órakó mennyen ki a temetőbe. Hát osztán van ottan lábcsont meg fejkoponya, hát osztán hozza haza, oszt főzze meg a vafazékba. Hát osztán tegye fő débe harangszókor oszt éjfélíg főzze. Hát oszt odamegy ám a szeretője éjjel 12 órakó, szürke lovon. Hát oszt aszongya — aggyon Isten jóestét, — Kiníz a szeretője, a leány — aggyon isten — mongya a leány. No kedvesem — aszongya — égyüttem érted, gyere velem de mingyárt. — Hát oszt a leány kicsit megtokott, hogy aszongya — mingyá. Szetté össze a butyrát, hát oszt fölüt a szeretője mellé. Hát osztán vágta vitte üt, hát osztán hová vitte, mint egy temetőbe. Hát aszongya — no kedvesem erígy le — aszongya. — Én nem mehetek le, mer nem tudom a járást. — Egy kis pilács lámpa pislogott, hát oszt lement a legény, a leány meg ledobta a ruháját osztán éfutott. Hát a leány 8 esztendeig ment haza, de még most is él, ha meg nem hát.

41. Egysze vót egy igen szegény ember, de ojan szegények vótak, má hogy hát nem vót nekik megélhetésük. Asztán az asszonnyal igen pöllelcettek, veszekettek. Hát osztán az ember kapta a kötelet, ément az erdőbe. Hát asztán az ember fölakasztotta a kötelet a fára, hát ott ám az ördög kiráj. Aszongya, megszólította az embert, hogy mit akar. De akkó már az ember igen megijett. De az ember asztán má aszongya — az ördögnek a kirájukat akarom fölakasztani, mer neki van ojan hatalma, hogy ászt fő tuggya akasztani. Hát asztán az ördög kirájnak a hejtesítője vót, aki ott vót, hát aszongya hogy — bácsi ne tegye, ha maga föl tuggya akasztani — van únála egy zsák arany, inkább azt neki aggyá csak ne akassa fő. Hát a szegény ember megörüt ám a zsák aranynak. Nohát dehogy akassa ű fő magát mos má. Hát osztán hazament. Hát bizony lett ám mindenféle ennyi-innyavaló, szépen édegetek a kis csalágyyává.

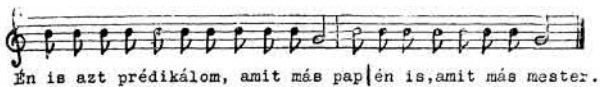
Hát asztán hazamegy ám az ördög kiráj a többiekhó. Hun a zsák arany. Hát asztán aszonta az ördög, hogy itt vót egy ember a kötéllel, hogy aszongya az ördög kirájukat akarta fölakasztani — aszongya — van ojan hatalma neki. Hát osztán mit töttem, mit se, odatta neki a zsák

aranyat. No — aszongya — neköm a zsák aranyt visszahozd tüle. Oszt ément az emberhő, hogy aszongya aggyá vissza az aranyt. Aszongya ojan fogadást csinálunk, ha a szürke lovat — vót neki egy lova — éviszi a válán, megkerüli vele háromszó a házat — aszongya — akkó visszaaggya az aranyt. Hát asztán hát az ördög a vállán meg is kerüte a házat, de az ember nem bírt vele, az fölüt rá, osz huszonöccör átvágtatta a házat. Hát osztán visszamegy az ördög, mongya a kirájnak — aszongya — kiráj uram, én alig tuttam a lovat vinni, maj megszakattam vele, ammeg a lábaközt ébirta huszonöccör (nevet). Hát osztán, aszongya, hogy hát ément hozzá este az ördög, aszongya, a kiráj uram, az ördög kiráj bácsi az egyik kosár diót én töröm, a másikat maga, osz amejik előbb tuggya törni a fogává, azé *lesz* az arany. Hát emmeg nem tutta visszaadni, mer éfogyott. Hát asztán az ember sötétbe vót, kavicszá keverte a diót, a magáé meg tiszta vót. Az emberé csak úgy ropogott a dió, ammä meg tüzét is osz megse tutta. Visszamegy a kirájhó, hát osztán mongya a kirájnak aszongya — kiráj uram, az én fogam a tüzet atta, ammeg kézzel is pattogettá, összetörte mind a diót. Na aszongya mégegyet tróbálunk, aszongya. Egy gombolag guruga cérnát vesző, hogy melik tuggya előbb évarni. Hát ha te győztesebb lesző, mer ügyesebb kezed van, — Hát bizony az ördög belefűzte a tübe, oszt amikő egyet ötött, hát megkerüte a házat, hogy el ne csomósoggyon. Az ember meg apróra évagdosta, osz egykettőre fővarrta. Hát évvé is legyőzte. Hát osztán aszonta megin a kiráj, no még aszongya, egyet tróbálunk vele. Hát osztán melik tud jobban futni. No ebben alighanem legyőzi. No odamegy az emberhő: no magáé lehet a zsák, ha jobban tud futni, — nem tom hány száz lépést. Hát oszt az ember megin tisztába vót vele, mer a kertyük végén vót egy bokor, egy nyúl mindig ott szokott alunni. Hát osztán mongya az ördögnek: — nekem aszongya nyócvanöt éves öregapám a bukorban szók alunni, Miska a neve. Ha ékiátom magam, az úgy fut, hogy nem is láttya, hun jár. Hát odamegy a bukorhó — Miskóta, — hát erre fölugrott a nyúl, de mire az ördög odaér, már csak a porát láttya. Hát odamegy megin az ördög a kirájhó aszongya — má az emberé lett az arany. Hát asztán így az embertü az aranyt nem tutták visszaválányi, oszt az ember tán még most is édegél az aranybú ha meg nem hát. Itt a vége.

42. Egyszer vót három betyár, asztán má a betyárok annyira kikoptak, hogy csak az a három maratt meg. Ezek *meg* ojan ballanganban tartózkottak. Osztán sok ruhájuk vót nekik, hogy tutták magukat forgatni. *Osztán azt* monta az egyik, hogy ü megnősüne, oszt mongya, nem tuggyák, hogy ü betyár, Osztán befogott hintóba — két szép sárga lova vót, — osztán bevágtatott a fáluba vele. Hát oszt annyira iudakolódzott, hogy ü megnősüne, hogy kommendájanak neki egy asszonyt, egy özvegyasszonyt, Osztán meg is nősüt. Hát a két kollégája oda is vót a lakodalomba. Aszonta, hogy a két baráttya. Hát az asszony meg hitt is nekije. Hát osztán szépen édegétek, az asszonymnak vót egy kis föggye, háza, hát osztán az ember zsöllérkedett. Csalággyuk nem vót nekijek, Osztán ément Tatába ölletni a malomba, búzát vitt, de má igen megestéledett. Este ment haza. Hát a két baráttya megin főkereste ütet. Osztán az asszony főzte a vacsorát, osztán mongya — aggyon Isten jó estét — osztán ránéz az asszony — aggyon Isten, — Asz mongya — hát a komám hun van — osztán gondúkozott az asszony rajta, miféle koma, de gondúta, biztos az urát kérdi. Asz mongya — ément a malomba még reggé, de má biztos gyünni kő neki. — Osztán vitte az asszony a székeket — tessék leüni. — De aszongya, — köszönöm, nem fártunk é, — nem ütek le, Asztán nyitott vót a kémény, asztán amint az asszony főzte ott a vacsorát, asz monták, de szíp kémény ez. De az asszony figyelemmé vót, osztán nem várták meg a komát. Osztán hazamegy az ura aszongya — aggyon Isten jóestét — feleségének

köszön, asztán asz mongya, hogy hát — aggyon Isten, — Asztan kitálója neki a vacsorát — egyé apja. — Asztán eszik. Asztán aszongya, hogy — te anya, ojan rősz érzésem van, nem keresett engem senki? — Aszongya, hogy hát — de keresett apja — aszongya — azt kérdezte, hogy hát huni a koma — aszongya. — Gondúkottam, miféle koma. — Osztán aszongya: — nem szótak úgy valamit? Aszongya, hogy hát montam néki, hogy hát tessék hejet foglalni, de bizony osztán nem útek le. — Osztán nem susogtak valamit? — De bizony — aszongya — monták, hogy mijén szíp a kémény. Gondúkottam rajta, micsoda szépség van a kéményen, — Aszongya — no annyuk, leszöggyük mi estére azt a húst. Két disznónak a húsa ott vót, két zsákká lett, oszt aszongya — no annyuk ezek égyünnek ám érte, oszt hiába zárjuk be az ajtót, mer az begyün ha ajtón, ha akárhun. Hát úgyis vót. Az asszony meg az ember ugy fekűttek, hogy az asszony ruhája a konyhába vót felakasztva egy szögre, osztán úgy aluttak, hogy az ember alutt belü, az asszony meg kivü. Hát a két betyár meg is jelent ám az éccaka, hát osztán főniztek a kéményre a két betyár aszongya — hallod pajtás a koma észrevette ám, hogy itt vótunk. — Hogy a kéményhúst levehessük aszongya — no most hogyan lesz ez éhozva? Hun talajuk ezt most meg? Aszongya, hogy hát — megájj pajtás, maj én bemegek a szobába, amint fekűsznek. Hát az egyik be is ment, aszongya halkon — anya anya — szó neki háromszor. Az asszony nyújtózkodik — ne jajgass — aszongya. Hová is tettük a húst, éfelej tettem. — Aszongya hogy — hát tuggya ke, hogy a tyukólpallásra. — Ke, ugy monta az urának. Aszongya — jó van anya aluggy, úgy éfelejtettem. — Hát osztán az asszony alutt is, asz hitte, hogy az ura kérdi. Hát osztán kis idő múva az ember felébred, osztán az ember tutta, hogy a két kollégájának mijén az esze, mer ű is betyár vót, aszongya — te anya, nem beszété te valakivé? — Ráfelel az asszony — hát ke kérdezte, hogy hová tettük a disznóhúst. — No aszongya — anya a fene megette akkó a húst, évitték a húst. — Hát osztán bujkáló hódvilág vót, az ember felötözködött, aszongya mégis megnézi ű a tyukólpadláson, el e vitték a húst. Evitték ám a húst. Hát osztán bemegey az asszonyhó, aszongya — asszony, émegek én utánuk, hátha é tunnám venni. Hát osztán bujkáló hódvilág vót, hát az egyik betyár az egyik zsákká amit évitték, a másikat meg édugták, hogy maj fővátva viszik a húst, hát asztán az egyik előbbre vót valami húsz lépéssé, Asztán a másik a hátúsó vitte a húst osztán odamegy a komája — ammä tuggya a szokjátr — adide pajtás mé má éfarattá. — Nem a — aszongya — hisz nemrég vettem é tüled, — Asztán hát az asszonynak az ura hozta ám vissza a húst, bevágta a konyhába osztán beszól az asszonynak, mer a még fekűtt — no anya itt a hús. Adok a lovaknak abrakot. Hát osztán a két betyár összetalákozott ám az útba, osztán aszongya a két betyár, — addide pajtás a húst — aszongya — hisz most attam oda neked — no pajtás — aszongya — a koma visszavitte a húst (nevet). Aszongya az egyik betyár, — megint nagy esze vót tejjes éle- tébe asz folytatta, aszongya — megájj kolléga, még visszamegyünk, — megpróbájuk, há tette azt a húst. De má félkettő vót, hát oszt visszamentek. Az asszony még fekszik. Aszongya — no anya, meglett a hús, a konyhasarokbú étetted? — Hát ke hozta vissza, nem tuggya, hogy a stellázi alá tette. — No jó van annyuk, csak aluggy — aszongya. — Oszť fővette a zsákot, oszt ément vele. Hát osztán bemegey az ura, abrakot adott a lovaknak, no aszongya kéj má fő, a húst érendezzük, má félnégy. Hát keresi a húst — há tette a húst? — Hát nincsen. — Hát nem ke kérdezte, há tette a húst? — Hú — aszongya — a teremtésit, hát nem visszavitték a húst! — Mos má tényleg nem lesz ám meg a hús. De ez is betyár vót, tutta az eszűket, aszongya, — megájj mégegyszé visszamék érte. — De má mikó ment az ember vissza a nyáron sütötték má az erdőbe a húst. Hát az ember mit tegey, mit nem, amint buj kát a hód, letóta a gatyáját oszt a lába közé

tette a fejét, osztán úgy ment hátú s . . . é nekik. Hát osztán hogy sütött a hódvilág, hát nagy árnyék ja vót, aszongya mer az egyik amhá alutt, a másik sütötte a nyárson a húst, osz aszongya: — kéj fő pajtás, itt ojan csúnya állat gyün, két hosszú lába — aszongya — nem tuggya étaláni mi löhet ez. Hát osztán főnéz a kollégája, osz éfutottak. — Hallod ez ojan állat, itt is akar tanyázni a ballangba. Hát oszt ez összeszette a húst a zsákba hazavitte, mire hazatért reggé lett. No annyuk — aszongya — möghoztam mos má a húst, hát egész éjjé azután mászkátam. — Hát osztán a két betyár mendegétek. Aszongya, mi lesz má mos üvelük, má a ballangba nem mertek visszamenni, mer az a csúnya állat biztosan ott tartózkodik. Aszongya, hogy hát — tudod mit pajtás — te leszel pap, én meg mester. — Hát osz annyira mentek, hogy egy faluba értek, oda éppen köllött egy mester meg egy pap, hát osztán meg is választották a népek ükét. Jó száj tehetségük vót. Hát vasárnap ément a pap a templomba osztán főmegy a pap a szószékebe, forgattya a nagy imádságos könyvet aszongya:

En is azt prédikálom, amit más pap|én is,amit más mester.

15. sz. kotta.

mondja rá a mester.

Hát osztán a nípek csak hágattyák, de ezek mindig csak asz mongyák — én is azt prédikálom, amit más pap — én is, amit más mester. — De nem tuttak mást, hát a nípek meg emennek. Aszongya — jól beszíl — (nevet) — aszonlgya — asz beszíli ez is, amit más pap, a mester is azt amit más mester. De mikó a másik vasárnap együtt, megin csak főmegy a pap a szószékebe, forgattya a nagy imádságos könyvet osz aszongya: — én is azt prédikálom, amit más pap — a mester meg rámongya: — én is, amit más mester. — A népek meg má mentek csak zúgolóttak, no e is csak asz mongya, amit más pap, de hogy mit, asz nem mongya. No esz kidobjuk. Hát oszt harmadik vasárnap kidobták mind a kettőt. Nem lett se pap, se plébános. Aszongya mos má a két betyár megin mennek mendegének — hallod — aszongya — vissza a ballangba nem mehetünk, nem lehetünk se pap se mester, mos má mi csinájunk. Hát — aszongya — émenyünk jövendőmondónak, a másik meg inasnak. Hát megin beértek egy faluba, oda éppen kellett egy úrhó jövendőnyi, meg egy inas, hát osztán meg is fogatta az úr ükét, hogy az úrnak éveszett az aranygyűrűje, jeggyűrűje. Hát osztán így az úrnak vót szobaleány, kézileány, szakácsné, hát osz aszonta — — no jövendő, ha három nap alatt megjövendölöd, hogy a gyűrű hol van, háromszáz forintot kapsz, mer nekem az jeggyűrű. Ha pedig, aszongya, meg nem tudod mondani, akkó huszonöt botot kapsz. De hát bizony nem tutta ám jövendőnyi. Hát elérkezett a harmadik nap, de má a fészek igen benünk vót, hogy mi lesz, gyün a huszonöt bot. Hát osztán igen fítek, de má vitte be a szobalány neki az eső tál ételt. Hát osztán aszongya rá a betyár — no pajtás, az egyik má csak megvan, — Aszongya rá a szobalány a szakácsnének — hajjá, aszongya no, hogy az egyik mögvan — mer azok lopták é — aszongya — no mos má mi lesz velünk, mer biztos meg tuggya jósoni. — Hát megájj, maj én viszem be neki a másik tál ételt, aszongya a szakácsné, hogy aszongya — no pajtás meg van a másik, — mer akkó gondúták, hogy ebéd után kapják a botot. Hát asztán aszongya a szakácsné — haj játok má megtuggya mondani. Mi-csinájjunk, aszongya, a szakácsné a kézilánynak — vidd mos má te. — Osztán rámongya a jövendőmondó

a másíknak, — no pajtás, megvan má a harmadik (nevet), — Aszongya a kézílány — hajják, megmonta ám, hogy megvan a harmadik, — Aszongya a szakácsné — no valamit ki kő gondúni, mer még föl is akasztanak, ha az ür megtuggya, — Hát asztán aszongya a szakácsné — bemegyek én hozzájuk, beszélék velük, adok nekik 50 forintot, meg ne mongya, hogy úk lopták é. Hát osztán aszongya — hajjá — aszongya — jövendő úr mondanék egyet, de ne mongya el a nagyságos úrnak, mi loptuk el a gyürüt, de adok 50 forintot, csak ne szójjon. Hát oszt a betyár, a jövendőmondó megörüt ám, megmenekülök a huszonöt bottól; úgy egymásnak monták. Hát osz aszongya a szakácsné, még asz taláta ki, hogy az úrnak pujkái vannak, s a lekkedvesebb puj kának a bögyibe beletömik a gyürüt, osztán ott talaják meg a zúzába. Hát osztán úgy is lett, Bemegy az úr — no jövendő, meg van e a gyürü? — Igen méltóságos uram, a legkedvesebb pujkában van. Ászt az úr évesztette a pujkája meg megette. Hát no a pujkamat megöletem s annak a bögyibe nem lelem, akkó akasztás lesz. Na megjiettek a jövendőmondók, de asztán megölették a puj kát, hát a zúzába megvót ám a gyürü, így a betyár megkapta a háromszáz forintot, meg a szakácsnétól is az 50 forintot oszt elindútak, oszt most is mennek, ha meg nem hátak, 43, Egyszer vót azelőtt, úgy téli időbe szoktak úgy fonnyi, oszt hetes fonyók vótak. Hát osztán — de leányok vótak, úgy hogy hét leány összeüt egy házba, oszt este fontak. Osz minden leánynak vót szeretője, de egy Mariskának nem vót, Osztán egy másik faluvégin lakott, oszt mindig csúfóták ütet, hogy ejnye Maris, neked nincs szeretőd. Hogy asztán panasz-kodik az édesannyának — nem bännám édesanyám, ha mán akárki úne is mellém, ha mingyá ördög is, csak valaki mellém úne, — Hát bizony a lány amint fonnyi van, odaüt melléje egy barnapiros legény, oszt hosszi köpönyegben vót, a fiatal embör avvá járt oda asz mongya hogy — aggyon isten jóestét — aszongyák — aggyon isten. — Odaüt a leány mellé. Mindig mellé üt a szeretője, asztán hágatta, meg nevetgérezte, amit a többiek montak. De bizony a leány naprú napra soványabb lett, sárgút asztán monták nekije, hogy mijóta ez a legény odajár, azóta mindig sárgul. Osz aszongyák, hogy nem e ördög lehet ez? Oszt aszongyák a többijek, maj *ha* máma este éj ön, megájj Mariska, maj megnézzük. Azelőtt, — most is van még — az asztalná sarokpad, asztán úgy alkalmazták a legények, Jiogy a középre jutott a fiatal embör, A fiatalembör nem akart leüni, de asztán monták neki, hogy csak tessék, aztán mégis leüt. Hát osztáu hogy a leány leejtette az orsóját, az orsójából a kapcsot, oszt letették a lámpát, keresik a kapcsot, de csak úgy, hogy megnézzék mijén lába van. Hát lólába vót. Hát asztán bizony a fiatalemberek — maj ott kinn megszoríttyuk ütet, hogy a Mariskához többet ne járjon, — osz kikísérték a fiatalembert, de észhő kapott, osztán ojan bűdösség lett a konyhába, hogy nem tuttak kimenni, Ű meg a kéményen kiszát osztán elájut a többi (nevet), Szerencséték, hogy nem tuttátok megfogni, mer mind meghátatok vóna, — Hát osztán a Mariskát hazakisérték. De ément az ördög az ablakjára, oszt beszól — mer a Mariska külön lakott az annyától — aszongya a legény nékije, hogy — agyon isten jóestét — de bizony a Maris nem fogatta el a köszönését. Háromszó köszönt nékije, de má akkó az ördögnek letét az ideje, aszongya hogy hát — jó van Maris, de férj hő nem mehecc, de ha a küszöböt átléped, akkó é fogok érted jönni. Hét eszten-deig a küszöböt nem lépheti körösztü. Hát osztán aszongya, ha meghal hét esztendő előtt, akkó is el fogja vinni. De bizony a Mariska meghat bánatába. Hát osztán meghagyta az annyának, hogy ü megfog háni hét éven belül, a küszöb alatt vigyék ki; ne az országúton, hanem az árkon, a bokrok alatt vigyék a temetőbe. Hát osztán úgy is vitték keresztü az árkon bokron, nem is a temetőbe, hanem az árokba temették é. Hát osztán a Mariskát el is temették. De bizony a sírján nyit egy szekfű, oszt arra megy

egy gróf. De a szekfünek ojan nagy szaga vót, hogy a gróf megállittya a kocsissát, aszongya a kocsisnak — erigy Miháj, szakicsd le a szekfüt, mer éktelen nagy szaga van. — De hát biz a kocsis nem tutta leszakítani a szekfüt. — Ejnye, a gyámoltalan, hát még egy szekfüt sem tucc leszakítani. — Osz leszáll az úr maga, de bizony ü se tutta leszakítani, késsel meccette le. Osz má gróf vót a is, de bizony beletette üveg pohárba, hogy ojan nagy szaga vót. Minden nap friss vízbe tették a szekfüt, de bizony a szekfü nem hervatt é, hanem anná élénkebb lett. Osz vót nékije inassá, valami 4 szógálója, oszt akármí jen ételt a gróf meghagyott, reggére ki vót takarítva szépen az edénybü. Hát osz bizony a gróf meg kérdőre vette a szógálókat, akármennyi maradék vót, mindig éfogyott. A gróf ezekre gondot, hogy biztos ezek eszik meg. Hát oszt a gróf má a maga szobájába tálútattot, ott hagyta a maradékot leterítve, de bizony onnét is éfogyott. Hát osztán a gróf, nohát ü lefekszik, de csak úgy lesbe tartotta a szemit, hogy eszi meg a maradékot. Hát osztán látta ám, hogy megráskódik a szekfü. Hát gyönyörű szép kisasszony lesz belőle. Odaüt az asztalhó s eddegét szépen nyugottan- De a grófnak igen megteccett a lány, hogy igen szép vót, asztán a gróf nem szót nekije. Odamegy az üveg pohárhó, megráskódott, szekfüvé lett, beleszát az üveg pohárba. Aszongya a gróf — no maj másik este megszólítja üt. — Hát oszt megin hagyott maradékot, hát osztán este fél tizenkét órakó a szekfü ujbú megint megráskódik, osz odaszáll megin az asztalhó, esz gyöngyén megin eddegél. Aszongya a gróf magába, nem bánva ü mos má észt tovább nem türi, szól hozzája. Osz fölkel a gróf, oszt szól hozzá, hogy — kisasszony kérem, jó étvágyat kívánok. — Aszongya — köszönöm szépen, észt vártam már régen, hogy megszólícesa üt. Hát osztán így má nem változhatott szekfüvé, mer má főfeszólamzott. Hát osztán a gróf el is vette feleségül, oszt émonta az ü lánykori hejzetit, hogy hogyan mikép vót, de még három esztendeje hátra, hogy a küszöböt nem lépheti körösztü, nem mehet é templomba. Hát osztán aszongya a gróf, hogy megesküsznek a szobába, Odahija a papot, ott tartották meg a lakodalmat, mer ki nem mehetett sose a felesége. Hát osztán már a hetedik év napján vót, osz aszongya neki, — vótak neki vendégei — vót a grófnak igen szép virágos kertye, oszt odament, aszongya — gyere ki anyuskám, mennyünk ki a kerbe. — Efeléj tette ü már, hogy hun vagy. Osz aszongya, de ü bizony nem megy, mer máma van az utósó nap, de annyira kérléte, hogy kiment s mikó a virágágyat háromszor megkerüte, odavágtat ám az ördög szürke lovon, oszt Mariskát fővágta a ló hátára, melléje. De bizony mire az úr észrevette, má vágtatva vitte Mariskát, Hát oszt odaért egy temetőhöz az ördög, aszonta neki, hogy mennyen előtte. De monta neki a leány, hogy ü nem tuggya mijén a járás, osztán, hogy mennyen először, Osz asztán lement az ördög a sírba, a leány meg lekapta a kendőjét s utána vágta, Asztán mire az ördög széttépte a kendőt, asz hitte hogy abban van a Mariska, ammeg éfutott* De nem tudott máshová menni, csak a szurdikbódéba, hát osztán ojan szerencsétlen vót, hogy ott vót egy halott, fekütt az ágyon, meg egy kotlós tyuk üt a tojáson. Hát osztán odament az ördög a Mariskához, de nem mehetett be, beszót: — hót add ki az elevent, — A hót letette az egyik lábát* Oszán meg aszongya — hót add ki az elevent. — Akkó letette a másikat. Mariska igen megneszüt, hogy mostan kiaggya. Harmaccor megin beszót, akkó fölüt a hót. Hát osztán az ördögnek lejárt az ideje, mer pont tizenkét óra vót, Mariska meg kimeneküt, hét esztendőre ért haza. Még most is ének.

44. Egy ember, Garbac József meséte, hogy az öreganyja úgy tanította ki a lányát a boszorkányságra. Asztán az úgy vót, hogy kilenc lúdon kellett oda átmenni szén Gellétre, asztán kutyaalakba ment köröskörü. Úgy vágódhatott be a boszorkához, hogyha a legkedvesebbjét ronthatya meg

elősző. Hát osztán mi vót a legkedvesebbje, mint a fia. Egy leány és egy fia vót, hát azon tróbáta meg. A fia ojan szótfogadó vót, cselédek vótak, pihenő ideje alatt mindent megcsinát az anyjának. Hát osztán a fián kezdte vóna tróbáni — erigy fijam vágja fát — valódi igaz vót — hát osztán kiment fát vágni. Hát egy nagy ojan kukac, mint egy patakukac (krumpli) vátozott az anyya, rá akart mászni a lábára, hogy megroncsa egészen, úgyhogy dologképtelen legyen. Hát oszt a legény nem hagyta rámászni, oda ment az anyához, ű nem tud fát vágni, mer a kukac rá akar mászni, — Nem baj fijam, nem bánt az, erigy csak. Hát osztán megint kiment fát vágni, a kukac megint ott sarkandozott, hogy rámászik a lábára. Asztán a legény sarkon fordút, kétfelé vágta ütet, az anyját kétfelé vágta. Meghat az anyya. Hát asztán az apja mingyár bementek, oszt nem lett neki bántása, az ura se sajnáta. Ez való igaz vót,

45. Egyszer vót egy ember meg egy asszony, annak vót egy kis lánya, meg egy kis fija. Aztán mehat az anyya meg az apja, Asztán a leány világi szíp vót, az egész világon nem vót ojan szíp. Oszt mindig csak mentek a szípsígít nízni, oszt aszongya a kis testvére, hogy hát abbú mi nem fogunk megéni, ha a te szípsíged nízik. Kifogytak abbú a kis élelembü, ami vót, hát émegyünk, észegődünk. Mendegétek, mendegétek, hát egyszer egy nagy erdőbe értek, Beestelettek, Hát osztán mi csinájjanak, lefeküttek, oszt egy nagy fa ki vót düve, annak a fának a közepe üres vót, asztán a kis fejük alá tették, Lefeküttek, oszt mikó föketek, hajnába, egy kastéjt látak, világítás vót, aszongya a kis testvér je — megáj testvér, maj én beszegődök oda libapásztornak, — Osz el is ment, de a gróf lakott ottan, hát osztán beköszönt neki, hogy — aggyon isten jóreggét — úgy szólította meg, hogy méltóságos úr — méltóságos uram, nem e kellene libapásztor? — De kő, — asztán meg is fogatta. Osz a kislányt úgy tartotta fő a testvére, hogy az ennyivalójábú mindig vitt neki, A leány meg igen szípen kézimunkázott az erdőbe. Hát egyszer a gróf megakart nősüni, mer nőtlen vót, osztán ez a legényke má nem libapásztornak kéredzkedett, hanem csizmapucolónak, hát osztán mongya a gróf — hé fijam, nem tudod te nekem ojan szépre kípucóni a csizmát, — de én bizony kipucolom oja fényszerre, hogy a gróf úrnak megteccik. — Asztán ki is pucóta. Hát meg is teccett a gróf úrnak a legényke. Bemegy a gróf fijához, a méltóságos úrhó — méltóságos úr, hallottam, hogy hát megnősül — aszongya én komendálok menyasszonyt, — Aszongya rá a Jánosnak — hogyan tudná te nekem ojan szép lányt komendáni, ami nekem kő, — De én tudok, a neve llonka, de ojan szíp, hogy az egész világ a szípségit járt nízni. — Asztán aszongya — no János, hát meghágotam a beszédötet. — Méltóságos uram, igen megkéröm, az az én iestvéröm, az erdőbe kézimunkáz, egy szíp ruha köllene nekije. — Asztán miogyá vett a gróf szíp sejem ruhát, aranyórát, karperecet, mindenféle aranyszereket vett a gróf, selem cipöt és belepakóta egy nagy katulába. Hát a testvére évitte. Ott vót egy nagy tükör, ő meg felötözött, hát ojan szíp vót, hogy a világon nem vót több ojan szíp. Asztán a gróf ément hintóvá, a János befogott, a lett a parádés kocsis. A gróf csukott kocsvá ment é érte, mintha vadászni menne, nem akarta, hogy a nép lássa, hátha a János bolonddá teszi. Asztán arra ment a hintóvá, a testvére odahajtott. Meglátta a gróf, hát ojan szíp vót, hogy nem tudott szóni. Mingyá átnyalábóta, megcsókóta, odaütette a csukott hintóba a gróf, asztán visszahajtatott a Jánossá, hogy ő mos má hirdeti a városnak, hogy ojan szíp nőt vesz é amijén nincs több. Nagy lakodalmat akar tartani, az egész város nípe ott vót a gróf kastéjánál. A gróf monta a Jánosnak, hogy vigye é testvérjít a csukott hintóvá a kastéj elejbe, azután ő majd ott lesz. Hát asztán mendegél a János a hintóvá, hajt, egy malornná meg keresztü, ott vót egy híd ott meg megállította egy cigányasszony ütet. Asztán aszongya — ájj meg fiatal-

ember, valamit mondanák neked. — Osztán megáll a János, oszt aszongya, hogy engeggye ütet felüni a hintóba, Asztán aszongya a János, hogy nem lehet felüni a hintóba, mer ütet a gróf nagyon megbünteti, Aszongya rá a testvérje, hogy hát testvér vegyük fel ütet, hát mikó mi is ijen szeginyek vótunk. Hát oszt odavette magamellé. Oszt ammeg egy lánnyá üt fel, hát osztán mikó mendegétek, hát aszonta neki, hogy vesse le a ruháját s felöltöztette a cigánylányt. De világszíp Honkának ojan szíp szeme is vót, hát kiszúrta neki a cigányasszony mind a kettőt, Osz amikó a hídon körösztü mentek, ott vót egy tó, osztán ott belelőkték a lányt, de a testvére nem vette észre, mer csukott vót a hintó. Hát oszt János nem vette észre. Odamegy a kastéj elé, ott vót a falu nípe, a gróf meg az ajtót kinyitva, oszt kit vesz le, mint a cigányasszonynak a leányát. A gróf hát osztán a gróf igen éröstéte magát, hogy üt a János ijen bolonddá tette, hát osztán mingyá négy fal közé rakatta, oszt nádcsevén tartotta. Egy deci tejet kapott naponta. így szárította vóna ki a Jánost a gróf. Hát a gróf nagyon szégyellette. A lány osztán ément a malomná rít a vízbe, ott vót egy öreg vak ember, meg egy süket asszony, aszongya a vak ember a feleséginek: — te hallod-e, leányrivást hallok, Osztán anynyira mendegétek, hogy megtaláták a leányt, csak époen, hogy szeme nem vót, Asztán a leányt ki is vezették a vízbü, asztán igen szíp vót, nekik meg nem vót gyerekük, hát mingyá eső házat attak neki. Asztán a leány ott tartózkodott külön nyóc napig. Ott vót a leány, de igen bánatos vót, hogy mostan mit csináhattak az ű testvérj iver, mer igön szerette. Asztán harmadnapjára odament az a cigányasszony. Szemet árut, két szemet zsebóráér. Hát osztán, az öregasszony megvette a két szemet. Hát asztán a patikabú hozott ojan orvosságot, amivé megkente a szemit, oszt beletette és jól látott vele. De bizony a leány bánatos vót, örüt, hogy a szemit megkapta. Hát oszt az öregasszony főket, de már émút fényóc, oszt a leány még nem két fő. Oszt bemegy az öregasszony, hát szíven szúrta a nagy késsé magát. Oszt a lánynak a szive megröjtődött, nem vótak még oan tudós doktorok, mint mostan, osztán beletették a leányt egy üvegkoporsóba, de a leány roppant szíp vót. A koporsóba fölötöztették, oszt évítették a temetőbe, de nem ásták be a sírt, nyitva hagyták. Arra megy a gróf hintóvá, aszongya — nézzük meg, micsoda sír van ott nyitva, — a kocsisának mongya. Hát oszt odamegy a gróf, látta ám, hogy az ű menyasszonya, Osz aszongya a kocsisnak, hogy, látod, ez vót az én menyasszonyom. Oszt a бүdös cigányasszony écsereéte. — Odamegy a kocsisa, nézi, hát a lány kinyitotta félíg a szemit, Osztán szól hozzá a gróf — kisasszony, legyen szives három szót szóljon csak hozzám, — Az ászt feléte rá — nem tudok hozzá szóni addig, mig az ű testvérjít vissza nem hozta. Oszt a gróf aszongya — erígy kocsis a hintóvá, vágtass, ha még a Jánost életbe találod, — Ászt mongya — azonná tárcsátok ütet jó, oszt hozd ide. De bizony a János életbe vót. Hát oszt oda is vitte. A kisasszony bizony fölüt a koporsóba, ki is szát. A leány nagyon megörüt a testvérjinek, a gróf is neki. Asztán a gróf évitte, hát hét ország falu népit meghítta, asztán igen nagy lakodalmat tartottak. Máig is ének, ha meg nem háta.

46. Hát egyszer vót két betyár, hát oszt má anyyira akkó is megfokkották ezeket a betyárokat, hogy má ketten tanyáztak az erdőbe. Má a többieket mind éfogták, hát oszt az embör, a betyár bejárt ugy a faluba vásárni mindenfélét. Hát oszt amint vissza a falubú, egy ojan negyven éves asszonyt écsipett, hát oszt évitte magának szakácsnének. Hát oszt amint megint együtt az ember vásárni, a szakácsné sütött főzött, de azér nem bántották, — egy leány meg étévett az erdőbe. Látott világitást, hát oszt bement a világitáshó, hát oszt itt van a szakácsné, hát aszongya, hogy szállást legyenek szives-ek aggyanak. Hát oszt a szakácsné aszongya,

hogy itt betyárok tanyáznak, aszongya, két betyár. De oszt csatlakozott ide hét. De oszt aszongya, itt ugy alusznak, az egyik az ajtóná van, a másik az ablakná, asztán mindig van egy vigyázó is. Hát oszt a leányt az asztal alá bujtatta. Az asztalon meg vót egy abrosz, oszt a széle leért egész a földig. Hát oszt, hogy a leány hogyan meneküjön, irgalmas isten, hát oszt akkó behoztak egy leányt s avvá mingyá ébántak. Oszt utóára meg legyilkóták. Hát oszt a leány ész mind végignézte az asztal alatt. Hát oszt amin féltizenkettőig aluttak, aki vigyázott is elalutt, és akkó a leány ki-meneküt, osztán mingyá bement a faluba, oszt a csendőröknek átatta, A csendőrök meg éfógták. Osztán most is ének, ha meg nem hátak.

47, Egyszer vót egy ember, meg egy asszony, de az asszony oan kicsapó vót, oszt a pap szerette meg a plébános. Osz, de azér az asszony megmonta az embernek, hogy hát a pap mit ígért, száz forintot ígért, hogy egy éccakára odamehet hozzája. Hát oszt meg a mester is akkó este Ígérkezett, megajánlott az is száz forintot, hogy ü is égyühet. Hát oszt az ember ément vásárra. Hát osztán így visszament az ember, de mikó a pap ott vót, oszt az levetközött tiszta meztelenre, úgy ment az asszonyhó az ágyba, hát oszt visszamegy az ember, aszongya — annya itthun hagy-tam a késemet, — Hát a pap leugrik, hama megy az asszony is, hová bujtassa, hová bujtassa, hát az ajtó mögött vót egy pince, osztán a fő vót nyitva, hát oszt aszongya — gyüjjön tisztelendő uram, — beleléptette a papot a pincébe. No a száz forint is meglett, meg a ruhája is. De a mester, az is ément, mer az asszony meghagyta, hogy hány órára legyen ott, A is levetközött a ruhábú. Hát osztán megin beszót — annyuk nyisd ki az ajtót, itthun hagy-tam a pipámat, — Hát osztán hova tegye, ászt is lebujtatta a pincébe. Oszt úgy meglett a kétszáz forint. Asztán így az ember észállította először a mestert a Dunába. Hát oszt utána meg észállította a papot. Hát az ember nagysebtin gyün vissza, asztán gyün ám a pap a hintóba, — na bácsi hun vót — hát a teremésit, most vittem a papot a Dunába, osz mos meg itt gyün a hintóba, — Hát osztán főkapta a papot, asztán beledobta a Dunába. Itt a mese,

48, Julcsa testvérje felesége azelőtt meg mert alunni egyedü, azonta, hogy azúta meg nem aluszik, aszongya, mikó megy a botba, az erdő csak ugy zörgött, egyszer a hátába olyan nehésség jött, asztán mikó ément, akkó meg a szobába zörgött, asztán azóta nem mer megalunni,

49, Én uram is meséte, hogy egy cigánylegény kérte, hogy aggyon nekije bagót — fát ázni járt, — hogy oszt nincs énnálam. Hát aggyon cigarettát, — nincs, — hát gyújtót, — nincs, — akkó nekiugrott, lelökta az árokba, oszt hat is zuhogott utána,

50, Kozmáné ément egy fíjatal asszonyhó — ejnye Böske, hát van neked picinyed, nem is tuttam. — Hát másnap megnyomta, Mikó asztán kiment, akkó szót csak, megájjon, gyüjjön csak é hónap, adok sót. Másnap ément. Ha valamit ígérnek, é kell neki menni, oszt igen kérte, hogy ne báncsák.

51, Egy asszonynak vót egy fí ja, osz a boszorkányok kicseréték, oszt attak neki egyet, akkora feje vót, mint egy három literes fazik. Hét eszten-dős vót, de még menni nem tudott. Odament egy öreg ember kéregetni (sietnek körösztoni, mer akkó má nem lehet kicseréni), asz monta neki, hogy aggyon tejet pohárba, s akkora kanalat, hogy ne tuggyon a pohárba belemenni, akkó megszólalmazik, hogy aszongya. Odaatta az annya a tejet, meg nagy fakanalat: oszt a gyerek megszólalmazik: na ijét megcsinál kicsi pohár nagy kanál, nem tudok vele enni avval egyek most már. Ha ezt nem mongya, hát ojan marad.

52, Egyszer Jancsink (testvérem) mikó hazagyütt a leánytú, osz ment utána egy szürke kotlóstyuk, osz vagdáta a fejét: koty koty koty csak. — Az anyád istenit, hát rendes tyúk ijenkó elül, a helire. — Édesapánk

monta, hogy bal kézzé kell feléje dobni, mer jobbkézzé annak van ereje, A Jancsi havat dobott utána s ott a Kórosi J. kerítése úgy bevágódott, hogy csak,

53, *Gurumlai Mihályné, Pap Julianna 52 éves zselléraszony.* Mikó én leány vótam, osz vót egy szeretóm, de egy másik szeretót akartak, oszt a hozott nekóm két gyűrüt. Annak meg igön örütem, osz visétem. De a legény nem köllött. Az anyja meg asz monta, hogy vegyem el az én szeretóm kapca ját, Öt évig járt hozzám, oszt igen szerettem, akkó vót a kocsi bucsu, osz szidott az anyja, hogy ijen sz ,, , s csizmajú paraszt köll, égessem el a kapca ját, osz a konyhaajtó előtt ássak egy gödröt, tegyem bele, émaradok tüle. De mondok én nem akarok émaranni, mer szerettem. Én meg lehúztam a gyűrüt, osz odattam neki, osz a legény ékezdet rinya, meg az anyja is monta, hogy az ü fi ja mestőrembör, de osz mégse lett az enyim-

54, *Szemeti János 33 éves, nős zsellér.* Húszban történt, egy tizen-nyóc éves lány Pesten szógát, Császárra ballagott é, hat évi bére nála vót. Asztán a csendörök meg utána mentek, egy ötven lépésnyire, asztán megvárta ükét. De ez dilután vót. Aszongya — jó, hogy a csendör urak gyünnek, legalább nem filek, nálam van a hat esztendei bérem, — Erre a két csendör összenizett. Oszt hárman ballagtak a bokodi felső erdőbe. Mikó odaértek az erdő szélhő, egy út ment az erdőbe balra, ott a csendör az erdőbe szivén szúrta a lányt a piziér. Észtet egy dohányáruló látta, a fère át, a csendörök nehogy ütet bekísérjék. Az is oda az erdőbe bujt é egy bukorba, osz végignézte, hogy a csendörök mit csinának, A lányt beletették egy vaddisznótúrásba, betakarták harasztá, a véres bajonattyukat beletörüték a kapcájukba, főhúzták a csizmát, kesztek asztán Bókodnak bal- lagni, a két csendör, a leányt meg ott hagyták. A dohányos ember meg úgy intézte a dogot, hogy a csendörök elejbe kerüjjön. A csendör aszongya

— hová öreg, tudom — aszongya — hogy dohányt árul; megín nem tuggya, hogy nem szabad dohányt árúni. Elöttünk a községházához, be Bókodra! Bekísérték a községházához a csendörök, ott aszongyák neki, hogy vegye elő a dohányt. Aszongya, ü előveszi, hanem maguk vessék le a csizmajukat, mit csinátak a lánnyá. Csupa vér a kapcájuk, a lányt megöték, aszongya, engem igasságos keresetem mellett kísérték be. — Oszt mingyá telefonátak Igmándra, a jegyző a csendöröket rögtön letartóztatta, ászt ékísérték ükét, asztán levetköztették ükét, oszt a leányt elő kellett adni.

55, Császáron vót egy szegény ember, vót két kis tehene. Ehajtották a vásárra, Nyóc éves kis lányává szemmihályi csárdáná bement az ember egy fél deci pálinkára. Addig a leány vigyázott a két tehenre. Hajnába vót, aszongya neki a csárdás — hova ballag bácsi — aszongya — Tatába, két tehenem van, ászt akarom elanní. — Hát oszt arra el is köszönt — isten álgya meg, — A csárdás aszongya — jó szerencsét kívánok, — az ember aszongya — köszönöm, — éhajtotta Tatába a vásárra a tehenet. Kilenc órákó gyüttek hazafelé a szemmihályi utón; megín szinte a csárda felé. Ott van egy libárdi híd, a csárdás kiment elejbük este 9 órákó. Ötven méternyire vót a csárdátú az a híd. Az embert megöte a csárdás a piziér, a leány meg észalatt, be a csárdába. Aszongya a csárdásnének — a papát megöte egy ember a hídná — (jaj szegény leány a is megjárta), pejíg aszongya nem is anná van a píz, hanem ünála, mer a papa szeret ínnya, üneki monta a nyanya, hogy tegye el a píz — aszongya a csárdásnének a kislány. A csárdás asztán bemegey a csárdájába, mongya az asszonynak

— nincs nála semmi — aszongya — hágass te, hisz a lányná van a píz, beszalatt ide — aszongya — a kislányokká beszil a másik házba, — Aszongya a csárdás — be kő tüzésni a kályhábo, elégessük a lányt, oszt a píz évisszük tüle. (no, cc) A leány ászt mind meghallotta, amint

monta a csárdás, a lány kifutott, húsz lípíre meg gyűttek a csendörök szömbbe nekije (az isten vele vót avvá is), ü meg rít osz a csendöröknek mongya, hogy hát — a papát megöte egy embör — aszongya a csendör — hun, — aszongya a leány — itt a hidná, ü meg észalatt a csárdábo. Osztán monta a csendörnek, hogy kérdezte a csárdásné, hogy — mi baj kislány, — a papát megöte egy ember — aszongya, — hogy oszt hazagyütt az embör, monta, hogy nem vót nála semmi, mer ünála vót a píz, ütet bekütték a házbo, a két gyerekhő és aszongya a csárdás, hogy be kő fűteni a kájhát, é kő tüzényi a lányt ü meg meghallotta, kifutott, — így monta a csendöröknek, amint történt, Asztán a csárdást letartóztatták, Asztán nem tudom tovább mi lett velük,

56, A Jézus mífó a földön járt, esőbb fölüt a lóra. Nem vitte körösztü a nádon, Asztán fölüt a számárra, avvitte körösztü a nádon, A nádnak levelibe meg is láccik a számárnak a foga, amint a levelibe beleharapott, Azér vót a Jézusnak a lova, azér van körösztü a Katán. Hát má harminc évig nála vót az az egy számár, má öregéllette a Jézus, hogy má é kéne annyi, A Péternek aszongya: — Péter, legközelebbi vásáron é kő vezetnyi a szamarat, é kő annyi, mer ez má öreg. De, aszongya, ne hazuggyá, mond meg, hogy hány éves a számár, mond meg, hogy harminc éves, A Péter bizony megmonta, hogy hány éves, hogy harminc éves, de vissza is hozta a szamarat, mer öregillették, Aszongya a Jézus — nem két é Péter? — aszongya — nem uram, mer öregillették, — Jó van Péter, maj a másik vásárra evezeted, maj akkó lehet, hogy ékel, — Együtt is legközelebb egy vásár, megin evezette a Péter megin a szamarat, de aszongya — ne hazugy ám, mond meg ám, hogy harminc éves, — Péter meg is monta, hogy harminc éves, de nem is két é, mer öregillették, — Megin csak hazavezette, mongya a Jézusnak — öregillették. — Na Péter, megin gyün egy vásár, oda evezeted megin, lehet hogy ékel — Együtt is legközelebb megin egy vásár, aszongya — de ne hazuggyá ám Péter, mond meg ám megin, hogy harminc éves, de vissza ne vezesd, ha lehet, csak add é. Hát a vásáron nízegették a szamarat, de a Péter mielőtt odavezette a vásártérre a szamarat, jól összeverte, összesza, mielőtt még vásárra vezette, oszt hat pengőt tóttott a va ..., ba neki- Odaát vele a vásártérre, aszongya neki a vevő: — hány éves — aszongya — ez a fele is tizenöt, meg a másik fele is tizenöt. Tizenöt-tizenöt mindenhogyan, Aszongya a vevő — öreg é — aszongya — e Jézusnak a samara ám — aszongya — nem száz pengőt sz . . . k ez, hanem kétszázat! — Megfogja a Péter a kantáriját a számárnak, odavág a hasa alá a bikacsikkal, a számár nagyot ugrott, köhintett, kiugrott egy pengő. Aszongya — no tessék, egy pengő kint van, e nem száz pengőt ér, hanem háromszázat. Aszongya — tessék megnézni, — megin odavágott, kiugrott megin a másik; megin odavágott, kiugrott megin a harmadik pengő. Az ember megatta érte a száz forintot, asztán igen megörüt. A Jézus szamarát vették meg ketten, de má csak három pengő vót a számárba. Bementek a kocsmába, a szamarat is vitték velük, összegyütt a sógor, koma ettek-ittak, Aszongya a kocsmáros — atyafi fizetnyi — és büszkén feléte — maj megfizeti a Jézus samara. — Nem szót a kocsmáros semmit se, vitte tovább az ételt. Megin aszongya — fizetnyi emberek, mer má sok a cek, — ne fíjjen a vendéglős úr, gyere ki sógor — aszongya, — a számár ott van a szín alatt, kifizessük a cekket. — Asztán az adósság vót huszonöt forint a kocsmába. Hát az ember megfogta a számár kantáriját, a sógort is kihitta vele, hogy maj az szeggye össze amin potyogattya; a sógor odavág a hasa alá a füttykössé, kiugrott egy pengő; megin odavágott, megin kiugrott egy pengő, megin odavágott; megin kiugrott egy pengő. De má több nem gyütt. Osz agyon verték a szamarat, agyon is csapták ítet, de több a számár v . . . ba nem vót. A bőrivé fizették ki a bor árát.

57. Savanyú Jóska az ásó erdőbe vót tizenketted magávó. Vót egy kis píze, émulatták. Beüzent a katolikus papnak: estére hatszáz forint legyen készen, mire gyün. A pap kidobótatta a kösségbe, hogy mindenki kaszáro kapáro, mer gyün a Savanyú Jóska ühözzá a pízir, hogy ekkó és ekkó dilután három órára ott lesz, hogy otthon tartózkogyanak, Hát az emberek ki kaszáro, ki kapáro, végig áták az uccát. Gyütt is a Savanyú Jóska nígy sárga lóvá, egy hintóvá, mellette egy püspök üt, a kocsis mellett egy huszár üt; a sok níp bizony utat adott neki, nem tutták hogy ez Savanyú Jóska, mer papi ruhába vót. Be is rúgtatott a plébános úrhó az udvarába, a sok falu nípe csak nízte, ászt gondúta valami rokon ja gyün be nígyes fogattá. Le is ugrott a Savanyú Jóska a hintórú, utána a püspök; e is betyár vót. Mind a nígy le is kezét a Savanyú Jóska a plébános úrrá, meg a püspök is. Benn a szobába rögtön elővette a levorvertet, hogy megírkeztem. Ráfogta — tedd ki a píz — rögtön kitette a vasláda píz. Vitték oszt ketten a hintóra és a tisztelendő úrnak is fő köllött úni a hintóra Savanyú Jóska mellé. A tisztelendő úr közepett, Savanyú Jóska jobbrú, a püspök balrú hátul. De mielőtt el nem mentek, aszongya neki — ha egyet szósz, rögtön agyonlúlek. — Nem is mert egyet se szóni, a sok níp meg nízte asz hitte, hogy a rokon ja vót, hogy má megy is velük vissza. Kivitték a bokodi áteleszhó ott é is szállították a plébános urat, aszongya neki — mos má visszamehecc. Együtt vissza a plébános ur, monta nípeknek — itt vót a Savanyú Jóska, évitte a pízemet. — A sok embernek távta maratt a szája, nem gondúták hogy a Savanyú Jóska gyütt hintóvá, a plébános úr lógó orrá hazament.

58. Egy zsidónak a fi ja ballagott a piacra. Egy menyecske főkötőködvé mosta a ruhákat a tóba. Megteccett a zsidónak a fehér lábaszára, aszongya nekije, nem mehetnék e estére hozzája, megfizetne, amit kérne, igen megteccett a lába. — Dehogyne gyühetne é, az uram úgyis vásárba van, évitte a harangokat árusítani, maj csak estire gyün haza, jó kísón. — Jó van, aszongya, hát mégis mikorra gyühetnék? — Aszongya — este öt órára ott lehet, de hozzon vele píz, száz forintot. — Aszongya a zsidó gyerek — jó van, van apámnak sok píze, maj hozok, — Mielőtt a zsidó gyerek é nem ment, az ember hazagyütt, monta az asszony az urának, hogy a zsidógyerek el akar estére gyünni hozzája. Aszongya neki, — jó van anya, hát kísón nem vagyok itthon. — El is ment. A zsidógyerek, amire vót rendőve, öt órára, megjelent a harangöntő feleséginé, beköszönt — jóestét — aszongya — én má bontom az ágyat. — Persze jó ruhája vót a zsidógyereknek, az asszony aszongya neki — vetközöggjön le imőgre meg gatyára — aszongya — rakja le a ruháját erre a székre. Az ember meg ezalatt kopogtatott az ablakon, hogy anya nyisd ki az ajtót. — A zsidógyerek megijett, hogy hova bújjon é mos má — aszongya az asszony, hogy bújjon be a hátúsó házba a harangok közé, a feje legyen a lába közt, kusgójon le. Aszongya az ember — anya, itthon felejtettem a harangot, amejiket el akartam vinni, megnízem a hátúsó házba, nem tuttam korán a hangját kivenni, amejik megvan rendőve. — Bemegy az ember a hátúsó házba, sorba van ott kilenc harang. Nádvesszővé kezdi a hangját csöndíteni: odavág a másodíknak, aszongya giling, odavág a harmadíknak, aszongya galang, odavág a negyedíknak, bring, az ötödik vót a zsidógyerek* pispring, odavág a hatodíknak bring, — az anya istenit ennek a harangnak, nem tom kivenni a hangját. — Nem ment el a kilencedíki, megv vissza, odavág, aszongya bring; megin odavág a zsidógyereknek: pispring, mírgelődött az ember, hogy nem tuggya ennek a hangját kivenni sehogysem. Aszongya az asszonynak — én ojat odavágok ennek a harangnak, hogy vagy aggyá ki a hangot. Odavágott: pispring — má századsz mondok, még se jó. — Osz kifutott a zsidógyerek osz most is fut.

59. Énrulam történt meg. Ementem a Konkoj pusztára, hát gyüvök hazafelé, osztán kicsit ittas vótam, csöpörgészett az eső, osz bementem egy régi juhász istállóba, mondok maj egy kicsit ledülök oda a jászuhó, még hát az eső csillapodik. Fékenyékre dütem egyszé főnizek, egy vikony, sovány asszony begyütt fejrbe, hátra vót a feje kötve, meszelő a kézibe. Háromszor végigfutotta az istállót, osz mindig asz monta: Jiuj huj huj, én meg csak húzódoztam a jászu alá, megijtem, egyszé csak kapta magát az asszony, osz étünt, nekiment az erdőnek.

60. Savanyú Jóska a fehérvári juhásznak a fi ja vót, osz igen jó okos vót, az úr kitanította papnak. Mikó kitanúta a papságot, ki mijén ruhát választ magának, hát e választotta a betyárruhát, mer a teccett neki, osz összeszötte magát tizenketted magávó, émentek a fehérvári erdőbe. Hát osztán monta az úr az apjának, hogy szeretné a Jóskát látni, mivelhogy ű kitanította. Aszongya az apja, hát méltóságos tekintetes úr akarja látni, minden harmadik nap hazagyün. Hát egyszer hazagyütt a Jóska fija a juhásznak, monta neki hogy a méltóságos ur szeretné látni, hogy mijén betyár vagy, mivel kitanított. Jó van, be is ment hozzája, bekocogtatott. Mikó bekocogtatott, jó pofon húzta a méltóságos urat, hogy — tedd ki a píz. — Az úr rettenetesen megijett, tette ki rögtön a píz aszongya neki, hogy hát mos má tedd el a pizedet, én vagyok a Savanyú Jóska. Osz étette az úr a pízit — kináta ennyivalóvá, de a Jóska nem fogadta é még odadott neki száz pengőt, amiér pofonvágtá. Osz kezét fogott, ément az apjához, asztán mongya az apja másnap reggé — teccett a Jóskát látni? — A méltóságos ur — haggyá, János bácsi, nem kívánom többet látni, igen neki való ember. — Sztán az apjának is adott reggé háromszáz pengőt, asztán émentek a bokodi ásó erdőbe, ott vót egy kanászház, mer azelőtt a kanászok kinn öröztek az erdőbe éjjé-nappá kinn vótak, avvá igen jóba vót. Szóvá ez vót a vezír a Savanyú Jóska ott szokott a kanászházba mulatni tizenketted magávó, mindnek fokusuk vót a gerendábo vagdáva (maig is meglátni a helit). Hát osztán ész hogyan lehetne éfognyi. A kanásznak Ígértek bort, pézt, hogy aggyá kézre mikó gyünnek, de hát a kanásznak több esze vót, mer hát a jól ét utánuk. Vót ottan Bókodon egy Faludi kocsmá, oda is beszokott a Jóska menni, egyesbe. A kocsmáros az ismerte üt, de hun papi ruhába, hun drótos ruhába, borotvát vagy pörge bajc; mindig vátoztatta magát. Hát egyszer is bement vesárnap a kocsmába, kinek jómóggya vót, be szokott a kocsmába menni falusiak és asztán beszégettek a Savanyú Jóskárú. De a Savanyú Jóska ott vót, de ezek nem tutták, pejig ez is ott üt, evett-ivott. Liter bor vót előtte, meg egy tányér pörkök Fékönyéken könyöküt. Hej, asztán mcngyák az emberek — ha mos vóna itt a Savanyú Jóska, maj ébánnánk vele. — Ész meg a Savanyú Jóska mind hágatta. Utána a Savanyú Jóska kiment a kocsmábú, mingyá írt egy levelet, ott kinn és a tányérja alá tette, amibü pörkötet evett. De drótos ruhába vót ott, mikó asztán kiment, persze a vendéglős összeszette a literes üveget meg a pörkök tányért, ezalatt vót a levél, mingyá óvasta a kocsmáros a levelet, a vót beleírva: Savanyú Jóska itt ebédöt. Hát akkó öktek, mógtak az emberek, hogy itt vót, mit beszítek, sztán híre futamodott a faluba; csendörök pandúroknak, hogy itt vót ám a Savanyú Jóska a kocsmába. Főmentek a kocsmároshó, hogy üneki ismerni kő a Savanyú Jóskát, akármí jen öltönybe gyün. A kocsmáros asz monta, ű ismeri. Ígértek neki két ökör árát ha megmongya, hogy idegyün, Aszongya a kocsmáros, ű nem tuggya bejelenteni, hanem maj gyün ötöd magává, visznek bort, csak ballagianak utána. Mikó évítették a kocsmából a bort, a betyárok, a kocsmáros jelentette hogy mos megy a Savanyú Jóska, viszik a bort, csak ballagianak utána. Miko odaértek a bokodi ásó erdőbe, a betyár lakásukhó, ékeztek innya, mind a tizenketted magává, a poszt is kapott öt pohárrá. Mikó odamentek, hogy ájjon ki trázsának, annak má több

nem jár, ezek addig ittak a tizenegy, ezek is elaluttak meg a posztos is (mi gyün). Hát osztán Savanyú Jóska is elalutt. Odamentek a pandúrok, megkötözték a Savanyú Jóskát, akkó kétették fő, mikó má meg vót kötözve, aszongya nekik: szerencsétek, — alig tutták akkó is fővenni, mikó má meg vót kötözve. Ez vót a vezír Savanyú Jóska; é is vitték a pandúrok onnand, ékisérték a börtönbe iletföttig. Azután három hétig benn vót a Savanyú Jóska a börtönbe, nem is evett, nem is ivott semmit, kitarított. A börtönyőr bement hozzája hogy hát hugyan van a Savanyú Jóska, aszonta neki, hogy ü má nagyon rosszú van, papot kivan, mer estét má nem éri meg. Ez vót débe. De jó markos embör vót a Savanyú Jóska, asztán bement hozzá a pap, hogy meggyóntassa ítet, Aszongya a börtönyőr: má nem soká él a Savanyú Jóska, ü má nem megy be, A papot torkon kapta (jó beteg vót), betömte száját zsebkendővé, hogy ne tuggyon kajdászni, sztán összekötözte a kézit, sztán beleötözött a papnak a ruhájábo Savanyú Jóska (kimeneküt), ászt meg visszatette a maga ágyába kötözve ott hattá, Gyün ki, mongya a börtönyőr — hát a Jóska hugyan van má? A tisztelendő úr aszongya — má nagyon rosszú, egy pár órája van csak hátra, — De a Savanyú Jóska meg se át, aszonta bátran megnézhetik, nem bánt amhá senkit, Avvá asztán Savanyú Jóska kiment onnan sztán bemegey a börtönyőr, kíváncsi, hogy mijén lehet a Jóska, nem a Savanyú Jóska vót ott, hanem a pap (a jajgatott); hátha a börtönyőr be nem megy, vége a papnak, mer megfulladott vóna, (nevetnek: mer betömte a száját), Asztán Savanyú Jóska kiment az erdőbe, má akkó a bandáját nem taláta. Összecsatlakozott a Bogár Imre bandájáho mer a Bogár Imre is vezír vót. Hát osz az annyáho is hazaszokott jární, sztán mongya az annyának — kedves édesanyám, má nem sok kedvem van, mer nem én parancsolok. — De az annya is igen nagy beteg vót, hogy hát nem láthatta meg a fíját, mikó be vót csukva, oszt abba is hát meg, Asztán ément az annyának a temetésire drótos ruhába, ott ridogát, hogy nagyon jó asszony vót, sok tejet adott nekem, Osz monták, mijén jó vót, még a drótos is megsiratta, így az annya is meghat, kiment az erdőbe gondókozott hogy üneki a Bogár Imre parancsol, Osz fejbe lütte magát osz vége lótt neki,

61, A Savanyú Jóska a Fősó erdön egy szegény asszony megy az erdön körösztü vásárra. Savanyú Jóska meg kinn áll az utón. A szegény asszony meg ékezdet ridogányi, hogy évesztette a pízit, ütét az ura agyon veri, hogy nem tud a gyerekeknek ruhát vennyi, Epanaszotta a Savanyú Jóskának, hogy ü hogyan járt. No — aszongya — megájjon, várjon itt, maj mingyá lesz ruha, — Gyütt egy ruhás egy lóvá. Savanyú Jóska megállította, Aszongya az asszonynak hogy — mijén ruha kő — aszongya az asszony hogy — kő parget ruha, meg ásó nemü is. — Aszongya a Savanyú Jóska a kocsisnak, hogy vegye elő a gyócsot a ruhának, monta. Az előveszi a méter jít, Asz kérdi, mennyi kő? Az asszony mongya: tizenhat méter. Savanyú Jóska aszongya, tegye el a métert (hm) a kocsi-ruhó mérje (nevetés), A ruhás nagyot nízett (hogy hány méter lesz), de nem mert szóni mer a Savanyú Jóska rögtön ráfogta a levorvetet. A kocsi-ruhó köllött neki mérnyi, Mikó kimérte a 16 métert, aszongya az asszonynak hogy elég lesz e. Aszongya az asszony, elég lesz haza vinni, Mikó ényirta a ruhás a gyócsot (hány métert), aszongya neki — mos má éballag-hacc a vásárra, le ne késd, — A ruhás ríva ballagott a vásárra, az asszony meg nagy örömmé ment haza, Aszongya az asszonynak — én vagyok a Savanyú Jóska. Az asszony asztán odahaza émonta az urának, hogy hugyan járt, hogy évesztette a pízit, hugyan megajándékozta a Savanyú Jóska, Föl is ötözköttek minden a gyócsruhábú odahaza (de jó vóna most is talákozni vele).

62. A rigi világba azelőtt jártak ezek a medvések, de má a medve igen goromba vót, neki akart menni a medvésnek. Aszongya a gazdája, —

én má idős embör vagyok, én velem birhacc, aszongya, — megájj hát maj megyünk erre az utón, maj ottan megállunk, gyűnnek ottan emberek, azokká szembe mehecc. Megy arra egy asszony, aszongya a medve — hát ez ember — aszongya a medvés — ez nem ember, ez asszony. — Megy arra egy öreg ember, aszongya — hát ez ember — aszongya neki a gazdája — ez má csak vót ember — Megin megy arra egy gyerek aszongya — hát ez ember — (a medve is tudott beszényi?) aszongya — e még maj csak lesz ember. — Sztán megy egy huszár szabadságrú, vörös ruhába, aszongya neki — hát ez ember, — ez ember, kimehecc elejbe. — Hát amint kiment elejbe, látta a huszár, hogy a medve üneki akar menni, gondúta maj ű ébánik vele. Odaért, kirántotta a kardot, megcsináta a hat vágást, össze-vissza vagdáta a szakállát a medvének. A medve elődát, a medvés meg örüt neki, oszt aszongya a medve — ez ember vót.

63. Régebben mindenkinek sorba kellett menni a templomba prédikáni, ha tudott, ha nem. Asztán ászt prédikáta a juhász: hej lányok, lányok a csillagos eget is rátok ruhánátok. A lányok susogtak: ej de jól beszil. Megin mongya: szeginy juhász leginyek, áztok, fáztok. Aszongyák: ej de jól beszil. Aszongya: ti vagytok az istennek a hü bárányai. Asztán panasztettek a püspöknek, hogy má ez ne legyen igy, legyen egy rendes pap. Persze a nípek zúgolóttak, hogy minek níz e bennünket, báránynak, ahó hasonlít bennünket. Míkö rákerüt megin a sor, akkó monta: tik vattok az istennek a legcémeresebb marhái. Kigyüttek: ez mégis beszid, az emberek maguk közt, nerft az a tetves bárány, ez mégis marha aszongyák, mos jó beszit (nevetnek: ezelőtt vótak ám ijen emberek).

64. Ez énrajtam történt a Konkoj pusztán. Asztán engem küttek el a doktorér, mer napszámos vótam, benn vótak az emberek abba a spanyolba. Aszongya a gazda — János fogja be a két sárga csikót, ugy se vótak má befogva két nap, nem árt nekik a jártatás. — Ez tizenegy órakkó vót. Nappá bementem Kecskédre, a doktoré, befogtam a ganés hordó kocsiba, saragja vót hátul a kocsin; főttem a kasülést, de annyi eszem nem vót, hogy az ülést meg köjjon kötnyi. Asztán fölüt a tekintetes doktor úr az ülésebe, mire kihoztam a pusztába, hát este lett mer dóga is vót Kecskéden nekíje, Mikó hazaértem a pusztába, aszonta a doktor — János teye le a sarogját, ne csattogjon ü utána. Én szót fogattam, letettem a sarogját, az ülést csak hagytam úgy köttetlen, de arra nem vót eszem, hogy meg is kőnye kötnyi. Vót este hét, amikó elindútunk a pusztábú. Fújt a szél, míkó elindútunk, horta a havat, az úr beletette a lábát a lábzsákba, a bundát a nyaka köré, beleüt a kasülésbe. Hát a lovak igen fickálóttak, időm nem vót visszanézni, hogy a tekintetes úr hogyan ül, az se nízhetött jobbra balra, mer be vót jó a bundába csavarodva. Sztán a kecskédí kápolnánál vót egy vőgy, ott hanyatt leesett az ülésse együtt (nem kiabát) én meg átmentem a kecskédí falun körösztü. A doktor úr aszongya, hogy Környére vigyem. Mikó odafordulok a doktor úr lakása elejbe, meg se állok, má a tekintetes asszony kigyütt, hogy hun a tekintetes úr. Visszanézek, mondok (nevet) biztos leszát. Én mingyá gondútam hogy émmosmá éveszett (nevetnek), ászt tartottam, én napszámos vagyok, mit törődök vele akár hun van (nem ment vissza érte). Mingyá montam jóccakát a tekintetes asszonynak. Persze az várhatta ütet, hogy maj bemegey. Hát osztán gyüvök hazafelé Kecskédre, kétfelé ágazott az út, én émentem balra, a meg a jobb felü gyütt, megláttam hogy gyütt, én áttértem balra. Lábzsák a nyaka közt (nevetnek), bunda a nyakán, ászt kiáttya: nem maga vitt engemet? (mé nem monta nem). Én ászt gondótam magamba, én vissza nem viszlek, má elég vót ebbe a hidegbe émenni oda (hát a kasülésse miczinát főtette?), ászt kijátottam, hogy nem én vittem. Ha nem én, megfizet. En bizony nem hágattam a szavára, tuttam hun esett le, rátértem az útra, főttem a kasülést, pokrócot, mentem haza. Otthun se szótam semmit se.

Harmadnap megin köllött vóna a doktort kihozni, de a doktor aszonta, ü ganés hordó kocsira többet nem ül, hogy ászt a cselédet dobja ki, Aszongya a gazda, de ammä nincs is itt, — Oszt igr az úrnak, a kocsisának kellett kísérni (heles mese vót, évesztette a papot), —

65. Takács Jancsi meséte, mintha én löttem vóna. Fehérváron vótam katona, sztán fehérvári leányhó jártam- Egy annya vót meg ez a leány, hát oda járogattam a leányhó, Eccer este is megyek hozzája, gondútam, maj ez a leány kigyün a fêhajba, maj ottan aluszik. Nyári idó vót, montam a leáynak, vigyük ki a trózsákat. A trózsák kigyütt, magam üdögétem ott egy darabig a fêhajba. Csak várakoztam, várakoztam. Egy kis idó múva gyütt a leány- Levettettem a köpönyeget, oda tettem a fejünkhó, hogy maj e is ott aluszik. De az annya monta, gyertek be, mit izétek ojan hidegbe kinn, idebe is lefekhettek, a leány az ágyon te meg a trózsákon. De csak izétem, hogy jó lesz ideki a friss levegón, ászt gondútam, hogy maj a leány is kinn marad, Kigyün az annya: gyere be leányom, maj a vitéz úr had feküggjön ideki, annak melege van ottbenn. Bizony a leány bement, a vitéz úr kinn maratt. Miden órát hallottam hányt üt az óra. Hát ez szombaton reggére 4 órákó felébredek, mer az annya Tatábo akar menni, még a leány is fekütt az ágybo, az öregasszony készülödött, kezét is fogtunk, hogy maj émegy, hogy má áll a világ nekünk. A leány monta, hogy gyere ide Jancsi, gyere ide Jancsi, de gondútam magamba, ilyen vínasszonyok kiraffinátak, vissza szók gyünni, hogy itthun felejtett valamit. De mondok, az én eszemen nem jársz körösztü. Egyszé gyütt is ám vissza, hogy itthun hagytam a pizes bukszámat. Nyavaját hagyta, de ha má émegy e többé nem gyün vissza. Sztán beszélgettünk a lánnyá tovább, osztán összevesztünk, oszt ott hagytam, sohase beszélünk, azután ez igr vót.

66. Vót egyszer egy szegény ember, nagy csalággya vót, nem tudott neki kenyeret anni. Kiment az erdőbe, hogy ü fölakassza magát. Az ördög meg odament hozzá, — mit akarsz? — Gondúta magába, ha fölakarod magad akasztani, maj érántom én a nótádat. Aszongya — mit akarok, ki akarlak benneteket füstönyi. — Aszongya — ki ne füstój bennünket, adok neked egy fê méró aranyat inkább. — Az ember meg is örüt nekije, hogy mijén jó lesz a féméró arany enivalóra. Meg is kapta a féméró aranyat, évitte haza, a felsége is igen megörüt nekije. Mos má ehettek a gyerekek, lesz ám buzakenyér, hús is- Az ördög monta a kirájuknak, hogy egy ember vót itt, ki akar füstönyi bennünket, attam neki féméró aranyat. Aszongya — minek attá annyi aranyat neki, elég lett vóna annak kevesebb is, — aszongya — mond neki, gyüjjön ki az erdőbe, gyüjjön birkódzni, amejik erősebb, azé lesz az arany. — Az ördög kiballagott érte, hogy gyüjjön ki hát az erdőbe birkódzani, hijja a kirájuk. Aszongya az ember — nekije, az ördög királynak — velem akarsz birkódzni, van énnekem hetvennyóc esztendős öregapám, ő is összetöri minden ódalbordádat, nem én. — Aszongya az ördög az embernek: — hát hun van az a hetvennyóc esztendős öregapád? hát maj avvá émegyek birkódzani. — Az ember éhitta ütet egy likhó, Egy jó talpas medve vót benn, hát odahitta az ördögöt a likhó. Aszongya az ördög — hát ebbe van? — Aszongya az embör — ebbe. — Az ördög aszongya — hát híja ki. — Hát szójon be neki — aszongya az ember — szój be te nekije. — Gondúta az ember, ha ü beszél, üneki töri össze a csontyát. Beordított az ördög nekije — gyüjjön ki, — kajda-bajdászott ott a likná. Persze a medve is egész éjjé bécorgott, nem alutt. Az ördög csak kajda-bajdászott az ajtoná, éfutotta a míreg a medvét, kigyütt, ékapta az ördögnek a derekát, mírgibe ropogtatta ütet, alig tudott a keze közü kikepickölönnyí. Epucót haza. De má ezelött az embör epucót ü is onnan, nehogy ütet morzsója össze a medve. Aszongya az embör — no mejitek vót «rósebb, öregapám e vagy te? — Ott vót az ördög kiráj is, asszongya az «mbör, hát ha én velem gyütté vóna, soha se kész fő, ládd az öreg ember

Arót oszt mégis mit csinyát veled! — A szögény embör ásztt éballagott haza, mos má csakugyan az üvé lesz a píz. Az ördög kiráj csak sokáta a píz, hogy mégissok annak az a píz. Az ördög kiráj aszongya megin az ördögnek: eriggy é hozzája, — Az ördög ément hozzája- Aszongya az embörnek hogy aszonta az ördög kiráj gyere fussunk egyet, amejik futósabb lesz, azé lesz a píz. Hát az embört hita ki az erdőbe, hogy fussunk hát egyet. Amint ballagtak kifelé az embörre az ördög — van énnem Miska öcsém, ha az ékezd futni, a is érugja a pokol ajtót, hát még ha én, — Akkó inkább futok a Miska öcsédde. — Amint mongya az ember, föl is ugrott egy nyúl, — Ott van, fuss véle. — Az ördög utánna, nem tutta elérni. A nyúl is a pokol ajtó felé, ammeg utánna nehogy összerúgja. A nyúl meg jobbra tekeredett, de énem ért utánna. Hazament az ördög, mongya a kiráj nak — hallod, még a Miska öcse is tudott futni, úgy hogy jó, hogy annem futott, mer még összetörött vóna bennünket, — Megincsak aszongya az ördög kiráj — sok az a píz, eriggy é hozzájuk, hozzad vissza. Ement hozzá, aszongya — aszonta az ördög kiráj, hogy van itten egy szürke ló a szomszédba, ásztt vidd tizenkétszé köröszttü az udvaron, le ne tedd, akkó tied lehet az arany, Aszongya az ember — no jó van, gyere hát mennyünk. Az ördögnek monta, esőbb vidd te köröszttü 12szer, maj én aztán. — Az ördög belekapaszkgdott, a négy lábát átfogta a lónak, de mire egyszer vitte, akkó letette, Aszongya neki az ember — én ahányszó köll, éviszem ütöt, — Hát vidd — aszongya nekíje. Az embör fölüt a szürke lóra, alá s fő járkát az udvaron a lóvá 12szer. Az ördög meg nízte: — teccik-e? Még akár százszor, — Aszongya az ördög — jó van — akkó hazament. Az ördög monta a kirájnak, ü belekapaszzkodott, vitte, mégis mindig letette, ammeg a lába között hordozta. Aszongya az ördög kiráj — hát akkó legyen az üvé. — A szeginy embör meg megnyugodott.

67, *Kórósi Józsefné, Zsidó Lidi, 77 éves zselléraszony.* Karácsonykó, éjféli misérü gyüttünk haza, oszt kik láng lobbant fő kétszer is. Asz monták, hogy a píz vetette föl, a píz tisztij ja magát,

68, Szegény apám mikó pásztor vót, egyszer mikó ment a szenmihályi utón, egy kerék, kocsikerék ment előtte. Ojan vót, mintha tüzbü vóna, Osztt szegény apám meg ébújt a kepébe, Oszttán nízte a nyomát, oszt három hejen meg vót pörzsöve a föld.

69, Egyszé este a tyúkólajtót zörgették, kiszótam: ki az? oszt nem vót senki. Igön megijtem, osztán aszonta, hogy — szerencséd az anyád istenit, hogy ki nem gyütté, mer évittelek vóna a szengellérhegyire.

70, Egyszé egy bokodi Szent János ément haza, oszt egy lámpás kísérte, Mikó megát, az is megát. Osztt a lámpás csattogott, oszt meg vót ijedve nagyon, oszt észalatt. Nígy éve,

71, Szegény apám egyszé járt egy lányhó. Osztt gyütt tüle haza, oszt egy kotlóstyuk gyütt utánna. — Ejnye az anyád istállát, te még télen is kotlasz, — osz beszót egy házba, hogy mennyének ki behajtani. De mire kimentek, má nem vót ott senki. Karácson éjszaka vót,

72, Az én anyám mikó kicsi vót, kotlós tyúk ment utána — koty-koty-koty, koty-koty-koty. Mikó hessegette vóna, hogy — hess-hess-hess, az meg étünt. A konyhaajtóba ért, oszt be akarta csukni, de az ékapta a szoknyáját. De mégis elengette, oszt émongya az ipának. Azok aszongyák, nézzük meg. De má nem vót ott semmi,

73, Ahun a Bodáék laktak, ott vót egy kút, oszt a Báki ment haza a leányoktú tizenkét órákó. Osztt a kútná vót egy ló, ott át. Odament a Báki hozzá: — ejnye a gazdád teremtésit, ojan rossz gazdád van, hogy be se kötött. — Osz megakarta fogni, de nem vót ásó állkapcsa. Osztt a Katalenik kiment hugyozni, annak nekiment, oszt aszonta, hogy a ló aszonta, hogy — szerencséd az apád istenit, hogy meg nem fogta, —

74. Oda vótam egy bálba, oszt egy legényre igen mögharaguttam, — gyere Zsófi haza, montam, évvé a legénnyé nem mulatok. — Oszt amint mentünk ott a parton, a Kandiná leugrott egy macska — nyanyanya — osz: montam: nem hiszitek, hogy ez boszorkány? A szentegyházig ékísért, ott vettem fő egy követ, balkézzé utánadobtam. A Nimet-kutná meg egy disznó dörgölődzik hozzám. — Ejnye, ijen gazdád van, kinn hagy szaladgáni? — Osz megdobtuk a disznót — búbübübü — osz étünt. Negyven éve.

75. Én hallottam, hogy a szőlőhegyrű gyüttek haza a temetön köröszttü, két kolléga gyütt boros fejjé. Aszongya — hallod komám, mi csinálhatnak a halottak? — A csósz meg ott üt, osz aszonta, ki aszik, ki pipál. Ezek meg boros fejjé gyüttek, úgy megijettek, hogy úgy estek össze a legéső konyhán.

76. A Cuppon Sándorné mindig éj árt a fiát siratni. Az Imre Ferenc meg a lovát vezette fő mindig legéni a temetőbe, osz mindig ément érte. A Cupponné meg ott kijábat — jaj kedves fijam. — Megijett az Imre Ferenc, osz hazaszalatt. Mongya a feleséginek — émersz menni a lóér, mer ott hagytam? — Hát osz az asszony émegy érte. Amint kimegy, megin szól a Cuponné — jaj kedves fijam — az asszon is észalatt. Osz mongyák, embereket köll idéhíni. Ki is ment mindenki, hát ott látták ám őt — na az anyád hát Burgondiából csapott ide a ménkü, nem tárnod föl a fiad úgy se. —

77. Én magam egysze beleléptem egy kopott sirba (tapsolást utánoz) hát a jézus lába vót észabadüva.

78. A Nagy Mihálynál meg este mindig mozgott a firhang, hát mi ez, mi nem, vót neki egy testvére, az aszonta hogy a késit belevágja, mer asz hitte, hogy ha az a késit belevágta vóna, az a Nagy Andrásba vágta vóna.

79. *Lantai Vincéné, Kőrösi Erzsébet 35 éves zselléresszony.* Igazi mese. Két éve bánhidai bucsun egy fijatal ember gyütt, egy kis ládikát hozott. Nem vót a vonatba hej, oszt ráüt, a ládikájára. Asztán egyszer, a ládába méhei vótak, osz érzi, hogy valami igen csipkedi neki a fenékit. Oszt monta, hogy menjenek ki az urak és hölgyek, mer ő le akarja vetni a bugyogóját. Azok meg ékeztek sikongatni, hogy az bolond, ékeztek kijabáni, hogy hun van a kalauz, Otthagyták poggyászukat m.ind, hogy bolond van a kupéba. Ment a kalauz, kinyitya az ajtót, — mit mivel itt maga, — Kát kénytelen vagyok, mer méheket viszek, osz nem tuttam vele mit tenni. — Nem akarta, hogy hát mást is csipkeggyenek. Levette a nadrágját, az ablakot nem tutta kinyitni, kezte kirázni a nadrágját. Amint nagyba rázza, a gyorsvonat meg gyütt, osz évitte a nadrágot. Am-meg sírt, rít, hogy mi lesz vele, sorba járták a kupékat, hogy mi lesz vele és kerestek neki nadrágot.

80. *Lantai Vince 37 éves, nős zsellér.* Az egyszeri zsidó igen szeretett vóna a mennyországba főmenni, mindig azon ábrándozott, hogy hugyan tunna főmenni a mennyországba. Hát az ábrándozás után egysze azt álmotta, hogy föl jutott a mennyország kapuján. Kérte a szent Pétert, hogy eressze be, Aszongya neki a Péter — mit akarsz zsidó — aszongya — zsidónak itt hele nincs. — Annyira könyörgött, hogy hát beeresztette ütet. — Hát mos má mit akarsz, hogy begyütté? — Ugy hallottam lenn, hogy micsoda szíp a mennyország, hát ászt gyüttem megnézni. — És láttya a zsidó a sok mécseket, egyik fejjobb, a másik lejjebb van, nem egyformán vót az olaj a mécsekben. Kérdi a szent Pétert, hogy micsoda mécsék ezek itten, amik itten sorba vannak? Aszongya a Péter, hogy ahány ember van a földön, annyi mécs van itten és kinek mijén hosszú az élete, anná több olaj van, amejiké rövidebb, annak kevesebb olaja van és hamarább meg is hal, mer előbb kiég a mécs. Kíváncsi vót a zsidó, hogy a Szálié mijén tele lóhet és az övé, kérdezte szent Pétert, hogy merre van az

övéké. A Péter meg is mutatta, hogy ez az. Hát bizony a Kóbinak má nagyon kevés vót a mécsin, a Szálié meg majnem még tele vót, azon spekulát, hogy hugyan tunna a Száliébú tóteni az üvébe, hogy egyszerre hánának meg. Mindig azon törte az eszít, hogy Péter menne onnét valahová, hogy tóthetne a mécsire. Egyszer úgy is vót, hiták a Pétert az ajtóhó, mer zörgettek. Egy váratlan kapássá a Kóbi ékapja a Szálinak a mécsit az ágyba, hogy maj tót át a maga mécsire. Akkó ékajáttya magát a Száli — micšinász Kóbi? Aszongya — hágass Száli, tóteni akarok a tiedébú az enyimbe, hogy egyszerre hajunk meg. — Akkó nem tréfát a Száli, mer keményen hozzákapt a Kóbi (nem tom nem te vótá), lebökte a Kóbít az ágyrú. Akkó aszongya a Kóbi — kár vót nekem a mécső nyúni. — Akkó vette észre, hogy nem a menyországba van.

81. Énnéköm vót a háború alatt egy katona kolegám, az meséte, hogy hát az ü falujukba történt meg. Szóvá igen nagy legények vótak, háború előtt a legények kijártak a szőlőhegyre mulatni. És minden este nagy nótaszóvá mentek hazafelé. Asztán a plébános úrnak az ablakja alatt mentek é mindig. Amint mentek nótaszóvá a plébános úr igen mérges vót, hogy ütet mindig zavarják a nótává. És asztán mikó má meghallotta, kiment elejbük, mikó má gyüttek nótaszóvá és leteritkezett egy fehér lepedővé. És asztán mikó odaértek hozzája a legények nótaszóvá, ékezett négykézláb ugrányi nekik szömközt, ugyhogyhát hun az egyiket, hun a másikat jól megverte — úghogy leszoktak a legények a nótázásrú. Éjnek idején többet azután nem mertek kimenni a szőlőhegyre mulatni. Közbe haza-kerút egy szabadságos katona, huszár vót. És meghíták ütet a szőlőhegyre mulatni. Mikó má esteleadt az idő, monták nekije, hogy mos má mennyének haza, mer boszorkány van az útba, osz megveri a legínységet. Ugyan errú a falusi níp nem tudott, hogy a plébános úr a boszorkány. Aszongya a szabadságos huszár — elhiszitek, hogy van boszorkány? Erösen állították, hogy van. És asztán aszongya, hogy mos má azér se fogunk hazamenni, én megmutatom nektek a boszorkányt ha van. Szóvá tovább mulattak és jó becsíptek a legények, későre marattak, úghogy tizenegy órára járt az idő, mire elindútak a hegyrú hazafelé. Mikó elindútak, nagy nótaszóvá a mennek a faluba be. A plébános úr meghallotta. Megen magáho vette a lepedőt, kisietett elejbük, hogy maj megijeszti ukét. Mikó össze-értek, leterítette magát a lepedővé, úghogy nem vették észre. És ékezett megin négykézláb ugrani feléjük. Mind megijettek csak éppen a szabadságos huszár nem, a többi mind észalatt. Míngyá a plébános úr föl-ugrott a szabadságos huszárnak a hátára és ékezte hátúrú kegyetlenül verni. A huszár nem ijett meg, hátranyút, ékapta két kézivé a két lábát, és aszongya nekije, hogy úthecc, de meg foglak nézni, hogy ki vagy. Csakhogy vitte be a faluba a plébános urat. Emezek a legények az egész falut föcsödítették, hogy a huszárt a boszorkány megverte. És akkó hazaért az édesapjának a lakására, beszól az ablakon, hogy — édesapám nyissa ki az ajtót, itt van a hátamon a boszorkány, — Aszongya neki az apja, hogy: — menekűj fijam amerre csak tucc, én ide be nem eresztelek. — Nagy sokára annyira, hogy hát kinyitották neki az ajtót és bevitte a boszorkányt a hátán. Leteszi a szoba közepibe és lehúzzák róla a lepedőt, hát ki vót, mint a plébános úr. És aztán a huszár jól éverte a plébános urat és asztán a plébános úr kegyetlenül könyörgött, hogy letesz nekije egy összeget csak ne árujják é. De a huszár nem fogatta el az összeget, ráadású újbú ékezte ütni a plébános urat, úgy hogy az udvarra tette ki félholtan és így megszűnt a faluba a boszorkány. Másnap aztán híre ment a faluba, a plébános úr megszökött.

82. Hát az egyszeri gróf magányos ember vót, vót nekije igen szíp szakácsnéja. Asztán megteccet nekije. Mongya nekije, hogyhát nem e

aludhatna véle, Aszongya, a szakácsné, mér ne, jól összeférünk, mongya nekije. Hát mit kívánsz egyszeri együttlétér, píztt vagy más bármit, — Aszongya — minden éccakáér egy fordítás földet. — Csakhogy aztán járt az idő, sokára megrekedett a szakácsnő. Szóvá aztán ébocsátották, az meg követéte a földet, ahányszor vele vót, annyi fordítás földet hasiccson neki ki a fögygibe. Kérdi tüle a gróf, hogy — tudod-e, hogy hányszó vótunk együtt? Mongya neki a szakácsné — igenis tudom, én jegyeztem mindig. Szóvá megmonta nekije a számot, oszt úgy förgött valami 600 hód földre, Aszongya — észt én neked nem adhatom meg, mer ez rémisztó sok. — Aszongya a szakácsné — hát hogyha nem aggyá meg, akkó föld-adom, — Szóvá törvénybe lépünk, — Járt az idő, a gróf úr igen szomorú vót, hogy mostantul, hogyha megnyeri a szakácsné, akkó mennyi földet vesznek é tüle- Eközbe aztán meg is gyütt az idézés és tárgyalás lett belüle. A szakácsné meg is nyerte a törvénybe a gróf urat. Mikó hazaért a gróf úr a tárgyalásrú, ekközbe beállít hozzája egy cigány. Köszönti itet a cigány — jó napot kívánok méltóságos úr — aszongya — dehogyan van neköm jó napom cigány, ereggy a fenébe, nagy az én bánatom. — Mi a baja méltóságos uramnak, nem e tűnnék rajta segíteni? Mongya csak é nekem. — Mit tunná te cigány én rajtam segíteni. — Mongya csak é méltóságos uram, hátha mégis tudok. — Aszongya neki — gyere be hát osz maj ott benn émondom. — Osz mongya a cigánynak, hogy hát — egy szakácsnóm vót és ahányszó vele vótam, annyi fordítás földet ígértem nekije és mostan meg — sokallottam, sajnállom a földet. — Aszongya neki a cigány — tudok én ezen segíteni méltóságos uram, aggyon nekem meghatalmazást maj én szerepelek a méltóságos úrnak a nevide. — Megatta neki a meghatalmazást, új tárgyalást kért, oszt pár hét múlva meg is jött az idézés. Szóvá a cigány megjelent a tárgyaláson. Aszongya a cigány a szakácsnőnek, hogy mi a kívánsága, mongya é. Emonta a szakácsné, hogy ü minden iccakáér egy fordítás földet kap a méltóságos úrtól, de a sokajja. nem akarja meganni, mer 600 hód földrú van szó, Aszongya — dehogynem akarja maganni, má ki is hasítottá, hogy mennyi a magáé, csak tessék minden fordítás földet étakarítani, mer az ajját maga is hasznája, — így aztán a szakácsné beszűntette a port és kérte a gróf urat, hogy csak had maraggyon a föld, úgy amint vót, ünekiye nem köll egy por szem se belüle, mer ü áaszt étakarítani nem tuggya.

83. *Lantai Margitka 12 éves zsellérlány.* Vót egyszer egy Törökék szt tanyán laktak, kinn sztán a tanya felé vótak ojan nagy erdő. Sztán ott cigányok telepettek le, vásár előtt való nap vót ez. Sztán a cigányok megtutták, hogy a Törökék vásárba akartak menni, szt az öreg cigányasszony ément a Törökékhő és az ablakon lesékódott, amint óvasták a Törökék a pézt. S mikó a Törökék a pézt megóvasták s abroszba tették, igen gazdagok vótak, és a cigányasszony mikó meglátta, hogy má érakták a pézt, ément haza az erdőbe. És aztán a cigányasszony az erdőbe vótak tízen-egyén, émonta, hogy mennyi péz van a Törökék házukná és másnap az öreg cigányasszony ément a Törökékhő és mást nem látott otthon, mint a szógálót és a két gyerököt. Török Juliska és Török Pista vót a nevük. És a szógálót avvá csaták ki a házbú, hogy a szeretője várja a szántóföld végén és a szógáló el is ment ki és látta, hogy az öreg cigány egy fejszévé várja és ment, csak nem tutta, hogy mér áll ottan és mikó odaért kettéhasította az öreg a fejszévé a szógálót. S mikó kettéhasította, nagy gödröt kapart ki, abba étemette s akkó ément az erdőbe a többi cigányokhó. És nagy nyugottan elindúttak a Törökék házukhó rabóni. De a gyerekek észrevették, hogy a cigányok mennek hozzájuk, és akko bezárkottak. És a cigányok mikó baltával feszegették az ajtót, a gyerekek nagyon megijettek és a kamrába húzóttak be és a kamrájukba vót egy nagy láda és abba minden nehéz tárgyat, lisztes zsákat, mindent beleraktak, hogy a ci-

gányok ne tuggyanak bemenni. És akkó, mikó má észrevették a cigányok, hogy a két gyerek a kamrába van, oda akartak betörni, de nem tuttak és a két gyerek mikó észrt észrevette, a pallásra húzóttak fel és a létrát is főhúzták utánuk. És a cigányok betörtek a szobába is és ruhát, fehémémüt, pézt, mindent összeszettek, Juliska nagyon sírt, hogy mi lesz maj velük, de Pista nagyon vigasztáta, hogy ne sirjon. A palláson vótak ojan rossz ruhák is, ászt rádóbáta és Pista, a tetőcserepet egy pár hejen leszette és itt kibújt. A ház háta mögött vót a méház és annak tetejére ugrott és ott is egy nagy likat fúrt és bement a méházba. Ott felötözött édesapja ruhájába és egy zsák méhet a nyalábjába vett és odament az ablakba és kioldozta a zsák száját. És a méheket szerte széjjel eresztette és a méhek annyira agyon csipdesték a cigányasszonyokat, meg az embereket, hogy nem tuttak sehová se menni. Ott összeestek és meghaltak. Egy a szobába, konyhába, meg az udvaron, szerte széjjel és ekkorra már jött a Török Juliska édesapja és édesannya. Messzirül észrevették, hogy nagy baj van a háznál, mert a méhek annyira csipkették a lovakat, hogy nem bírtak hazamenni a házhoz. S erre a gazda elment maga, felesége pedig a lovakkal ott maratt. S mikor hazaért, látta, hogy a cigányok imitt amott meg vannak halva. És mingyárt gyermekeit kezte hívni, Pista mingyárt nem szólt, mert a méházba elalutt és fáratt is vott. Juliska pedig mingyárt észrevette, hogy édesapja hívja és a pallásról lekajátott, hogy itt vagyok apukám. Édesapja pedig úgy hallotta, mintha a kútból jött volna a hang és erre édesapja észrevette mégis, hogy a padlásról jött s lejött Juliska a padlásról s észrevette, hogy a testvére biztos elalutt a méházba. És odament édesapjával és ott találta meg Pistát, amint alutt és mingyár a cigányokat huzkáták ki a szobából és az udvarról, és el a szántásra. És aztán elment a felesége elejbe, de mire odament, a lovak megvottak dögölve, a feleségét pedig úgy vezették haza, mer nem bírt asse menni már és otthon lefektette gyermekeivé együtt és ő pedig bement a faluba doktorér. S a doktor kiment autóval és megvizsgálta feleségét de a vizsgálás nem tartott igazat, mer felesége nem sok időre meghalt és gyermekei is nagyon betegek lettek és meghótak és az ura meg ément messze idegenbe.

84. Ez igaz vót. Vót egyszer egy próbacsendőr, asztán akkorjába nem szabadott neki kártyázni, csak máriást szabadott jáccani. És ez a próbacsendőr meg kártyázott és ment neki a tisztye és ászt kérdezte tőle, hát te mit csinász? És úgy felét — tíz perc szünetet attam magamnak, hogy kártyázzak. — És így felét rá — jól van, gyere velem a másik szobába és ott jáccunk a kártyával. — S asz monta neki — tudod mit, mos pertuk leszünk, tetú. — És osztott neki négy kártyát a próbacsendőr is. A tiszt mingyár észrevette, hogy ez huszonegy és asztán asz monta neki — mos te gyüsz. — Erre a próbacsendőr asz feléte — mos te gyüsz. Oszt a tiszt aszonta — megájjátok maj lesz nektek, mind a négyötöknek, mer négyen vótak, maj gyüttök tik a dutyiba. Osz otthagya őket, ément. Itt a vége.

85. Vót egyszer egy cigány embör, sztán mönt a faluba be. Asztán amint megy, találkozott egy embörre. Köszönt nekije szépen, oszt ment tovább. S amint látta, hogy egy házná disznót ötek és aszonta — isten segicse kentöket — oszt az asz feléte rá, a ház gazdája, hogy ha máshun is ijett lácc cigány, akkó is asz mond. S ere mönt tovább a másik faluba. Ott meg egy nagy tűz vót és asz mondotta — isten segicse kentök dögát — és ere aszonták neki — nem ászt kő mondani cigány, hanem kapj egy csöbröt osz öntözd. — Erre a cigány aszonta, jó van, maj ha ijett látok, úgy csinálók. — Ment tovább a faluba és két leány veszekedett a kútnál és ott vott két csöbör víz. S ere a cigány főkapta a vizet es leöntötte vele mindakét lányt. És erre a két lány ráförmett a cigányra, nem asz köll csinyáni cigány, ha látod, hogy veszekedünk, válassz ketté

bennünket. S ere ment ki a faluból a cigány s látta hogy két medve nagyon veszekedik. S ere a két medve felé futott és a két medve pedig észrevette, hogy megy a cigány. A cigány pedig egyenes közójük futott. Kettéválasztotta ükét. De ere a medvék nekilátak és széttépték a cigányt.

86. Vót egyszer egy cigányember (Tatai Sándor meséte) asztán talákozott egy tisztelendő úrrá. És a tisztelendő úr mindig megelőzte a cigányt a köszönésbe és aszongya a cigánynak a tisztelendő úr, hogy ha egyszer is megelőzi ütet a köszönésbe, akkor ajándékoz neki egy szép. tehenet. És ere a cigány ment a tisztelendő úréknak az ablakjuk alá s ott volt egy nagy eperfa s arra felmászott. És ére a tisztelendő úr ment ki egyszer, de a cigány nem vette észre, mer elalutt a fán s bement a tisztelendő úr a szobájába, kivette a tiszta ruháját és bement a fürdőszobába fürönni. Nem vót ott más csak a tisztelendő úr és észrt a cigány pedig észrevette. És ott ült nyugottan, megvárta míg a tisztelendő úr meg fog fürönni. A tisztelendő úr pedig behíta a szakácsnót és hogy mossa le a hátát. És a szakácsnó le is mosta őt. És aztán a szakácsnó került sorra és azt meg a tisztelendő úr mosta le. És mikor meglátta a cigány, hogy most má a szakácsné kerüt sorra, akkó nagyon boldog volt. gondolta, hogy már nem sok idő lesz hátra, hogy a tisztelendő úr kivüjjön. És egyszer nagy sokára ki is ment és észrt a cigány mikor észrevette, hogy a tisztelendő úr nyissa az ajtót, mingyár odakijátott — jónapot tisztelendő úr. — És ére a tisztelendő úr aszongya neki — nem jó nap van már cigány, mer már este van. — Pedig még jó nap vót, csak a tisztelendő úr azé monta, hogy ne köjjön a tehenet odaanni neki. De a cigány igen köszönt a tisztelendő úrnak, hogy nem muszáj tehenet anni, csak száz pengőt. A tisztelendő úr adott is neki s ére a cigány felkerekedett, ément új ruhát venni, s megnősült s még most is boldogan él ha meg nem halt.

87. *Hanák József 70 éves nős zsellér.* Egy úriember nagyon szeretett vadászni. Osztán vót neki egy jó baráttya, aki rettentő szerette a vaddisznó fejet. Osztán egy cigányt odahív az úriember, hogy — elmész egy barátomhó, beköszönsz neki: jónapot kívánok nagyságos úr, vaddisznó fejet küdött a tekintetes úr. De észrt így, ha el nem mondogod, mint én elmontam, akko vágjon beléd a mennydörgös ménkü. — Megy a cigány — szerencsés jónapot kívánok vaddisznó fej nagyságos urat küdött a tekintetes úr, hogy maj nyulat lü, akkó vágjon belé a mennydörgös ménkü. Hát ez tovább nincs.

88. Egy mocsai emberré történt meg, a férj és feleség között. A mocsai mongya a feleségének: te anyyuk, mit főzöl vacsorát? Aszongya a nenne, hogy olajos káposztás bélest szándékozam sütni, aszongya a neune, de apjuk, aszongya, káposzta nincs itthon, azér el köll mönni a pincébe. No jó van apjuk, te csak eregy, addig én elkészítöm a tésztát, olajt míg te visszagyüssz a pincébü. — Gyün haza a bácsi, aszongya neki a nenne: — apjuk nagy baj van, a macska mögötte az olajt. — Nem baj anyyuk, maj segítünk a bajon, aszongya a bácsi a nennének, hun van a túrúprés? Aszongya a nenne, hogy fönn van a pali áson. Hozza le a bácsi a túrúprését a pallásrú. — Most anyyuk hun van a macska? — A macska ott kastankodott a nenne körü, a bácsi megfogta a macskát — ne busúj anyyuk, mos má maj lösz olaj. — A bácsi beletette a túrúprésbe a macskát — te anyyuk hány deci vót az az olaj? Aszongya a nenne — két deci, — No nebusúj anyyuk, lösz ebbü három. — Hát osztán a bácsi annyira szorította a túrúprésbe a macskát, — anyyuk csöpög az olaj. — A nenne odatartotta a poharat. Egyszö megin mongya a nennének — hogy is vót anyyuk? — Aszongya két deci. — De mos má anyyuk ez egész biztosan van három deci is, mos má öhetünk máma estére káposztás bélest. így lóti Mocsán káposztásbélesbü vacsora.

89. Szákon történt meg hordási vásárcó. Száki embör a fiává éveztött két jó tinót a vásárra. Hát reménységön föjju elatták. Mikó a vásárnak vége van, aszongya az apa a fíjának — no fíjam, mos iszunk egy jó ü.domást. — Betértek egy kocsmába, ékezenek borozgatnyi. Borozgatás közbe odatéved egy jó baráttyuk, hát osztán aszongya a baráttyuk, amin odaér ékezi ászt a nótát:

14. sz. kotta.

Hát osztán a száki atyafi aszongya; — mi a barátom te meg nótázó, osztán még nem is ittunk. — Hát osztán kedvet kaptak erre a nótára. Aszongya az apa a fíjának. — Bálint észtet megtanujjuk. — Aszongya a fíjú — bácsi hugyan is van ez a nóta? hát osztán megin mongya hogy: Sej barátom a járom, maj megszárad a nyáron a palláson. Hát jó van. Ásztán émönnek haza, hazaérnek, nagyon jó idő vót, a Bálint a szómakazalbü kihúzott egy csomó szómát, hogy arra lefekszik. Alussza a boldogok álmát, hajnaba odamegy az édesannya hozzá, kötögeti: Bálint fíjam hun vannak az ökrök? Aszongya; édosanyám, asz má csakugyan nem tom, hogy hun vannak, hová vitték el, csak elattuk. — Hát a péz hun van? Asz má csak édosapám tunná megmondanyi, de ne busujjon édosanyám, ojan jót mulattunk meg ojan szíp nótát tanúntunk, hogy még a másik két ökör árát is földözi. — Ásztán mongya az annya: — hát Bálint fíjam mijén nótát tanúntatok? — hátosztán mongya a fíjú hogy; hej barátom a járom, maj megszárad a nyáron a palláson. — Mos má vidd Bálint a jármot a pallásra, hagy száraggyon meg, mer egész biztos nem tösünk bele állatot.

90. Vót egy ügyes bajos ember. Ement az ügyvédhő írjon neki egy pár sort, valami kérvényt. Az ügyvéd úr egy nagy darab papirosra hamarosan ráírt négy-öt sort, odaggya a parasztnak. Aszongya: fizet 10 pengőt. Hátosztán — aszongya a paraszt neki — mér kér az ügyvéd úr ezer a pár sor irásér tiz pengőt, sok a — aszongya. — Mit ért ehő maga bácsi, ez hivatalos irás. — Hát az ügyvéd úrnak nyakába maratt másik évben egy pár hód föld, éhijja a parasztot, hogy szánca meg az ü földit. Munkába fog a paraszt, az ügyvéd ur mögy ki, nizi hugyan szánt a paraszt, mer csak imitt amott szántott a földbe, Aszongya — hajjá maga bácsi, micsoda munkát csinál maga? Aszongya: mit ért ehő az ügyvéd úr, ez hivatalos szántás.

91. Egy atyafi aszongya a komájának, hogy mond meg komám, hogy mije van minden embernek? Aszongya — komám nem tom megmondani. — Aszongya: hát komám, minden embernek van egy pár csizmája, Hát asz mond meg komám, hogy mije nincs minden embernek? Hát ászt se tom komám megmondani, — Aszongya a koma, — hát komám nem minden embernek van két pár csizmája. Hát komám áaszt mond meg, ojan mint a szíva, szíva fán terem, megnyomják, szíva mag gyün ki belüle. — Na többet komám nem töső bolonddá, mer amhá három pár csizma.

92. Vót egy bokodi kollégám, Albániában vót a harctéren. Kap egy táviratot, hogy mőnnyön haza, mer édősannya nagyon beteg. Mikor visszagyütt szabadságrú, érdeklőttek tüle, hogy van az édősannya. Aszongya: sajnos való az möghát. Mondok: hát mér nem vitték a doktorhó? Vótak orvosná, a receptet ráragasztották az ajtóra. Gyógyszert is kapott és fojadéket, aszongya, hogy töccsék bele a vízbe, azt rázzák fő jóL Nigy csőppet belecsőpögtettek egy dézsa vízbe, beállították az édősanyámat és ott agyon rázták. Mikor meghat édősanyám, odajött az asztalos, mekkora koporsó köll neki, asztán megmérték mázsán,

93. Amerikába vót egy nagy üzlet. Üzlet előtt ki vót függesztve egy tábla, aki ojat tud kérni, amit nem kaphat, annak adok ezer pengőt. Nézi egy pasas ezt a feliratot. A kereskedő mongya neki: mivel szolgálhatok barátom? Aszongya: kérek egy használt koporsót és az ezer pengőt.

94. 1918, november tizennegyediken indúntuk el Albániából, Durazónál ütünk föl báró Kemény hajójára. Útközbe a hajó meggyullatt és, hogy könnyebb legyen a hajó, mindent a vízbe dobattunk. Először egy zsidót, ásztt egy igen nagy cethal ényéte. Asztán ledobttunk egy törököt, de a cethal mindég csak gyütt a hajó ódala mellett. És hogy valahogyan a hajótú étávolicsuk ütett, bedobttunk egy láda narancsot. Sztán Fiuméhez odaértünk, mindég gyütt a cethal velünk. Oszt a cethalat Fiuménál egy horoggá kifogttuk, főhasítottuk neki a hasát, oszt a zsidó árúta a töröknek a narancsot.

95. Egy német úriember ément a vendéglőbe, aszongya a vendéglősnének: — kérek én ojan pecsenyét, ami nem szereti a maga tyúkot. — A vendéglősné nem talaja é hamarosan, hogy mijén pecsenye lehet az.. Megen mongya a vendég, hogy: —kérek ojan pecsenyét, ami nem szereti a maga tyúkot, — Aszongya a vendéglősné, hogy: koppanik a maga foga attú, — Az, az, aszongya, kappan pecsönye (mer a német vendég nem tutta másképpen megmondani),

96. *Patócs Bálintné, Hanák Mari 39 éves elszegényedett gazdaszony.* Igaz történet. Két asszon émönt Tatábo nyáron. Én vótam, mög a Lantai Vincéné. Pízt hozttunk, kerestünk, egy lóvá ballagtunk a budai utón. Imitt-amott rőtögtünk. A Sárközi erdejíné ballagtunk. Beérkeztünk Tatabányábo. Vót egy igön jó uccánk, ott én beleüttem a kocsi hátujába, Lantai Vincéné mög hajtotta a lovat. Én ékiátom az uccán: hogy — gyümöcsöt vőgyenek, — Neköm nagyon fájt a nyákom, nem tuttam csavarni, sokan mŐgsajnátkak, akik ismertek, asz kérdezték többen Lantainétú, mi bajom van. Én nem szótam. Lantainé asz feleli; agyon szorongatta az: ura a nyakát. Mink mögyünk tovább. Ekiátom: — gyümöcsöt vőgyenek.. — Nagy szontyolodottan ülök a kocsi hátujábo. Lantainé szinte szomorkodik. Asz kérdezik, hogy mi a bajunk, mijér szomorkodunk ojan nagyon. Egy illető asz kérdezi, hogy hová valók vagyunk, hogy ennyire szomorkodunk, Lantainé asz feleli rája, hogy Gyötrődre. Kérdi egy illető, hogy hol van az? Én rámondom nagy szomorúan, hogy Kiniód mellett. Anyyira mŐgsajnátkak bennünket, egy kijátásra üres lőtt a kocsink. Mink nagy örömmé gyüvünk hazafelé, fővátva az utat. Fele utat Lantainé alussza át, fele utat én. Egysző a Sárközi erdejíné találkozunk a cigányokká. Mink anynyira mögijettünk, hogy pízt nekü megyünk haza, kérdem a cigánytú, — hé komám, előre mönt má az a szürke lovas kocsi? Aszongya, én nem láttam semmit. — Belevágtam a lóba, hazafelé hajtottunk, hogy a pízt é ne vegyék. Hazaérkeztünk. Itthon összeszámóttunk. Egy pengő vót a differencia, Lantainévá ezen összevesztünk, egy darabig nem möntünk Tatabányábo. Ő is mönt az urává, én is az enyimmé. így aztán a pengőn nem veszekődtünk.

97. Banán igen sok öreg lány vót. Emöntek cseresnyét szőnni. Nem vötték észre, hogy a pásztor a közelükbe van és asztán a lány ékezte

beszéni a fán, ne busúj kis fekete, az össze te is megkapod a magadét. A csősz nem értette rőndösen, osz közelebb mönt, hogy hát tényleg mit beszél. És akkó jnegin mongya, ne busúj kis fekete az össze te is megkapod a magadét, és akkó a csősz aszongya a lánynak: — úgy úgy lányom csak biztogsd.

98. *Patócs Bálint 36 éves, nő elszegényedett gazda.* Hát vót három testvér, A kisfijú még kicsiny vót, a lányok nagyobbak, A kisfijút a szomszédba igen szerették. Pista vót a neve. A szomszédba a lóra mindig főtötték a gyerököt és a szülei igen fitötték a gyerököt, mer hogy az az egy gyerökük vót. Intötték, hogy ne lovagójjon. És akkó is a fijú hazamönt, hát szőrös vót a fijú nadrágja. És a lánytestvérje mögmonta és mögverték a kisfijút. A kisfijú nem felejtette é, hogy kikapott. Este mikó feküttek le a lány testvérjei, amint vötték rá a hálóinget, a kisfijú meglátta a nénjinek az üllepit és aszongya a kisfijú a nénjinek, hogy: — megájj mögmondom ám édosapámnak, hogy lovagótá,

99. Hát az öregapámmá megtörtént, mikó még legény vót és ide járt fő. ahun a bót van a Dajcs hentös lakott egy lányhó. És akkó még 'a legényeknek szűrük vót. Mikó mönt hazafelé, egy kotlóstyuk mönt elejbe és a szürít úgy mögrázta. Avvá elakarta ütnyi, de az öregapámat átrepüte. Akkó meg hátúrú akart mönni és mönt tovább, szinte tovább kíserte utet a kotlóstyuk. És hazaért, akkó röpüt asztán nagy kotkodácsolássá el a tyúk tüle és nem mert akkó ott alunni az állatokná, hanem bent a szobába, ott alutt. Utána való napokba kint alutt az istállóba az állatokná és arra ébrett fő, hogy valami melegíti a combját. Hát amint odanyút, belenyút embersz ... a a combjáná, hogy a boszorkány sz . . . tt vóna oda.

100. Abba a rígi világba még temetőbe legétették a lovakat éjjé. Asztán egy nagybátyává legétették ott a lovakat az öregapám és lefe-kütt a pokróc alá a temetőbe. A nagybátya, ez bement a mönyecskéhő. A kis csikó meg fázott, asztán mindegyre huzkóta öregapánkrú a pokrócot le, az mög ott ígön mög vót ijedve, nem mert főkéni, ászt gondóta, hogy a halottak huzkoggyák ütet. Visszamönt a nagybátya, asztán ríva panaszkodott ott neki, hogy a kísértetek el akarták vinni a pokrócot. Os^t a nagybátya megmutatta neki, hogy níz a kis csikó huzkoggya a pokrócot, nem a kísértet.

101. Vince bátyám katona vót tizennyócba Szenté Márián történt vele Olaszországba. Órségen vótak és valami négy mokusforma ugrat ott előt-tük, mint a macska akkorák. És mint a macskák, úgy ordítottak. És le akarta a bátyám lüni ükét, de a puskát ékapták tüle, úgy hogy csak a szurony maratt nála és a szuronyát vágta közibük, de nem érte és ezek az állatok akkó étüntek onnand. És a hadnagyuk a szomszéd községbü gyütt haza multságbü kollégájává és akkó meg azoknak a hátuk mögött vótak, hátúrú azokra ugrátak rá. És nem vót náluk se fegyver, se semmi, még hátra se mertek nézni. Egyik a másikat biztatta, hogy hát kísérje egyik a másikat haza és az az állat ékísérte egészen fő a harmadik emeletre az ágyba a hadnagyot és ennek a hadnagnak cigánygyerek vót a pucérja s a hadnagy odatta neki a revolverjét, hogy mennyen ki lüjje agyon ükét. A cigánygyerek se mert kimenni, a hadnagy se, asztán az égbü mintha tuggya isten micsoda hosszú lánc pottyant vóna le, ojan zörgés hallaccott a fojosón, asztán étüntek az állatok.

102. Hát Kocson ez megtörtént nem is ojan régen. Vót egy barbél inas, asztán éjfélíg fönn vótak borotváláson. Amint gyütt vóna haza a borotválásbü, egy öreg asszont meg akkó nap temettek é, ott a házná meg vót egy nagy leány is és annak az ablakja alá a legények virágesokrot tettek a kiskerben, ez a barbél inas meg megjíett, asz hitte, hogy az öreg gyütt haza, hogy az bagdál a kerbe és az inas ékezett szalannyi.

a legények meg utána és éfogták a legények ütet, de má akkó maj elesett úgy megijett.

103. Fél kettőkö ment borotváni a Marosi barbél az Újtelepre, Egy elmebajos asszony a fíjaiér zavarodott meg, hogy a háborúba elesetek (Takácsné) és mindig azokat várta hogy jönnek. Fél kettő tájba ment arra a barbél. Az asszony észrevette, hogy megy. A kisajtóba lebakott és mikó ékerüte az asszont a barbél, az asszony ékapta ütet, hogy csakhogy má megvagy. És annyira megijett a fíjatalembör, hogy ugy ugrott be a kisajtón és a konyhaajtónak ugrat neki, hogy eresszék be (ügyi míg fíjatal vót).

104. Itten van két árva testvér és mikó a védőnök idejöttek Kocsra tudakolóztak, hogy hol vannak ojan kis árvák? Hát egy illető azután bekütte ezekhő a főnyött fiatalembörökhő, hogy tekincse meg ükét, hogy maguk vannak. És bement a védőnö, találkozik az öregebikké, ászk kérdi tüle: hun vannak az árvák? És az így felel rá, hogy: én itt vagyok, az öcsém az istállóba van, megtekinti?

105. *Kovács Lajos 38 éves nős zsellér.* Hát egyszer odavótam én a szentegyházba Ácson. Asztán egy katolikus kolléga écsát a szentegyházba. Hát oszt én, mint aféle református, nem tuttam ott mi a divat, szt előttem amint mönt be a szentegyházba, de jó szeles is vót, csakhogy oszt ojan póru jártam, mer a pad végén megbakott, én meg körösztü estem rajta, így asztán nem mert éhini engöm a szentegyházba.

106. Egysze egy kollégámtú az este haza, ugyan ketten vótunk — ez igaz vót — itt az uccán egy kismacska formát láttam. Szürke vót. (nem e vót a, e is szürke?), Asztán a kollégámnak mondom, hogy mit csinál itt ez a kutya? (má kutya lött), Maj mögdobom. Csakhogy odadobtam a kerítéshő, oszt ott hirtelen bevágódott, étünt Akkó ékeztünk tanakonynyi, hogy mi löhet ez. Közbe megin abba a helybe, megin csak ottan termött. Akkó megin ékeztük dobányi, akkó megin csak étünt. Közbe egy kicsit tanakottunk, megin csak megjelent abba a helbe, akkó megin dobátuk. Szt a szomszéd udvarán ment é nagy dönnyögve, Akkó egy kis idő múva megin a szomszéd fojosóján ottan termett a Horvátékná. Akkó dobátuk, asztán megin csak étünt. Hát oszt a kollégát úgy köllött hazakísérni a kisuccára, úgy fét. Az a Baki vót, a Lajos.

107. A kutya sokszó ugatott ki a kert felé. Kimöntem, úgy a kert derekáig, oszt a kutya szinte gyütt velem. Oszt rá egy szinte ijen kis macska kutyaalakba vót. A kutya egyet előugrott, asztán megin a hátam mögé, nem mert nekimönni. Asztán egy hantot dobtam oda hozzá, akkó egy röppájába kiment úgy a kert végihő, ott oszt étünt, osz nem is talátam többet.

108. Egysze, mikó a Bákí Lajos hazament, oszt betámogatta az istállóajtót, oszt úgy vágódott ki, mint a menydörgös ménkü, nem is merte becsukni, ott alutt a szóga mellett.

109. *Ányos Gáborné, Szűcs Juli. 65 éves zselléraszony.* Szegén napám meséte, hogy egy asszonymnak vót három lánya, osztán mind a három sejpe vót. De má eladó sorba vótak mind, osztán asz monta nekik az anyyuk, hogy estére leányok, ha jönnek a legények, ne szójatok egy szót se, maj beszélgetek én, ti csak fonnyatok. Hát amint fontak, osztán bement hozzájuk két legény. Osztán hát persze fogatták ükét, hogy jóestét, tessék leüni, osz fontak tovább. Az anyyuk meg beszágetett velük. Egyszer asztán az esőnek északatt a fonala, osz aszongya: étatatt a fonál; a másik meg aszonta rá: ha étatatt, tödd ötté, A harmadik aszonta: nem meg montam ne betéjj. A legények meg úgy észgyellették magukat, mingyá ément mindakettő. (Igen nevet)

110. Hát a Györkéék tartoztak búzával édesanyám tevéreinek. Oszt az édesapám ément ezer a buzáér. Osz az édesapám amint ment, talákozott egy kokassá, aki a sarkát vagdáto. Osztán az egy hetven éves

öregasszony lőtt. Osz édosapám ipa monta, hogy mér nem fogta meg, de nem tulta, mer beugrott a bozótba. Aszonták, hogy nem tét le még az ideje.

111. Bükki András méla (tréfás) ember vót, oszt meghíta üt a szógabíró a pincébe, Pöce János vót a neve, hogy regőjön öneki egy verset. És ígért neki egy nadrágot. A versregölés pedig karácsony este, János estéjén vót, akkor ígérte meg neki a nadrágot. De aszonta, ojan szépen regőj ám, hogy a hasunkat foghassuk neveltünkben. Meg is történt mind, de a nadrágot az András nem kapta meg egész májusig. Osztt egyszé ojan véletlenbe vót, hogy megtutta, hogy a szógabíró a pincébe van, oszt mulatnak, osztán beállított hozzájuk, oszt aszongya: tisztelt szógabíró uram

eljött a szép tavasz
kivirágoztak a fák
mikor ugrik rám
a megígért nadrág.

És a szógabíró érösete a dogot, oszt monta neki, hogy eregy el a Hercföldhő, kérje tüle egy nadrágot, amijen csak teccik, maj én fizetem az árát. (Mind előadja; odamegy az ajtóhoz, a beállítást mutatni, majd az asztalhoz és ott elszavalja a verset).

112. Az egyszéri asszony otthagya az embert, sztán annyira könyörgött az ember, hogy mégis visszament az asszony. Osztt az ágyuk ügy egymás mellett vót, oszt az ember egy deszkát tett a két ágy közé, Asztán az ember előbb lefeküött, oszt aszongya neki — nem főzöl egy kis teát? Az asszony ászt feléte rá: — hát főzhetek. Osz azalatt az idő alatt, míg a tea főt, az ember étrüsszentette magát az ágyba, asztán aszongya neki az asszony — egésségedre váljék. — Az ura aszongya neki: tiszta szivedbű montad Treszka? Akkó aszongya az rá: hát persze hogy abbú. — Akkó az embör fölugrott az ágy bú, édobta onnand a deszkát, aszongya: — fére innen deszka, idevele Treszka. — Efújta a lámpát, még a tea se köllött.

113. Hát az egyszéri házaspár is összevezsett, pörötek. Sztán soká nem szótak egymáshő, Sztán az ember má utóbb mérges vót, mer az ember csak beszét az asszonyhő, de a nem szót egy szót se, Sztán má mikó annyira mérgebe gyüött az ember, meggyújtotta a lámpát, nappá ám, sztán gyüött-ment a szobába alá s fő. Sztán utóbb má nem áhatta a felesége, oszt aszongya neki: mit kereső má mond meg? Észtt kerestem, hála istennek csakhogy má meg van. — Asztán így tovább beszétek is

114. Ugy beszétek, hogy Dadon történt meg. Az egyszéri asszonnak vót egy lánya, egyetlen kényin kedvin nevét gazdalány vót, Asztán sok fonalat fölaggatott az anyya a gerendára, de mind más fonta meg, Asztán elérkezett az az idő, hogy férhő menendő lött, asztán odament hozzájuk egy fíjatal embör, má amint leányokhő szokás émenni a fíjatalembörnek. Asztán a beszégetés közt áaszt mongya a fíjatal ember: ej de sok fonalat fontak má, Osztt a leánynak az anyya meg azt feléte, hogy megfontuk vóna mi mán a háztetejít is. Asztán a legény monta otthon az anyjának, hogy é kéne azt a lányt venni, mer ojan jó fonyó, ú is meg az anyya is. Pedig a lány egy szálat se tudott fonnyi. Asztán bekövetkezett az az idő, hogy evetté a fíjatalembör a lányt, hát oszt vége lett a lakodalomnak, étakarítottak mindent, osztán hazament a menyecske. Jaj idősanyám, lehozta a napám a rokkát, mi csinájjak? — Hát oszt az anyya egyet gondút, aszongya: megáj leányom, van a palláson egy jó száraz disznó-hő jag, — osztán asztat a vastaghúsrá (fönn lábszár) kötötte neki. Osz mikó ékezdedt fonnyi, a száraz hójag sirgett-sorgott a lábán. Sztán mongya neki a férje: te, mi zörög a lábodon? — Sztán asz monta rá a menyecske, hogy: otthon igen sokat fontunk, sztán megtortyogósodott a s . . . Sztán

az ura ékapta elüle a rokkát, kivitte, hogy: — én előttem ne tirtyegjen-tortyogjon a s . . . d. (Nagyot nevet.)

115. *Esztergomi József né, Kovács Erzsébet 51 éves zselléraszony.* Hát egyszer vót egy nagyanyám, az öreganyám öregannya vót talán, annak vót egy édes testvérje. Egy nagy-nagy erdőbe lakott az a testvérje, mindig üzengetett, hogyhát mennyen é látogassa meg má ütet, A testvérje egyszer nagysokára rá gondóta magát, oszt ément. Özvegy asszony vót, vót neki két csalággya, egy fiú és egy lány. S ément hozzája, nagyon szívesen fogta, s örüt neki igen, hogy látya. Hát osztán beestelettek, osztán mongya neki a testvérje, hogy égyütté kedves testvérem, nagyon örülök, de itt mos nem tom hugyan aszó meg. — És a nagymamám nagyon megijett, hogy hát mi lesz üvele, szt kérdi — hát mér? — Azért kedves testvérem, mer ide mos tizenkét betyár gyün, éjjé tizenkettőkö haza. Vót neki szógálója, oszt ászt lecsukták a pincébe. — Hát mi lesz-, tudod mit, belevetlek az *éső* ágyba. — Hát úgyis lett, bementek a betyárok, nagy dudaszóvá, vittek egy kövér disznót, meg rúdon vittek egy akó bort. Hát bementek a betyárok, bevagdáták a fejszéket a gerendába, aszongya a betyár vezér: — hej apám idegen szagot érzek én itt. — Aszongya — nincs itt senki se. — De apám, *ne* tagaggya, idegön szag van itten. — Levette az ember a kalapját, oszt öszszetett kézzé könyörgött, bocsánatot kért, hogy ne haraguggyanak, mer üneki egy igen kedves rokonja van itt, a felesége testvérje két csalággývá, bele van vetve az ágyba. Akkó a betyár levagdátá az ágybélit, mindnek főhajtotta a ruháját, hogy fehérnép e? Asztán megnézte hogy mik. — Kéjjen fő anyám, ideülünk, eszünk-íszunk. — Hát oszt főkét ám az asszony gyerekeivé. Ettek-ittak mulattak, de tizenkét órákó a betyárok megin étüntek és akkó a betyárvezér meghagyta, hogy anyámasszony é ne mennyen innen. Szinte másik este, megin csak úgy vót, vittek is minden félét. Harmadnapjára megrakták ükét, úgyhogy alig tuttak hazamenni (szíp).

116. Egy kocsmárosnak vót két lánya, azok kiszógátak. Hát ment egyszer hozzájuk tizenkét szíp zsvány, kértek pörkötteket. Kiszógáták ükét, udvarótak a kisasszonyoknak, monták hogy mennyének é hozzájuk a kastéjukba. Hát oszt egyszer meg gondúták magukat a két kisasszony, oszt fölüték a lóra, oszt mentek mendégétek, annyira hogy egyszer egy Kastéjt értek. Szíp kastéj vót, oszt oda bementek. Az *éső* szobába ott vót megterítve az asztal, szíp fehér abrosszá, ezüst eccajj, vót minden drágaság. Osztán bementek a másodikba, ott meg vótak puskák fölaggatva. Osz mentek a harmadikba, ott meg vótak bárdok, meg tőkék, akivé ésikkasszák a nípet, Asztán lassan mentek, hát két zsvány vót az ágy alatt. Oszt igen neszezték. Ászt a kisasszonyokat meg lefejezték. Előszó a kézit, tele vót gyűrűvé, osztán odatették a tőkére, osztán az apjuk meg kereste, hogy hol vannak az ő lányaik. Osz valaki megmonta, oszt úgy tudódott ki, hogy étüntek.

117. Vót egyszer egy öreg asszony s ément a főgyüre. Ekezdett kapágnyi, asztán egyszer valami úgy megmozdút egy bukorba. Aszongya, hogy — hát jónapot kívánok öreganyám — aszongya — aggyon isten édös fíjam, hát mi hurcója itt kédet? Hát, aszongya, édös fíjam, özvegy asszony vagyok, hát a kis földémre égyüttem kapágnyi. Aszongya, hát aszongya — tuggya öreganyám — mit kedves fíjam, — aszongya, — van e egy kis jó friss vize? — Van fíjam, itt van a korsóba. — Aszongya — aggyon hát belüle. — Meghúzta az illető a korsót. — Hát egy kis cipója nincsen? — De, aszongya, az is van. — Ám aggyon, aszongya, belüle. — Aszongya hogy hát — itt van. — Adok én magának annyi pénzt, hogy maga abbul boldog lehet, ha émegy haza, é ne mongya senkinek a világon, aszongya. Hát ki maga édös fíjam? Aszongya hogy hát, aszongya — nevem nincsen, de én vagyok egy betyár legény, oszt épucót.

118. Régenten történt, hogy nem vót postás. Ha valaha künnyi akartak sok pízit, úgy fogattak egy szegény embört. Egyszé egy úr is nagy összeget akart künnyi vidékre és megfogatta a legszegényebb embört, hogy“ vigye é az ü pízit s a szegény embör azon aggódott, hogy hugyan vigye e a sok pízit. S rongyos ruhába vót, csizmába mindenbe; dróttá vót főkövte a csizmája, hát ászt gondóta, mégis én beleteszem a csizmám talpába. És ugy is lótt, beletötte a csizmája talpába. És megindút az embör az útnak^ Megesteledett, odaért egy csárdához, kérte a csárdást, hogy hát ü ott háhatna egy éccakán. Aszongya a csárdás, itt benn nem háhat barátom,, aszongya, mer ide tizenkét betyár gyün éjjé itt haza, itt magát össze is aprittyák — ez igaz, nem mese —, hanem tuggya e mit mondok magának? Van itten a kert mellett egy nagy tábla sűrű kukorica, s maga abba fe~küggyön bele, osz mikó verrad, akkó csak indujjon útnak. Ugy is lett. Hát az úttya két nagy erdő között vezetett keresztü. Amint ment a szegény-öreg, meglátta egy betyár, füttyentett a másiknak, a meg füttyentett a harmadiknak. A is odament, aszongya, hogy hát hová megy ké? Hát aszongya,, megyek szegény testvéremhő, betegen fekszik, óhajt engemet. — Aszongya neki az egyik: ne ereszd észit, e nem igaz ember, vedd le neki a mándliját. — Aszongya neki a másik, hogy vesse ké le a pruszlékját is, a vín istenit, vesse le az összes ruháját. — Ne vettessék má le, megfázok. — De csak vesse le, ne morogjon. Levette a ruháját is (de a bakancsát rajta hagyta), hát osz amin levetközött, hát tötte az ízéjire a kézit, hogy ne lásson, rávágtak a kézire, Evegye ké a kézit onnan, aszongyák neki,, vessétek le a csizmát is a lábárú, a vín istenit neki. — Aszongya, mit ízétek, avvá a rossz csizmává, hagyjátok a lábán. — (pejig ha tutta vóna ami van). Szeginy öreg elindút, meztelenyen, beért egy faluba. Hát oszt a jegyzchő bement panaszra s a jegyző adott rá ruhát, oszt elért az úrhó ahová vitte a pízit, hát oszt nem ét tovább egy hónapná, ugy meghüt (ez igaz, régönte megtörtént).

119. *Kockás József né, Hajla Veronika, 57 éves, juhász felesége.* Császár kösségbe vót egy kanász, Póli Sándor és annak a nyája, ha együtt vót az szét tutta ükét teréni vagy összehíni egyszerre. Osztán mikó a főkátkihajtotta, oszt a bujtárok pihentek, a sertések meg legelésztek, asztali akkó egyet gondút, összefutottak a disznók mind egy csomóba, pedig a kanász semmit se tett. Este mindig furuglát meg dudát, Mikó este együtt haza, egyet dörrentett a disznóknak, azok ahány, annyifelé szalattak, ü meg csak nevette ükét, Vótak neki skatulába bogarai, hét, mint a tücsök, ászt horta mindig vele. Ászt monta az uramnak, hogy tanúja meg József sógor, mongyon mindennap két miatyánkot, egyet napfölkelt előtt, egyet nyugta előtt, de el ne hibázza. Asztán akkó az uccán dudát, táncot; az asszonyok meg vitték a bort neki. A vicces asszonyt az uccán megölelte, táncot vele. Monták neki: Sándor Bácsi mi csinál maga? — Odaki vannak a határba az angyalok, azok muzsikának én meg táncolok.

120. Az én szegény anyám nyugoggyon, mikó az lány vót, meséte, hogy az ő lánykorába katolikus juhászok vótak az Összes mind és asztán akkó azoknak a juhászoknak Komárom megyébe vót céhük. Kisbéren vót céhük nekik. És akkó ottan egyszer minden évbe bál vót s akkó mindenfelé, mikó ászt a táncmulatságot akarták szerkeszteni, meghívókat kültek minden juhásznak, hogy készülöggyön rá. Akkó a kisbéri szentegyházba vót nekik a zászlajuk s akkó mikó a mulaccság vót, a zászlót kitűzték a nagy vendéglőhő s úgy találtak oda a báiho, a zászló mutatta meg hova kő bemeni. És asztán menyecskék vótak fehér magyarruhások, a férfiak vótak zsinóros kabátba, cifra elejü mellénybe, az öregebb asszonyokon meg lekete kendő vót a nyakukon, arrú ismerték meg ükét; az öreg embereken meg bőr ruha s mindegyik kalapján tűzoktoll. Asztán akkó ottan mulattak, vót nekik ennyi-innyavaló, ha jött közbe polgárlegény, ingyen ehe-

tett s akkó mikó szétmentek, másnap reggél, akkó bevitték a zászlót a templomba, asztán akkó meghallgatták az isten tiszteletét úgy mentek széjjé.

121, *Matusek Erzsébet 57 éves, juhással élt együtt.* Egyszé fogadást tettek a legények a kocsmába, ahogy duhajkottak, hogy máma, akit étemettek, annak a körösztit beviszik a kocsmába. No ha beviszik, félakó bort annak nekik, Osztán ki is ment a legény, de ezelőtt vót nekik szúrjuk, osztán akkó odavitte a fejfát. De oszt mire ki köllött neki vinni, osztán egy ment utánna, osztán tűzte le, osztán a szúrje végit letűzte a fejfává, Osztán asz hitte, hogy a halott húzza le, osztán ott meghat azon nyomba ijettibe. Való igaz vót, édesanyám meséte,

122, *Német Mihály né, Daróci Juli 66 éves zselléraszony.* Ement a két legény körtét lopni. Asztán főmentek a fára, asztán szettek a körtét. Az ember meg alú fekütt. Itt vót a Pézes hídná, asztán az egyik legény leesett a farú, de má akkó tele vót má akkó a köténye kellé körtévé, Osztán ráesett az emberre- Aszongya — ejnye, hát itt van ez a körtelopó, meg vagy most, — Akkorra meg a teknyót odakészítették, asztán leborították vele. Másiknak kaját, hogy gyere má, aszongya, leborítottam. — Asztán ráütek a teknyőre. Oszt az öreg ott kajászott, hogy — ne báncsatok fíjaim, vigyétek inkább a körtét.

123, *Mögin vót egy legény, ément a szőlőkbe, ement szőlőt lopni.* Asztán megrakodott szőlővé, asztán megfogták, megköztették ütet. Aszongya, hogy ü nem lopott szőlőt sohase, de nem is lop többé, csak eresszék é. Sztán úgy eleresztették ütet, akinek a szőlejít lopta észtt úgy agyonverték, hogy nem tudott hazamenni,

124, *Asztán meg vót egy asszony ément mindig a szomszédba tehenet fejni. Mindig ément éjjé a tehenet fejni, Asztán megfogták itet, asztán kutyává vát az asszony, úgy mászott négykézláb. Asztán megrontotta a családot, ahun fejt, hogy még ezeknek vót könyörgés, hogy a rontást haj csak é rúluk (nevit ne mongya meg).*

125, *Botlik Bálintné, Bán Eszter 36 éves zselléraszony.* Hát egyszer vót két cigány. Hát émentek szalonnát lopni, diót lopni. Egy héru évittek egy zsák diót és bevitték az iskolába. Éjféltre járt az idő má és asz mongya az egyik cigány a másiknak: — én nagyon éhes vagyok, émehtné, egy kis szalonnát hozni, Ement a cigány, de közbe az egyházfi megy az iskolához és átmege a tisztelendő úrhoz, mer meghallotta, hogy a cigány törí a diót. És a tisztelendő úrnak a lába fájt asz mongya nem tud émönni, ha csak az egyházfi a hátán é nem viszi. Az egyházfi fővotte a papot a hátára és amint mönnek be az iskola udvaron, möghallotta, hogy törí a cigány a diót, kilípett és ékajátta magát: — hozd má had vágok egy darabot belüle. — A papnak se köllött több, leugrott az egyházfi hátárú, úgy megijett hazaszalatt, hogy az ü hátábú senki se vágjon le.

126, *Vót egyszer egy úrná egy intéző. És az úr asz mongya az intézőnek, hozasson nyóc méter fát. És annak az úrnak vót egy papagája és a is utána kijátotta az intézőnek, hogy hozass nyóc méter fát, így az intéző tizenhat méter fát hozatott. S mikó meghozta a fát, asz mongya az úr neki, mér hozatta tizenhat méter fát? Aszongya az intéző: mer kétszer nyóc méter vót parancsóva. És az úr tutta, hogy a papagáj hozatta a másik nyóc métert, nagyon mérge vót, s nekiát a papagájnak, kitipte a fejrú a tollat. S egyszer az úrná vendégség vót és egy kopasz úr is vót a vendégek között és odaül a papagáj a vállára, aszongya neki: — te is azér kopaszottá meg, mer nyóc méter fát hozatta, mer én azér vagyok kopasz.*

127, *Hát a pap előtt vót a cigány s kérdezte, hogy mi a büne? Asz mongya — tisztelendő úr kérem én mos lopok. — Asz mongya a pap — ne úgy mond fíjam, hogy lopok, hanem loptam. — A cigány me-*

gin úgy monta, hogy tisztelendő úr kérem, én most lopok. — És a pap mongya, nem jól mondod fijam, ászt mond, hogy loptam. Asz mongya a cigány — no tisztelendő úr kérem, hát loptam. Akkorra kilopta a papnak a zsebibü az aranyóráját. A pap asztán fogattatta vele, hogy visszaadod nekije, akitül éloptad. A cigány meg asztán kihúzta a zsebibül az órát, asztán tóta a pap felé, de szóni nem szót. — Adnám má, de nem vösi, vinném nem vösi.

128. *Diószegi Miklósné, Simon Juli 32 éves zselléraszony.* Szendén igen nagy katolikusok vótak, osztán azok mesétek hogyhát mikó mentek haza a tollfosztásbú, asztán hátra ment p . . . i az asszony asztán meszelő nyél táncot hátul asztán az asszony igen megijett, hogy hát mi az. Kijabát a másíknak, osztán bementek. Monta az urának, hogy mit látott ü odaki. Asztán másík este, mikó mentek haza, akkó meg látták fehér lepedővé le vót tericközve egy pár alak. Benéznek az istállóba, asztán aszongya, hogy hát a tehenet fejte a boszorkány. Osztán másnap, mikó meg akarta fejni, hát a tehenet, asztán tiszta véreset adott a tehen. Sztán meg aszongya, hogy hát úgy szoktak tenni a boszorkányok, hogy letericköttek fehér lepedővé, asztán émentek harmatot szennyi, Asztán meg aszonták, hogy éjfélkó mentek haza fosztásbú egy részín a falunak összevótak gyüve a boszorkányok, asztán le vótak terickedve, osztán ott táncótkak.

129. Két öreg leány azon tanácskottak mindig, hogy hugyan lehet a másvilágon ha meghának. Asztán abba fogadkoztak, hogy amejükü elöb meg hal, az hazagyün maj, osztán mögmongya a másíknak, hogy mijén világ van ottan. Mer egyik így monta, hogy lehet, a másík meg úgy, Asztán mikó meghat, haza is gyütt a barátnéjáhó, asztán csak annyit mondott neki: Julis, Julis úgy sincs, amint én montam, meg úgy sincs cunint te montad. — Asztán így nem tutták meg, hogy hugyan van.

130. Szóvá, e meg akkó történt, mikó odamentem szógáni Kecskés tisztelendő úrékhó Szendre. Hamarosan lefekszek, alighogy elászok, egyszé valami csoszogást hallok a konyhába, a küvön. Asztán a kredenc meg ott vót az ágyam mellett, asztán hallok, amin odacsoszog a kredenchó, osz ékezdí a szekrénykúcsot forgatnyi, addig forog a kúcs, hogy egyszé épattanik és kinyílik a szekrényajtó. Engem meg a frász maj kítör, hogy ki nyíttya ki a szekrény aj tót. Hát ékezd valaki nyámmogni, de ojan vizek gurogtak rólom, hát ki járhat itt éjnek idején. Meg se mertem mozdúnyi. — Osztán mikó jólakott, — akkó megin hallok, hogy kezd csoszogni a küvön, odamegy a vizespadhó, hallottam megint itta a vizet, akkó meg mintha a hokedlira ráüt vóna. Én meg meg se mertem mozdúnyi az ágyba. Asztán ez émút. Reggé a tisztelendőné asszony gyütt ki má hajnalba, jaj tisztelendőné asszony, én nem tudom ki járt itt és émondom, hogy evett is ivott is és leüt a hokedlira. Ki járhatott itt, te gojhó; körünézett, hát ki vót ottan, mint a fekete cica.

131. Hát a Baki Sándorrú mesétek, mongyák hogy éj art a dadí útra, ottan vót egy kút oda éjárt minden este inni. Asztán mikó ivott vizet, hát amint ivott, gyütt egy meszes tót kocsi, asztán a Sándor meg hamarosan fölüt a meszes hátújába. Nem is vötte észre a meszes. Egyszer a meszes hátra néz, maj szörnyethal, osztán szót hozzája a meszes, hogy ki az, mé üt föl. De e nem szót. Asztán a meszes igen megijett, leszát a kocsirú, leszát a Sándor is, a is ment a kocsi mellett. Többször így megismétöte. Ha leszát, a is leszát, ha fölüt, a is fölüt. Egyszer asztán a meszes mit gondot magába, mikó leszátak mindaketten, hama fölugrott, osz belevágott a lovakba, hogy maj otthaggya. Ekezdett igen hajtani, de egyszer hátranéz, hát a Sándor megin ott üt a kocsi hátúján.

Asztán hajtattott egész hazáig. A Györgyék vótak kocsmárosok, ahol a Stejner, asztán ottan megát a meszes, leszát a kocsirú osz bemegey, hogy gyűjjenek ki micsoda szörnyeteg ül a kocsiján. Asztán a Györgyék is egészen megréműtek, asztán a György Jani revolvért vett hozzá, hogy Itinizzik miféle ember lehet az. Kinyittyák az ajtót: hát majd épukattak a nevetéstü.

132. Másik este megin alighogy elászkok, egyszer arra ébredek fő, mintha valaki az ablakná ugy tesz, hogy hu hu hu, kilencszer. Hát osztán emut. Asztán nagy nehezen elaluttam. Alighogy ászok, akkó meg megin tizszer, utána tizenegyszer. Na asztán akkó többet nem aluttam. Megin nagy vizek gurogtak rajtam. Reggé megin mondom a tisztelendő asszony-nak, mi vót, aszongya — jaj te számár, a bakter.

133. Még én kislány vótam, szegény édesanyám meg bejárt a Sebestyén Bálintékhó, éjjé mentünk haza, mindig a temetóné mentünk é. Asztán amint megyünk, egy macska a temetőbü szalatt ki, ékezdet nyá-vogni, asztán gyütt utánunk, osz émentünk egész a Körmendiek házukig, együtt utánunk, a macska szaladgát hun előttünk hun utánunk. Hát oszt mentünk haza, má lehetett tíz óra, nem láttunk senkit a uccán. Hát mi hazaérünk, itt meg ég a lámpa. Hát nem mertünk bemenni, beszótunk. Osz nem vot a Nagy nenne otthun, sztán nem mertünk bemenni. Sztán az Esztergomi József gyütt arra, oszt az begyütt velünk. Osz összekeres-tünk mindent, de nem talátunk senkit, de azér lefekünni nem mertünk.

134. *Lantai Margit 15 éves szolgáló leány.* Gömbös egyszer utazott, asztán beüt a vonatba. Asztán egy másik úr vót ott. Osz Gömbös aszongya, hogy ez nem dohányzó. Aztán kiment a kalauzhó, hogy kügyye ki a kocsibú ütet, hogy e nem dohányzó. Átaggya a név jegyit neki. Bement a kalauz hozzá, hogy maj kiküdi. Asztán aszongya hogy hagyjuk azt a Gömböst, — asztán a Gömbösnek monta — (Pesten tanulta, 2 hónapig szolgált).

135. *Major Sári 13 éves zsellérleány.* Sebestyén Istvánnévá történt, mikó fosztották a tollat. Asztán vót egy orratlan cigányleány és asztán egy ember vót, és vót egy fija. Ammeg igen fit az orratlan cigány lány tú. Utána Sebestyén Istvánnának az apja ékütte este ükét egy másik lánnyá, hogy mennyének é ahoz az emberhó, híják el ütet dógozni. Sztán beszótak az ablakon, hogy itthon van e a Pisti. Osz a gyerek má az ágyba fekütt, sztán leugrott az ágyrú, beugrott az ágy alá, asztán az ember kiment, asztán ezek meg futottak, asztán aszonta az ember, — hogy bizony úgy agyon verte vóna ükét.

136. *Rébi Böske 12 éves. Kommenciós leánya.* Öreg Szabó József né monta, hogy a Sirák-árkába sok a péz, mindig ászt beszéte. Az annya ément óda ásní. Osz egy tátosbika üt ott s a bika ékergette ütet, mer meg vót mondva, hogy ha meg láttyák a vasfazekat, a fülit, nem szabad szóní, mer akkó ézargattya a bika ükét. Osz ük amint meglátták, monták: ott a fazék füle. Erre megjelent a tátosbika s ékergette.

137. Czirákí Balog János ásott mindig kincset a Halomná: keresem a kincset monta mindig, de nem vót ám az röndös embör.

138. Szabóné monta, mikó hét gyerek van, a hetedik gyereknek nagy szerencséje lesz, tudós lesz- A testvérinek a hetedik gyerekinek asz monták, ha igen tudós vagy, mond meg mi van a föld alatt. Akkó kimentek a mezőre és asztán megtutta mondani, hol a kincs, Asztán egyszer a nénye ászt monta nekije, hogy nem hiszem, hogy ijen tudós vagy, Asztán étett piros, zöd meg sárga pamukot a földbe, a kerbe s kivezette a leányt s asz monta: mi van itten. Asz mongya a leány, hogy semmi; — hát itt mi van,, — asz mongya: — ne nénye, itt sok minden szép szí-

nek vannak, — Egyszer mikó ásatott a határba, akkó meg a ládán egy tarka kutya üt, de akkó is szótak, asztán a kutya ékergette ükét.

139. *hantái Jánosné, Takács Lidi 65 éves zselléraszony.* Húshagyó kedden történt ez, mer azelőtt úgy történt, hogy húshagyó kedden az asszonyok összeszették magukat, oszt émentek a szőlőbe, ki a pincékbe húshagyózni, Osz émentek mulatni a fiatalasszonyok, Osz ez is ément, évitte a háromhetes kicsinyit is a nyalábjába, oszt mulattak nagyba, szépen mindenhogyan, oszt a kis gyerököt meg kitették a napra, hogy rugdálódzon. Kitakarták a pójábú. Hát oszt hazagyüttek, vót ma akkó tizenegy óra, aszongya az urának, te Pali hozd ide azt a gyerököt had szoptatom meg. Keresik a bőcsöt, nincs a gyerök, oszt akkó jutott eszükbe, hogy amint a napra kitérítették, ott maradt a gyerök. Hát oszt úgy möntek érte, pedig gondolhatni, hogy húshagyó kedden nincsen ojan jó idő.

140. *Barsi Józsefné, Patócs Eszter 61 éves, kigazda felesége.* Egysze Icorán möntem mosni egy hejre, oszt egysze egy ló odaszorított a fálhó oszt nem vót neki álla. — Osztán a népek mentek éjféli misére, osztán azok után futott, osztán meg akarták fogni, oszt megszólát: meg ne próbáj fogni. — Máskó meg aszmonta: köszönd, hogy nem fogta meg.

141. Mikó leány vótam, egy macska mindig a lábam közé ment, oszt a postán tul, a Pézes hidná oda levágtam a macskát, hogy csak úgy nyekkent, de alighogy mentem, újra a lábam között vót.

142. Egysze éjjé hittak a bábanénit, oszt előttem ment az uccán egy tyúk a csibékké; oszt egy ember is meg akarta fogni a tyúkot, de főszát, oszt monták, hogy maj emennek.

143. Szopós gyereket is elakarták raá lopni az annya mellü, de azóta nincs, raá émútak.

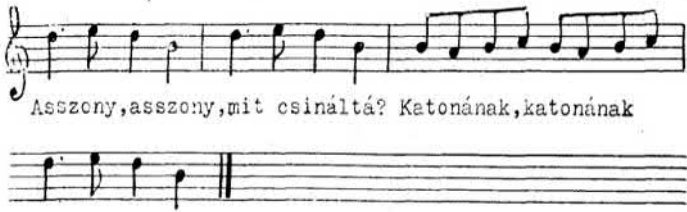
144. *Szűcs Józsefné, Boda Juli 29 éves zselléraszony.* Az egyszeri két öreg ember szerettek vóna mind a ketten fíjatalabbak lenni, azon tanakottak, hogy fíjatalító szert kellene venni, hogy fíjatalabbak legyenek. Óvasták az újságba, hogy a keserü víz mijén jó fíjatalító szer. Osz mikó összetalákoztak, asz mongya az egyik: no én má fíjatalodom. A másik meg asz monta: no én meg má tejjesen gyerek vagyok, mer én utánnam má pelenkát mosnak.

145. Az egyszeri paraszt ément Pestre, oszt nem tudott nímetü mást, csak asz tutta, hogy tráj külni gölődni (nevet). Bement egy étterömbe, hát mivé hogy nem tudott mást, hát akarta adni az előkelőt, hát asz monta, hogy tráj külni gölődi. Hát vittek neki kukoricás gombócot 3 forintért, Asztán mikó ásztt vitték, asz monta: repetir. Megin vittek neki kukoricás gombócot 3 forintért, Az öregnek nem teccet a kukoricás gombóc, a tarisznyájára rakta. Mikó együtt haza nagy panasza vót, hogy ü mijén uri embört tött, nímetü beszít, oszt mégiscsak kukoricás gölődít kapott Azér nem írdemős Pestre menni, Mikó együtt ki az étterömbü, látta a csöngőt, ásztt meg lecsavarta, hogy a gyerekeknek viszi jáccani.

146. Az egyszeri legénytü is asz kérdezték, hogy mivé ét, hogy ojan soká ét, Aszongya, hogy hárommá, meg hattá, meg kilenccé, Harman-napi puhakenyérré, hatesztendei óborrá és minden kilencedik éjjé hát asszonnyá,

147. Az egyszeri legény vőlegény szeretett vóna lenni, oszt aszongya neki, a leáynak az apja, hogy úgy aggyá neki a leányt, ha elakar hozzá menni, de úgy aggyá, hogy mennyen is meg nem is, és ha egy lukas korsót azt fotózza meg, úgy aggyá neki. Mos taláják ki mi ez? De a legény é tudott mennyi. Fölüt a számár hátára, a számár meg vitte, ü meg hun, lépett hun nem, A korsót meg aszonta, előbb ki kő forditanyi, mint a ruhát fótozáskó, akkó ü is megfótozza.

148. Az egyszeri susztert megcsáta a felesége katonává. Asztán észre-
vette a suszter, osz ékeszte iszonyatosan a kaptafát vernyi, a fonalat
meg pödörte:

csókot adtá.

15. sz. kotta.

az asszony meg fonott, eregette a fonalat:

Há-rom út van egymás mellett, a negyedik Pestre vezet.

16. sz. kotta.

a suszter rá:

három út van egymás mellett
a középső Pöstre vezet.

149. Egyszer született a cigánynak gyereke, asztán hogy már áll a
körösztlő, asztán évített köröszötetní, Osztán ément a cigány maga is
a templomba, asztán amin, hogy a pap körösztlő, a gyereknek meg igen
éles rivása vót, aszongya a cigány: jaj kérem ne tessék oda, hiszen ez
a tavaji gyerek, a Jóska. — Ugy vitték el asztán a másikat.

150. *Kársai Sándorné, Boda Maris 27 éves zselléraszony.* Édős-
anyámmá történt meg. Azelőtt a csikókat úgy szokták legétni, osztán
este szoktak értük kimenni. Osz mikó kiment a csikóé, hát nem vót meg
az ásó álla. Asztán hát öregapám megfogta, hogy fölül a hátára, osztán
tapogatta, — nem az enyim, erigy tülem — aszonta. De igen dörgölődött
hozzá a csikó. Asztán mikó megtalálta a magáét, hát mentek haza, asz-
tán ott monta nekik a másik, hogy szerencséd, hogy nem üté rám, mer
émentem vóna veled a szén Geller hegyére.

151. Édősanyám meséte, hogy ezelőtt szoktak foni a leányok. Az
öregapja lefeküött előbb, mikó még fontak. Oszt egyszerre csak ékezdett
nyöszörögni. Odament hozzá édősanyám, mi baja, de az csak nyöszörgött.
Osztán felébredt, nagynehezen, oszt monta, hogy valami út a mellin.
Mindent főkerestek, hát a szekrény tetején a szószos tálba vót egy nagy
varacskos béka. Oszt agyonverték, le is borították a rostává, de reggére
écsoszogott alula a béka. Hát egyszercsak hallották, hogy egy öreg asz-
szony nagyon beteg. Tele vót sebekké, amint agyon verték. Meg is monta
az öregasszony, hogy úgy verték agyon ütet.

152. Édősanyám meséte, hogy mikó menyecske vót, osz kenyeret
sütöttek, este monta neki a napa, hogy: te fekügygyé le Zsófi. — Nem
fekszünk le, mer kenyeret sütünk. — Asztán a napa egyre csak monta,

hogy; fekügyé le, de ő csak nem akart. Asztán mikó éjfélt vót, a képményből leszót valami:

kávé finta karuna
bence buka marina

osztán monta neki a napa: ugye montam, hogy fekügyé le. — De osztán ü meg fét a napátú, hogy az is boszorkány.

153. Azt is édosanyám meséte, hogy a tehenünket mindig megfejték reggére. Osztán szóvá arra is a napa, hogy maj ü kimegy. Osztán fehér lepedővé vót leterítve, aki megfejte, oszt a tehen mindig rúgta ükét, Egyszé meg szépen megát, hát rágyüttek, hogy odarandított a jászolba, aki megfejte, ezért át nyugottan.

154. Hát én mikó Pestön vótam, szógátam, osztán este bementem a szobába, kézimunkázott a nagyságos asszonyom is ott velem, hát egyszé asz mongya nekem: te Mariskám, hozzá be nekem egy pohár vizet. — Amint megyek ki, íócsavarom a villanyt, amint akarok a vízvezetékő menni, ott áll egy nagy istentelen teremtés a vízvezetékő, amint oda akarok menni. Esikítottam magam, futok be az előszobába, asz mongya az asszony: hát mond Mariskám mi történt veled? — Én montam, hogy a vízvezetékő egy nagy istentelen teremtés át, de mire néztük étünt. így vót. (Milyen volt? — nő vót osz piros keszkenő vót rajta).

155. Egyszé egy református ément a katolikus templomba, osz bele-tette a kalapját a szenteltvizardtőba, mer csak ász láta, hogy belenyú-tak, osz mentek el onnét. Osz jöttek a többiek, osz nem tuttak keresztet vetni, mer tele vót sapkával. Ő akkő aszongya: na ide se gyüvök é többet, mer elázott a sapkám, pedig templomba vótam.

156. *Gerencsér István 67 éves nős zsellérember.* No kisasszony mon-dok egy mesét. De való igaz vót. Vót itten egy pap, László József, arany kúcsossa vót a kiráznak, asztán vót nekije nyóc-kilenc darab tehene. Asztán röggé, mikó kimöntek fejni, hát nem vót téj. Asz monták, hogy bo-szorkány, vagy valaki mögrontotta. Hát asztán hogy nem vót téj, asz montá a pap a szógájának: te Miháj, estére möglessük a tejet, mer né-mejik asz mongya, hogy boszorkány. Estére te kiüsz az istállóajtó mellé, én mög a gangra. Asztán az eső éjjé nem tuttak mögfogni. Második éjjé az öreg pap mögláttya lepedővé, fehér lepedővé vót leterítve és hamaro-san becsúszott az istállóba. A szóga mög üve alutt, A pap ász föketötte, asztán asz mongya neki, hogy mönnyenek be, keressék mög, mer ott benn köll neki lönni. Asztán szömbe lakott a szomszéd Dózsá János, ász át-hivatta, hogy segijjen keresni az asszonyt. Asztán csak katattyák, má nin-csen, má nem ide gyütt be. Asztán egy borjú külön vót, hát annak a jászla alá bujt be s szómává betakaródzott, de a szoknyája csücske kilác-cott. Asztán mongya a pap a Dózsának: itt a szoknya, ki kő bontani, ki kő húzni. Hát, amint kihúzzák, ki vót más, mint a Dózsának a felesége. Asz-tán a pap asz montá: boszorkányok nincsenek, hanem bátor asszonyok. — A Dózsák mög maj möghátak szégyönletükbe. Ez így vót, igaz való történet.

157. Hát itt vót egy Farkas József nevü, asztán utóbb má nem mert otthun maranni, mer éjféltor mindig bürrögött az ajtó s a szellem odamönt az ágyáhó. Asztán má a Köncöl Jánost is áthíta, az aszonta, hogy ü nem fél, mer bátor embör vót, átmentek az embörök, hogy hát csakugyan igaz-e, Hát valóságos igaz vót, mer éjféltó kezdett bürrögni. Hát osztán a Zeke Sándornak vótak nagyon huncut fia s a huncut gyerök éj féltó mindig beleszúrta a nagykést a falba s az bürrögött. Farkas József meg asz tartotta, hogy a Nagy András megy oda nyomni. (— Hát asztán hon-nét tutt meg, hogy ki vót? A gyerekek megmonták).

158. Egyszé a juhászok mesétek, ük a temetőbe szoktak őrizni. Hát egyszé egy lefekütt egy sirdombra és hát csak kezdett alatta a föld rao-

zogni. Hát megjíett mi vót az, osztán reggé odamegy s akkó láttya, hogy egy nagy csomó béka vót.

159. Hát az öreguccai falu végén vót egy halott, hát osztán émöntek nízni. Hát osztán amint odamöntek, egyszé csak a szemfödél ékezdött mozogni. Hát osztán az asszonyok kiszallattak, hogy él a halott. Hát osztán egy embör bemönt megnízni, hát osztán egy macska vót a halott hasán.

160. No kisasszony mondok egy mesét. Egyszé vót egy szegény embör. Má mindönfélét megtróbát, csak még a gájázást nem tróbáta mög, hát arra pájázott. Hát csinátatott is egy gáját, hogyha onnét megjön, hát megnösül. El is indútak asztán több emböreivel az útra, útközben egy szígetet találtak, oda bemöntek, hogy ottan valami élelmiszert vásárolnak. Ott látták, hogy egy embört koncótattak fő. És kérdezte, hogy mé koncótattyák itt az embört a kutyák szét? Asz monták, ha itt valaki valakinek adós, osz nem aggyá mög, hát úgy jár ezután. Kérdezte tőlük, hogy mennyivé tartozott az embör. Aszonták, hogy 300 forinttá. És ű kifizette a 300 forintot, hogy ne báncsák ütet, oszt igy kegyelmeztek mög az embörnek. Azután möntek tovább a tengörön és talákoztak egy rablólóhajóval, már messzirű kiátották, hogy áj meg, add meg magad, osztán meg is attak magukat, csak ászt kérelmezte a gazdag úr, hogy annyi pézt haggyanak náluk, amivé visszautaznak. És meg is engették ászt és egy leányt is asztán a rablók attak nekije, asztán visszafelé fordútak hazafelé és odahaza má mikó látták, hogy mennek, hát nagy katonasággá bandává fogatta az apja vissza ütet, má mire hazamentek, akkorra egy menyasszonynak valót is jelötek nekije. Asztán aszonta a gazdag embör, hogy üneki nem kő, ű hozott magává. Aszonta az annya meg az apja neki, hogy megtagaggya és meg is tagatta és csinátatott nekije egy palotát külön, asztán ott étek feleségivé együtt. Asztán időtelve született nekik egy k'is leánykájuk, má utóbb annyira megnött, hogy iskolába járt, de az a nő sose monta meg, hogy ő micsoda származású odáig az ideig. Asztán mikó a kislány má hazajött az iskolábú aszonta: — édosanyám mindenkinek van öregszülője, csak neköm nincs. — Sirva fakatt ás akkó monta meg az urának, hogy ő kiráj leány, ütet úgy rabóták el a rablók. Meghallotta az apja és az annya, azonná megbocsájtottak neki, azután megin idő telve kívánkozott az asszony hazafelé menni. Csinátattak is egy gáját és az arcképet is az ódalába vágták, hogy ha majd mennek s közel érnek az apjának a birtoka felé, messzirű meglássák s hirt aggyanak az apjának a tengerparton. Asztán ott egy katonatiszt is ément velük és asztán álom végett kihívta oda a gája orrára, hogy lássák a halakat, mer hódvilág vót. Azután beletaszította a tengerbe, de nem vötte észre senki se. Reggelibe keresik, hogy hol van a gazdag embör nem taláják seholve, senki nem tudott róla. És az embör asztán kivergödött egy kis szígetre, ottan csókák ami húsdarabokat ettek avvá ét. Lerongyosodott, kiszörösödött asztán ezek meg csak möntek. Azér amint odaértek a tengerparthoz s meglátták az arcképet, jelentették a kirájnak, hogy itt a leány arcképe és asztán a kiráj kiment elejbük s a katonatiszt ászt monta, hogy ő mentette meg a leányt a rablók kezibül s neki ajánlotta a kiráj a leányát. Asztán ott vótak egy darabig meg is esküttek. Mikó a menyegzőjük át, odament a szígetre egy fekete embör s asz monta mögaggya, amit kér. Igen ajánlott mindent. Asztán mikó bement a városba, éppen akko vót a lakodalom. Hallotta, hogy mos van a lakodalom. Ű is szeretne részt venni, bemenni a konyhába, hogy hát vagy fát vágni, vagy vizet hordani beána. De bizony nem köllött, mer vót elég kiségitő. Asztán a tisztartót kihivatta, osz annak bepanaszkodott, hogy ű szabadította ki a leányt a rablók kezibül és ütet a tiszt belebökta a tengerbe. Asztán a tisztartó rögtön megberetvátatta, új ruhába ötöztette, azután bejelentette a kiráj-

iiak- És a kiráj kigyütt, befogatott és a városba egyet kerűtek. Azalatt lebeszete a sorsát, hogy hugyan történt azután a kirájja együtt bementek a vendégek közé. A kiráj főhozta, hogy mit érdemelne az, aki ésikkasztotta az ű vejét, aki a rablók kezirű megmentette a lányát? Ez a katona fölugrott mingyár: az nem érdemöl mást, mint 15 ölfát hozatni a palota közepibe és ott megégetni. Ez mellette üt, fölugrott, ékapta: te vótál az a kutya, aki engem ésikkasztott. És azonnal éhozták a fát és megégeték a katonatisztet. Asztán ez lett a kiráj. A birtokba ment, a kiráj elöregedett. Asztán pár év műva mögen született nekik egy kis fijuk; a virágos kerbe, amin jártak, ottan egyszé csak odament a fekete-embör, amit Ígértél add meg. Asz monta nekije, hogy akármennyi pénz köll ad, de aszonta neki nem köll, hanem neki ennek a kis gyeröknek a fele kő; Iténytelenök vótak belenyugonni. S egy katonát rendőtek oda karddá, hogy vágja ketté a gyereket és asztán mikó fölemete a kardot rá, aszonta a fekete embör, hogy ne báncsd, mer engömet is mikó a kutyák koncótak szét ez mentött mög. Így asztán megnyugottak, sirtak ritak ez a vége.

161. *Szücs József 40 éves nős zsellér:* Két katona ment az uccán, sétát. Amin sétának, hát egy edényes le vót rakodva. Amint ott sétágnak, szivaroznak nagyba, asztán a szivarnak a darabját a számárnak az egyik fülibe dugta a katona. A számár megjiett, ékezdettt táncóni a kocsi mellett, osz minden edény összetörött. Bement az edinyös a tiszt úrhó, hogy mit csinátak a katonák a számárrá. Aszongya az egyik, amejik bedugta a szivar végít a számárnak a fülibe, aszongya — százados úr, alázatosan jelentem, én nem bántottam a szamarat, én nem csinátam neki semmit, csak ászt sügtam neki, hogy most van a szomszéd faluba a testvéreinek a lakodalma, oda menjen é; ű meg aszonta: nem megy é, inkább éj árja itt.

162. Vót egyszer egy suszter, annak vót egy inasa és vót egy rossz malaccá nekije. Eveszett a malaccá nekije. Hát a suszter mind azon bojgatta a feleségit, hogy mutassa meg neki a lábászárát. Hát most alkalom vót rája, mer az inast meg ékütték, hogy keresse meg a malacot. Az inas nem ment é, hanem bebűjt az ágy alá, aszongya a suszter: — te feleségem, most alkalmas lesz, mutasd meg nekem a lábászárát (talán a Szücs bácsi vót). Hát megmutatta az aszony a lábászárát. Fötette az egyik székre a lábát. Hú asszony, aszongya, látom az egész világot. Az inas meg kiszól az ágy alul: mester úr a rossz malacot nem látta benne?

163. Vót egyszer az a hír, hogy medvék járnak a határba. Csak egy ^embör vót azelőtt régebbe, ojan nagy medvebörbü vót bundájuk. Vót éay legény meg egy leány (a Pál János), sohase hagytak békít a kanásznak alunni, mindig vincároztak, mindig veszekettek (aratók vótak). Gondúta magába a kanász, hogy megijeszti űkét. Ement a szomszíggyának a főggyire, ráteritette a bundáját, úgy ment é, ezek ne vegyék észre. Akkó négykézláb ékezdettt menni a kepe felé. Ékezdettt dörmögni mint a medve. Hú a legény meg a lány megijettek, hogy gyün a medve micsinájának, a kepelikba maj egymásba bűjtak, má hogy gyün a medve, Mikó odaért a medve a kepelik mellé, a fíjatalember annyira megjiett, ékajátotta magát: neeeee. Akkó levette magárú a bundát, osz látták hogy a kanász.

164. A katonák kinn ekzeciroztak az ekzecírplacon. Rasztot adott nekik a kaoitány. Közéjük áll a kapitány, a legénység körűfogta űtet. Aszongya: hát fijuk, aki legnagyobbat tud káromkonni, bár akárkire, akármire, kap három napi szabadságot. De úgy, hogy a kapitány még azt a káromkodást nem hallotta életibe. Az egyik közlegény is mondott a másik is, mindre az monta a kapitány úr, hogy má hallotta. De nagyon sok vakond túsás vót ott a placcon, oszt odaugrik hozzája egy cigány, jelenti, hogy kapitányur alázatosan jelentem maj én káromkodók egyet. — No csak káromkogy fijam. — Hát aszongya: kapitány úr amennyi

hangya zombék van itten, abba a hangyazombékba amennyi hangya van, annyi mennydörgős ménkű vágjon a kapitány úr feje tetejibe. — Ejnye fiam, ijed még nem hallottam, — megkapod a három napot.

165. *Juhász Vince 49 éves nős tojásszedő.* Hát itt vót anná a házná egy leány. Asztán ahhoz járt egy Sárközi Pál nevezetű. Asztán itt a szent-egyházná ott főgyütt a grádicson. Az én apám, az meg sirt ásott. A Görényvárbán vót egy pástorember, annak meghat a gyerőke. Az én apám együtt Tatábú, oszt kiment elejibe, hogy legyen szives ásson sirt neki, mer meghat a gyerőke. Asztán ü meg nem áshatta meg nappá, mer é vót fogláva és éccaka 11-kor kiment sirt ásni. Osztán amint ottan dógozott a sirba, oszt éfáratt köhintett (utánozza), asztán megen csak tovább dógozott a sirba. Oszt ókor megát pihenni magát, akkor osztán láttya — még akkó akkora vót a sir, hogy éppen kilátott — e nagyon érdekes vót, nem is történt ijen még több Kocson — osztán meglátta észta a Sárközi Pált, ott a gyalogúton szokott éjárni a lányhó, asztán meglátta a legényt, ahogy megy; asztán köhintett megin. Asztán a legény megát. Asztán akkó ez várt. Az én apám, hogy meddig ott áll, meddig vár, mer bujkáló hódvilág vót, nem látta út. Asztán akkó a legény ameddig át, addig át, asztán megin elindút. Ment tovább, asztán megin az apám köhintett, hogy ájjon meg. Asztán meg is át, megin. Asztán megin mikó elindút aszongya: megáj megáj! No iszen itt vót ám heles — osztán akkó a legény nem ment é a lányhó, hanem az utón észalatt. Harmadnapján mikó találkozott vele, mongya neki, megijetté ugye? Ez meg letagatta.

166. Az Antal juhász felesége leterítette a szamarát fehér lepedővé, hogy meg ne fázzon, osz kieresztette a temetőbe legáni. De az Antal nem tulta. Az Antal Miháj, amint ment haza — a szamárnak a gazdája — asztán láttya, hogy a temetőbe mi löhet az. Osztán ment vissza feléje, hogy ugyan mi löhet a, osztán akkó még meg se közelítette, a szamar megismerte, hogy az ü gazdája, asztán ékezett a szamar feléje ballagni, Asztán az Antal szalatt, a szamar is szalatt utána. Asztán mikó odaért az ember az ajtóhó: az anyád kurva istenit, Kati eressz be! Verte az ajtót: nyisd ki. A szamar meg az ablakhó ment. A felesége meg, hogy zörgetött, nyitotta az ajtót, asztán bemönt az embőr, asztán jó megverte a feleségit, mer a felesége aszonta, hogy: te hisz az a mi szamarunk, én eresztettem ki,

167. Hát itt vót a szomszédba Német Ignác katolikus embör vót, osztán ojan friss sirt, mit betemettek vitt be abbú egy kosár konyhafödét. Asztán észta meg mások meglátták, asztán 12 órákó odamentek az ablakbar — Ignác add ide a fődémet. — A feleséginek aszonta, Kati söpörd össze, add ki neki. Oszt aszonta, ez még kevés, mer kidobták az ablakon. 3 éjjé megkísértették, utóára főszalatt a pallásra, igen istenfélő vót.

168. Az én anyám meséte, hogy itt a halomná valami pék gyütt. Gyütt egy borító, mint egy ember és égett a lámpa benne, Osztán megijett a pék, osztán észalatt, osztán bement a Sebestén Péterékhó ahun az én anyám szógát, asztán akkó má a pék el is ment, Asztán akkó, de az én anyám asz mindig állította, ók amin kinéznek, asztán akkó két papucs, mint a gyertya égett, ment körösztü végig az udvaron. Megij ettek, hogy ez boszorkány vagy kísértet.

169. Az én apám is meséte, öregapámmá történt, gyütt azon a kis közön este tíz órákó osztán amin gyün, hátszótán egyszer ám mongyák, hogy: koca né koc koc. No mert ászta tutta bizonyosan, hogy az vót, asztán akkó ammeg amint ez ballag, vót ojan totya fazék, teli vót pörnyévé oszt a váláhó, meg a fejihó dobták neki, osztán a sose gyógyút meg, Mindig ojan gennyes, sebes vót, mindig egész életibe meséte, akármejk orvoshó ment sohase tutták meggyógyítani.

170. Nagy András kutyára meg macskára csak ránézett, oszt megvesztek. Féték is tüle még az irodába is. Aszonta, úgy gondókozzatok, hogy kilenc határt összefuttatok veletek.

171. György kanász tudós vót, nagy kocsmába mulatott, hősködött az emberekké hogy ű egyet füttyent, oszt minden disznó odagyütt. Ez való igaz. Marha fókát is megfuttatott.

172. A tarcsi tanyán vót egy patkány vesztő, oszt kivittek egy petrence zabszalmát a födekre, osztán megfújta a sipot, oszt a patkányok mind kimentek a szalma alá. De úgy, hogy úgy mozgott az hogy mind alá mentek a szalmának. Tudományá vót, babonája vót.

173. *Juhász János 48 éves, nős zsellér.* Hát ezelőtt tizenöt húsz évvé őrséget állított ki a kösség a falu végire, Asztán ojan fiatalemberek szoktak Iciáni mindig az őrségre, Asztán a fiatalembereknek a barátyta összebe-szétek, hogy ijesszék meg a barátyukat. Ehatározták, hogy fölötöznek medvének. Asztán föl is ötöztek medvének s kimentek a barátyukat megugratni. De a nagy sötétségbe nem birta fölismerni az illető, hogy medve e vagy csak ojan álmedve, Asztán ékezte a medvés táncótatta a medvét. Annyira megijesztették a barátyukat, hogy mindig húzódott tőlük, de a medve az mindig jobban ugrat neki szembe, utójára asztán má belátták, hogy nagyon meg van ijedve, oszt éhagyták ütet. Hamarosan hazamöntek, kivetkőztek és möntek vissza a barátyuk felé. De ű is gyütt má szömbbe, hogy nem e látták itt ere menni a medvést. Hát osztán monták, látták menni ere ki az uccán, de asztán hirtelen étünt előlük. Keresték a medvést tovább, de nem taláták sehun.

174. Muszka Márton szerette a bort, asztán kijárt a szőlőbe. Vót neki egy özvegy anyja, vót annak egy kis bora. Csakhogy asztán a kijárogatott a szőlőbe és megitta az anyja borát. S a bíró elejbe tartotta az anyja, asztán más büntetést nem szabhattak rá, minthogy a bíró úr megverte ütet érte. Aszongya, hogy: — bíró úr édesanyámnak is töccsön má, mer nekem elég vót.

175. A tatai piacon történt. Egy fíjatalembör kukoricát árút a piacon, a másik embörnek mongya: kommendád é a kukoricámat, aszongya, itt vannak a kereskedők, vidd be hozzá megveszik, úgy mint a többiek. A kocsi túsó ódaian egy embör áll, aszongya ű má megvette a kukoricát. Aszongya rá a fíjatalembör: mér vinné be Tóvárosba, mikó ez közelebb van, itt is eladhattya. Aszongya rá az úriember, ne beszéljön sokat, mer én békebeli csendőr vagyok. Aszongya rá az embör, én meg háborubeli katona. Arra jó pofon húzta a békebeli csendőr a háborubeli katonát. A a katona ékapta, ű meg háborubeli, hát háborúba a négust ütni köll, s jnikó mögverte, éléptött onnan. Bement egy kocsmába. Mennek a csendörök, aszongya a csendör: íjén embört keresünk, íjén sapkája vót, mint magának, gyűjjön velünk. Aszongya, nem mögyök én, senkivé, én nem gyilkótam, csak a gyilkost szokják a csendörök kísérni. Akko aszongya a csendör, mongya el hogy és mi történt? Aszongya: az ujságbü óvastam, Tiogy Abessziniában megszökött a négus és ott engem a piacon pofon Tiúzott, én. osztán nem vótam rost, az apám tú mindig ászt hallottam, hogy akinek adósa, ászt kamatostú vissza kő fizetnyi, hát ű is a négusnak visszaatta kamatostú, mit neki adott. S így a csendörség fővette a leadott beszédet, további büntetést nem adott.

176. Szabó Sándorra Isonzóna történt. Huszár káplár vót, kimönt járörnek, igen nagy hó vót a hegyeken mindenhol. Sztán egy nagy méj-ségbe látott egy kocsmát, de ű a lovává nem ment oda le, hanem megkötötte a lovat egy karóhó. Asztán lement maga a kocsmába, sztán befordút a kocsmába. Sztán kigyün belüle, láttya hogy a ló a torony tetejihó van kötve. Elóvatt a hó. Kapja a karabinnyát — a ló lógott a kantárszá-

ron — ellüvi a kantárszárt, a ló tápra esik és mint huszárkáplár hegyibe pattan, ényargal,

177. *Koncol József 63 éves nős zsellér.* Hát Mátyás kirájjá történt e meg, meg a cinkotai pappá. Hát járta az országot Mátyás kiráj. Abba az időbe Cinkotán megy a pap előtt, láttya, hogy ki van írva a ház elejire, minden gond és bú nélkül élem világomat. Elóvasta Mátyás kiráj, megy odább, Talákozik az uccán egy emberré, kérdi tüle, hogy ki lakik ott? Az ember megmongya, hogy a tisztelendő úr lakik ott. Hogy mi vót a neve? Azt nem tom. Megáj, hát maj adok én neked bút meg gondot! Hogy ne élje gond és bú nélkül a világot. Hazamenet, mingyá kapta a tollat, és papirt és irt a papnak három kérdést, hogy erre a három kérdésre ha meg nem felel, écsapja az állástú. A tisztelendő úr bizony megijett, hogy mi lesz. Mos megy hozzá a kántor, igen nagy búnak atta magát a tisztelendő úr, kérdi tüle, hogy mi baja? Mutattya a levelet a kántornak. Ű aszongya, ezen ne is busújjon tisztelendő úr, maj fölötözök tisztelendő új ruhájába, osztán émegek hej ette. Hát jelentközik, bevezették: mingyárt megjelentem öfelségének a kívánságára. — Hát kicsoda maga, hunnan gyün? Én Cinkotáru gyüttem, a cinkotai pap vagyok. — Ja, hát maga az, aki minden bú és gond nélkül éli a világot? — Igen én vagyok a cinkotai pap. — Három kérdést adok, ha ere még nem tud feléni, hát hivatal vesztett lesz. — Eső kérdés mingyá avvót, hogy mi kövérebb a legkövérebb disznóná? Aszongya rá a kántor, hogy a föld a legkövérebb, mer annak a disznónak a termötte meg az elesíget. A második kérdés meg avvót, hogy mit gondol a kiráj? Aszongya, ászt gondúja a kiráj, hogy beszél a cinkotai pappá, pedig csak a kántorrá. Harmadik kérdés: hol kel föl a nap? Felségednek Budán, nekem Cinkotán. — Aszongya hát mit kíván ezer a három feleletér? Én felséges kirájom nem kívánok mást, csak mégegyszer akkora legyen a cinkotai icce. Akkó lett nagyobb.

178. Az erdővé vótunk Kapberkén, De ojan vesződelmes utón járunk, hogy egyikünk se tudott hiba nékü együnni. A tilos útra mentünk, sztán az erdőbe a bíró meglepett bennünket. Hatan vótunk, mind a hatunkú vött zálogot, pokrócot. Aki velünk vót embör, ahelett vót az a bíró magyar szót tanúnyi, sztán aszongya, hogy ne busújjon semmit, mer a pokrócot visszaaggya neki. Jól elestelettünk Somién, mer bementünk a' kocsmába, de oszt igen sötét vót, a főhérc étörött két helen az enyim. Sztán gyüttünk Környe felé, jókedvembe találtam egy notát:

kutya Környe mikó érem végedet
meguntam az útban az életemet
nem vót nekem benne csak egy víg percem
mer étörött két helen a főhércem

179. *Szűcs Sándor 25 éves zsellér legény.* Egyszer egy bünügy foglalkoztatta a bécsi rendőrséget. Akkor is a Sándor gróf jelen vót Bécsben, akkor is nagyon dicsérte rendőrei ügyességét és okosságát, hogy pár napon belül kézre kerül a tettes. És aszongya a gróf nekije, hogy a bécsi rendőrség csupa szamar, bezárják a legbecsületesebb embert is* Má az nem igaz, má számtalanszor bebizonyították okosságukat és ügyességüket. Hát fogaggyunk fő, rettentő nagy összegbe fogattak, Sándor grófnak fölért legalább 3/4 része vagyonának. Észtet ő ajánlotta. Az ipa ura legalább a múltkori csizmadia fogást hogy jóvá tegye. Hát ászt fényesen be fogom ipám uram bizonyítani. Telt-múlt az idő, egyszer elment a feleségével együtt Bécsbe. Egy napon eltűnt hazulról. Fölötözött szegényes, de tisztességes ruhába, beállított egy fényesen berendezett vendéglőbe, ahol csak mágnások találkozó heje volt. Egy kevés harapnivalót rendelt, egy pohár bor mellett órák hosszat elüldögélt. Egyszer

összesúgnak a pincérek, hogy ez alkalomra vár, hogy fizetés nélkül megszökhesen. Odamegy a főpincér *hozzá*: talán fizetne uraságod? — Igenis fizetek, — Előhúz a zsebiből egy zsebkendőcsomót, asztat meg lassan *kezdi* kibogozni. A pincér türelmetlen vót, mikor meglátta, hogy csupa egyfilléreses gurulnak ki belőle. Asztat meg lassan *kezdi* leszámolgatni az asztra. A pincér dühbe gurut, — talán koldus, hogy ennyi egy filléresei vannak? Hát ha nem teccik az apró pénz, szolgálhatok ám nagyobbbal is. — Avval előhúz egy bőrtárcát, csupa új ezer bankók gurulnak ki belőle. A pincérek láttyák a sok pénzt, rögtön rendőrért futottak. Megjelenik a rendőr, kérdőre vonja, hol tett szert erre a sok pénzre uraságod? Hát Magyarországon van egy kis vagyunkám és a feleségem se éppen szegény, hát egy kis jövedelmeckém csak éppen akad. Igen de azt bizonyítani is kell ám. Hát hívják ide Metternik minisztert, maj megmongya, hogy igaz jószágom ez a pénz. — Éppen ijen rongyos csavargó a hatalmas miniszternek a barátya, csak gyerünk a dutyiba. — Betaszították egy csomó csavargó közé, A felesége nyugtalankodott már odahaza, ékezdett panaszkodni édesapjának, hogy elment már reggel, mikor fölkelte hazulról és még nem tért haza, Eszébe jutott a fogadás a miniszternek, hátha az ő furfangos veje valami módon bezáratta magát. Rögtön a rendőrségre hajtattott. A rendőrök látták hatalmas urukat, sorfalat képeztek és maj sóbálványá változtak ojan feszes vigyázállásba vágták magukat. És tényleg a sok csavargó között fölismerte az ő vejít és fölültek egy kocsira hogy hazahajcsanak és útközben csak megszólal a gróf, — Lám kedves papa, én nem vétettem ime senkinek semmit, mégis dutyiba kerültem. Hát nem megmontam, hogy a bécsi rendőrség csupa számár. Remélem, hogy ezt fényesen bebizonyítottam. — Tovább nincs.

180. Hát egyszer a bosnyák és a bolgár találkoztak. Egyik kertész volt, a bolgár, a bosnyák meg rézárugyáros. És megszólította a bosnyák, hogy mijén termés volt nálatok? — Hát bizony káposztából elég meglehető. Akkora káposztafajok vannak, hogy egy alá egy ezred katonaság alátér, még össze se érnek. — Hát tinálatok, hogy megy az üzem? — Elég jól — mongya a másik, mos kaptunk egy rendelést egy nagy üstfázékrói és most csináják a legények akkora méretbe hogy ezer legény dolgozik benne, osztán egyik a másik kotogását nem hallja. — Hát minek az a nagy fazék? — Hát annak a nagyfej káposztának (nevet), — Hát csak eddig van.

181. Ez a Sándor gróf veje volt ennek az orsztrák negyvennyócas diktátornak és egy alkalommal a gróf vagy illetve a miniszter nagyon dicsekedett a vejinek a fináncainak az ügyességérü. És aszongya neki a veje, Sándor gróf, hogy egyszer én fényesen be fogom ezeket bizonyítani, hogy a bécsi fináncok szamarak. A szó szoros értelmében ő bármej pillanatban átcsempész egy mázsa dohányt, hiába keresik a fináncok, pedig ő viszi a dohányt. Egyszer megírta az ipának, hogy ezen és ezen a napon, ebben és ebben az órában ott leszek a határon, viszem a dohányt, résen kell lenni. És abba az órába föl is tűnt a grófék kocsija és a miniszter is kiment, kíváncsi volt, hogyan csipik fölön az ő furfangos vejít. Utána hajtott két juhász száz hatalmas termetű kost. A fináncok neki-estek a gróf kocsijának, maj szétszették, de bizony nem találtak üres zacskónál egyebet, A juhászoknál szintén se. Asz mongya neki az ipa, ha má így lóvá tetté, legalább új föl a kocsimra, a magadét küld vissza, legalább együtt kocsizunk be a városba. Város közepin járhattak, egyszer megszólal a gróf, — hát ipám uram megnyertem a fogadást. — Hogyan te, hisz te egy szál dohányt se hoztál? Hát tessék leszállni és szeméjesen meggyőződni. — Meg is győződött róla, mer a száz hatalmas

termetű kos, nem kos volt hanem ürü. Úgyesen a zacskójukba fő vót kötve pontosan egy funt dohány, azaz egy mázsa. Tovább nincs.

182. Hát az egyszeri paraszt fölment Pestre és járkált a kirakatok előtt és meglát a kirakatban egy plüss fotelt. Ő nem tudta, hogy mi az, gondolta hogy ülőke, de hogy szék e a neve, azt nem tudta bizonyosan és megkérdez egy fiatal embert: — mongyacsak kérem, hogy hívják ezt a tárgyat? — és mutatta az irányt, ahol a fotel áll. A fiatalember, tiszta viccből, ászit monta neki, hogy annak igazi neve puszi. Hát akármi is a neve, ő anélkül, má csak nem utazhatik haza, ő ijét visz a feleségének. De hát van még rá idő elegendő, csak este indul a vonattya. Ez meg történt a reggeli órákban. Mikor gondolta, hogy össze is kellene pakolni, elment egy másik uccába, mert tulajdonképen ő ászit a kirakatot kereste, ahol a kérdéses fotel állott. De ő egy másik üzletbe bemegy, bizony nem tudta, hogy adnak e ottan ugyanojat, mert bizony ő a kirakatban nem látta, csak arra következtetett hogy több min valószínű kell, hogy legyen ekkora nagy kiterjedésű boltban. És bemegy és mingyár a kisasszony kérdezi tőle hogy: — mi teccik? Ő meg szerényen mongya, ártatlan arccal, hogy: — puszit kérek. — Á bácsikám itt nem árúnak puszit. — Termesztésen mindegyik más malomba örölt, nem csoda hogy nem értették meg egymást. Azzal belenyúl a mi emberünk a kabáttya belső zsebébe és kihúzza a bankóktól duzzadó bőrtárcáját és felkiált, de van ám pénz! És látta a kisasszony, hogy a viccből mégis komoj dolog lesz és megfogta a mi emberünket és vonszolta az ajtó mögé. És kérdi tőle: — bácsikám hova lesz a puszi? Avval a mi emberünk kapja a tenyerit és rávág a fenekére, hogy ide e. — Mennyen maga szemtelen, mer rögtön rendőrt hívók! — A mi emberünk bizony nem tudta kibogozni ezt az ügyet s elmeséte ezt az incidenst idehaza barátainak, hogy nem érdemes Pestre lemenni ijen embernek, mert valósággal kigúnyolják. És képzeljétek az én esetemet, mer hát én nem született pesti voltam s nekem puszit nem attak. Ezzel vége.

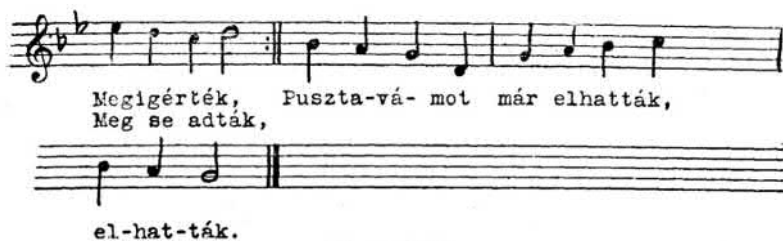
183. Egyszer egy cigány meg egy katona ballag az országúton. Tálát egy jó tömött bőrtárcát teli pénzzel. Aszongya neki a katona: osztozzunk meg a pénzen. — Aszongya a cigány neki: — ne osztozzunk meg barátom, hanem amejittek nagyobb tud hazunni, azé lesz a pénz, — Jó van cigány, hát hazuggy! — Ekezd a cigány: — az én apám igen nagy gázsdág ember vót. Kolozsvárott akkora templomot csinátott, mikó a tornyot a kőmives bevégezte, elejtette a kalapácsát. Mire leért, kirohatt a nyelibü. — Aszongya rá a katona: — nagy a világ megtörténhetik benne. — Aszongya a cigány: — mos má hazsuggyon maga is. — Az én apám szegíny embör vót és vót neki egy rossz lova. Az a ló kéccer ellett egy eszten-dóbe, egyszer csikót, máskó cigányt — Á nem igazs, hazsudik! — Akkó az enyim a píz.

184. Az egyszeri cigány is ballag az országúton, kettősbe mentek. Találtak egy tötött revolvertet. Nem taláta el a fiatalabbik, hogy mi lehet az. Mongya a másiknak: maga eregebb, magának jobban kell tunnyi, mi ez? Aszongya a másik: furugja, fújd, billegesd, asztán szól. Igen ám, de fáj az ujjam, nem tudom billenteni. — Na csak fújd majd én billegetem.

— Szájába veszi a másik a csövet, ez meg megbillentette a ravaszt. Egyszerre ésüt a revolver, a másik hanyatt akar vágódni, de ez főkapta, aszongya neki: — kepd ki bibas, pizok vót benne. — Vége.

185. Mikó odavótak Bodajkon búcsúba, osztán tíz forintot kapott a Crombik Imre, aki vitte a körösztot odáig és visszafelé uj hozót köllött vóna rendőnyi, kérték a híveket, hogy ki hozza hazafelé a körösztot? Hát osztán vót egy szegény embör, aszongya hogy tíz forintér, meg egy pár csizmáér hazaviszi. De a csizmát Pusztavámon meg kell hogy vegyék. És a tíz forintot föl is vette, számított arra, hogy Pusztavámon megkapja a csizmákat is. Odaértek Pusztavámra, nem vették meg nekije,

elfelejtették. Gondóta magába, hátha ki akarják jáccani. Abban az időben, mindig ajki vitte a köröszőt, a keze az éneket, és mikor elhagyták Pusztavámot, evvel kezdte el az ember:

17. sz. kotta.

a hívek meg monták utána, ászt gondóták, hogy ének. Többszörönként megismétlődött. Egyszer megállították, hogy megáj János a körösztté, hogy mijén éneköt kezdő te mindig? Mikó ez nincs benne az éneksorba. — Akkó mongya János, hogy ü egy pár csizrát kért Pusztavámon, de nem attak meg, vegyék észbe mos má, mer ü többet nem viszi a köröszöt. És két embör visszament Pusztavámra, megvették neki a csizrát és úgy hozta el a köröszöt haza Tatáig.

186. Az egyszeri paraszt ember mikó ément Pestre viccet tanúnyi, legközelebb találkozott egy fujatalemberré. Kedves fujatalembér, mutasson nekem egy viccet. — Viccet bácsikám, no gyüjjön ide a falhó! — Oda tette a tenyerit a falra, aszongya neki: — no üssön rá. — És amint rá akart ütni, ez a fujatalembér ékapta a kézít, osz nagyot ütött a falra. És mikó hazajött, kérdi egy baráttya, no tanútá viccet? Igen tanútám, gyere nézd csak. — És az arcára tette a kézít, aszmongya neki, na üss rá. — És, amint rá akart ütni, ékapta a tenyerit és a baráttya jó orron vágta ütet. — Na barátom ugyancsak megjártad. — De kérlek nekem így mutatták. Vége.

187. Van egy befelé nyilós ajtó. És asz mondom a barátomnak, én ezt betámasztom egy gyufaszállá, nem bírod kinyitni. És ő rámongya: — jó van én kifogom nyitni. — És fogja a kilincset és kapja magát kirántva az ajtót. Természetesen ebbe szoktunk foganni. Mondom neki: — szóval kinyitottad? Ő kinyitotta. — Nem látom, mer te benyitottad. — Akkor néz nagyot és elveszti a fogadást.

188. És fogok egy üveget, ráteszem egy székre és ráteszek az üvegre egy gyufás skatulát és asz mondom neki: — az üvegrü te nem tudod leütni a gyufás skatulát — természetesen ebbe megint fogadunk. És kapja magát és leüti és asz mongya, ő megcsináta, ő leütötte. Igen ám, de nem az üvegrü, hanem a földrü, mer a földön át. •

189. *Juhász Sándor 51 éves nős zsellér.* Az egyszeri cigánynak született két fija, asztán igen hideg vót, csóján zsákba csavarta be ükét. Amint vitte ükét körösztyönyi, asztán mögfagytak. Viszi ükét haza a cigány, aszongya az asszony: — hát te bribas, hiszen mögfagytak. Aszongya: — néd hisz e primás (ugy át a keze: — mutatja) a meg klarinétos (szintén mutatja hogyan állt a keze).

190. Hát vót egy kocsis, csakhogy egy grófnak vót a kocsisa. Igön szép gazdasszonya vót neki, aszongya az úrnak, igön szomorú vót mindig, kérdi az úr: mi bajod János? Aszongya, mondanám is nem is nagyságos uram, ugy se tud rajta segíteni. — Aszongya: — hát hogyha mégis. Aszongya: — ászt gondótam nagyságos uram, hát igen megszerettem a nagyságos asszonyt, hát ha egyszer megláthatnám meztelenül, három évig

ingyen szógánék. — Aszongya: — hát János, ez nem nagy baj, észt még; megláthatod. — Aszongya maj egyszer fekügyé be az ágy alá, megmonta mejik időbe, aszongya, maj akkó megfogod látni. — Úgy is csinát, lefeküött az ágy alá, az úr meg levetköztette a feleségit. Hát oszt semmit nem gyanított az asszony, hát hajlott a férjinek a kérésire. Csakhogy akközbe asztán látta a kocsis. Aszongya, bizony nem sok különbözet, ojan mint más.

— Ászt hitte, más lesz. Hát oszt egyszer azután mégis megbánta a dogot, hogy ü mos már ezer három évig ingyen szógál. Csakhogy egyszer a nagysága valahova utazni akart, befogatott a kocsisá, oszt amin mennek, aszongya hogy hát mi bajod János? Nagyon szomorú vagy, máskor vigabb szokta lenni. — Aszongya — mondanám is nem is, nagyságos asszony kérem, úgyis kinevet érte, — Aszongya — mond csak hátha nem nevetlek ki, — Asztán épanaszkodott a János, hogy ü az úrnak mit ígért, hogy három évig ingyen szógál, ha a nagyságos asszonyt megláhattya mesztelenül, — Aszongya — ó János asztán meglátta? Aszongya: mög, — No — aszongya — nem baj, hát ha az én férjem ászt megtette énelem, én mást adok teneked, aszongya megáj, maj én felőtözök barátnak, ha hónap az urat ere hozod az erdőbe, aszongya, maj erre fog gyünni magánosan, osz odamész ahol a baráthol, osz mondod neki, te lenyomod ütet, én meg adok neked egy acskó aranyat. — Hát asztán, másnap meg az urat vitte el körútra. Megláttak egy barátot az erdőbe. Aszongya a lovaknak: hó. — Leszáll. Aszongya az úr: hová mész János? Odamegyek a barátho, intett. — Mit akarsz avvá? Hát aszongya, lenyomom ütet, ha mást nem. — Asztán oda is szalatt a kocsis. Asztán évégezte a dogot a baráttá és megkapta az acskó aranyat. Csakhogy amin mennek tovább, megín találkoznak egy igazi baráttá. Aszongya az úr: — megáj j János én is odamegyek ehó a baráthó. — Csakhogy oda is szalatt az úr, de a barát ojan erős vót, hogy úgy odavágta egy bukorba, hogy a képes felirü legyüött a bőr. Az úr asztán hagyta és ment vissza nagy szégyenkezve. Aszongya, mikó hazamennek, jó össze van karmóva: — apus, aszongya a felesége, mi lött téged? Aszongya: képzeld, ez a bolond János beledöntött az árokba, oszt jó összekaristót az ág. — Aszongya — éhiszem apus, meg biztos te is barátot akarta fogni magadnak mint a kocsisod. — Asztán így kídüt a békesség az úrbú, osz éverte az asszonyt a kocsisá együött.

191. Lantai Sándor 54 éves, nős zsellér. Az egyszeri gazdaember is odakiáltya a szomszéggyának: — hej szomszéd, annyi dogom van, még az ördög se végzi. — Észt meg persze meghallotta az ördög és aszongya a gazdaembernek: — mit montá te, hogy annyi munkád vari, hogy mi nem tuggyuk évégezni? Hát ha annyi munkát nem acc, hogy mi három nap alatt nem tuggyuk évégezni, akkó éviszünk. — Hát ez is ugy láccott, hogy má két nap alatt évégzik az ördögök és ez a bácsi szomorúan át. És az asszony észrevette és megkérdezte a férjétől hogy méj vagy ojan szomorú apjukom? És ő is émonta az előbbi történetet. — Hó bolond apjuk, mongya neki, hát szój csak nekem, hogyha már végezte a dogoddal. És így is vót. Két nap évégezték az ördögök a munkát. Harmadik nap bekütte ükét az asszonyhó: — no asszony, mos aggyá te munkát, asz mongya az ördög, mer a férjed, az nem tud. — És erre az asszony főkapja a szoknyáját, kitíp egy pár szál haját és odanyujtya az ördögnek, hogy igenyesiccse ki estére. És az ördög ékezdí egyenetni a hosszi ujjává, dehát látván, hogy felesleges a munkája és, hogy nem tuggya kiegyenesíteni, úgy megijett hogy kiugrott az ablakon s még most is szalad ha meg nem át.

192. Ányos Sándor 49 éves nős zsellér. Hát Tatán vótam, ott a gazdának az asszonya ászt monta, hogy egy szegény asszony odament túróér

és nem kapott, asztán megrontotta a tehenet úgy, hogy a tehenei ékeztek bögni, és akármit attak nekik, csak bögtek és néztek kifelé. Asztán nent turták, hogy mi löte a marhákat, asztán egyszer eszükbe jutott, hogy hát az öregasszony vót ottan túróér és nem kapott és asztán éhivatták az: öregasszonyt újból. Asztán hogy monták neki, hogy gyógyijja meg a marhákat, hogy megrontotta. Asztán becsukta maga után az istállóajtót s nem kerüt bele öt perc, a marhának semmi baja nem vót. Eddig tart,

193. Hát azelőtt, az én anyám járt fonyóba, asztán ászt monta, hogy vót egy ojan boszorkányos asszony, oszt odament hozzájuk, osztán odavitt egy abroncsot, asztán ászt monta nekik, hogy bújjanak ezen keresztél. Asztán egy asszony keresztű bujt, asztán medvebörbe vátozott átal. Oszt mikó észtet mögcsinálták, hát újbú visszabujtatta az asszonyokat,, oszt röndösre csináta.

(Biztosan dobtak rá kabátot, aki ki vót fordítva.)

194. *Ányos Gábor 65 éves nős zsellér*: Hogyan kő kifordítani a kájhát?

Hát az úgy vót, hogy fogadás vót, hogy hogyan kő a kájhát kifordítani? Hát 3—4 legény mintha összegyünne, osz fogannék is velük.. Hajjátok, én kifordítom, hogy a kormos fele lesz kivü, — Hát oszt egy legénynek aszongya, hogy fogd meg a kájhának két sarkát a kezeddé, hanem fogd ám. Én meg kimögyök, osztán a tenyerem dörgölöm a kájho szá-jáhó, hogy kormos lögyön, vagy valami rongyot viszek ki. Osztán én meg beszólok, hogy fordú má? Ammeg kiszól — még nem. — Mondok: — maj mingyá. — Sztán ezalatt a kezem má kormos, begyüvök, oszt észre se vöszí, hozzádörgölöm a képihő. Hát akkó a kormos fele lett kivü.

195. *Lengyel Miklós 45 é. legény, csendőr volt*. A próbacsendőr maga maratt odahaza örsön, a járőrök kimentek, az örsparancsnok is kiment. Szigorúan meghagyta a próbacsendőrnek, hogy senkit a laktanyába be ne eressen még ő haza nem jön. Időközben a szárnyparancsnok megy a laktanyába vizitet tartani. A próbacsendőr az asztalná üt, a könyv ellötte volt olvasott, a két keze meg az asztal fiában a kártyával jáccott. Bemegy a szárnyparancsnok úr, a próbacsendőr fölugrik, tiszteleg. Mongya neki az alezredes ur, hát maga mit csinál? Asz mongya a próbacsendőr: alezredes úrnak alázatosan jelentem tanulok. — Asz mongya az alezredes úr: hát a két kezivé mit babrát a fiókba? Mongya a próbacsendőr hogy hát kártyázok, most attam magamnak tíz perc pihenőt. Asz mongya az alezredes úr: hát mijét szoktatok jáccani mikó mind a négyen idehaza vagytok?

— Mongya a próbacsendőr, hogy máriást. — Na asz mongya, (oszd el a kártyát, tetuk vagyunk, pertuba beszélünk. — De a próbacsendőr nem tulta, hogyan kell a máriást elosztani, plattot adott. Láta az alezredes úr, hogy az huszonegy lesz. Mongya neki, hogy mi van a bankba: — betesz a próbacsendőr egy koronát. Asz mongya az alezredes úrnak: no mit ücc? Aszongya az alezredes úr, hogy platt. — Rászól a próbacsendőr, hogy — reszta a tied, — mer az alezredes megüti a bankot. Rádott neki még egy plattot. Asz mongya az alezredes úr, hogy: te gyüsz mos má, a reszta tied.

— Megnézi a próbacsendőr a plattyát, tizes plattya van, ráhúz mégegyet, disznó ment. Mőgnézi, szép lassan csúsztassa, aszongya az alezredes úrnak: fizecc, mer az enyim huszonegy. — Az alezredes no ha huszonegy, akkó huszonegy nap mindanégyötöknek.

196. Két parasztember ément Budapestre, megát az országház előtt csodákozni, hogy a mijén borzasztó nagy épület. Egy úr ára megy, kérv dezi tőlük, hogy tuggyák e, micsoda ez bácsi? Asz mongyák a parasztkok, hogy nem tuggyák ők. Asz mongya az úr nekik, hogy ez a parasztkoknak a bolondok házuk. Asz mongya az egyik paraszt, hogy: látom, mer ez az uraknak kicsiny vóna.

197. A cigány meg asztán a mester összebeszéték, hogy a papnak a disznait élopták közösen. Három szép disznaja vót a papnak. Úgy beszéték meg, hogy felesbe mindegyiknek lesz egy-egy, egyet meg ketté hasitanak. A mester a cigányt bízta meg az élopással. A cigány é is lopta a disznókat éfelezték. Másnap a csendörök keresték. Száz pengőt tűztek ki annak a részire, aki megmongya, hogy hová lettek a disznók. Talákoznak a cigánnyal, asz mongya a cigány — mit keresnek a nagyságos finyes gombú csendör urak, csókolom a kézit lábát, nyalom a sóhajtását? Mongyák a csendörök, hogy disznót keresnek, száz pengőt kap, aki megmongya, hogy ki lopta el. A cigány elvállata mingyá, hogy ü tuggya, mer ü lopta el és a mester úrrá felezték el. A csendörök kaptak az alkalmon, a cigányt és a mestert a járásbíróásra vitték. Ott a cigányt vötték elő, hogy mongya el, hogy történt a disznóknak az ellopása. A mester nagyon megijett, hogy a cigány mos má ütet elárúja, Mongya a járásbíró úr a cigánynak, hogy történt a disznóknak az ellopása? A cigány asz mongya, hogy én éloptam: egy iött a mester uré, egy az enyim, egyet ugy feleztünk é, ugy hogy a mester úr fogta az egyik felit, én meg a másikat, sztan húzstuk, húzstuk, húzstuk, egyső csak eszakatt, asztán nekivágtam a fejem a falnak, fölébrettem. Hát csak ámotad cigány? Hát persze, hogy csak ámottam.

198. Csendör vótam Balassagyarmaton, elővezetéssel fogj okát vittünk. Útközben megláttuk, hogy az Ipoj fojóban két cigány halászik. A cigányokat igazolásra szólítottuk, halászati engedjük nem volt. Evittük magunkkal. A cigányok nagyon könyörögtek, hogy ök nem is idevalók, hanem át a csehekhó, hogy csókolom a kezsit lábát, kedves aranyos nagyságos méltóságos nemzetös kakastollas csendörurak, csak éressenek szabadon, hogy átmehessenek az Ipoj hidon. Odavittük a cigányokat az Ipoj higyára, elenggettük. Az örségnek átattuk ükét. De mikó a cseh örségre érkeztek a cigányok, akkor ászt kijabáták vissza nekünk, hogy nem vagy te csendör, csak zsandár, a kakastollad se kakastoll, csak csuktoll, rizs a gombod nem arany,

199. A másik próbacsendör maga maratt otthon, a járörök kimentek szolgálatba. Az örsparancsnok is kiment ellenőrzőbe, de meghagyta a próbacsendörnek, hogy még ő maga haza nem jön, a laktanyába senkit be ne engedgyen. Közbe éjfélkor megérkezik a vármegye parancsnok. Az alezredes úr csönget, kimegy a próbacsendör, kiszól, hogy ki az. Beszól az alezredes úr, hogy én vagyok fijam az alezredes úr, a vármegye parancsnok, eresszél be. De a próbacsendör kiszól, hogy én be nem engedöm. De az alezredes úr csak könyörög neki, hogy engedgyé be fijam, nem ismeresz, én vagyok az alezredes úr. Kiszól a próbacsendör én nem ismerem és ide be nem, jön senki. Az alezredes úr kénytelen volt a községbe szállodába szállást kérni magának. Reggelre a járörök bevonultak, az örsparancsnok úr is-. De nem soká köllött várni, jött az alezredes úr is, káromkodott, mint a jégeső. Bement az irodába, lehorta az örsparancsnokot, hogy rosszul van a csendörök kioktatása, mejik volt az amejik tegnap este idehaza volt, hozzák azonnal. A próbacsendört felszerelik, jelentkezik az alezredes úrnál. Lehorgya mindennek, asz mongya: te sem ide való vagy, te gazember. — Jelenti a próbacsendör: — nem ide való vagyok, alezredes úrnak alázasosan jelentem, nagykátai vagyok. — Leléptették. Tárcsa tovább az alezredes úr a szemlét, A csendör a szekrényinéi vigyázbaát. Az alezredes úr felfordította a szekrény tartalmát, dühösen rászól a próbacsendörre: — kié ez a szekrény? — Jelenti a próbacsendör: alezredes úrnak alázasosan jelentem a kincstaré. — Ki lakik benn? jelenti a próbacsendör: alezredes úrnak alásan jelentem senki.

200. Két cigány ément a paphó, hogy szerettek vóna eskünnyi a menyasszonyaikká. Az egyik cigány bement a paphó, a másik kinn maratt.

Ászt kérdezte a pap a cigánytűt, hogy hány isten van? Aszongya a cigány a papnak, van vagy sász. Aszongya a pap: eriggy ki te buta cigány, ha még asse tudod, többet ide ne gyere! A másik cigány meg kívü várta, asz kérdezte tüle, hogy mit kérdezett tüle a tisztelendő úr? mongya neki a cigány hogy ászt kérdezte, hogy hány isten van. Te hányat mondol ha bemégy? Aszongya a cigány, hogy hát ü egyet mond. Mongya neki, hogy maj kirüg, mer én szásat montam és mégis kevés nekije.

201. *Zsoldos István 47 é. nős, zsellér.* Hát egy embör vágta a fát, egy gyeröknek az apja az udvarán. Asztán a gyerök ott söntörgött körülötte. Asztán az apja kézibe fujt, mindig fázott a keze. Ászt kérdi a gyerök| aki apjátű, hogy: — papa mér fűsz mindig a kezödbe? — Aszongya neki az apja: — mér fijam? Mer fázik a kezem, mögmelegitöm, — Este mög öt-ték, a vacsorát, valami kása vót a vacsora, ammög igön meleg vót. Akkó mongya mögen a gyerök az apjának: — hát minek fűjja mög mos a kását? — Aszongya neki az apja: — azér fijam, mer nagyon meleg. — Aszongya neki a gyerök: — az istennyila a ké pofájába vágjon, abba hideg is van meleg is.

202. Hát a másik embör is beteg vót, asztán valami porokat kapott a dokortűt, de skatulába. Asztán a gyeröknek attak a skatulát, mikó má üres vót, A gyerök ászt kérdezte, hogy mijén skatula ez? Aszongya aa apja, ez ojan skatula, hogy amikó a hideg löt, a doktor bácsi atta. — Ejnye papa, ha még hatszó kilőne, hat skatulám vóna, de jó vóna.

203. *Dadi János 46 é. nős. Kalauz volt Pesten.* Az egyszeri falusi bácsi főment Pestre, fölüt a villamosra, sz láttya, hogy ottan a kalauz szedi a pézt a jegyekért. Egondókozott, hogy mijén jó lenne ez neki. A városi ember meg látta, hogy ez egy falusi ember, kérdi tüle, hogy asz mongya ü megvenné ezt a kocsit. Meg is egyeztek, 2000 Pengóér megvette a kocsit. Ki is fizette a pesti embernek. Másnap fölül egy kocsira; megy oda a kalauz, hogy válcson jegyet. Hát összeveszett a kalauzá, hogy ez a koci az üvé, ü ezt megvette 2000 Pengóér, hogy meri a jegyet kérni. Anynyira, hogy a kalauz rendörnek atta át, asz hitték, hogy meg van bolondúva, tébojdába akarták vinni ütet, és akkor derüt ki, hogy hát egy szélhámos csapta be ütet. Oda lett neki a kétezer pengője.

204. Eszterházi Miklós elment látogatóba Londonba. Különben ott is nősüt. És ott egy angol lordnak a vendége vót. Nagyban fogattak, hogy üneki, Eszterházi, hogy üneki több juhásza van, mint az angol lordnak birkája. Föl fogattak sok pénzbe. Az angol lordnak vót talán 2000 birkája. Hazagyüttek Magyarországra, A gróf Eszterházinak 2001 majorja vót. Egygye több vót a juhásza.

205. Asztán az inasává szinte fogattak, hogy üneki van egy inasa, az megeszik egy bor jut maga. Hát ékésztették a bor jut, feltrancsírozták. Leül a János, hát föl szolgájják, Má a huszadik tál ételné tartottak, akkor az inassá odahívja a grófot: — gróf ur, szójon ezeknek a fránya ángliusoknak, hogy mit akarnak má, miko hozzák a borjut, hogy má jó lakik előre, — Hát akkó szörnyüköttek az angolok, hogy má huszadik tál étel osz mos követeli a borjut,

206. A lordok házába egy képviselő szólásra ereszkedett és mikor belekezd a beszéggébe, közbe a terembe egy kutya bement. A kutya uगतott, a többi persze mosojgott, hogy megzavarta a beszéggét. Ő meg rögtön föl találta magát, asz mongya: tisztelt uraim, miután a háznak egy uj tagja megérkezett és itt panaszát előatta, ő a beszéggét tovább fojtattya.

207. *hantái Miska 35 éves vén legény. (Tvtelen szül.) Különc.* Hát egyszer mentem Pesten az uccán, egy hölgygel találkoztam. Ahogy látta, hogy tájékozatlan vagyok s engedelmességre bírt, hajlandó voltam követni ütet, elvitt a lakására és beinvitált oda és belökött. Én Pesten jártam iskolába, és ott minden gyermeknek van revolverje és elkeztük lövöl-

dözni a sapkákat. A kerítésre tettük és arra lőtünk. És a lövöldözést meghallotta a rendőr és mi megijettünk elszalattunk a rendőr láttára. És nálam maradt a revolver. Na és közbe anyám innen hazulról írt, hogy jön Pestre és kimentem a vonathoz várni őt, ½ 9-es vonathoz. És a vonat eljött, de ő nem és vártam tovább és gyűtt egy másik vonat, arrú egy nagysága leszált, nagy bőrdökké megrakodva és a nagysága kiabát a hordárok-nak. De nem vót a közelbe és ugrottam oda csupa udvariasságbul a bőrdökköt cipelni. És mikor ez Kelenföldön volt, kíségtettem az autotaxi-hoz. A nagysága aszongya, mífó menni akartam, hogy menjek vele. Beleültetett az autóba és elvitt a lakására és leültetett. Hozatott cigaret-tát és feketekávét elejbém. Várok. Nem bírtam a nagyságát várni, nagysoka-ra jött csak és monta, hogy menjek vele és mentem körösztü tuggya isten hány szobán. Egyszer megállunk és a nagysága egy gombot megnyom, kinyílik egy spanyolfal-féle és szóval tessékölt. De mintegy ő is belökött. Asztán rámszárta az ajtót. Nagy bátorságot éreztem, mer az előzőleg említett revolver nálam volt és kinn ott a sötétben amin tapogatóztam, bele-nyútam egy nedvességbe, mintha vér lett volna. És ráakattam a villanykapcsolóra és világosságot árasztottam ezen kis fülkébe és a világosságnál rémség tárult elém. A szoba bútorzata egy mosdó és egy dívány volt, és én is Mária Terézia idejibé képzeltem magam és a világosságba egy levá-gott emberi koponya nézett a dívánv alul, s a mosdóba vér tárul elém. Na és asztán leültem gondolkodni, mit csinájjak kijabájjak, e? férfiatlanság. És közbe körülnéztem, és a sezlonnal szemben kis nyílás ablak vót, közbe látom mindig amint odanézek, elugrott onnan valami. És ekkor elővettem a revolverem és rálöttem és asztán fölébrettem,

208. Ez Nagykörösön történt. Az egyszeri suszter bácsinak a felesé-éihez járt egy plébános. Mint suszter, otthon *üllő* volt és nem lehetett randít sehogysem adni, hanem fölvilágosította a plébános az asszonyt, hogy találjon ki valamit, hogy menjen el ő hozzá, mer a suszter bácsinak vót is valami bűne, becsapott egy kuncsaftot. El is ment a suszter a plé-bános úrhoz a bűnit legyónni. Hát a plébános úi asz mongya, ez ojan nagy bűn, hogy ész t így legyónni nem lehet, hanem el kell menni Pádigába. No és jól van, hajlandónak mutatkozott, hogy elmegy, mondván a feleségi-nek hogy elmegyek. — Jó van apjuk, aszongya a felesége, ha el köll menni, hát eriggy el. — Kerített is a felesége pár napra való élelmet a tarisz-nyába, és a mesterbácsi nagy búcsúzások közepette bement a fáskamrába, amit az asszony nem vett észre. És asztán jött az este. Ment a dárídó és asztán, tél lévén, kihült a szoba. Kikülték az inast a fáskamrába fáér. És előlépett a sötétségből a mester: — te belemegyek a puttonyba, asztán vígyé be. Asztán bevítte a puttonyba és szóval fát rakott a tetejibe, hogy jneg ne lássék. Hát közbe má a nótára kerüt a sor elkezték egymást biz- zatni, hogy ki énekeljen s hát a végén az elsőség a plébánosé lett. Elkezte az éneket, amej így hangzik:

18. sz. kotta.

felelte rá az asszony. Az inas meg rákeszte:

19. sz. kotta.

a férj meg így: ereggy inas az ajtóba, lesz a papnak maj vacsora tirajom. Kiugrott a puttonyból s ékezte supráni a papot és még most is veri.

209, Az egyszeri bácsi felesége összeveszett a szomszédasszonyával és elmonták egymást mindenféle k , , , . nak. És hazamegy a férje és elkezd neki panaszkodni, hogy aszongya: — ne fíj apjuk, ez a tetves nyomorút szomszédasszonyom össze-vissza szidott, és ezt be fogjuk pöröni. — És az apjuk el is ment a szolgabíróhoz, hogy hát ne fíjen (nem jól mondod — ja hát az vót a szavajárása hogy mer, hogy igaz is) asztán elkezdett panaszkodni, hogy hát szolgabíró úr kérem, egy ügyet szeretnék föladni, mert a feleségemet elmonta a szomszédasszony mindenféle k „ , , , nak, asztán hát — jó van barátom, mongya-é részletesen, Asztán az ember mindig közbe monta, mivel igaz is, oszt a szolgabíró látta, hogy az ember nem normális, nem veheti föl az ügyet; asz mongya: — mit szóna a szógabíró úr, ha a feleséginek asz mondaná valaki, hogy k ... a, mivel igaz is.

210, Hát egyszer egy kislány ément az apjává szomszéd faluba és temető mellett vitt haza az úttyuk és azután az apja ment elő. Megy az apja után és asztán hogy hátranéz megláttya, hogy megy utánuk egy ló és asztán nézi a lovat és láttya, hogy nem vót neki ásó álla, És mingyá odaszól az apjának, nízze papa mijén ló gyün utánnunk, — És jó van, asz mongya az apja a lánynak, eriggy csak lányom maj elintézem. És az apja odament a lóhoz, megfogta és egy darab madzagot vett ki a zsebibül és fölzabláta a spárgával és fölüt a hátára és öneki, a kislánynak asz mongya, hogy eregy haza kislányom, maj én megyek azután. És ő haza is ment és á mamája kérdezte tüle, hogy hol van apád. S elmonta a fönt emiített dolgot, hogy mi történt és asztán megy haza egyszer az apja lóháton és még visz ki egy kötelet a kamrábul és odakötözi a körtefához a lovat, A kötözés után fogott egy nagy dungót s elkezte verni a lovat, hogy agyonveri. És mikó má megelégelte a dogot, otthagytá- És másnap egy öreg néni fél halottan a körtefánál megkötözve,

211, Kovács mesterné vót, vót neki férje is Komáromba, A mester egy segédde és egy inasá dógozott és a segéd figyelmes lett, hogy az inas nap-nap után mindig soványodik, (ez igaz megtörtént) Asztán kérdi az inastú, hogy te fíjű, mi bajod van neked? És nagy vallatás után elárúta az inas, hogy éjjé, amint aluszik, ütet mindig megnyomja valami. Asz mongya, na jól van testvér maj elintézzük a dogot, A következő éjjé oda feksző az ágyamba s hejet cserélünk és késziccs oda neköm egy kötőféket és fekügg le nyugottan. Ő is lefekütt éjjél felé, neki is a mejjire nehezedik valami a segédnek, és ő készen tartotta a kötőféket és vágott vele. Belevágta egy lónak a nyakába, vagyis lóvá változott rögtön át. Akkor asz mongya neki: késziccs négy patkót, mire visszajövök majd

elfogjuk intézni. Hát elment ő is megnyergelni a lovat, vagyis megzaklatni és agyonhajszolva visszajött. S nekiátak megvasáni a lovat. Asztán eleresztették. Másnap nem győzik a mestert várni, hogy nem gyün ki a műhejbe. Persze a segéd, az má tutta, hogy mi újság van. Egyszer nagy sokára kimegy, hogy aszongya az embernek, hogy még nem kész a früstök, maj valamit eszünk, gyertek be, mer a majszteromné beteg, nem ért rá készíteni. Bemegy a segéd és mongya a mesternek, nézze meg a majszteromné mi baja, ő tuggya, hogy mi a baja. Mennyen, ráncsa le róla a takarót. Hát amint leráncsa a takarót, mijén rémkép tárul elé: meg* vasalva ott fekütt a felesége. És rögtön kiszalatt a műhejbe, behozta a nagy kalapácsot és rögtön agyoncsapta vele a feleségit. A fej fáján még most is látható a négy patkó.

212. Egyszer három fíjatal ember egy, nőnek akart udvaróni és a na megakart győződni a bátorságukról és minden egyes fíjatal embernek más más estén kellett elmenni hozzája. És mindegyiknek megmonta, maj megpróbálom mijén bátrak vagytok s akkor szívesen hagyok magamnak udvaróni. És egy napot kitűzött nekik, hogy a temetőbe van egy kripta. Először az egyiknek monta, hogy abba van egy üres koporsó, fekügyy bele. A másiknak asz monta, hogy ájjon a kripta szájába kaszává. A harmadiknak asz monta, hogy mennyen el ahó a kriptához és dobjon el egy láncot. Úgy is lett. Az eső belefekütt a koporsóba, a másik odaát a szájához, a harmadik meg ledobta a láncot. Aki a koporsóba vót, ékezdet mocorogni, aki a kripta szájába át, ászt gondúta, hogy a halott mozog, de nem mozdút és a harmadik ledobta a láncot. Az, aki a kripta szájába át, megijett, kiugrott. Aki a láncot ledobta, azt gondóta a halott jön, ékezdet szalanni, aki a koporsóba vót, megijett és ékeztek mind a hárman szalanni. Az eső, aki a láncot dobta, asz gondóta a halál kergeti, a másik is ászt gondóta, a halottak gyűnnek. Ugy betegre futották magukat, hogy asztán mejiknek hagyott udvaróni a nő, arról nem szól a rege.

213. Vót egy nagyon bátor nő, az asz mongya, hogy ő akármikor ki mer menni a temetőbe. Ez itt történt Kocson. Fogaggyanak fő, hogyan győzőgyenek meg róla. No szóval attak neki egy karót, hogy észt szúrja le egy sírhoz, úgy is lett. Kiment a leány, le is szúrta a karót, de közbe odaszúrta a szoknyáját is a földbe, úgy hogy a karó megfogta a nőt. És amint indúni akar el, valami megfogta. Ettű úgy megijett, hogy rögtön szörnyet halt ott. Akkor nem győzték várni és elmentek érte és ott taláták, és megállapították, hogy szívbénulást kapott.

214. Egyszer egy obsitos katonát leszerétek és egy falun mentek hazafelé körösztü és egy leány ékezdet huszkonnyi egy nagyon rossz tehenet, amejik nem akart utánna menni. Asz mongya az egyik katona a másiknak, hogy: te hallod maj én megszólom észt a lányt. Aszongya, ne szój neki, mer maj megszól a téged. — Odaérnek közelébe, a leány ékezd énekőnyí. Asz mongya neki az egyik katona, de jó kedved van húgom, tán nem megbecs-telenítetek? — Mér aszongya, akit megbecs-telenítenek annak jó kedve van? — Az ám aszongya. Aszongya: hát becs-teleníjje meg ezt a tehenet, hogy jobb kedve legyen.

215. (*L. M. és Duczné és Karsainé énekel.*) Egy gazdag ember eladott marhákat és amikor pézt érzett magánál, hát hogy bemegy ű is a szép lányokhoz. És amikor bement, ott hát mingyár közrefogták ütet és ű most mulatnyi akart. Persze megsejtették, hogy péz van nála és odamentek hozzá és körül cirógatták. Az egyik az egyik térgyire üt, a másik a másik

térgyire. És ékezték, hogy majd a pézt hát megkeresik nála. És amikor keresi az egyik, nem találja:

Hej Bukaresd, Bu-karesd

20. sz. kotta.

Nincsen erre ott keresd

erre a másik

nálam van má ne keresd

Így az öreg kizsebőve éballagott.

216. Egy kisasszonynak udvarót egy egyén és nagyon szerette a kisasszony ezt a fíjatalembert, de sohase tulta, hogy kicsoda, mer mindig négy lóvá szokott megjelenni a kastéj előtt. És asszongya, utánna fog menni és meglesi merre megy. És a kisasszony befogatta négy lovát utána, szóvá mindig egy bizonyos távolságra követte be a sötét rengeteg erdőbe s amint beérnek az erdőbe, má messziről meglát egy hajlékot. A lovat, vagyis kocsisát egy bizonyos távolságra megállította, és elment gyalog is, ü elment megnézni a hajlékot. És amint odaért kinyitotta az ajtót és egy kislány megszólal belől: hogy leány nem jó helen jársz. Ahányat lépett, a kismadár mindig odaszót neki hogy, leány nem jó helen jársz. És meglát egy olyan píncehejséget és tizenkét lépcsőn köllött lemenni és amint lemegy tizenkét lépcsőn, meglát ajtókat. Az elsőbe benyit, ott fölhalmozva lószerszám, nyergek. Benyit a másodikba, ott meglát ojan kaszákat, beleépítve a földbe és ojan vót, hogyha valakit beletaszítottak, azt összeapértotta. Benyit a harmadikba, ottan berendezett kis fülke vót, egy ágy, egy asztal és akar kimenni belőle, hangokat hall. És nyílik az ajtó, és odamennek be és meglátta, hogy tizenketten mennek be és egy nőt cipelnek és ő mingyár fölismerte az ő udvarlóját az egyik magyarba és fölismerte a barátnőjét, amint azt hucolták. És ő ijettibe bebújt az ágy alá. Amint közelettek feléje és be is vitték a barátnőjét és ott az ékszereitől fosztották meg és egy gyűrűt nem bírtak lehúzni az ujjáról. És a bandavezér kiatta a parancsot, hogy fogjátok meg az ujját és vágjátok le és amint akarták levágni, elszalajtott a egyik és beugrott a gyűrű az ágy alá oda, ahol az a nő volt. Osztogatta tovább a parancsot a bandavezér, hogy fogjátok meg a nőt és vigyétek a szomszédba az aprító fülkébe, lökjétek rá. És akkor mindegyik rabló lefeküött, egy egy grádicsra. Tizenketten voltak és mindegyiknek egy egy grádicsa volt. A nesz elhalt az ágy alul, a lány kibujt és szép légzetfojtva kiosont a kocsijához, hazament, monta a kocsisnak hogy vagdájon be a lovakba ahogy csak bír, mire hazaértek tajték vót minden ló.

217. *Fekete István 70 éves. Köhid gyarmati származású nő, állat gyógyítással foglalkozik.* Hát vót egyszer egy szegény ember és kinn vágott az erdőbe fát és nagyon elbusulkodott, hogy má kilenc gyereke vót és a tizedik meg utón vót. Má annyira busút, hogy: ó halál, mé nem gyüssz má, hogy vinné é belülük, hiszen má meghónak éhen. — Hát egyszer csak a halál megjelent ott az erdőbe, hát asztán asz mongya neki, hogy még nem gyüött é az idejük azoknak a gyermekeknek, had legyen meg a tizedik is. Hanem, aszongya, hijá é engemet komának, aszongya, és maj asztán én. aszongya, akkó, aszongya, én csinállok belüled egy nagy doktort és akkó, aszongya, te ojan híres doktor leszé, mer, aszongya, meggyógyul mind

akire a kezéd teszed és nagyon híres ember leszé. — Hát, aszongya, jó lesz, aszongya, halál koma, — így maradunk. Hát csak eregy haza, aszongya és ahun nagy beteg van, eregy oda. — Hát asztán a koma el is ment egy igen gazdag beteghő, egy úrhő, akihő az egyik doktor má bement, a másik meg kiment, osz mégse gyógyút meg. Hát oszt úgy is tett a koma, ément hozzá, megsimogatta a fejit és rögtön meggyógyút. Haj, rettentő sok pézt adott nekije. És meggyógyút az a nagy úr. A híre éfutamodott és vitték ütet mindenfelé és nagyon gazdag ember lett és a gyerekeit is asztán mind nevéte és akkó asztán a halál is ellátogatott hozzá egyszer, hogy megmutattya az életgyertyákat. Hát a halál bevezette ütet egy sötét pincébe és ott égték az életgyertyák és megmutatta a gyerekeinek is mindnek a gyertyáját, hogy mind hosszúak vótak. És asztán hát: az enyim komám uram, a mellik? — Megmutattya a halál, de má csak igen nagyon kicsike vót. — Ej komám uram, az enyim má csak ijen nagyon kicsi? — Hát ez így van komám uram, akinek az életgyertyája elég, ászt viszem. Hát magát is má nemsokára é kő vinnem. A halál osztán éfordút, a koma meg osztán gyorsan a leghosszabbik gyertyát kicseréte, az üvé helibe tette és az üvét elojtotta. Akkó a halál visszafordul: — ó komauram mos má míngyá viszem, má elalutt a gyertyája. — Hát mikó? — Hát mos míngyá, — Jaj komám uram csak má hát hagyjon még éni. — Aszongya, — nem lehet, komám uram. — Hát csak addig hagyjon, míg egy miatyánkot émondok. — No, ászt megengedem, aszongya. — Nohát, aszongya, komám uram mongya é a miatyánkot. — Hát komám uram megengette, hogy addig hagy élni, még egy miatyánkot émondok, hát mos aszongya a halálnak a koma, hát mos ráérek a miatyánkot akármikó émondani. — Hát a halál megígérte, hogy addig nem viszi é, míg egy miatyánkot é nem mond. És ekkor oszt a halál nagyon fősüt, hogyhát má mostan nem viheti el, mer nem monta el a miatyánkot. Hát mos má aszongya, csak iparkoggyon komámuram, hogy mentül előbb émongya. — No jó van, maj amikó én akarom. — Hát oszt abba maratt. A komából igen híres doktor lett, úgy hogy négyes fogaton járt. Hát osztán a halál nem tehetett nekije semmit. Egyszer asztán ment a négy lóvá, szánkóvá, téli hideg időbe. Egy szegény kis gyerek az országút mellett a hóba ott didergett, ott fagyoskodott. Aszongya a kocsisnak: megáj te, aszongya, az a szegény gyerek megfagy itt, fővesszük. Gyere íds kistíjiam, aszongya, hogy hinak. Nincs apád? — Nincs senkim, aszongya, árva vagyok. — Éhes vagy? — Éhes vagyok nagyon. — Hát mér nem mész, aszongya, jó emberekhő kérnyi, asztán annának? — De, aszongya, nem tudok ám imádkoznyi. — Nahát csak gyere ide fíjam, maj én megtanítlak imádkoznyi, aszongya. — Hát osztán elkezte nekije tanítani a miatyánkot, és te meg mond utána. Elmonta a miatyánkot, a gyerek monta utána s mikor asztán a miatyánkot elmonta, a gyerek aszongya: no komám uram mos má émonta a miatyánkot, hát gyerünk. Ez a vége, úgy vitte é koma a komát.

218. Egyszer vót egy öreg grófkisasszony, vén lány vót, hát igen csúnya vót, asztán a férfiak nem kapkottak utána. Arra fakatt má, hogyha az ördög gyünne é vele társalogni, még avvá is társalogna. Hát az ördög gavallérosan fölötözve meg is jelent. Megteccett a grófkisasszonynak a gavallér. Ez meg udvarót neki. Hát oszt így is vótak, ök társalogtak. De egyszer észrevette, hogy lólábai vannak és akkó megíjett tüle és nem akart vele társalogni. Oszt ászt ígérte, hogy nagy pusztája vót, hát még asztat egy béres fő nem szántya, hát addig nem társalog vele. Osztán kirendót a gróf kisasszony egy bérest, megparancsóta a leglustább két ökröt, meg a leglustább bérest, hogy szántogasson, de minden tíz lépésbe pihentessen. Hát úgy is vót. Az ördög észtet sokallotta, hogy hát mikó fogják észt főszántani? Odament hozzá oszt sürgette az ördög. De aszongya, hogy hát lusták az ökrök. Akkor asztán az ördög aszongya a grófkisasszonynak,

liogy ez igen nagyon lassan megy, fogják ütet bele az ekébe, ű hamarabb iöszántya az egész határt. Akkor asztán befogták ütet egy hámba és asztán a hámot megszentelték és akkó az ördög szántott. Hamarosan minden-
 iélékép ment a munka, ékésüt a szántássá. Hát most fogják ki belüle, de hát ezek nem fogták kij ütet belüle, Ű meg nem tudott szabadúni, így asztán hét esztendeig szántott má összevissza és nem tudott a hámbú sza-
 badúni, mer meg vót szentéve. Egyszer asztán történt, egy szabadságos katoná gyütt haza, asztán körösztü vágott a fődeken, ahol az ördög szán-
 tott. Az ördög elejbe ment az ekévé együtt, hogy hogy meri ű öszzeti-
 porni, amit ű ojan keservesen szántott? Hej a katoná meg asztán föllebb-
 vitte, hogy mit erre arra az apádnak, kiszolgátam a császárt, még annyi érdemem sincs, hogy a hazám fölgyén körösztü mennyek. Az ördög aszon-
 gya neki: no barátom csak lassabban, tudod én ördög vagyok és má hét esztendeig szántok itt és nem tudok ebbü az ekébü szabadúni, ha te enge-
 met kifogsz ebbü az ekébü, hát gazdag emberré teszek. No a katoná kapott rajta, mingyá kifogta ütet- Hát aszongya; hát ez a grófkisasszony nagy beteg lesz most, mer én belebújok és mindenféle doktorok gyünnek, de én egynek se gyüvök ki belüle, Asztán anná rosszabbú lesz, hát csak gyere és ott jelentkezzé, hogy te maj meggyógyítod. Valami kis vizet, mit üveget aggyá be neki és rögtön meggyógyul, mer én kígyüvök belüle és pézt kérje annyit, amennyit akarsz, mer ott van ölég, aszongya, és akko nagyon híres leszó. Asztán mos meg, aszongya, én elmegek és belebújok a kirájnak az egyetlen lányába, asztán oda ne gyüjj ám, mer én se akarok hazamenni üres zsebbé, de, aszongya, oda ne gyüjj ám. Hát oszt el is ment a kiráj lányba belebujt és nagy beteg lett a kiráj lánya és asztán oda is mentek orvosok, az egyik ki, a másik be, nem segíthettek rajta. Ennek meg a hire asztán éfutamadott, hogy a grófkisasszonyt egy szóra meggyógyította, Mingyá! rögtön a kiráj kerestette és hozatta oda, Ű nem akart odamennyí, mer megmonta neki az ördög, hogy oda ne gyüjj ön, de a kiráj aszonta, hogy a fejit ütteti le, ha nem gyün. Muszáj vót neki odamennyí. Hát amint odament az ördög mingyá elejbe gyün: nem montam. hogy ide ne gyüj. — Isz nem is azé gyüttem ide, hogy pézt akarjak innend is, kaptam eleget, csak azé gyüttem ide neked megmondanyí, hogy az a vín kisasszony gyün asztán hozza a hámot, — Az ördög megijett: micsoda, hozza a hámot? Hozza hát, azé gyüttem ide megmondanyí neked, Akkó az ördög kiugrott az ablakon, elment a pokolba és a kirájkisasszonynak semmi baja se lett. Ott is sok pénzt kapott. Itt a vége.¹

2. Találós kérdések,

Szöme négy, füle négy, körme pedig huszonnégy (lőhátas ember).

Ha egy szobába van négy macska, minden sarokba egy macska, akkó liáiny macska néz egymásnak szembe? (kettő).

Hány nyóc kalács meg egy darab?

Kocsi határnak hány nyele van (hat).

Bársony a bögye, villa farka, muzsika a szája, sárga a lába (fecske).

Utón megy, utón szalad, hun lassan megy, hun meg halad (kocsi-kerék).

Még él áll, holta után szaladgál (ballangkoró).

Rétes, de nem béles, kóstolom nem édes, piros hajnal a levele, mongya meg, hogy mi a neve (vöröshagyma).

Kívül szörös, belül nedves, emböröknek igen kedves (csutora).

¹ Az itt nem közölt, a szellemi hagyománnyal kapcsolatos gyűjtött anyag a Néprajzi Múzeum Ethnologiai Adattárában, kéziratban van letéve.

Két szarva van, két lába van, egy farka van, osz az emböröknek igen nagy szolgálatára van (csizmahúzó kutya).

Födön folyü, égen alü, mindig énekel (búbos pütyörke).

Egy házban laknak négyen, oszt négy ajtó van rajta (dió).

Mijén állat, aki mindig vele horgya a házát (teknös).

Akkora mint egy tehén, osz akkora hejen megfordul mint egy dija (ajtó).

A majomnak elő-hátü van, a menyasszonynak meg csak elő (m betü).

Két szörös közt egy meztelen (kocsirúd)

Mellik fija egyidös az apjával (asztalfija).

Kívül is szörös, belül is szörös, amit beletesznek az is szörös (sapka).

Télen meleg, nyáron hideg (kályha).

Födobják zöd, leesik piros (dinnye).

Két lány mennyi (egy pár).

Két hetes öregasszony hány éves (77).

Mikó nincs a feje a mónárnak a malomba (mikor kidugja az ablakon),

Mejik szekérbe nem fognak be (göncöl szekérbe).

Mijén almát szeret legjobban a király (hatalmát).

Hun van a nyúl a legmelegebb helen (lábosba).

Mi megy át az úton leghamarabb (viszhang).

Mindig nyílik, még se virágzik (ajtó).

Meddig megy a nyúl az erdőbe (a közepéig, mert azután már kimegy belöle).

Kerek isten faja szép tizenkét ága, szép tizenkét ágán ötvenkét virága, ötvenkét virágán három arany alma, aki kitalálja hull a virág arra (esztendő).

Mér megy a nyúl a hegynek (mert a hegy a nyúlnak nem mehet).

Akárhová vitték, mindig fejbe verték (szíta).

A szamár hun toppantott ojan nagyot, hogy az egész világ hallotta (a Noé bárkájában, mert az egész világ ott volt).

Az egész világot átéri, mégis egy tyúk átlépi (kerékcspás).

Mijén kő van a szentegyház falában legtöbb (kocogogatott).

Mér csináták dombra a szentegyházat (péNZÉrt).

Ha főveszik sír, ha leteszik sír (lánc).

Az erdőben mijén fa van a legtöbb (hajas).

Mijén tóba nincsen víz (hintóba).

Mijén tóba nincsenek halak (hintóba).

Födön föjü két karó, azon föjü hatakó, hátakon föjü rippancs, azon föjü szíppancs, azon föjü a sűrű erdő, abba malacok laknak (ember).

Ájgazik, bugazik, még se leveledzik (Duna).

Ábécébe hány betü van (három).

Mijén hordóra nem tesznek abrincsol (levélhordóra).

Mijén fa nem ég el a tűzön (tréfa).

Tiszta fényes születése, lucskos sáros temetése (hó).

Csontréten vascsíkö legel (borotva).

Négy gyermek egymást kergeti, de soha el nem érheti (kocsikerekek).

Fán ül, de nem madár, szoknyás de nem leány (pap a szószéken).

Én amennyi annyi, anyámasszony kétannyi, apámuram ötté több, hár«
man vagyunk százesztendősek (18—36),

Mejik ló visz tüzet a hasába (vasaló),

Mejik torba nem ölnek disznót (sátorba).

Ha kimegy beáll, ha bemeget kiáll, ha főmegt leáll, ha lemeget föláll (macska farka).

Vögybe tó, parton hó, harminckettő egy se jó (öregember).

Egy kalap alatt ezren laknak (mák).

Fekete bőr piros hus, izög-mozog belecsusz (csizma),

Alul lukas fölül sérthetetlen hogy van az? Hét, volt, három lett hogy van az? Egy nyúl fél lett, mér van az? (Ezt a kérdést egy fogoly tette fel. Mert meg volt engedve, hogy havonkint egyszer csomagot küldjenek nekik s ennek a fogolynak is küldött a felesége. 1 kulacs volt fölül pecséttel, alul kifúrva, 2. hét pogácsa volt, négy elfogyott belőle, 3. egész nyúl volt s a felét megette az ör. Az asszony az egyik pogácsába belesütött egy cédulát s arra volt ráírva, hogy mit küldött. A fogoly hat hónapot adott a bírának, de a bírák nem tudták eltalálni (ezt nem is mindenki bírja), ekkor elővette a cédulát, de ekkor már másik ör volt. A régít behívták, a foglyot elengedték s az őrt tették helyébe.)

Egyszer ment Fajankó híres Píripócsra, kilenc drótostóttal a sors szembehozta, kilenc drótostótnak hátán kilenc zsák vót, minden zsákba kilenc vín macska nyivákót, minden vín macskának kilenc fióka ja, macskát drótostótót, zsákot mind egybevéve számiccsák ki még pedig biztosra, hányan mentek voltaképpen Píripócsra? (Fajankó).

Vicces közmondás.

Asz monta a vak gazda a sánta gazdasszonynak, hogy mongya meg annak a görbe szógálónak hogy mennyen le az omladozó pincébe, osz hozzon fő bort a töredezett hordóbú a csónak iccébe, mer bíró bírsága, kaloda válcsága, aki ezt émongya, egy pint bor az áldomása.

3. Falucsúfolók.

Emögyünk a högyre möggyet szönnyi, viszünk könyeret ögye mög a fene a bögyödet apád se övött ögyöbet. (Kocs).

Kocsi gerin.

Ögyé möggyet, nem kő tödd é, nem baj, maj mögöszöd röggé. (Kocs.)

Kocsi ember nem szereti a metét tésztát levesbe, mer kiüti a szemit.

Mocsán kítúrta a csacsi a krumplit.

A mocsaiak bekötötték a csikót az istállóba egerészni.

Nekidül, mint mocsai a ködnek.

A mocsaiak főhúzták a bikát a toronyba legéni.

Mocsán ásatlan kút van a házak előtt.

Mocsán a házak farrá vannak betóva a többi közé.

A mocsai embereknek csörgös kődökük van (hogy megtudják, ha a másik faluba mennek).

Mocsán főpofózták a malacokat, mer nem érték föl a vajút.

Szendi bögő.

A szendiek leborították a kiscsikót a palláson.

Szendén a szecskavágót letették a pincébe egerészni.

Bokodi gubacs, bokodi kis tarisznya, bokodi bunkós.

Krumpít szednek, mekkora? Mint a bokodi ember.

Hová mennek? Bókodra. Gojváér.

Megunták a hajdínát, mint az igmándiak.

Igmándi rosseb.

Igmádon megszőrösödött a gombóc, asztán megborotváták,

Az igmándiak villává ették a kávé.

Dadon a bikát főhúzták a templom tetejire legéni oszt a kötél rá-szorút a nyakára, má kezdött fúdokóni, ékeszte a nyévit ötögetni, osz ékesztek csettegetni, örütek, hogy mos má fölért, me má kanyarít (legel)-

Dadiak bekötötték a szúnyog szemit, hogy ne csípjen.

Dadi gubacs.

A tataiak pötyögő fenét talátak a högybe.

Tatába főhajtották a legyeket a pallásra, osz évötték a létrát, hogy le ne gyűjjenek,

Etei düddő, nekem bizony nem kő.

Az eteiek fejszévé vágják az aluttejjet.

Kömlődön odébb tóták a templomot, a bíró letette a szürit, hogy ad-dig tóják; egy cigány meg ára ment, osz éiopta a szürit, nem figyének oda, osz amin tóják, asz mongya a bíró: megájunk a tolássá, mer má rajta van? a szűrön, nem látni (ezé nincs szűrük),

A kömlödi toronyóra szerint hány óra (nincs óra).

Kömlödi fésarkantusak, kömlödi bakhuszárok.

A kömlödiek főmenekütek a pallásra mer gyütt a kód — asz hitték árviz.

Gesztesiek köröszbte vitték a létrát az erdőbe.

Ácsi szamarak mind tetüled hasasak (Ács-i fiatalemberék mondják)*

Szákon lekaszták a búzát a szél elül, mer asz hitték éhajtya-

4. Játékok.

Gyermek ujjain számolják:

1. Ez ément vadászriyi / ez meglüte, a középső hazavitte / a gyűrűs ujj megsütötte / a kis ujj mind megette, kére kére gombocska / mére szalatt nyulacska / kertek alatt lukacska / abba szalatt nyulacska*

Gyermek arcán játszó:

2. Itt az oltár / itt a két vánkös / itt a két égő gyertya / itt megy be a pap / csingilingi.

Nádpálcán lovagoló gyermeknek:

3. Gyi te fakó gyi te sárga / milyen áldott két paripa / egyik se kér abrakot.
4. Hej Béla Béla / ablakomba Béla / levágtam egy bakonyfej et / abba tüzet raktam / néném a két szomszédba nincsen fejsze / nénémasszony szitkolódik / bátyámuram káromkodik / csapd agyon csapd.
5. Csip csip csóka / vak varjúka / adide a szekeredet / nem adhatom oda / tyúkok ünek rajta / hess é hess /
6. Cset Papára pillangóra / Györbe gyöngyér / Komáromba kontyér / Papára pipáér / Kanizsára dohányér /
7. Cse cse Pápára pillangóra / onnan megyünk Komáromba / csecse Pápára / cse cse.

Bölcsődal.

8. Csicsija babája / aluggyon kisbaba / csicsija babája / nincs itthon a papája / ément a vásárra / gyöngyöt hoz a kislánynak a nyakára.
9. Ne ri j j á Lajoska / te lesző a dicső katona, / ne ri j j á Lajoska, stb.

Gyermekek mondják, amikor felhő alá futott a nap:

10. Süss föl nap / Isten napocskája / ki van teregetve / a baba ruhája / szárítgasd, szárítgasd / arany sugaraddá,
11. Süss föl nap / szén György nap / a kert alatt a kis bárány / maj meg-fagy.

12. *Esőbe a gyerekek széttárlják karjukat, forognak és énekelik:*

Ess e-ső, ess, bu-za bukro-sodjék, zab szapo-rodjék,
 rozs bukrosodjék. Az én hajam olyan legyen, mint a csikó ^{farka,}
 még annál is hosszabb, mint a világ hossza.

21. sz. kotta.

13. *Kákicsnak (gyermekláncfű) mondják a gyerekek:*

Ég a gyertya ég / el ne aluggyék / míg a gyertya lobbot nem vet / gusgójunk le mind. — Egy elfujja, a többi lekukszol.

14. *Hintázó gyerekek (egy ül a hintában, a többi körülötte) mondják:*

Hinta, barinta, kará-csonyi Katus-ka.

22. sz. kotta.

egy. Hinta, barinta, karácsonyi Katuska, kettő. És így tovább.

15. *Csigát, ha látnak, ezt mondják:*

Csi-ga biga gyere ki,
 ég a házad i-de-ki. Kapsz tejet, vaját,
 holnap-ra is ma-rad.

23. sz. kotta.

16. Két nagyobb egy kisebbet közrevesz és összefogott kezén hintáztat;

Gólya hozza kis fiát aranyle- pe - dőbe, hozza, viszi,
lete - szí tiszta lepe- dő- be.

1

24. sz. kotta.

Kiszámoló versek. (Számláni).

17. Erdőbe mentünk / fát szedegetni / Utánunk jött édesapánk / hátba-
veregetni / nád közé bujtunk / nádsipot csináltunk / az én sipom így
szólt / di dá dú / te vagy az a nagyszájú.
Körbe állnak. Egy számol. Mellbe érinti a körben állókat, magát is,
akire az utolsó szótag esik, azon nagyobbakat lök és az kiáll,
18. Madarak voltunk / földre szálltunk / buzaszemet csipegettünk / mond
meg rózsám hány szem kell.
Mint az előbbi. A kérdésre az, akire az utolsó szótag esik, becsukja a
szemét s mond egy kis számot. A kiszámlálás ezzel a számmal történik.
19. Szól a rigó az erdőbe / szí szú szalmaszál / nádi nádi varga pál / tik nem
búbos / tied lud fo . . . / enyim a hatos, (mint a 17.)
- 20- Hová mész te kis nyúl / szórt szedegetni / minek az a szőr / szítát kö-
tögetni / minek az a szita / korpát szítágotni / minek az a disznó / hájat
sütögetni / minek az a háj / kocsit kenegetni / mine*k az a kocsi / fát hor-
dogatni / minek az a fa / házat csinágotni / minek az a ház / legényeket
leányokat beleszalogatni, (mint a 17.)
21. Gyerekek gyerekek mit jáccunk / békaföldben kotorásszunk / aki a leg-
első szót szólja / az lesz a béka anyósa.
Kiszámlolás után várnak, míg valaki meg nem szólal, az lesz a fogó.
22. Tele fele vödör víz buk.
A körben állóknak a kiszámoló lehajtott fejét üti, akire a buk esik,
az lebukik és kiáll.
23. Andandandala / cirkurbarbala / karbaliti komarliti / bum.
A kiszámoló egymásra rakja két öklét. A jobb ököllel sorra ráüt a já-
tékosok kitarított öklére. Akire a bum esik, az marad ki.
24. Egedem begedem csukordabé / ábáfádé domine / ékusuz pékusuz pam-
palékusz / eje beje / bumbusz,
25. Egedem megedem bakkecske / három lábú menyecske / hozd ki Péter
a komát / had vágom le a nyakát.

26. Pad alatt, pad alatt volt egy ház / abba lakott Mikulás / kért tőlem bablevest / attam neki nyaklevest.
27. Étkem betkem kergetőcske / szól a rigó az erdőbe.
28. Étkem betkem keirgetőcske / szól a rigó az erdőbe / csíri száz szabó pál / fuss ki / menj ki / tied lesz / szedd ki. /
29. ó ó ó / tündés karinó / akire jön a kilenc / az lesz a fogó.
30. Egedem hegedem tengertánc / hajdú sógor mit kívánsz / nem kívánok egyebet / csak egy darab kenyeret.

Csoportos játékok.

51. Mély kútba tekintek / arán szálat szakítok / benne látom testvérkémet biborba bársonyba gyöngyös koszorúba / ki húzzon ki testvérkémet.
- Körben állnak összefogódzva, egy kuksol a közepén, balra forognak, a kérdésre a benn kuksoló egy nevet mond a játékosok neve közül, mire az kihúzza őt s maga kuksol helyébe. Jobbára csak lányok játszák.
32. Körben áll egy kislányka / lássuk ki lesz a párja / lássuk kit szeret a legjobban / ahoz fordulok gyorsan / ezt szeretem legjobban / vége vége mindennek / vége a szerelmünknek /
- Körbe állnak összefogódzva, egy áll benn, a kör forog balra. Ezt szeretemnél a bennálló egyet megfog a forgók közül, fordul vele egyet s az áll be a helyébe.
33. Járom a kerteknek aj ját / se ne járja se ne tagadja / nincs nekem egy eladó lányom / nem adom én az én lányom / hintó nélkül, / hat ló nélkül / három arany gyűrű nélkül / kapitány úr a legszebb lányát kéreti / amelyik tetszik.
- A kör áll, benn áll az asszony s kívül körül jár a kapitány. A verset a kettő párbeszédés alakban mondja. Végül a kapitány kifog egyet a körből és forog vele a körben.
- 34.

Járom az ud-va-rát já-rom, csak egyedül magam járom.

Szeretem az ember-sé-gét, cok ide. Bár csak ide se jöttem volna,

lovam lábát ki se töredeztem vol-na. Ha most innend többet vissza

elmegyünk, sárga cipő nél-kül...
sem megyünk,

25. sz. kotta.

Ki se lehet mondani a Mariska nélkül,

A kör balra forog. Egy áll benn, A vers végén egyet, amelyiknek a nevét mondja, kifog a körből és avval táncol,

- 35, Bömbömbika / kert alatt a csorda / sőt az anyjának / tejet a fíjának / tüzes láncot a nyakába / úgy ugrassák a Dunába /
A kör forog balra, egy áll benn. A nóta végén másik áll be helyébe..
- 36, Egy szem szőlő érik már / érik már / Paréj Gizát kérik már / kérik már / hova megy a levele / barna legény kezibe / tedd el legény ládába / aranyos skatulába / ha kérik hát vedd elő / vágd a Gizi fejihő /
A kör forog, egy áll benn, A vers végén egy másik fordul vele s beáll a helyébe,
- 37, Nyissuk ki a galambházat / hogy a kiscalamb kiszáhat / szálljon ki a zöld mezőre / friss virágos temetőre /
A kör forog, benn áll a galamb, kívül sétál a sas, A sas üldözi a galambot. Ha megfogja, helyet cserélnek,
- 38, Sicc ki cica, / sicc ki cica
A kör áll, benne az egér, kinn a cica, A körben állók összefogott kezüket, illetve karjukat hol föltartják, hogy kinyissák a kört, hol meg; lecsukják.
- 39, Nyuszika az ágyon / ülve szundigájon / nyuszi talán beteg vagy / hogy még nem is ugorhatsz / nyuszi hopp / nyuszi hopp / megfogott már egyet /
A kör forog, a nyuszi benn kuksol, A vers végén fölugrik és beforgat egyet a maga helyébe.
- 40, Kis kacsa fürdik fekete tóba / annyához készül Lengyelországba / lengyel mosdjál szép kis menyecske / ölej csókolj / akit szeretsz kapd be /
A kör forog balra, egy áll benn, A vers végén egyet beforgat,
- 41, Mikor a menyasszonyt esküdni viszik / akkor a vőlegényt az ágy alá teszik / hegyire vegyire apró gombostűre / az ördög sodorja selyem keszkendőbe /
A kör forog balra, benn áll a menyasszony, kinn a vőlegény, A vers végén a vőlegény bemegy és megforgatja a menyasszonyt,
- 42, Fehér liliomszál ugorj a Dunába / támaszd két karodat szép arany pálcába / még is mosakodjál / meg is fésülködjél / valakinek kötényébe meg is törülközzél /
A kör forog balra. Egy kuksol benn s a vers szavai által megkívánt mozdulatokat végzi. Akinek a kötőjébe törülközik, az megy be helyébe,
- 43, Lánc lánc eszterlánc / eszterlánci cérna / cérna volna / selyem volna / mégis kifordulna / pénz volna karika / karika / forduljon ki Mariska / Mariskának lánc /
A kör forog balra. A megnevezett kifelé fordulva forog. Amikor mindenki kifordult, befelé fordulnak.

44. Hej szomorú koszorú / mért vagy olyan szomorú / azért vagyok szomorú / mert a nevem koszorú / találd ki a nevemet / hogyan hívnak engemet /
A kör forog balra, egy kuksol a középén, szemét eltakarva. A vers végén egy hozzámege s megüti. Ha kitalálja nevét, az ül be helyébe,
45. Tüzet viszek ne lássátok / ha lássátok se mondjátok /
A kör áll és éneklő többször ezt a verset. Kívül sétál egy, benn kuksol egy. Akit a kívül sétáló megüt, az lesz a palozsna s az mege a kör közepébe.
46. A gazda a rétre mege / a gazda a rétre mege / a szógáló is vele mege / a mosogatórongy is vele mege / a kéménysöprő is vele mege / stb..
A kör forog balra. Jobbra sétál körülötte a gazda. Mosogatórongy, stb. szavakra kifog egyet a körből s avval sétál. Végül mindenki a gazda után forog.
47. Sűrű csillag ritkán ragyog a réten / az én rózsám szénát kaszál a réten / Olyan szépen penge-penge-pengeti a kaszáját / odavárja búbanatos babáját / Aki legény jöjjön velem kaszálni / ne csak mindig a lányokkaL cicázni / vágok olyan sűrű sűrű sűrű rendet a réten / kilenc kislány nem szedi fel a héten.
Körbe állnak és összefogódkodnak. Két szembenálló pár föltartja a kezét. Az egyik pár megindul és átbújik a másikon, magával húzva a kört. Mikor az utolsó párhoz érnek, (amelyik föltartott keze alatt bújtak át), azok kifordulnak és most ezek bújnak át az első pár keze alatt.
48. Csigá biga gyere ki / vacsora vár ideki / kapsz tejet vaját / holnapra is marad / süssünk süssünk valamit / azt is megmondjuk, hogy mit / tökéletes jó édes / csigá biga gyere ki /
Összefogódkoznak sorjában. Az első pár feltartja a kezét. Az alatt bújnak át és tekerednek csigába. Ha kész a csigá, visszafordulnak.
49. Bújj bújj zöldág, zöld levelecske / nyitva van az aranykapu / csak bújjatok rajta / sárga cukor vörös bors / mindjárt rád kerül a sors / szaladj pajtás ha nem szaladsz fogva maradsz / hová méz citromhoz vagy narancshoz.
Kettő összeség, hogy melyik a citrom s melyik a narancs. Ezek és még* egy harmadik összeségjék és föltartják kezeiket, A többiek sorba kapaszkodva bújnak át alattuk. Fogva maradsz-ra lecsapják a kezét s kérdeznek. Amit választ a játzó, arra az oldalra áll.
50. Hátulsó pár előre fuss /
Párosával fölállnak egymás mögé. Elöl áll egy külön. Ez elkiáltja magát. A hátulsók kétfelé válva előre futnak, hogy ott újra összeálljanak. Az elöl álló egyet mege akar fogni. Ha sikerül, párba áll vele s a ki-maradt áll egyedül előre.
51. Mege a gyürü vándorútra / egyik kézből a másikba / aki lássa mege ne mondja / merre van a gyürü útja / csöm csöm gyürü / kollán gyürü / itt csöng / ott csöng / itt add ki a zálogot /

Lányok leülnek a földre körben, A gyűrűt zsinagra kötve húzogatják jobbra balra, A kör közepén behunyt szemmel áll egy, akinek így kell megfogni tudni a gyűrűt,

- 52, Fétek-e a fekete embertől / nem /

Jobbára fiúk fölállnak egy sorban, Szemben velük mintegy 30 méternyire áll a fekete ember. A párbeszéd után a sor szalad felé, ha sikerül neki valakit elfogni ütéssel, akkor az is fekete ember lesz,

- 53, Csilin csilin / ki kopog az ajtón / angyal gyün az aranypálcával / mi tetszik / virág / milyen / őszirózsa / őszirózsa mehetsz / gyühet az ördög / kolomp kolomp / king kung íung / ki kopog az ajtón / ördög a ganéhordó vasvillával / mit akar / virágot / melyet / sárgaliliomot / nincsen, kiszáratt a kiskertemből / piros rózsát / piros róza mehetsz /

Egy lesz az angyal, másik az ördög, harmadik a gazdaasszony. Ez virágneveket ad a játzóknak. Fölállnak, Az angyal és ördög egymás mellett, a virágok a gazdaasszony mögött. Minden virág oda áll, ahova kérték. Ha már mind kikérték, akkor jön a mázsálás. Az angyal és a gazdaasszony keresztben megfogják egymás kezét és a rá hasrafekvő lányokat meghintázzák. Utoljára jön az ördög, azt a földre ejtik,

- 54, Gyertek haza kislibáim / nem megyünk / mitől féltek / farkastól / mibe lakik / verembe / mit eszik / kosfejet / mibe mosdik / arany tálba / mibe törülközik / arany kendőbe / mibe fésülködik / arany fésűbe / gyertek haza kislibáim /

Az utca egyik oldalán áll a mama, a másikon a kislibák, az árokban félre két-három farkas, A mama és kislibák párbeszéde után a libák futnak a mamához, a farkasok igyekeznek megfogni belőlük, A megfogott visszamegy a libákhoz,

- 55, Kutyaugrócska, Csak fiúk játsszák. Egyik lekuksol, fejét lehúzva, a másik átugrik rajta s az kuksol le. A következő már kettőn ugrik át.

- 56, Csillagugrás. Csak fiúk játsszák. Három összeteszi a fejét s összefogja a kezét, A többiek a fejükbe kapaszkodva vetik át rajtuk magukat egyenkint,

- 57, Mit csinálsz te vén róka / tüzet rakok / minek az a tűz / vizet forralni / minek az a víz /tyúkot kopasztani / minek az a tyúk / megenni / honnan veszed / tüled /

Föláll a róka, szemben vele keverget a tyúkmama, háta mögött sorban a tyúkok, A párbeszéd után a hátsó tyúkok közül próbál kifogni, a tyúkmama védekezik,

- 58, Sánta róka gyere ki / sánta róka gyere ki /

Sorba állanak. Szemben, rajzolt házban a róka, A róka házán kívül csak féllábon ugrálhat. Kihívják a verssel s ütik, míg a róka is meg nem ütött egyet. Ekkor ez áll helyébe,

- 59, Magyar német oláh tót / nyisd ki babám az ajtót / kinyitottam az ajtót, / belépett egy marha tót / kért tőlem bablevest / adtam neki nyaklevest /

Csak fiúk játsszák labdával. Mindenki választ magának nevet. Magyar, német, oláh, tót, hottentotta, padláb, lengyel, stb. Egy külön áll s elkiált egy nevet és földobja a labdát. Annak kell elkapni, akinek a nevét kiáltotta s az rögtön meg kell, hogy dobjon vele valakit, akinek egy pontja lesz. Ha a felszólított nem tudja elkapni a labdát, úgy öt dobják meg vele. Tíz pontnál újra kezdik a játékot.

60. Hun az olló / ott nyírnak a /

Öten játsszák. Négy kört rajzolnak a földre, nem messzire egymástól, mindbe áll valaki, az ötödik kérdez. A négy másiknak mindig helyet kell cserélni, ezalatt az ötödik igyekszik valamelyik házat elfoglalni.

61. Add odébb / add odébb.

Álldogáló gyerekek közül üt egyik a másikra, az tovább adja, stb.

62. Fiúk játsszák a rántócskát, sudarazást.

63. Rablovasdi.

Minden fiú ledobja a földre a sapkáját egymás hegyire. Egynek bekötik a szemét. Ez szedi fel sorjában a sapkákat s kiabálja: rabló, csendőr, ló, gazda, a sapka tulajdonosa rabló, csendőr, stb. lesz. A gazda és csendőr elmennek aludni. Ezalatt a rablók ellopják a lovakat. A fölébredt gazda keresi lovait s elmegy panasza a csendőrökhöz. Ezután gazda és csendőr együtt kergetik a rablókat, míg csak vissza nem szerzik a lovakat.

64. Sulykolás.

Minden fiú leteszi középre sapkáját. A sapka körül kört formálnak. Húzkodják egymást a körben állók olyanképen, hogy egy fellökje a sapkákat. Akkor ezt megsulykolják: fejét lehajlítva lefogják, egy kisebb végtagjait négyen megfogják fektetve s a lehajolt és a lóbált gyerek hátsó felét összeverik.

65. Pilicka játszás.

Egy beáll a körbe, kezében hosszú bot, a cselőke. A többiek kis darabka fácskákat dobálnak neki, mit a cselőkével vissza kell ütni tudni röptében. Ha harmadszorra sem talál el egy botocskát, úgy más áll be helyébe.

66. Csürömlika.

Minden játszóknak van egy hosszú botja s a bot számára a földre rajzolt háza. Egy játzó a csürömlika, kinek a boton kívül labdája is van, botjának viszont nincsen háza. A játék kezdetén mindenki botja a labdán egyetlen házban van. A játékosok elmondják: csürömlika egy, csürömlika kettő, csürömlika három, erre a labdát kiütik. Most mindenki botjával házába megy. A csürömlika házat keres. Aki teheti, üt a labdán s ha idejében nem foglalja el botjával a házat, úgy a csürömlika teszi bele a magát s a kimaradt játékos a csürömlika.

67. Köcsögösi.

Különválnak egy szógáló, egy gazdaasszony és két macska. A többiek, a köcsögök egymás mellé leülnek. A macskák nyávognak.

A gazdaasszony így szól a szógálohoz: én most émegek kapáni, de ha egy köcsög is elvész, meg leszó verve. A szógáló főz, ezalatt a macskák feldöntik a köcsögöket. Jön vissza a gazdaasszony: no kész a rántás, hát még semmi sincs,-tüz sincs rakva, mi van a köcsögökkel. Látja, hogy föl vannak döntve, Cicuska gyertek, cicuska tötök tejet. A macskák odamennek, jól elveri őket. Újra megtöltik a köcsögöket, vagyis fölállogatják s elölről kezdődik a játék.

68. Öreganyám diót tör.

Mi csörög a padláson / öreg anyám diót tör / adjon egy kicsit / nem jó, mert megmászta a kígyó / csak adjon / férges, eszik a kukacok / mégiscsak adjon egy kicsit / nincsen beletettük a kalácsba / nem látták a kislibáimat / de igen / merre mentek / arra mentek a dödöllés útnak / hány lépés / huszonnégy / nincsenek arra / merre mentek / elmentek a mákos utcába / hány lépés / harminc.

Sorba állnak. Leghátul áll az öreganya, tapsol kezével. Szemben a sorral feláll Jolán s kérdez, a sorban az első válaszol. Végül az öreganya előre szalad, Jolán utána. Mind Jolánra szalad és csipkedi. Közben: gigágá, mula Jolán vigyázz rá-t mondanak.

69. Túrús asszony. Sorban állnak egymás mögött. Hátul a túrús asszony.

Egy áll szemben a sorral és kérdezi sorra mindegyiket: jó napot hun lakik a túrúsasszony / szomszédba / a legvégső mondja: én vagyok az / eljöttem az arany tálamért / már régen eltört / sir a kérdező / no gyűjjön visszakup egy macskát / mi lesz a neve / Mariska / egy gyermek megy vele. A kérdező mindaddig jön, míg minden gyereket el nem vitt. Kér arany csizmát, kap egy kis kutyát, arany nadrágot / már régen elszakadt / arany nyakravalót / elveszett / arany kést / bicska nem is vót kigyütt a nyele / hát szerezzon bele / stb., stb.

70. Réfösdi. Egy gazdaasszony, egy cigányasszony és egy szobalány. A többiek a réfek. A gazdaasszony leméri a réfekeket: most elmegyek kicsit kapálni. A szobalány főz. Jön a cigányasszony: hol az ollója / majd elmegyek utána / ezalatt a cigányasszony lopkodja a réfekeket. Jön haza a gazdaasszony: no mit főztél / sürtü kását / hadd nézzem meg a réfeimeket / hisz hiányzik s elveri a szobalányt / a szobalány utána szalad a cigányasszonynak s visszahozza / nem loptam, vettem húsz forintért, / mindenki öt veri el.

71. Kirúgni. Csak fiúk játsszák. Fejmagasságban fába vágják a kést s lábbal kell kirúgni.

72. Pitykövezés, Csak lányok játsszák. 5 golyóval a földre terített kötényen. Öt iskola van. Előbb fel kell szedni négyszer egy, kétszer két, egyszer három és egy, egyszer négy golyót, majd pedig a kézfej háttára feldobva visszafelé elkapni legalább hármat.

73. Pecsenyét forgatni. Kettő összefogja keresztben kinyújtott karját, ráfektetnek hassal egy-egy gyereket s föl-ledobálják.

74. Gyerökkidobó. Csak fiúk játsszák. Heten játsszák, közülük hat erős nagyobb gyerek, egy pedig kicsike. Kettő-kettő összefogja párhuzamosan kinyújtott karját, három pár egymás mellé áll fel s a kis gyereket egyik karról a másikra dobják. Úgy jár, mint masinában a törek.

75. Itt a kanál itt itt itt- Csak fiúk játsszák. Egy sunyó, szemére sapkát húznak, A többiek szaladgálnak körülötte és kiabálják itt a kanál itt itt itt. Akit elfog, annak a szemére kerül a sapka.
76. Lóra ugrócska. Egy vánkos áll, a többi sorban lehajtott fejjel egymás ülepének támaszkodik. Jön a lovas kiáltással egy sorban átugrálja őket.
77. Ütötéma. Nagyobb fiúk játsszák. Általában négyen játsszák: adogató (a) kapó (k) ütő (ü) és járó (j). Járó lehet több is. a adja a labdát ü-nek, ü üti k-nak, amíg a k utána szalad, addig j helyre szalad és vissza, k j-t veszi célba, ha eltalálja, mielőtt helyére érne, akkor j lesz ü és ezzel ü nyert,
78. Golyózás. Kis gödröt ásnak és vett golyókat igyekeznek belegurítani, akié nem megy be, az másodszorra már pöcköli a golyót,
79. Pézezés. Két fiú játssza. Várat rajzolnak. Dobják a pénzeket. Akié közelebb esik, az szedi fel mind s feldobja. Az írás-osak az övéi, a többi a másiké.
80. Sántika a neve a két menyországgal és két pokollal, szentegyházzal, egy meny országgal és egy pokollal rajzolt 4, illetve 7 szakaszból álló iskolának. Mindkettőbe dobnak, fél lábbal ugrálnak utána, a menyországba és pokolba lábbal ugranak be. Ha valaki egyszer kijárta az egészet, házat dob magának, mibe a többi nem léphet be. A szentegyházba szoktak csukott szemmel is ugrani.
81. Tégy végy. Fából faragott kis kocka oldalára t (tégy), v (végy), m (mind), n (nincs) van írva. Ezt sorjába pöckölik, s ahogyan a kocka fordul, aszerint, tesznek be a középre, vesznek onnan stb.
82. Hinnázás. Vess ki torony tetejébe, / megéledt az isten tehénkéje / milyen szölkék barnák / mint aféle szőri szarka / száj ki pajtás a hinnából / mert nem a te pénzed ára / szállj ki / ugorj ki / hadd száradjon odaki. / A hintázó körül állók mondják ezt a verset, ki kell neki ugrani.

Tollfosztásbeli játék.

83. Tolla, tolla mi tolla? Tyúk tolla.
Szőre, szőre mi szőre? Disznó szőre stb.
Egy kérdez, a többi felel. Aki elhibázza a feleletet, álogot ad. A játék végén kiváltják az álogot. Ez így megy: (megint egy kérdez, egy meg felel): álog álog de gyöngy álog / mit érdemel ez az álog / / ez az álog azt érdemli, hogy csókolja meg a legényt, vagy kerülje meg az asztalt stb.
84. Fekete, fehér, igen, nem, mit vettél a pénzeden?
Ruhát. Piros is volt benn? Igen. Fehér is? Nem.
Egy kérdez, egy meg felel. Minden színt szabad mondani, csak fehérét vagy feketét nem. Aki elvétí, álogot ad.
85. Egyet tojott a fűrjecske fűrj fűrj rendembe / rendem csipke rendem búkor ráró reketye / ripityom gyere be rózsám az ölembe / ripityom gyere be rózsám az ölembe. /
Mind éneklí a verset, de ripityom-ot csak egynek szabad. Aki elvétí, álogot ad.

5 Köszöntők

Karácsonyi kolompokok köszöntője:

1. Sípok és trombiták szépen harsogjatok / szent karácsony napján köszöntőt fújjatok / mert ha nem fújtok / elmúlik órátok / álgya meg ar isten dicső koronátok / csibe kacsa réce legyen nagy sereggel / boldog karácsony esztendőt aggyon a jóisten minnyájuknak ittend, akik csak itt vannak ebben a kis házban / szájjon áldás rájuk minnyájukra itten /

Gyermekek karácsonyi köszöntője:

2. Kis karácsony nagy karácsony / megsüt-e már a kalácsom / ha má megsüt aggyák ide / had eszem meg melegibe /

Gyermekek újévi köszöntője:

3. Én kis katona vagyok a sarokba állok / boldog újévet kívánok

vagy

i

4. Tiszta szívből azt kívánom újesztendő hajnalán / az örömmek gyöngy-madara szálljon be az ablakán / rakjon fészket a szívébe soha el ne szálljon / piros rózsát, piros kedvet vígan hangicsálgjon /
5. Eljött már a szent újév napja / hozzájuk betérve / eljöttem a becses házuk tiszteletére / kérem szeretettel ne legyenek terhükre senkinek / még elérek verseim végére / isten hatalmaddal ki az eget bírod / kinek kinek nevét kis könyvbe írod / írdd fel e szent újév napját fehér könyvecskébe / ültess a szerencse legfőbb szekerére / éljen virágözék szép familiája / az egeknek áldása szálljon reája / végbe mennybe vigye az egeknek atya / gyenge kis morzsa ezeket óhajtja / ez szóm és mondásom boldog újév napokat kívánok.
6. Engedje az úristen / hogy több újévi napokat megérhessen erővel / egészséggel békességgel / ne olyan búval bánattal / több örvendezési napokkal / aggyon az úristen bort búzát békességet / holtak után örök üdvösséget / ha pedig valamennyiünket kiszólít az árnyékvilágból / ez szóm és mondásom / boldog újévet kívánok.

Cigányköszöntő karácsonykor, újévkor, névnapkor:

7. Kívánok sok szerencsét boldogságot sok számos éveket kedves családjukkal egybe és mindnyájuknak kívánok sok szerencsét boldogságot.
- 8- Aggyon az isten bort búzát békességet / kurta farkú malacot / olyan évekkkel sok szerencsét és boldogságot kívánok mindnyájuknak.

Kanász újévi köszöntője:

- 9- Aggyon az isten bort búzát békességet / kurta farkú malacot / olyan legyen szalonnája / mint a mestergerendája / aggyá az isten, hogy sok boldog újévnapot élhessen erőbe, egészségbe, békességbe.

Gyerekek húsvéti köszöntője:

10. Kis kertben jártam / rózsafát láttam / el akart hervadni / szabad-e öntözni / öntözés után / boldog húsvéti ünnepeket kívánok.

Névnapi köszöntő:

- 11, Vig örömmel nagy örömmel mostan köszöntünk / háborúság szomorúság távozzék tőlünk / mert szent nevenapja felderült / szeme könnybe nem merült / ugy mint mára vig órára frissen elkészült,
- 12, Eddig jóra való vótá / hanem ha esztán folytatod / egy óráig se leszé jó, akkó. asztán főcsaplak /
- 13, Begyüttünk a kentök böcsületös házába / éltesse az isten hogy kentök főkereshessük / vendégségöt találhassunk /
- 14, Köszönjük a szívességit bátyámuramnak / aggyon az isten ezerannyit mint amit adott helötte / éltesse az isten háza családjával együtt.
- 15, Örömforrás támad az én szívembe / nagy vidulást érzek most a lel-kembe / mert látom hogy ragyog szent Erzsébet csillagja / örömet hoz kedves nevenapja / kívánom hogy a Jóisten sokáig éltesse / ha meghal a meny országba helyezze / arany gyöngy koronát tegyenek a fejébe / ugy vigyék el Ábrahám kebelére, /
- 16, Isten éltesse / István meg a X, Y, (felesége vagy férje neve) é ne haggya / Isten éltesse az uram feleségít (—) a feleségem urát.

Gyermekek névnapi köszöntője:

- 17, Cinkét fogott az orrom amíg idejöttem / nem bánom ha szarkát is csakhogy idejöttem / cinke szarka hess el hess had mondom a nótám / éjjen soká bácsikám csak ez a mondókám /
- 18, Isten éltesse sokáig / bankóba járjon bokáig /
- 19, Csúszik a nyúl a fagyon / Pál napja ma vagyon / néném asszony húst aggyon / bátyám uram pénzt aggyon /

Cigányköszöntő:

- 20, Aggyon az isten bort búzát barackot / kurta farkú malacot / olyan legyen szalonnája mint a mestergerendája /

*Lakodalmi köszöntők:**Vendéghívás.*

- 21, Alázatossággal lépek e hajlékba, az ég áldása szálljon a benne lakókra,
A házigazdától bocsánatot kérek, hogy tisztos házába belépni merészlek.
Jövetelem okát elmondom én böven, egy szép ünnepély van készőlőben.
Melyre a családod általam tudatja a vőlegény ő tisztességes atyja
Ki majd jövő szerdán a kedves fiának és az ő szerelmes jegybéli párjának
A község házában tartja esküvőjét, saját házában meg a mennyegzőjét
Ennek a szép napnak megüljük a torát, készített a gazda bőséges vacsorát,
Szíveskedjenek majd nála megjelenni, vacsora után a táncba is részt venni
Jelenjenek meg majd jövő szerdán reggel és szívesen látom a többi sereggel.
Ez szóm és mondásom.

Vőfély kikéri a bokrétát.

22. Tisztesség e háznak, jó napot kívánok én itt a vőlegény követeként
 állok
 És midőn bemutatnám e háznak magamat, kérem hallgassák meg
 egynémely szavamat
 A vőlegény úr nekem arra adta szavát, ha szépen megkérem ked-
 ves menyasszonyát
 Kalapomra ékes bokrétát fog rakni, lobogó szallagot a mejjemre
 adni
 Én tehát fölkérem a vőlegény nevében: pálcámat, mejjemet, kala-
 pomat díszítse föl szépen.

Asztalhoz való ültetési vers.

23. Tisztelt háznép kérem halljunk egy okos szót
 Tálalva az étel tölték boros korsót
 Mind asztalra hordom, de hogy el ne hűljön
 Ki-ki tisztességgel az asztalhoz üljön
 Ha már mind leültek én újra megjelenek
 Hogy teletáliból bőséggel merjenek
 De ha addig valaki elunná magát
 Itt a seprőkoró piszkálja a fogát.
 Még egyet a szakácsnének bőven kitálalá
 Ne hagyja hát senki ászit az asztal alá
 Te meg cigány ne tátsd ott öblös szádat
 Hanem tedd keresztül, zörgesd száraz fádat.

Étlap üres asztalhoz.

24. Tisztelt vendégek az étel már készen, kóstolják meg fajtos vacsora
 léssen
 Bolondgomba leves tyúkszem csipetkével, patkánysült leöntve moso-
 gatólével
 Bóhatüdő szépen barnára pirítva szurokkal megrakott finom palacsinta
 Kapca szétmetélve dohánnyal behintve tetőnek zsendelye barnára meg-
 sütve
 Agárnak a farka lószőr salátával kirántott nagykavics gyermekko-
 csonyával
 Nadrág új spékelve vénasszony fogával, egy berúgott kocsis vörösés
 orrával
 Tölgyfának a kérge mászkáló kukaccal izzadó maminak zsirjában sült
 pacal
 Baka sarkantyúja valódi halenyvvel férjnek a tüdeje mérges ínyes
 nyelvvel
 Szagos sajtpaprikás lócitrom levével megtoldva egy nyüzött szúnyog-
 peccsenyével
 Ostornyél darabja lúgkőbe áztatva egy meztelen balha jégbehűtve fázva
 Ez a magyaroknak híres eledelük
 Ha ide felhozom, jóízűn megesszük.

Tyúkhús behozatalakor.

25. Behoztam a tyúkhúst kakas taréjával, nem cicerél többet a szomszéd
 tyúkjával
 hanem a vőlegény a menyasszonyával.

Mártás behozatalkor.

26. Behoztam a paradicsom mártást mellyért a vőlegény és a menyasszony egymást csússzak, másszák, én meg a nyoszolyó lányokat.
Násznagy uram a bőgős cigányokat.

Borleves.

27. Ha lehúzza a mészáros a tehénnek a bőrét, iszik rá a csizmadia jókedvében lőrét
Igyál pajtás bort ne vizet a tehén bőre jól megfizet
Hús is lesz a káposztába, ihaj csuhaj igyunk rája.

Torta behozatalkor.

28. Uraim a szél a murvát összehordta
Egy péklegény tejjel *mézzel* összegyúrta
Tetejében ezt a szép virágot szúrta
Azt mondják, hogy ennek igazi neve torta
Amint szemembe tűnt ékes formája, azt hittem, hogy a német úr új hálósapkája
De aztán megtudtam, hogy drága sütemény, hogy hát behozhassam
Vigyázva jöttem én és nem is lett hibája nézzék im felteszem
Szép menyasszonyunk majd hogy örül ezen hogyha megízleli és kedvesét kínálja but feledve
Csókra áll a szép pici szája becsülettel
Adom tessék messék, de már banda erre te is ráhúzhatod
Kaptok érte reggel fokhagymaszárt hatot.

i?or behozatalkor.

29. Mikor Nóé apánk Isten parancsára a vízözön elől futott a bárkába
Minden állatfajból s növényből egyet vitt
Hogy a vész után ne nélkülözzön semmit
Ám a legbölcsebben mégis csak azt tette, hogy a szőlőtökét el nem felejtette
Neki köszönhetjük, hogy a bort ismerjük
Amiből erőnket, kedvünket szerezzük
Rajta hát urak töltsünk a pohárba
Igyunk a Nóé apánk emlékére máma
Hogy a szőlőt termesztette legyen érte hála
Neki köszönhessük szívünk vígassága.

Vidéki menyasszony házánál beköszöntő.

30. Ma hajnalba alig hogy virradt a reggel
Összesereglettünk számos nép sereggel
Jöttünk aztán tisztos hajlékukhoz végre
Kedves menyasszonyunk nagy tiszteletére

Násznagy urakhoz van egy kis kérésünk
Odakinn várakozik szép sereg vendégünk
Legyenek szivesek őket befogadni
Mi se fogunk érte adósak maradni.

Menyasszony búcsúztató.

31. Tisztelt vendégsereg egy kis szóra kérem
Egy pár szót indítok, amíg végét érem
Egymás 'iránt való igaz szeretetre

Isten s ember előtt való szép életre
 Tesz ma fogadalmat a menyasszony és párja
 Ki az elindulást már alighogy várja
 A mátká búcsúzik az édes szüleitől, szivéből szeretett testvéreitől
 Szólna de nem tud látom bus arcáról
 Én tehát elmondom mit elméje gondol
 Legyünk türelemmel nemes kompánia
 A gyermeksuttogás szünjék odahátra.

Búcsú az apától.

Elsőben is apám szóm hozzád fordítom
 Búcsúbeszédemet zokogva indítom
 Köszönettel veszem atyai voltodat, hogy ápoltál engem kedves leányodat
 Az egek ura a te öregségedet gyámolítsa értem a te szép vénségedet
 az élők sorába tartsa meg életedet
 és mindenkor frissítse egészségedet
 melyet nem érdelek gondviselésedet
 áldjon meg az isten szivemből kívánom ezennel bevégzem téled búcsuzásom.

Búcsú az anyától.

Kedves jó anyám hát neked mit mondjak, ki hűn dajkált engem leányodat
 Boldogul follyanak napjai éltednek mert jó anyám voltál te gyermekednek
 Rátaláltam immár szeretett páromra, eddigi helyemet ujjal cserélem ma
 Bocsáss el engem anyám szárnyaimra áldásod kísérsen engem utaimba

Búcsú a testvérektől.

Kedves testvéreim fogjátok meg kezem tőletek válásom esik nagy nehezen
 Tartson össze Isten minket testvéri szeretetben jók legyünk egymáshoz az egész életben

Búcsú a barátoktól.

Kedves leány barátaim ó bocsássatok meg hogyha vétettem valaha valamit tinektek
 Köszönöm a hozzám való szívességtek legyetek áldottak míg e földön éltek.

Búcsú a szomszédoktól, rokonoktól.

Végre szomszédaim jönnek elől renddel, tisztelt rokonaim a vendég-sereggel
 Kik hozzám valának szives szeretettel áldja meg az Isten mind boldog étellel.

Legeslegutoljára tisztelt násznagy uram
 kigyelmedhez hangzik az utolsó szavam
 Az úr Isten segíjjen ki fenn az égben van
 Vége a búcsúmnak, követem az uram.

6. Vegyesek.

Kortés verse.

Hej a kocsi határon
 Ghiczy ül a számaron
 Bűjj Mihály vezeti
 Az öreg Némedi meg neveti,
 “

Eljött már a hideg ősz, hideg ősz
 Hej a Ghiczy krumplicsős.

Baktervers:

Tizet ütött már az óra / gazda vigyázz a szógádra / gazdasszony a szógá-
 lódra / indítsd őket az álmra / pihenjenek munkájukban / mert nincs
 írva homlokukra / mire verrad fel holnapra / öröme kel e vagy bura /
 imádkozzál tíz az óra.

Tizenegyet ütött már az óra / gazda vigyázz a szógádra / gazdasszony
 a szógálódra / indiccsad őket a jóra /

éjfélt után ütött egyet / egy nappal értünk má többet /

Éjfélt után óra kettő / dicsértessék a teremtő / de minek a helységőrző /

ha az Isten nem segítő /

éjfélt után ütött ötöt / Kati jól megfőzd a tököt / mert ha nem főzöd
 meg jól a tököt / nem kajátok többet ötöt /

Cserépáros verse:

Fehér edényeket / aki vesz, annak lesz / aki nem vesz / beteg lesz /

Rongyos zsidók verse:

Lidika, Lidika gyere ki / tüt árulok ideki.

Jóslás.

Reggeli esőről: reggeli vendég nem állandó ha állandó maradandó.

Föülről (Komárom felől) jön a szél, nem lesz eső.

Pirosság az ég alján esőt vagy szelet hoz.

Balatoni szél esőt hoz.

Amikor túlságosan sűrű a csillag, eső lesz.

Ha felhő van a napnyugtánál, eső lesz,

A hold udvara nyugaton esőt, keleten szelet hoz.

Ha a mocsai harang idehallik, eső lesz.

Ha közel van a hegy, eső lesz.

Ha a vonat hallatszik, hideg lesz.

Ha a száki harang hallatszik, változó idő lesz,

Januárban ahány nap köd van, annyi fagy lesz májusban.

Ha valamit elloptak, rostát vagy zsoldárt forgatnak, hogy kitudják a tetteit. Ilyenkor a rosta kérgébe nyitott ollót szúrnak s az ollónál fogva tartja két asszony egy-egy ujjával a rostát. Az egyik azt mondja: Szent Péter, Szent Pál mond meg azt énnekem, ki vitte el a tyúkomat pl. Valakire, akire gyanakszik gondol és ha az a tolvaj, a rosta arra fordul, — A zsoldárba kulcsot szorítanak bele a zsoldár csattjával s a kulcs fogójának állja alatt tartja két asszony egy-egy ujjával a zsoldárt. A kérdés ugyan az, mint a rostánál,

A szerelmi jóslásokat máshelyütt közöltük.

Orvoslás.

Ha a gyereket szemmel verték, megfüstölik, megtudandó, hogy ki verte meg, Cserépf ödöbé vizet öntenek s abba három szikra izzót tesznek s arra gondolnak, aki itt volt, látta és szemmel verte a gyereket. Az izzó leül, ha tényleg verve van a gyerek. Ekkor evvel a vízzel kell megmosdatni a gyereket, a vizet pedig a söprűre önteni. Ha ez az eljárás nem használ, úgy meg kell füstölni. A füstöléshez földre tesznek pár szem izzót, arra mezei söprűt tesznek, fölé tartják a gyereket s letakarva egy ruhával füstölik. Ruhástól kell a bölcsöbe visszatenni.

Szemmel vert gyereket *világváltó fű teájába* is fürdetnek.

Hótrú való rongyot ha tesznek rá, az is jó.

Az ótvart nem jó gyógyítani, mert a gyermek szemére megy. Akt mégis gyógyítja, az szent jánosfüvet (patikába veszik) főz meg rá,

A szőrös gyereket rongyba kötött buzakorpával kell mosogatni.

Hideglelésről — *hideglövés* — egy darab fát kell a küszöbre tenni s megkérdezni, hányszor lelte ki a hideg. Ahányszor kilelte, annyit kell vágni a fára baltával, A fát az első idegen kocsi fel kell dobni, — elviszi a hideglelést.

Fájós fogat füstölik böléndekmaggal földöröl. Vagy elégett bagót, törköt, tömjént tesznek rá.

Aki náthás, rozskenyérhajat pörköl a tűzhely tetején s azt szívja be.

Fájós gyomorra fehér szurkot vesznek, ezt megtörik, vászonruhára tesz a ráborítják a fájó részre. Másnap reggel kámforos pálinkával megöntözik. Kilenc nap múlva leválik magától a ruha s elmúlik a fájás.

Köhögés ellen a különböző *herbatéket* használják.

Sárgaság ellen a kerti nyulfüle teáját vagy a hegyes levelű utifű teáját isszák.

Lábfájásról ezerjófű teája lcell.

Ha felnőttet rontottak meg, úgy napnyugatnak (a nyugvó nap felé) kell előnteni egy pohár vizet, mibe só, paprikát, ecetet, kenyeret, szalonát tettek.

Sebre flastrom: vöröshagyma zsírba sütvé, hozzá kevés táblaolaj, kis szappan, sáfrán, liszt,

Gyülékes sebre paradicsomot vagy zsemlekását kell sáfránnyal megfőzni.

Kelésre kócba csavart vöröshagymát parázsban szappannal összetörnek.

A sebet sokszor csak simítóval kell lesimítani.

Gyomorfájás ellen bodzabogyóból liszttel s tejjel főznek kását.

Derékfájás ellen a földön kell hemperegni, ha szent György nap előtt megzördül az ég.

Állatorvoslás.

Ló sebére vagy daganatára általában ecetes agyagot forralnak.

Juh kergesége kétféle: vízhólyagos vagy patakukacos. Néha kitrüszsenti a juh a patakukacot, ha nem, úgy a feje tetején egy kis kerek darabot ki kell vágni bőrből és a csontból s kipíszkálni a kukacot, hólyagot. A csontot vissza kell tenni, a bőrt helyére varrni.

Másik juhász ugyanekkor ereli a juhot, a szeménél beleszúr, hogy folyon egy kis vére,

Rüh ellen dohányt főznek s ennek levét keverik tímsóval.

A megpuffadt birka hasát dobolják, mi:* egy másik a száját kifeszítve tartja.

Büdössántaságnál le kell faragni a körmét s kékkövel, vitriollal vagy választóvízzel leönteni.

Léság, (amikor romlik a vére) ellen babszemnyi kékkövet nyom le a juhász a birka torkán.

7. *Sírfeliratok.*

Halottsirató. (gúnyvers).

Csak sirassa, sirassa / egy mérő búzát kap / tetézve nem csapva / si-
rassa csak, sirassa // ó ha meg nem adja, jaj ha eltagadja // tetézve adom /

Sírfeliratok:

Most már hamvad a érző sziv szeretettért nem dobog. De a kedves
férj emléke hív Neje kebelében élni fog.

Nehéz volt a megválás töletek De az ápolásért az Isten áldjon meg
de azért soha el ne feledjetelek.

Pihenjetelek hü férjem s gyermekeim e sírnak csendjében.

E sírbolt fed egy hü anyát és egy hü apát kiknek Isten áldja Minden
szem porát.

Ezen emléket emelte Szeretet férje Kiugyan a sírban Kíván nyugodni.
Meghalgatta az úr a te imádságodat látta a te könyhullatásodat és íme
meggyógyított tégedet.

Sírva vetetük meg ágyad Hogy kipihend halni vágyad Szived nem fáj
mijenk vérzik Fájdalmat az élők érzik.

Nem haltál meg csak fölemelkettél Folytatod a menyben Mit a földön
már megkeztél.

E sír emléke mely jegyzi hogy D. J. élete .. . ik évében fáradva szen-
vedve a halál pihentető ölében az .. . augusztus .. ,án a halál szemfedelét
borított reája Áldás Béke hamvaira.

Az élet örömeiben, bajaiban békén s boldogan együtt élt élettársának
legyen e sír csendes nyughelyük Áldás poraikra.

A szorgalom áldozata lettem csak az Isten tudja hogy mennyit szen-
vettem Jó szüleim s testvéreim feledjetelek engem. Itt nyugszik az Úrban ..

Bevégzed életed sok küzdés után. Itt hagyál minket magunkra árván.
De szeretted tüze ki nem aludhatik. Jóságos emléked örökké öröködik . . .

Hiába takar a sír, hiába vagy halott, Halál fölött örökké él mennyei
alakod. Ha fellobog a lelkem, a messzeség felett, Megölel a menyben a
férji szeretet.

E sír bolt fedi. .. hideg tetemeit ki élte ... évben amidőn a legnagyobb
munka hevében foglalkozott véletlenül egy szerencsétlen félrelépés vitte ko-
porsóba, szeretett neje s szüleinek szív szaggató bánatokra 1873 . . .

Gyász emlék. Két kincset fed e gyászos sirhalom kettős a bu kettős a
fájdalom, atyát s lányát kik elhunytak korán amaz élte delén ez élte haj-
nalán, harminnégy év az apa ideje, tizennégy csak a házas esztendeje Tíz
éves volt csak az ártatlan leány hogy sirba szállt édesatyja után. Nevők . . .

Noha szó nélkül haltam meg, azért soha el ne felejtsetek. Isten veletek.

8. *Leltár.*

Az itt bemutatott táblázatunk a vagyoni megoszlás alapján
elkülönülő csoportok 1936-ban felvett inventáriumát tünteti föl
(ugyanezekről szoltunk a Gazdálkodás c. fejezetben is), 1. B. L.
gazda, 2. G. I. gazda, 3. B. J. kigazda, 4. K. J. zsellér, 5. G. I.
zsellér, 6. P. I. kimmenciós vagyonáról, jövedelméről és kiadásá-
ról kíván képet adni.

B. L. 38 éves, felesége M. J. 32 éves, 3 gyermekük van.

Haz: 2 szoba, konyha, melléképületek. 80 magyar hold föld, ebből 74 szántó, a többi szőlő és kaszáló. Mindezt 2 férfitelessel (az egyik 32 é., évi bére 13 q gabona, 1 hold földhasználat, koszt; a másik 15 év., évi bére 6 q gabona, fél hold földhasználat, koszt), egy részesaratóval és egy kiségitő napszámmal munkálja. Birtokát 1500 P védett tartozás terheli. A belső munkákat az asszony maga végzi egy kis 12—14 éves lány segítségével. Ennek havi bére koszt és 3—5 P.

Évi fogyasztásuk 16 q búza, 18 q krumpli, 2 q bab, 1.20 q só, 0.48 q cukor, 0.12 q rizs, 0.05 q paprika, 0.02 q bors, 0.15 q szappan, 60 liter petróleum, 100 skatulya gyufa, 150 pakli dohány á 24 fillér, 4—4½ hl bor, az egyik tehén teje, a sajt amit a birkák teje ad. Levágnak 6 db. sertést á 100—150 kg. 30—40 csirkét, 20 kacsát, elfogyasztják mintegy 30 tyúk tojását. Eltűzelnek 10 méter fát, 10 q szenet, elfogyasztanak 2 q káposztát, 0.50 q egyéb zöldséget. Ezek összes értéke kb. 2360 P.

A gazdasághoz szükséges beszerzések: 13 q műtrágya, 0.30 q gálic és 0.50 q kénég. Egyéb kiadások: kovácsnak 80—90 P, bognárnak 30—35 P, állatorvosnak, kanásznak, pásztornak, tehenesnek 100—150 P, borbélynak 8 P, állami adóra 700 P, egyházi adóra 50 P, biztosításra 25 P. Kiadásai összege kb. 1298 P.

A 74 holdból gabonavetés 40 hold (18 hold búza, 7 hold rozs, 7 hold árpa, 6 hold zab), a búza átlag 8, a rozs, árpa és zab 6—6 q-t hoz holdanként. A föld másik felében krumpli, kukorica és takarmánynövények vannak. A krumpli 40, a kukorica 18 q-t hoz holdanként.

Eladásra kerül a konyhán elhasznált és vetőmagnak felretett búzán kívül az egész búzatermés és az összes rozs, minden más terményt felétetnek. Piacra kerül 10 hizott sertés, 15—20 tömött liba.

G. I. 53 éves, felesége L. E. 51 éves, 2 gyermekük van.

A házból egy szoba kiadva, nekik egy szoba, konyha marad és a melléképületek. 30 hold föld. Ebből 650 .D-öl szőlő, a többi mind szántó. A gazda fiával és tavasztól őszig egy szolgálóval dolgozik. Ujabbán a gazda maga nem dolgozik, napszámost állít maga helyébe. 1300 P teher van a földjén.

Évi fogyasztásuk: 14 q búza, 10 q krumpli, 0.50 q bab, 0.70 q só, 0.25 q cukor, 0.04 q rizs, 0.03 paprika, 0.005 q bors, 0.15 q szappan, 12 liter petróleum (csak istállóban), a lakásban villany 36 P. 100 skatulya gyufa. A tej javát eladják, borfogyasztásuk 3—4 hl, vágnak 2—3 disznót á 100—150 kg. Baromfit nem, vagy igen ritkán vágnak. Fát 2—3 métert vesznek, a többi megterem (meg nem határozható). Szénszükségletük 5 q. Zöldségféle 40—50 kg vegyesen, káposzta 100 kg. Ezek értéke kb. 1150 P.

A gazdasághoz szükséges beszerzések: 7 q műtrágya, 0.15 q gálic és 0.10 q kénég. Egyéb kiadások: kovács 70 P, bognár 25 P, állatorvos, kanász, tehenes, pásztor 100 P, borbély (2 emberre) 11 P. Állami.adó 336 P, egyházi adó 30 P, biztosítás 17 P. A kiadások összege kb. 710 P.

A miga 30 holdjához árendál 12 lioldai. Árendája holdanként $i\%$ q búza és az adója. Volt 26 hold gabonavetése, a többi kukorica, krumpli, takarmány. Eladásra 6—7 q szemes kukorica kerül és a föl nem élt és vetni el nem tett búza, rozs. Eladnak 5—6 hl bort, 1—2 borfút, 4—5 hizott disznót, 40 kacsát, ugyanannyi csirkét, mintegy 40 tyúk tojását.

B. I. 63 éves, felesége P. E. 61 éves, 1 leánygyermek otthon, 2 férjnél.

Házuk egy szoba, konyha, a második szoba kamrává alakítva. 11 hold saját föld, 4 hold vagyonszállásos, 2 hold szőlő, 500 P teher.

Évi fogyasztásuk: 8 q búza, 10 q krumpli, 1 q bab, 0.28 q só, 0.05 q cukor, 0.03 q rizs, 0.02 q paprika, 0.06 q szappan, 20 liter petróleum, 52 skatulya gyufa 150 csomag dohány á 8 f. A bort megisszák, keveset adnak el, csak a szomszédnak; levágnak 1—2 disznót á 100—150 q és 6 tömött libát. Eltűzelnek 2 méter fát. Zöldségből meghatározatlan a fogyasztás, de igen kevés, káposztafogyasztásuk 1 q. Ezek értéke kb. 660 P.

A gazdasághoz szükséges beszerzések: 2 q műtrágya, 0.05 q gálic és 0.04 q kénég. Egyéb kiadások: kovácsnak 15 P, bognárnak 8 P; kanásznak 2 P. Állami adó 80 P, egyházi adó 5 P, haszonbér 70 P, Hitelszöv. 70 P. A kiadások összege kb. 280 P.

Volt 3 hold búzavetés, ugyanannyi rozs, 6 hold kukorica, a többi krumpli és takarmány. A fölös gabonán kívül 32 q kukorica és 3 malac kerül piacra, valamint 6 tömött liba.

J. K. 54 éves, felesége Sz. J. 52 éves, 4 felnőtt fiúgyermekük van.

1 szobából, konyhából álló házrész, 2 hold saját, 2 hold Ofb. föld. 163 Q-öl szőlő (arendált pince). Adósság 110 P.

Évi fogyasztásuk: 18 q búza, az állatokkal együtt 15—20 q krumpli, 1 q “bab, 0.50 q só, 0.01 q cukor, 0.01 q rizs, 0.02 q paprika, 0.10 q szappan, “35. liter petróleum, 100 skatulya gyufa, 140 csomag dohány a 8 f. Kevés zöldség, 80 kg káposzta. Eltűzelnek 2 méter fát Levágnak 2 disznót á 90—100 lg és 3—4 tömött kacsát. Ezek értéke összesen kb. 780 P.

Kiadásaik: Állami adó 63 P (hátralékkal), egyházi adó 5 P, törlesztés 112 P, biztosítás 16 P. A kiadások összege kb. 190 P.

A fiúk magukra keresnek, egy szolgál, ennek a mosatásért kapott földjén (800 D-öl) termett kukorica a szülőké. Saját földjén termett 6 q búza, 10 q csöves kukorica, 16 q krumpli, a megváltott földön 3.50 q kukorica.

G. I. 33 éves, felesége Sz. J. 50 éves, 2 gyermekük van.

1932-ben építették Faksz kölcsönnel az egy szobából, konyhából és kamrából álló házat a megváltott helyen.

Évi fogyasztásuk: 9 q búza, 4 q krumpli, 0.50 q bab, 0.30 q só, 0.04 q cukor, 0.02 q paprika, 0.12 q szappan, 25 liter petróleum, 100 csomag gyufa, 100 csomag dohány á 8 f. Eltűzelnek 4 méter fát. Zöldség, káposztafogyasztásuk mintegy 0.50 q. Levágnak 1 100—150 kg disznót, ezt mind zsírnak dolgozzák fel. Ezek értéke összesen kb. 421 P.

Férfi és nő állandóan dolgoznak. A férfi részesarató, mint ilyen munkaiéi jesítménye: májusban krumplivetés: 5 nap, takarmánykaszálás: 4 nap, f zénakaszálás: 4 nap, gyűjtés: 4 nap, hordás: 2 nap, kukorica kapálás (2-szer): 7 nap, aratás: 15 nap, hordás: 14 nap, cséplés: 30 nap, krumpliszedés: 10 nap, répaszedés: 6 nap, kukoricaszedés: 3 nap. Keresete: 3.40 q biiza 2.50 q árpa, 1.50 q zab, 0.17 q rozs, 4 q krumpli, 14 q kukorica és <0.75 q rozs külön a répaszedésért.

Az asszony szakácsné aratásra a majorban. 17 napi munkabére: 150 D-öl föld, 0.75 q búza, 0.75 q rozs. A férfi a kimaradó napokat napszámában tölti, A felvétel idején napszámos volt, ezzel egész télen 35 P-t keresett.

P. I. 38 éves, felesége G. J. 36 éves, 4 gyermekük van.

A férfi kap évi szolgálatáért (mindennap reggeltől estig dologban van, az ebédet úgy viszik neki, estére hazajár): 20 q gabonát, 4 méter fát, 0.24 q sót, naponta 1 liter tejet és 24 P fertálpénzt. Kap 1 hold földet kukorica alá, 1000 Q-ölet krumpli alá, mindezt megmunkálva. Kap annyi szalmát, amennyi kell.

A gabonából felélnék 14 q-t, a termett 10 q krumplit szintén megeszik. A kukoricát eladják s a pénzen és az eladott gabona árán vesznek 50 q zsírt, 0.10 q cukrot, 0.01 q rizst, 0.02 q paprikát, 50 liter petróleumot, 100 skatulya g-vufát, 30 csomag dohánnyt á 8 f és 0.06 q szappant. Ezek értéke összesen kb. 460 P.

A vizsgálat alá vett hat család ingóságainak leltárát a következő táblázat tünteti fel:

Leltár.

	1	2	3	4	5	6
<i>Házban asztal</i>	2	2	1	1	1	2
<i>sarokpad</i>	—	2	2	2	—	—
<i>ágy</i>	4	5	5	5	2	2
<i>(régí szekrény) ómárium</i>	—	2	1	1	—	1
<i>(szekrény) kaszli</i>	2	1	1	—	—	—
<i>sublót</i>	1	1	—	1	1	—
<i>stelázsi</i>	1	—	—	1	1	1
<i>éjjeli szekrény</i>	2	—	—	—	—	1

	1	2	3	4	5	6
szék	6	8	5	5	4	3
gyalogszék	1	2	1	5	1	—
zsámoly	1	2	—	—	1	—
fogas	1	2	1	1	1	1
rúd	—	—	—	—	—	—
kép	8	—	5	20	1	—
függő lámpa	1	1	1	1	1	—
álló lámpa	4	1	1	1	2	1
tükör, fali	—	1	1	1	1	—
tükör, asztali	toalett tükör	—	1	1	—	—
divány	1	—	—	—	—	1
varrógép	1	1	—	—	—	—
kefetartó	1	1	1	1	—	—
konyhaasztal	cseléd ágy	1	1	—	—	—
konyhakaszi	—	1	1	1	—	—
konyhapolc	—	2	2	2	—	—
hokedli	1	—	—	—	—	1
vizespad	1	1	1	1	—	1
gyerekszék	1	—	—	—	—	—
falióra	1	vekker	vekker	zsebóra	1	vekker
csizmahúzó kutya	—	—	—	1	—	—
fejőszék	1	1	—	—	—	—
szappantartó	1	1	—	1	1	1
olló	1	1	1	1	1	2
tinta	1	1	1	1	1	1
kalamus	1	1	1	1	1	1
hajkefe	1	1	1	1	1	1
cipőkefe	2	1	2	1	1	2
ruhakefe	1	1	1	1	1	1
fésű	2	2	2	2	1	1
borotva	—	—	—	1	1	1
pamacs	—	—	—	1	1	1
fogkefe	1	2	—	1	1	1
mosdótál	1	2	—	1	1	1
szalmazsák	5	5	—	5	2	2
párna	3	2	—	—	—	—
vánkos	9	16	8	6	9	2
kisvánkos	—	—	1	1	2	1
dunna	4	4	5	5	2	2
ágyterítő	4	5	5	5	2	2
lepedő	12	10	5	5	2	2
párnahuzat	—	—	—	—	—	—
vánkoshuzat	15	52	4	6	9	5
dunnahuzat	5	8	5	5	2	2
törülköző	12	12	5	12	6	5
szakajtóruha	12	12	6	12	6	5
abrosz	6	5	1	4	1	5
szalvéta	56	6	5	4	—	—
konyharuha	12	6	—	—	—	—
női ing	24	12	2	8	8	4
alsószoknya	6	2	2	1	5	2
öltöző ruha	10	5	5	5	6	5
pruszli	—	1	1	2	1	2
nagykabát	5	1	2	—	—	—
kiskabát	—	—	—	1	—	—
nagykendő	—	1	1	1	1	1
fejkendő	10	5	6	5	5	5
zsebkendő	52	18	6	12	5	5

kötény	10	3	3	1	4	2
kesztyű	2	1	1	1	—	—
harisnya	12	2	1	1	2	2
cipő	4	1	2	2	1	1
papucs	—	1	—	—	—	—
csizma	1	1	1	—	1	1
mamusz	—	—	—	—	—	—
férfi ing	14	12	4	6	4	4
gatyá	12	8	4	6	4	4
öltöző ruha	4	2	2	2	2	2
kabát	3	2	2	2	1	2
öreg mándli	—	—	1	—	—	—
kalap	3	2	2	2	1	1
sapka	—	—	1	1	—	1
melles kötény	3	2	1	—	—	—
csizma	3	2	1	1	2	1
cipő	—	—	—	—	—	—
papucs	—	—	—	—	—	—
bakancs	—	—	—	—	—	1
kapca	—	—	—	—	—	—
lisztes láda	—	1	1	—	—	1
sodródeszka	1	1	1	1	1	1
máza	1	1	1	—	—	—
húzómérleg	tányéros	1	—	—	—	—
vasfazék (üst)	1	1	1	1	1	1
teknő, dagasztó	1	1	1	1	1	1
teknő, mosó	1	1	1	1	1	1
dagasztóláb	1	—	—	1	—	—
szapuló	—	1	1	1	—	—
szapuszék	—	1	—	—	—	—
mosódézsza	1	1	1	—	—	—
káposztásdézsza	1	1	—	1	—	—
mángorló	—	1	—	1	—	1
húsvágósék	—	1	—	—	—	—
vesszővéka	10	8	3	4	6	2
karkosár	2	2	2	2	2	1
verembejárókosár	—	—	2	—	—	—
borítókosár	3	1	1	1	1	—
szakajtókosár	12	3	4	4	5	3
aszalókosár	—	1	1	—	—	—
ruhakosár	1	1	—	—	—	—
ebédes fazék	6	7	2	4	6	2
lábás	4	3	3	3	2	4
fazék	4	6	4	5	3	2
palacsintasütő	1	1	1	1	1	1
tarkedlisütő	—	—	—	—	—	1
cseréppohár	4	3	2	3	6	2
levesestál (cserép)	4	2	3	3	2	1
kásástál	—	—	2	1	—	1
pléh pohár	8	3	2	4	2	7
tölcsér	1	2	—	—	—	—
szűrő	1	1	1	1	1	2
reszelő	2	1	1	1	1	1
tökgyalu	1	1	1	1	—	1
káposztagyalu	—	1	kicsi	kicsi	—	—
pogácsa-szagató	2	1	—	1	1	2
messző	—	—	1	1	—	—
félliter	1	1	1	1	—	—
krumplitörő	1	1	1	—	—	1
paradicsomtörő	1	—	—	—	—	—

	1	2	3	4	5	6
nokelli szaggató	1	1	1	1	1	1
kovászfa	1	1	1	1	1	1
kanalas	1	2	1	1	1	1
főzőkanál	12	4	5	7	2	5
merítőkanál	5	2	1	2	1	1
habozókanál	1	1	—	1	—	1
kácsasütő	1	1	1	1	—	—
kuglófsütő	5	—	1	—	—	—
tepsi	5	2	5	4	5	2
hurkasütő	—	1	1	1	—	1
kávéskandli, k. masina	1—1	2—1	—	—	—	—
vödör (vizes)	5	5	2	2	2	2
vödör (moslékos)	2	2	1	1	1	1
fejődézsza	1	1	—	—	—	—
köcsög	12	4	5	—	—	—
véndő (fa)	—	1	2	—	—	—
véndő (bádóg)	5	2	—	2	2	2
sótartó	1	1	1	1	—	—
fűszeres doboz	állvány	—	—	6	—	—
olajoskorsó	—	—	1	—	1	1
csőpóvas	—	1	—	—	1	1
piszkavas	1	—	1	1	—	—
szita	2	2	1	1	—	—
rosta	1	1	1	1	—	—
vasaló	1	1	1	1	1	1
csuszaszedő	1	1	1	1	1	1
mozsár	1 fa 1 vas	1 fa	1 fa	1 fa 1 vas	—	1 fa
húsdaráló	1	1	—	—	—	—
kanál	18	10	4	16	6	8
villa	18	12	5	6	4	4
kés	18	12	4	6	2	5
nagykés	5	2	1	2	1	1
tányér (kis)	—	—	2	—	—	—
tányér (nagy)	18	30	18	10	8	6
pohár (kis)	12	12	—	9	—	—
pohár (nagy)	6	6	5	5	6	—
csésze	12	—	12	—	—	—
tál	—	—	—	1	—	—
szószos tál	—	—	—	1	—	—
bögre	—	4	—	—	6	—
kancsó	2	1	2	1	—	1
virágpohár	1	5	—	—	—	—
befőttes üveg	20	8	4	4	2	—
lekváros üveg	5	4	2	8	1	—
uborkás üveg	2	2	1	5	1	1
paradicsomos üveg	60	50	6	20	17	8
sütőlapát	1	1	1	1	1	1
szénvonó	1	1	1	1	1	1
piszkafa	1	1	1	1	1	1
pemet	—	1	1	1	1	—
kenyérrács	1	1	—	—	—	—
törő	—	—	—	—	—	—
tiló	—	1	—	—	—	—
gereben	—	1	1	—	—	—
rokka, rokkaszár	—	2	1	1	—	—
orsó	—	4	2	1	—	—
gombolyító	—	2	1	1	—	—
motolla	—	—	kézi	1	—	—
vasláb	—	1	1	—	—	—

	1	2	3	4	5	6
nyíróolló	—	—	1	—	—	—
meszelő	1	1	1	2	1	1
simító	—	1	1	1	1	1
söprű (círok)	6	4	3	2	5	1
süprű (vessző)	5	4	1	1	5	—
szemétlapát	1	1	1	1	1	1
Kamrában lapát (fa)	2	2	—	—	—	—
lapát (vas)	1	1	—	—	1	—
kapa	4	4	5	5	5	—
kasza	2	2	1	1	2	—
ásó	2	2	1	2	1	—
sarló	2	2	1	1	1	—
villa (fa)	5	5	1	1	—	—
villa (vas)	2	4	1	1	2	—
gereblye	5	2	1	1	1	—
gereblye (nagy)	1	1	1	1	1	—
fűrész (fékéz)	2	1	1	1	1	—
fűrész (kereszt)	1	2	—	1	—	—
csákány	1	1	1	1	1	—
balta	2	1	1	1	1	—
fejsze	1	1	1	1	1	—
fűrészbak	1	1	1	1	1	—
kalapács	5	5	1	2	1	—
harapó	5	1	1	1	1	—
fúró	2	2	1	—	—	—
ráspó	2	1	2	1	1	—
franciakulcs	1	2	1	—	—	—
szárvágó	2	5	2	2	2	—
gyalázka	2	1	1	—	1	—
köszörű	—	—	1	—	2	1
tokmányos tarisznya	2	1	1	1	1	—
tarisznya	—	5	1	5	—	—
faragópad	1	1	—	—	—	—
vonyogó	1	1	1	1	—	—
csépfá	—	—	—	1	—	—
kévekötfá	2	5	1	1	1	—
nádverő	—	—	—	—	—	—
zsák	40	40	16	14	8	5
lazsnak	—	—	1	—	1	1
ponyva	2	1	2	—	—	—
eke	2	1	1	—	—	—
henger	1	1	1	—	—	—
tővisborona	—	1	—	—	—	—
fogas	1	1	1	—	—	—
kocsi (könnyű)	1	1	—	—	—	—
kocsi (nehéz)	1	1	—	—	—	—
Istállóban, udvaron, stb.						
lószerszám	4	3	1	—	—	—
szecskavágó	1	1	—	—	—	—
kukoricamorzsoló	1	1	kézi	—	—	—
szalmavágó	1	kasza	—	—	—	—
répaörlő	1	1	1	—	—	—
szelelő rosta	1	—	—	—	—	—
vetőgép	1	1	—	—	—	—
cséplőgép	közös	—	—	—	—	—
tragaacs	1	1	—	—	—	—

	1	2	3	4	5	6
kapáló-eke	1	1	—	—	—	—
szánkó	1	1	—	—	—	—
abrákos tarisznya	4	5	1	—	—	—
macska	1	2	1	2	1	—
kutya	1	1	1	—	—	—
csirke	70	50	20	20	—	7
tyúk	70	40	12	5	15	1
kacsa	18	50	8	4	8	1
fiba	15	—	10	—	10	—
disznó	22	12	2	malac 4	4	—
kecske	—	—	—	—	—	—
birka	18	—	—	—	—	—
tehén	2	2	—	—	—	—
ökör	—	—	—	—	—	—
borjú	2	2	—	—	—	—
ló	4	5	1	—	—	—
csikó	2	—	—	—	—	—
<i>Szőlőben</i> permeteshordó	1	1	1	—	—	—
hordó	20 hl	12 hl	5.5 hl	5 hl	—	—
kád	1	—	—	—	—	—
prés	1	1	1	—	—	—
puttony	1	1	—	1	—	—
permetező	1	1	1	—	—	—
kénegező	1	—	—	—	—	—
szapuló	2	1	1	1	—	—
létra	1	—	1	—	—	—
pad	—	2	1	—	—	—
asztal	2	1	1	—	—	—
kancsó	2	1	1	1	—	—
pohár	—	6	4	2	—	—
tölcsér	—	1	1	—	—	—
gereblye	—	2	1	—	—	—
<i>Házban</i> zsoltár	5	2	5	2	1	1
kalendárium	Hangya	Hangya	Hangya	Hangya	Hangya	Hangya
napilap	Pesti Hírlap Független Kisgazda	Kereszt. Csatlód	időnkint Kis Ujság	időnkint Friss Ujság		
hozzávetőleges érték	5460 P	2000 P	1350 P	850 P	680 P	450 P
állatállománnyal együtt	6700 P	4050 P	1800 P	990 P	860 P	465 P

VÉGSZÓ.

Tanulmányunk hármas alanyának, úgymint az anyagi, szellemi és társadalmi életnek¹ rövid, helyenkint csak kivonatos leírását, vizsgálatát befejeztük. Az egyes tárgyakat vagy jelenségeket igyekeztünk azok fejlődésében feltárni², a ma előforduló dolgok mögött kerestük a tegnapiakat, azokat, amikből lettek, vagy amiknek helyébe léptek. Igyekeztünk minden tárgynál és jelenségnél a lehetőség szerint rámutatni annak tartalmi és formai elemére³, ugyanígy kerestük a jelenségek eredeti és újabb értelmét. Azáltal, hogy egyes fejezetekben megismételtük a másik fejezetben már elmondottakat, az volt a szándékunk, hogy a népi élet egyes jelenségeit ne önálló, széteső részekként állítsuk be, hanem az egyes jelenségek szerves összetartozását hangsúlyozva, szorosan összetartozó egészként. Kocs község településének múltját a közvetlenül előttünk álló állapotból visszafelé haladva kellett volna feltárunk⁴. Sajnos, erre vonatkozóan se írásos, se térképre fektetett anyagunk nem akadt.⁵ — Nem állítjuk Brunhes-nél⁶ a közlekedési utak nagy fontosságát a települések kialakulását illetően, mégis úgy véljük, hogy a Mészárosok útja határozottan befolyást gyakorolt Kocs formai képének kialakulására, csakúgy, mint a már a múlt században is kimutatható erősen polgári eredetű jelenségek terjedésére. A Mészárosok útja ezen kultúra-vezető szerepére ráfelelt a nemes származású, különböző vidékekről összejött lakosságelem alkalmazkodó, aktív kultúrafelvevő készsége. Ez a készség, az idők folyamán ráhagyományozódik a nemesi rend helyébe lépő gazdarendre, amint ez a hátrább közölt fejezetekből is kitűnik. A nemes, illetve gazdarend szerepét kikerekíti más oldalról a legalsó, a zselléri rend kultúrafelvevő akiiivitása, melynek a falun kívül mozgó elemei veszik fel, hozzák be és öntik eddigi kultúrájuk folyamába az idegen, az új, a polgári eredetű kulturális elemeket. — A polgári kultúra lehúzódása mindvégig nyomon követhető a kocsiak múltján, csupán az átvétel menete volt lassúbb addig, míg az új elemeket csak a felső rétegek vették át és azok közvetítették lefelé. E lassú folyamat alatt a paraszti kultúrában gyökerező lakosságnak volt ideje és alakító

¹ Saintyves: Manuel de Folkloré. 65. 1.

² Kuhn, W.: Deutsche Sprachinselforschung. 71 1.

³ Bach, A.: Deutsche Volkskunde 141 1.

⁴ Haberlandt, A.: Die Deutsche Volkskunde. 82. 1.

⁵ Prinz Gyula: Magyarország Településformái. 1 1.

⁶ Brunhes, J. et Vallaux, C: La Géographie de l'Histoire. 5 1.

ereje az új elemeket a régiek közé beolvasztani. így például átveszik a krinolint, de a maguk módján, célszerűen formálják azt (tyúkborítóra húzva); átveszik a polgári ötüjű kesztyűt, de lakodalmi jegyet csinálnak belőle, stb., stb. — Amióta a körülmények az alsóbb társadalmi rétegeket nagyobb tömegekben kényszerítik a falun kívül való életre, azóta szerepel ez a réteg is elsődleges felvevőképp a polgári kultúrával szemben. Csakhogy a: tőlük behozott kultúrkincsek már nem olvadnak be hagyományos világukba, hanem a régi kultúrjuk mellé kerülnek s azokkal futnak párhuzamosan, sokszor csak üres formaként. Ugyanígy áli ez a felsőbb rétegek újabb átvételeivel is. Az életforma kereteit nem a szükséghez képest növelik, hanem új, tágas életkeretet vesznek fel, amit azután nem tudnak betölteni. Legjobban látjuk ezt a nagy házaknál, melyeknek csak egy szobáját, sokszor csak konyháját lakják.

A társadalom-gazdasági élet csontvázát bizonyos tekintetben a természeti kincseknek különféle munkával való birtokba vétele és a termékeknek a fogyasztás és gazdálkodás számára való felhasználása képezi.¹ A község egész társadalom-gazdasági alapjai a nagycsaládszervezeten álló gazdálkodás vetette meg. Ugyané pilléreken nyugszik ma is alapjában; bár a változott gazdasági stb. igények változott társadalmi formát alakítanak és fordítva.

Kocson a múltban formálisan megszervezett társadalmi csoportok nem voltak. Közösség volt. És ennek a közösségnek hagyományos szokásai törvényként éltek és szóltak mindenkinek^ aki a faluközösségen belül élt. (Élesen látjuk a társadalmi milieu hatását a szerelmen: ez sokkal kevésbé nevezhető a múltban egyéni tulajdonságokkal kapcsolatos vonzalomnak, mint inkább a másik nembeli tipikus társadalmi előnyeitől kiváltott érzelmek.)² Ennek a közösségnek íratlan törvényei befelé zárt rendet eredményeztek a kifelé megnyilvánuló nyíltság mellett.

A hagyományon nyugvó íratlan szabályok pusztulnak. A mai Kocsnak már alapszabályokon nyugvó egyesületei vannak. Az egyesületbe csoportosulok csakúgy, mint az egyesületbe nem tartozók, hagyománytól főlzabaduló élete az egyéni törekvések elérésére irányul.

Ugyanerre szolgál az új örökösödési rend is. A negyvennyolcas főlzabadulásig és az 1863-as tagosztályig nem volt tulajdonképpen nagy különbség zsellér és jobbágy között, mivel a gazdálkodás hagyománya egyidőben azonos munka elvégzésére készítette mindkettejüket. Amint azonban a kötött gazdálkodás helyébe a szabadgazdálkodás lépett, megszűntek az összekötő kapcsok jobbágy és zsellér között, első helyre a vagyon került. Differenciálódik a társadalom, elkülönülnek a más érdekű rétegek egymástól és a rétegeken belül is az egyének kiválni akarása lesz szembetűnő.

Kitűzött célunk végleges megoldása érdekében feladatunk még az volna, hogy a leírtak alapján bemutassuk, körülhatárolt

¹ Saintyves: i. m. 62. 1.

² Wikman K. Rob.: Die Einleitung der Ehe, 375 1.

formába öntsük Kocs község népi világának 1. emberi, 2. táji, és 3. helyi elemeit. Másszóval, hogy kihámozzuk mi benne az általános emberi, közelebbről európai, mi benne az általános magyar, különösképpen északdunántúli és végül mi benne a jellegzetesen kocsi. Továbbá, hogy ezek az emberi, táji és helyi elemek hogyan alakultak az idők folyamán.

Ha mi itt ezekre a kérdésekre határozott formában meg akarunk felelni, ez — véleményünk szerint — a tudomány komoly-ságának rovására történék. Ha sok helyütt világosan *érezzük* is a különbségeket, azok tudományos megragadására — mint az előszavunkban is említettük — mai eszközeink még igen kezdetlegesek. Nincs egyetlen néprajzi dolgozatunk sem, amely akár az általános, akár a táji magyart próbálta volna körülhatárolni. A táji jelenségek rögzítéséhez legfeljebb az életformák leírásával történt közeledés. Hasonlóképpen jártunk el mi is s a sorok közül ki nem tetsző észrevételek, megállapítások rögzítését a kocsi emberek további megismerése érdekében későbbi idők feladatául tekintjük.

FELHASZNÁLT IRODALOM.

- BACH, Adolf: *Deutsche Volkskunde. Ihre Wege, Ergebnisse und Aufgaben.* Leipzig, 1937.
- BÁTKY Zsigmond: *Telepek és eloszlásuk a Dunántúlon.* Föld és Ember. 1925/26: 1.
- BÁTKY Zsigmond: *Táplálkozás.* Magy. Népr. Budapest, é. n. I.
- BÁTKY Zsigmond: *Köveszteni.* Ért. 25: 40.
- BÁTKY Zsigmond: *Kender és len, kukorica és burgonya elterjedése hazánkban.* Föld és Ember, 1921: 107.
- BÁTKY Zsigmond: *Szalagszövő táblácskák.* Ért. 2: 147.
- BÁTKY Zsigmond: *Kocs és Tekevár.* Föld és Ember, 1926: 233.
- BÁTKY Zsigmond: *Néhány vonás Komárom megye településtörténetéhez.* Föld és Ember, 1923: 49.
- BÁTKY Zsigmond: *Építkezés.* Magy. Népr. Budapest, é. n- 1.
- BÁTKY Zsigmond: *Das ungarische Bauernhaus.* Ung. Jahrb. XVIII. 2—4.
- BÁTKY Zsigmond: *Parasztházak építőanyag szerint való elterjedése hazánkban.* Föld és Ember, 1921: 35.
- BÁTKY Zsigmond: *Ragfa és szarufa.* Ért. 29: 340.
- BORCSICZKY: *Magyarország legnevezetesebb kereskedelmi útvonalai a XIV. és XV. században.* Földr. Köz. 42: 302.
- BOROVSKY Samu: *Magyarország vármegyéi és városai.* Budapest, é. n. Komárom megye.
- BRUNHES, J. et VALLAUX, C: *La Géographie de l'Hisioire.* Paris, 1921.
- CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* Budapest, 1898. III. kötet.
- ÉBNER: (Göayey) Sándor: *A budapestkörnyéki községek népi kendermunkája és eszközei.* Ért. 19: 49.
- EDELÉNYI SZABÓ Dénes: *Komárom megye felekezeti és nemzetiségi viszonyai a Mohácsi vésztől napjainkig.* Kny. a Magyar Statisztikai Szemle 1927 V. évf.-ből.
- FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára. Pesten, 1851.*
- GERAMB, Victor von: *Urbundenheit.* Hess. Bl. f. Volkskunde, 36: 1.
- GTTNOA Béla: *Népi mezőgazdálkodás a Boldva völgyében.* Ért. 29: 45.
- GUNDA Béla: *Magyarországi primitív főző-sütő eljárások.* Ért. 27: 19.
- GYÖRFFY István: *Telekformák.* Földr. Köz. 63: 226.
- GYÖRFFY István: *A magyar tanya.* Földr. Köz. 65:70.
- GYÖRFFY István: *Földművelés.* Magy. Népr. Budapest, é. n. II.
- GYÖRFFY István: *Álattartás.* Magy. Népr. Budapest, é. n. II.
- GYÖRFFY István: *Takarítás és nyomtatás az Alföldön.* Ért. 20: 1.
- GYULAI Rudolf: *Törökvilág Komárom megyében.* Komárom, 1894.
- HABERLANDT, Arthur: *Die Deutsche Volkskunde. Eine Grundlegung na eh Geschichte und Methode im Rahmen der Geisteswissenschaften.* Halle/Saale, 1935.
- KOGUTOWICZ Károly: *Dunántúl és Kis-Alföld.* írásban és Képben. Szeged. 1930. I—II.
- KOVÁCS László: *A Néprajzi Múzeum magyar ekéi.* Ért. 29: 1.
- KUHN Walter: *Deutsche Sprachinselforschung* Geschiclite, Aufgaben, Verfahren. Plauen i. Vogtl. 1934.

- LOSCHDORFER Anna: *Dalbetétes népmesék*. Ethn. 48:346.
- MAGYAR Y—Kiss: *A közigazgatás és az emberek*. Tény megállapító tanulmány a tatai járás közigazgatásáról. Budapest, 1939.
- MAURER, Friedrich: *Die Volkssprache*. — Die Deutsche Volkskunde. Hg. v. Dr. A. Spamer. Leipzig 1934. II. kiadás.
- MORVAY Péter: *A Néprajzi Múzeum jégpatkó gyűjteménye*. Ért. 31:3.
- PRINZ Gyula: *Magyarország településformái*. Magyar Földrajzi Értekezések.
• Budapest, 1922.
- RÉTHEI PRIKKEK Marián: *A kocsi*. Nyr 27: 385.
- SAINTYVES, P.: *Manuel de Folkloré*. Paris, 1936.
- SEBESTYÉN Károly: *Tűzhely a magyar parasztház előtt*. Ért. 18: 20.
- STAVENHAGEN, Kürt: *Kritische Gangé in die Volkstheorie*. Riga, 1936.
- SZENDREY Ákos: *Szokolyai népszokások*. Ért. 30:297.
- SZENDREY Ákos: *A magyar nemzetiségi szervezet emlékei*. Ethn. 47: 269.
- SZENDREY Zsigmond: *Tiltott és előírt ételek*. Ethn. 43: 15.
- TAGÁNYI Károly: *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről*. Néprajzi Könyvtár Budapest, 1919.
- TAGÁNYI Károly: *A földközösség története Magyarországon*. Budapest, 1894.
- THURNWALD, Richárd: *Werden, Wandel und Gestaltung von Familie, Verwandtschaft und Bünden*. *Die menschliche Gesellschaft*. II. Berlin, 1932.
- TÖMÖRKÉNY István: *Temetések rendje a szegedi határban*. Ért. 6: 170.
- VAJKAI Aurél: *A paraszt szőlőművelés és bortermelés Veszprém megye déli részében*. Ért. 30: 36.
- VIERKANDT, Alfréd: *Familie, Volk und Staat in ihren gesellschaftlichen Lebensvorgängen*. Stuttgart. 1936.
- VINSKI, Zdenko: *Die südslavische Grossfamilie in ihrer Beziehung zum asiatischen Grossraum*. Ein ethnologischer Beitrag zur Untersuchung des Vaterrechtlich-grossfamilialen Kulturkreises. Zagreb, 1938.
- VISKI Károly: *Díszítőművészet*. Magy. Népr. Budapest, é. n. II.
- WIKMAN, K. Rob. V.: *Die Eihleitung der Ehe*. Eine vergleichend ethno-soziologische Untersuchung über die Vorstufe der Ehe in den Sitten des Schwedischen Volkstums. Sonderabdruck der Acta Academiae Aboensis. Abo, 1937.
- Az Országos Levéltár Kocsra vonatkozó anyaga.
- A tatai Esterházy-Levéltár néhány vonatkozó kézirata.
- Edelényi Szabó Dénes kéziratos gyűjteménye- a Nemzeti Múzeumban.
- A kocsi ref. egyház irományai
- A győri törvényszék irattára.